

MAAELUMINISTEERIUM

Põllumajanduse, kalanduse, maaelu ja toiduainetööstuse ülevaade 2021

Sisukord

1 Sissejuhatus.....	3
2 Kokkuvõte	6
3 Üldine olukord.....	15
3.1 Positsioon Eesti majanduses	15
3.2 Maaelu areng	19
3.3 Maakasutus ja põllumajandustootjad.....	29
3.3.1 Maakasutus	29
3.3.2 FADN 2020. aasta tulemused.....	32
3.3.3 Põllumajanduse majandusharu 2021. aasta korrigeeritud esialgsed majandustulemused	33
3.3.4 EL põllumajanduse tulevikuvaade 2021-2031	36
3.4 Mahepõllumajandus	39
3.5 Kalandus.....	40
3.6 Toiduainetööstus	41
3.7 Väliskaubandus.....	48
3.8 Toiduohutus ja tarbija.....	53
3.9 Toidukaod.....	58
3.10 Põllumajanduskeskkond ja kliima	59
3.10.1 Põllumajanduskeskkond	59
3.10.2 Elurikkus	60
3.10.3 Muld	61
3.10.4 Vesi	63
3.10.5 Kliimamuutused, õhusaaste, bioenergia.....	65
4 Taimekasvatus (sh mahepõllumajanduslik).....	66
4.1 Teravili ja õlikultuurid	68
4.1.1 Turuolukord.....	68
4.1.2 Tootmine	72
4.1.3 Töötlemine.....	77
4.1.4 Väliskaubandus.....	81
4.2 Puu- ja köögivilid (aianduskultuurid, ilutaimed ja lilled)	83
4.2.1 Turuolukord.....	83
4.2.2 Tootmine	86
4.2.3 Töötlemine.....	90
4.2.4 Väliskaubandus.....	91
4.3 Mahepõllumajanduslik taimekasvatus.....	93
5 Loomakasvatus (sh mahepõllumajanduslik).....	94
5.1 Piim.....	94
5.1.1 Turuolukord.....	94
5.1.2 Tootmine	95
5.1.3 Kokkuost ja töötlemine	98
5.1.4 Väliskaubandus.....	103

5.2 Liha	107
5.2.1 Turuolukord.....	107
5.2.2 Tootmine ja kokkuost	108
5.2.3 Töötlemine.....	111
5.2.4 Väliskaubandus.....	113
5.3 Munad	117
5.3.1 Turuolukord.....	117
5.3.2 Tootmine	117
5.3.3 Väliskaubandus	118
5.4 Mesi	119
5.4.1 Turuolukord.....	119
5.4.2 Tootmine	120
5.4.3 Väliskaubandus.....	121
5.5 Mahepõllumajanduslik loomakasvatus.....	121
5.6 Loomatervis.....	122
5.6.1 Mikroobide resistentsus (AMR)	122
5.6.2 Eriti ohtlikud loomataudid	123
6 Kalandus	124
6.1 Kalapüük.....	124
6.1.1 Kalapüük.....	124
6.1.2 Vesiviljelus.....	126
6.2 Töötlemine	128
6.3 Väliskaubandus.....	129
7 Põllumajandusele, kalandusele, toiduainetööstusele ja maaelu arenguks makstud toetused	131
7.1 Põllumajandusele, toiduainetööstusele ja maaelu arenguks makstud toetused	131
7.1.1 Otsetoetused.....	132
7.1.2 Turukorraldusmeetmed.....	136
7.1.3 MAK-i toetused (sh keskkond ja toiduainetööstus).....	139
7.1.4 Riiklikud toetused	141
7.2 Kalanduse EMKF toetused	145
8 Maksud ja võlad ning maksumuudatused	148
8.1 Põllumajanduse, kalanduse ja toidu- ja joogitööstuse deklareeritud maksud ja maksuvõlad kokku	148
8.2 Põllumajandustootjate maksud ja võlad	149
8.3 Kalapüügi ja vesiviljelussektori maksud ja võlad	151
8.4 Toiduaine- ja joogitööstuse maksud ja võlad	152
Lisatabelid	156

1 Sissejuhatus

Põllumajandus, kalandus ja toidutootmine on valdkonnad, mis katavad suure osa Eesti territooriumist ja mille ilmet nad olulisel määral kujundavad.

Poliitika ja arengukavad

Põllumajandustoodete siseturu toimimiseks on Euroopa Liit loonud ühise põllumajanduspoliitika (ÜPP), mis baseerub kahel sambal: 1) otsetoetused ja turukorraldusmeetmed, mida rahastatakse Euroopa Põllumajanduse Tagatisfondist (EAGF); 2) maaelu arengu toetamine, mida kaasrahastatakse Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondist (EAFRD). Lisaks rakendatakse siseriiklikke toetusmeetmeid. ÜPP abil on Maaeluministeriumi eesmärk tõsta põllumajanduse konkurentsivõimet, tagada turgude stabiilsust, parandada loodusvarade jätkusuutlikku majandamist, tõhustada kliimameetmeid ning tagada maapiirkondade tasakaalustatud ja territoriaalne areng. „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“ (MAK 2014–2020)¹ on koostatud eesmärgiga toetada maaelu arengut viisil, mis täiendab Euroopa Liidu ÜPP meetmeid (näiteks otsetoetused ja turukorraldusmeetmed), ühetegevuspoliitikat ja Euroopa Liidu ühist kalanduspoliitikat. Lõppemas on uue eelarveperioodi ÜPP strateegiakava 2023–2027 koostamine², mis hõlmab nii otsetoetusi ja turumeetmeid (senised ÜPP esimese samba tegevused) kui ka maaelu arengu toetusi (senised ÜPP teise samba tegevused). Uus eelarveperiood on küll alanud, kuid 2021. ja 2022. aasta on üleminekuaastad, kui jätkatakse perioodi 2014–2020 ÜPP elluviimist. EAGF ja EAFRD vahendite kasutamist korraldab Maaeluministerium.

EL ühise kalanduspoliitika (ÜKP) elluviimist rahastatakse Euroopa Merendus- ja Kalandusfondist (EMKF). Fondi vahendeid kasutatakse „Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi 2014–2020³ rakenduskava“ alusel ja nende abil saab soodustada kalandussektori arengut ning kohanemist sektori struktuursete muutustega. See omakorda aitab tõsta Eesti kalanduse konkurentsivõimet ja kalurite sissetulekut. Sarnaselt ÜPP strateegiakavaga, on alanud ka EMKF 2021–2027 rakenduskava koostamine⁴.

Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse ülevaade on koostatud Maaeluministeriumi eksperdid ja kajastab maapiirkondade, põllumajanduse ja toidutööstuse positsiooni Eesti majanduses, sealhulgas põllumajandussaaduste ja kala tootmist, töötlemist ning kaubandust lähtudes ahelast „põllult turule“.

Metoodika

Antud ülevaate andmeallikatena on kasutatud Statistikaameti, Põllumajandusuuringute Keskuse, põllumajandusliku raamatupidamise andmebaasi FADN (*Farm Accountancy Data Network*), Euroopa Liidu statistikaameti (*Statistical Office of the European Union*), Rahvusvaheline teraviljanõukogu (*International Grains Council*), Euroopa Komisjoni, Põllumajandus- ja Toiduameti, Maa-ameti, Eesti Konjunktuuriinstituudi, Põllumajanduse Registre ja Informatsiooni Ameti, Maksu- ja Tolliameti ning Politsei- ja Piirivalveameti andmeid. Analüüsitud on põllumajanduslike majapidamisi ning ettevõtteid, mis kuuluvad Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori järgi põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse valdkonda (EMTAK 2008 – A01, A03, C10, C11). Toiduainetööstusena käsitletakse Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori järgi sektoreid C10 (Toiduainete tootmine) ja C11 (Joogitootmine) koos.

Ülevaates on kasutatud statistilise töötlemise ajahetkel kõige viimaseid saadaolevaid andmeid (märts 2022).

Maaeluministeriumi Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse ülevaate teksti ja jooniste kasutamisel tuleb allikale viidata.

¹ MAK 2014–2020 kohta loe täpsemalt <https://www.agri.ee/et/eesmargid-tegevused/eesti-maaelu-arengukava-mak-2014-2020>

² ÜPP strateegiakava koostamisest loe täpsemalt <https://www.agri.ee/et/upp-strateegiakava-2021-2027>

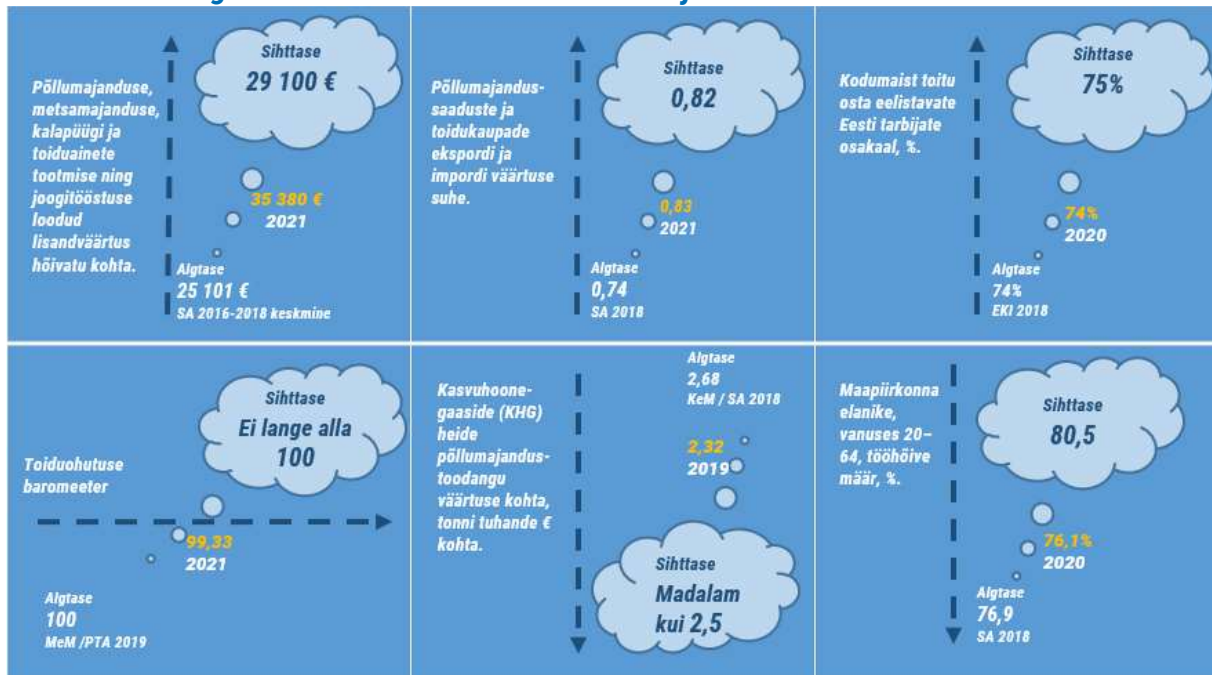
³ EMKF 2014–2020 kohta loe täpsemalt <https://www.agri.ee/et/eesmargid-tegevused/euroopa-merendus-ja-kalandusfond-emkf-2014-2020>

⁴ EMKF 2021–2027 koostamisest loe täpsemalt <https://www.agri.ee/et/eesmargid-tegevused/euroopa-merendus-ja-kalandusfond-emkf-2021-2027>

Eesti toit on hinnatud ja maal on hea elada

Eestis on kvaliteetse toidu tootmiseks ja toiduohutuse tagamiseks head eeldused – meie looduslikud ja kliimaatilised tingimused loovad võimaluse kasutada vähem pestitsiide ning puhta joogivee kättesaadavus on samuti väga hea. Eesti toit on hinnatud ja maal on hea elada – sellise visiooni kinnitas Vabariigi Valitsus, kui kiitis heaks 2021. aasta aprillis „Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030“⁵. Arengukava koostamise siht oli luua valdkondade ühtne strateegiline arengudokument ning töötada välja selle rakendamiseks vajalikud programmid, meetmed ja tegevused.

PõKa üldesmärgi saavutamise ulatuse hindamise mõjumõõdikud

Positiivset tuge PõKa-s välja toodud tulevikuvaatele annab nelja põllumajandussektori põhivaldkonna arengukava „Eesti põllumajandus ja toit 2030“⁶, mis valmis 2021. aastal Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoja (EPKK) algatusel ja Eesti Maaülikooli (EMÜ) majandus- ja sotsiaalinstituudi tööruhma abiga. Arengukava koostamise aluseks oli olukorra kaardistus, mis tugineb nii statistilistele andmetele kui EPKK piima-, liha- ja teraviljatoimkondade ning Eesti Aiandusliidu esindajatega läbi viidud rühmaarutelude käigus kaardistatud iga põhivaldkonna (piimasektor, teraviljasektor, lihasektor ja aiandussektor) tugevustele, nõrkustele, võimalustele ja ohtudele. Ka iga põhivaldkonna visioon, eesmärk ning tegevused sõnastati valdkonna esindajatega toimunud rühmaarutelude tulemusena.

Eesti toit on hinnatud, kui selle järel valitseb kodu- ja välisturgudel kõrge nõudlus, mis põhineb teadlikult kujundatud tugeval mainel ning kogu tarneahelas saadakse toidu ja teiste saaduste eest õiglast hinda, mis tagab piisava sissetuleku toidutarneahela kõigile lülidele.

Visioonidokument „Eesti toit 2022-2025“⁷, mille maeluminister allkirjastas 2021. aasta detsembris, panustab nii PõKa-s (mille eesmärk on kaasa aidata Eesti põllumajanduse, kalanduse, vesiviljeluse ja toidutööstuse arengule ja konkurentsivõime kasvule, toidujulgeolekule, maa- ja rannapiirkondade tasakaalustatud arengule, samuti taimede ja loomade heale tervisele, muldade seisundi paranemisele, toiduohutusele ning puhta keskkonna ja liigilise mitmekesisuse säilimisele) kui „Nelja põllumajandussektori põhivaldkonna ja nendega seotud töötleva tööstuse arengukava aastateks 2020-2030“ seatud eesmärkide täitmisel.

⁵ <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/poka-2030/poka-2030-taistekst.pdf>

⁶ <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/arengukava-pollumajandus-toit-2030.pdf>

⁷ <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/visioonidokument-estit-toit-2022-2025.pdf>

Strateegiad ja Eesti toit 2022-2025 visioonidokument

Allikas: visioonidokument „Eesti toit 2022-2025“

PõKa 2030 eesmärgiks on kaasa aidata Eesti põllumajanduse, kalanduse, vesiviljeluse ja toiduainetööstuse arengule ja konkurentsivõime kasvule, toidujulgeolekule, maa- ja rannapiirkondade tasakaalustatud arengule, samuti taimede ja loomade heale tervisele, muldade seisundi paranemisele, toiduohutusele ning puhta keskkonna ja liigilise mitmekesisuse säilimisele.

Põllumajanduskultuuride geneetilise ressursi säilitamine ja säästev kasutamine on tähtis nii sordiaretusele kui ka põllumajandusteadusele ja -tootmisele üldiselt, et tagada sordiaretuse, põllumajandusteaduse ja -tootmise areng ning säilitada bioloogiline mitmekesisus. 2021. aasta jaanuaris allkirjastas maaeluminister programmi „**Põllumajanduskultuuride geneetilise ressursi kogumine, säilitamine ja kasutamine 2021–2027**“⁸. Peamine eesmärk programmi rakendamisel on tagada Eesti päritolu põllumajanduskultuuride geneetilise ressursi kui sordilise ja liigilise mitmekesisuse fondi kogumine, säilitamine ja uurimine ning luua seeläbi eeldused säästva arengu tagamiseks.

Täpsemalt saab valminud ja koostamisel olevate arengukavade ja strateegiliste dokumentide kohta lugeda Maaeluministeeriumi kodulehelt: <https://www.agri.ee/et/eesmargid-tegevused/arengukavad-ja-strateegiad>

⁸ <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/programm-geneetilised-ressursid-2021-2027.pdf>

2 Kokkuvõte

Marje Mäger

Põllumajandus- ja kalandussektor koostöös toidutööstusega annavad olulise panuse Eesti majandusse – ~3% Eestis loodud lisandväärtusest ja seal töötab ~4% hõivatutest.

Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstusega tegelevates ettevõtetes loodi 2021. aastal 784 mln eurot lisandväärtust ehk **2,9% Eestis loodavast lisandväärtusest**. Võrreldes eelneva aastaga suurenes lisandväärtus 5,8% (+42,9 mln €), kuid osakaal Eestis loodud lisandväärtuses pisut vähenes.

Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse ettevõtetes oli 2021. aastal hõivatud keskmiselt 26 200 inimest, moodustades **koguhõivest 4,0%**. Aasta-aastalt on põllumajanduse ja toidutööstuse tööhõive vähenenud, kuid viimastel aastatel on langus olnud aeglasem. Ettevõtete poolt tehtavad investeeringud on üheks hõivet vähendavaks teguriks. Kuid vaatamata tehnoloogia kiirele arengule on tööjõul nii põllumajanduses, kalanduses kui ka toidutööstuses endiselt väga oluline roll täita ja seda vajadust ei asenda tehnoloogia kunagi täielikult.

Prognooside kohaselt järgneval kümnel aastal Euroopa Liidu põllumajandustoodangu väärtuse ja loodava lisandväärtuse kasv aeglustub.

2021. aasta detsembris avaldati **Euroopa Liidu põllumajandusturgude, sissetuleku ja keskkonna raporti aastateks 2021-2031**, mille järgi järgneval kümnel aastal põllumajandustoodangu väärtuse ja loodava lisandväärtuse kasv aeglustub, vahetarbimise kulused mõjutavad oluliselt energiahinnad ning sissetulek põllumajandusest 2010. aasta hindades väheneb, kuid tööjõu sektorist väljavoolu tõttu jääb hõivatu kohta stabiilseks. Ebakindlaid tegureid põllumajandusturgudel on mitmeid. Raportis kirjeldatud kaks stsenaariumit (WHO soovitusel rasvade tarbimise kohta ja Hiina sealiha ning piimasaaduste isevarustatuseni jõudmine) näitavad, kuidas erinevad poliitikad mõjutavad globaalset põllumajandussaaduste kaubandust ning seeläbi kogu EL põllumajandustootmist.

Põllumajandustootjad läksid 2021. aastale vastu juba kulused kokku hoides. Kogutoodangu väärtuse vähenemist kompenseeris osaliselt toetuste suurenemine, kuid oluline oli ka kulude kokkuvõtteid.

Keskmise põllumajandusliku majapidamise kogutoodangu väärtuse vähenemist 2020. aastal võrdluses 2019. aastaga kompenseeris **FADN (Farm Accountancy Data Network)** standardtulemuste järgi osaliselt toetuste suurenemine, kuid oluline oli kulude kokkuvõtteid, mistõttu kogutoodangu ja toetuste suhe kogukuludesse paranes.

Põllumajanduse majandusharu kogutoodangu väärtus (1088 mln €) **suurenes** esialgsel hinnangul **2021. aastal 9%** võrdluses eelneva aastaga. Kasvu vedajaks oli eelkõige taimekasvatussaaduste hinnatõus. Taimekasvatuse hea käekäik tekitas olulise kulude tõusu loomakasvatusele, millele 2021. aasta teisel poolaastal lisandus eriti kiire energiahindade tõus. 2021. aasta põllumajandussektori majandustulemust mõjutaski pigem tootmissisendite kallinemine 7% (varasemate aastate +/-1-3%). **Tootjahinnad** (va sigadel ja munadel) **tõusid** taimekasvatuses kolmandiku ja loomakasvatuses 3% võrra. Viimast mõjutasid sigade tootjahinna langus 10% ja munadel 3%, samal ajal kui piima hind tõusis aastases võrdluses 7,8% ja veistel 6%. **Kogukulud suurenesid** võrreldes 2020. aastaga 10% ning nende struktuuris moodustab vahetarbimine 68%, kulum 13% ja välised tegurid (hüvitised töötajatele, makstud intressid ja rent) 19%. **Netolisandväärtuseks faktorhinnas**, millest toetused (va investeeringutele) moodustasid 78% kujunes 348 mln eurot ehk **2% enam** kui 2020. aastal. Netolisandväärtusest faktorhinnas kaetakse tööjõu, rendi- ja intressikulud, millest üle jääv osa moodustab ettevõtjatulu. Alates 2015. aastast ei ole sektor ilma toetusteta positiivse ettevõtjatuluni jõudnud.

Toiduainetööstuse majandusnäitajate kasvukiirus jäi töötleva tööstuse tegevusalade keskmisele alla ning ettevõtete kasumlikkus vähenes.

Toiduainetööstuse ettevõtete **müügitulu** oli 2021. aastal 2,3 mld eurot ja see moodustas 15% kogu töötleva tööstuse müügitulust. Võrreldes eelmise aastaga **suurenes** toiduainetööstuse müügitulu 8,7%

(töötlev tööstus +17,7%). Kuna toidutööstusel tervikuna jäi toodangu maht 2021. aastal võrreldavaks eelneva aastaga, siis müügitulu kasv tulenes eelkõige toodangu kallinemisest.

Toiduainetööstuse 2021. aasta **kulud kokku** olid 2,2 mld eurot, mis on 9,4% rohkem kui eelmisel aastal. Võrreldes eelmise aasta sama ajaga oli kulude kasv eriti kiire 2021. aasta IV kvartalis, suurenedes toidutootmises 16%. Toiduainetööstuse **kogukasum**⁹ 2021. aastal oli 72,3 mln eurot, vähenedes aastaga peaaegu kümnendiku võrra (-9,2%). Kogukasum kasvas ainult piima- (17%) ja joogitööstuses (7%). Viimastel aastatel on toiduainetööstuse ettevõtete kasumlikkus¹⁰ vähenenud nt kui 2017. aastal teeniti 0,05 eurot kasumit ühe euro käibe kohta, siis 2021. aastal 0,03 eurot. Toiduainetööstuses loodi 2021. aastal 368,2 mln eurot **puhast lisandväärtust**¹¹, suurenedes aastaga 4,9% võrra (töötleva tööstuse keskmine +17,3%). Lisandväärtuse kasvu panustas kõige enam joogi- ja pagaritööstus.

Toiduohutuse baromeeter, mis mõõdab üldist toiduohutuse olukorda Eestis aastapõhiselt ja võrrelduna eelmisesse aastasse, oli 2021. aastal 99,33. Eesmärgiks on, et näit oleks vähemalt 100.

Toiduohutus tähendab bioloogilise, keemilise või füüsikalise ohu puudumist toidus. **Toiduohutuse baromeeter näitas 2021. aastal võrreldes 2020. aastaga toiduohutuse olukorra kergelt langust.** Kõige enam on üldist olukorda mõjutanud toiduohutuse ennetavate meetmete täitmise langus (kaalutud muutus kokku võrreldes eelmise aastaga -4%). Keemiliste riskide osas on 2021. aasta tulemus võrreldes eelneva perioodiga paranenud. Toidutekkeliste nakkushaiguste osas vaadeldakse 2021. aasta tulemusi võrrelduna kolme eelneva aasta keskmisega. 2021. aasta tulemus oli positiivne. Toidualase teabe kontrolli nõuetele vastavuses oli 2021. aastal suur langus (-13%). Kui 2020. aastal vastas nõuetele 78,8% kontrollidest, siis 2021. aastal vastas 68,4%.

Tarbija toiduohutuse kindlustundest rääkides mõeldakse tarbija usku, et toidu tarbimine ei põhjusta negatiivseid tervisemõjusid. **Tarbija kindlustunde indeksi** väärtus 2021. aastal oli 0,67 ehk 67% Eesti elanikest olid toiduohutuse suhtes pigem kindlad kui mitte ja on püsinud viimastel aastatel muutumatuna. 2019. aastal läbi viidud toidu märgistamise ja toiduhügieeni uuringu tulemusi kasutati **tarbija teadlikkuse baromeetri** algtaseme määramiseks, millega hinnatakse, kuidas inimesed ise tagavad oma toidu ohutuse ning kui teadlikud ollakse erinevatest toiduohutuse riskidest. Kui algtase oli 69%, siis PõKa-s on seatud eesmärk aastaks 2030 jõuda 76%-ni.

Strateegiaga "Talust taldrikule" soovitakse muuta toidusüsteemi kestlikumaks ning selle üheks prioriteediks on tervisliku toidukeskkonna loomine, kus on kerge teha tervislikkusest ja kestlikkusest lähtuvaid valikuid. Tervist toetava toidukeskkonna loomisel pööratakse suurt tähelepanu **toidu koostise muutmisele tervist toetavamaks**, see tähendab toidu koostise järkjärgulist muutmist ehk soola, suhkrute ja küllastunud rasvhapete vähendamist toidus. Oluline tarbija ostuotsuste mõjutusvahend on **toidupakendi märgistus** ning erinevad märgisüsteemid, mis aitavad tarbijal teha tervist toetavaid ja keskkonnasõbralikumaid valikuid. On selge, et üleminek kestlikkusele ei toimu ka ilma inimeste toitumisharjumuste muutumiseta. Samal ajal kui 20% toodetavast toidust raisatakse¹², suureneb ka inimeste rasvumine. Kui **toitumisharjumused** oleksid **kooskõlas toitumissoovitustega**, väheneks toidusüsteemide keskkonnajalajalg märkimisväärselt.

Eestis tekib kokku ligikaudu 167 000 tonni toidujäätmeid aastas – 127 kg toidujäätmeid elaniku kohta. Toidujäätmetest poole moodustab toidukadu.

Toidukao ja toidujäätmete tekke vastu võitlemine on kestliku toidusüsteemi võti. Kestliku toidusüsteemi all mõistame majanduslikku, sotsiaalset ja keskkondlikku jätkusuutlikkust, et **tagada piisav, ohutu ja tervist toetav toit, samal ajal tootes süsinikuneutraalselt ja säilitades elurikkust ning tootmise konkurentsivõimet.** Toitu ära visates ei raiska me mitte ainult enda raha, vaid ka ohtralt muid ressursse, näiteks põllumaad, vett, energiat ja tööjõudu. Toidu tootmise ja toidu raiskamisel on väga suur mõju

⁹ Kasutatud on Statistikaameti andmebaasis lühiajastatistikas avaldatud ettevõtete kogukasumit, mis ei ole võrreldav aastastatistikas avaldatava puhaskasumiga, kuna nende arvutamisel on kasutatud erinevaid meetodikaid.

¹⁰ Kasumi/käibe suhe

¹¹ Puhast lisandväärtust = kogukasum (-kahjum) + töötajate töökulud

¹² https://www.pikk.ee/wp-content/uploads/2021/02/Toidukadu_1%C3%B5pparuanne_2021_210218_Rando.pdf

keskkonnale. Toidujäätmete hulk suureneb koos ühiskonna heaolu kasvuga. Oluline on toidujäätmeid ja raiskamist vähendada toidu tootmis-, tarne-, ja tarbimisahela igas lülis. Toiduraiskamise vähendamise teemas teeb Maaeluministerium tõhusat koostööd Keskkonnaministeriumiga seoses toidujäätmete tekke vältimise kava tegevuste planeerimise ja elluviimisega ning Sotsiaalministeriumiga seoses toiduannetamise edendamiseks. Maaeluministeriumi **fookus on säilimisaegade teemal.**

Maapiirkonnas elab jätkuvalt kolmandik Eesti elanikest ning hinnanguliselt tegutseb ka kolmandik ettevõtetest.

Olenemata asjaolust, et Eesti üldine rahvaarv kasvas 2021. aastal viiendat aastat järjest, on maapiirkonna elanike arv peale kaheaastast kasvu stabiliseerunud. **Maapiirkonnas elavate noorte** (vanuses 21-40) **osatahtsus** sama vanusegrupi noorte üldarvust **on jätkuvalt languses**, olles 2021. aastal 27,52%, mis jääb alla 2030. aastaks seatud PÕKA eesmärgile (27,76%). Seevastu on märgata maapiirkonnas viimase viie aasta jooksul sündinud laste osakaalu kasvu. Kui 2016. aastal sündis maapiirkonda 26,7% kõikidest lastest, siis 2020. aastal juba 30,3%. Eestis on viimasel kolmel aastal laste sündide arv olnud langustrendis, kuid **maapiirkonnas sündinud laste osakaal on jätkuvalt kasvutrendis**. Sooviga toetada inimeste maapiirkonda elama asumist, töötasid nii Maaelu Edendamise Sihtasutus kui Ettevõtluse ja Innovatsiooni Sihtasutus¹³ välja toetavad instrumendid, mis aitavad maapiirkonnas elamistingimusi parandada või maapiirkonda elama asuda.

Maapiirkonnas tegutseb alla kolmandiku Eestis tegutsevatest ettevõtetest – nendest ligi pooled tegelevad teenuste osutamisega, ligikaudu kolmandik põllumajanduse, jahinduse, metsamajanduse ja kalandusega ning viiendik töötleva tööstusega. **Maapiirkond pakub tööd 27,4%-le koguhõives osalejale**, so peaaegu 180 000 inimesele, **mis on 3% kõrgem¹⁴, kui PÕKA-s 2030. aastaks seatud siht (24,4%)**. 2020. aastal oli maapiirkonna elanike vanuses 20-64 tööhõivemäär 76,1%, olles võrreldes eelmise aastaga langenud ühe protsendi võrra ning olles languses peale paari aastast kasvu.

Turism on oluline valdkond maapiirkondade majanduses, andes võimaluse turundada end nii siseriiklikult kui väljapoole. Turism, koos HoReCa (*Hotels, Restaurants, Catering*) sektoriga on olnud viimasel kahel aastal väga keerulistes oludes ning sõltunud peamiselt siseturismist. Samas ei ole näilikust siseturismi elavnemisest toimunud märkimisväärset kasvu. Kui 2019. aasta III kvartalis toimus 666 000 puhkusele suunitletud ööbimisega sisereisi, siis 2021. aastal 625 000 reisi, mis jääb napilt alla kriisi eelsele tasemele. Maaturismiga seonduvad ettevõtted on koondunud MTÜ Eesti Maaturismi alla, kelle eesmärgiks on maaturismiteenuse pakujate ühiste huvide esindamine eesmärgiga toetada maaturismi arengut Eestis.

Viimase kümne aastaga on haritava maa pindala suurenenud, samal ajal aga on loodusliku rohumaa pindala vähenenud.

Maakatastri andmetel oli 2021. aasta lõpuks maakatastris registreeritud 1,05 mln ha haritavat maad, looduslikku rohumaad oli 0,24 mln ha ja metsamaad 2,30 mln ha. Viimase kümne aastaga on haritava maa pindala suurenenud ligi 30 000 ha võrra, samal ajal aga on loodusliku rohumaa pindala vähenenud 28 000 ha võrra. Tähelepanu väärib ka asjaolu, et viimase kümne aastaga on maakatastrisse kantud metsamaa pindala suurenenud rohkem kui 272 000 ha võrra.

Põllumajandusmaa vähenemine on toimunud valglinnastumise (elamud ja tootmishooned, teed) ja metsastumise tulemusena. Ehitustegevuste tulemusena hävib aga põllumajandusmaa ja selle mullastik alatiseks.

Viimase kahekümne viie aasta jooksul on haritava maa ostu-müügi tehingute arv kasvanud ligi kolmkümmend korda. Samal ajal on ostu-müügi tehingutes haritava maa keskmine hektari maksumus suurenenud 295 eurolt 3850 euroni ehk umbes kolmteist korda. Statistikaameti andmetel on umbes 63 protsenti põllumajandusmaast (kokku 986 672 hektarist) kasutuses rendimaadena.

¹³ Ettevõtluse ja Innovatsiooni Sihtasutus moodustati 2022. aasta jaanuarist, mil liitusid KredEx ja Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus (EAS).

¹⁴ Hõivatute arv on leitud Statistikaameti TT210 andmete alusel

Mahepõllumajandussektor on viimastel aastatel kasvanud hoogsalt nii maailmas, Euroopas kui ka Eestis.

Eestis oli 2021. aastal 229 400 ha **mahepõllumajandusmaad**, mis **moodustab kogu Eesti põllumajandusmaast ligikaudu 23%**. Lisaks oli kontrollitud looduslike korjealadid 445 512 ha. Võrreldes aasta varasemaga suurenes mahepõllumajandusmaa 5587 hektari võrra ehk 2,5%. Mahetootmisega tegelevaid põllumajandusettevõtteid oli 2021. aastal 2043, võrreldes eelmise aastaga vähenes nende arv 7 võrra ehk 0,3%. Mahepõllumajandusettevõtted on aastatega järjest suuremaks kasvanud.

Teravilja saak jäi 2021. aasta küll viiendiku võrra madalamaks eelmise aasta rekordsaagist, kuid oli siiski viimase viie aasta keskmise tasemel. Taliteravilja rekordsuur kasvupind hoidis ära suurema kogusaagi languse.

2021. aastal **oli teraviljasaak 1,29 mln tonni**, mis jäi 21,3% väiksemaks 2020. aasta saagist. Taliteravilja saak vähenes 7% ning suviteravilja saak 38%, seega mõjutas sademete vähesus ja kuumus kõige rohkem suviteraviljade toodangut, samas tõi suur taliteravilja kasvupind mõningast leevendust teravilja kogusaagi vähenemisse. Teravilja kogusaagist moodustas nisu 57%, oder 31%, kaer 6% ja rukis 3%. Teravilja keskmiseks saagikuseks kujunes 3502 kg/ha, mis jäi 21% väiksemaks 2020. aasta saagikusest. Enim langesid saagikused suviviljadel, näiteks suviodra ja –nisul 31%.

Statistikaameti andmetel külvati 2021. aastal 2022. aasta saagiks kokku 205 900 ha taliteravilja, mis on 17% rohkem võrreldes aastatagusega. Seega on 2022. aastal oodata taliteravilja läbi aegade suurimat kasvupinda, mis loodetavasti tagab ka hea kogusaagi.

Rapsi kasvupind oli 2021. aastal 78 848 ha, mis on 11,2% suurem kui aasta tagasi ning viimase kuue aasta suurim. Rapsi kasvupinnast moodustas taliraps 85% (66 934 ha) ja suviraps 15% (11 913 ha). Rapsi saagiks kujunes **216 070 tonni** ning keskmiseks saagikuseks saadi 2740 kg/ha, mis võrreldes 2020. aastaga küll vähenes 4,2%, aga kasvupinna suurenemise tõttu **koristati rekordsaak**.

Kaunvilja kasvupind oli 2021. aastal kokku 48 972 ha, mis jäi veidi väiksemaks 2020. aasta kasvupinnast. Kogusaagiks saadi 79 189 tonni ning keskmiseks saagikuseks kujunes 1617 kg/ha, mis võrreldes aastatagusega jäi kuuma ja kuiva suve tõttu 34% väiksemaks.

Kartuli kasvupind oli 2021. aastal 3370 ha, mis on eelmisest aastast 7,4% väiksem ning on ühtlasi madalaim registreeritud pind. Kartuli kasvupinna vähenemise peamiseks põhjuseks oli kartuli väga madal hind 2020. aasta lõpus ja 2021. aasta alguses. Kartuli saagiks saadi **71 170 tonni** ning keskmiseks saagikuseks kujunes 21 118 t/ha, mis võrreldes eelmise aastaga oli 18,6% väiksem.

Aiandussaaduste kogutoodangu väärtus suurenes aastases võrdluses 41% ja moodustas 14% taimekasvatussaaduste kogutoodangu väärtusest. Väärtuse suurenemist mõjutas peamiselt hinnatõus.

Aiandussaaduste kogutoodangu väärtusest moodustab köögivilja ligi poole (46%), puukooli toodang 28%, lilled 16% ja puuvili 10%.

Köögivilja kogusaak oli 2021. aastal 11% väiksem aastatagusest ja viimase viie aasta väiksem. Ka köögivilja kasvupinna vähenemise peamiseks põhjuseks oli köögivilja väga madala hind 2020. aasta sügisel ja talvel. Köögiviljade kogusaagist moodustas avamaaköögivilja 84% ja katmikköögivilja 16%. **Avamaaköögivilja kogusaagiks** saadi 2021. aastal **43917 tonni**, mis on viimase viie aasta väiksem, kuigi keskmine saagikus (24150 kg/ha) ületas viimase viie aasta keskmist saagikust 17% võrra. Avamaaköögivilja kogusaagi vähenemist põhjustas, kasvupinna vähenemise kõrval keskmisest jahedam kevad ja suvine kuumalaine. **Katmikköögivilja** kogusaagiks saadi **8455 tonni**, mis on 28% enam kui 2020. aastal, aga 8% väiksem viimase viie aasta keskmisest saagist. Katmikköögivilja keskmiseks saagikuseks kujunes 97184 kg/ha.

Puuvilja- ja marjasaak sh maasikad oli 2021. aastal 5219 tonni, mis on 6% enam võrreldes aastatagusega, samas aga kolmandiku võrra väiksem viimase viie aasta keskmisest saagist. Puuvilja- ja marjakasvatajate jaoks oli tegemist teise ebasoodsa aastaga järjest.

Mahepõllumajanduslikku taimekasvatust iseloomustab rohumaade suur osatähtsus

Mahepõllumajanduslikku taimekasvatust **iseloomustab rohumaade suur osatähtsus**: 2021. aastal koos lühiajaliste rohumaadega 64% mahepõllumajanduslikust pinnast.

Maheteravilja (sh tatart) kasvatati 2021. aastal 53 438 ha, võrreldes aasta varasemaga suurenes teravilja kasvupind 0,5%. Teravilja kasvupinnast moodustas kaer ligi poole ehk 48%.

Mahe **kaunvilju** kasvatati 9262 hektaril, võrreldes eelneva aastaga vähenes kaunvilja kasvupind ligikaudu 2%. Kõige enam kasvatati põldhernest (7214 ha) ja põlduba (1694 ha).

Mahe **avamaaköögivilja** kasvatati 237 hektaril, võrreldes aasta varasemaga suurenes maheköögivilja kasvupind 20%. Maheköögiviljadest kasvatati kõige rohkem maapirni (41 ha), punapeeti (27 ha) ja rabarberit (21 ha).

Mahe **puuvilja- ja marjakultuure** kasvatati kokku 2427 hektaril, võrreldes eelmise aastaga nende kasvupind vähenes 4% võrra. Puuviljakultuuridest kasvatati valdavalt õunapuid (467 ha). Marjakultuuridest oli suurima kasvupinnaga jätkuvalt astelpaju (1283 ha).

Piimalehmade keskmine produktiivsus on kasvanud alates 2003. aastast. Kasv jätkus ka 2021. aastal kuigi tagasihoidlikuma tempoga.

Nii Eestis, EL-is kui maailmas tervikuna kujunes 2021. aasta piimatootjate ja -töötajate jaoks vastuoluliseks. Ühelt poolt kergitas tugev nõudlus ja piiratud pakkumine piima ja piimatoodete hinnad viimaste aastate keskmisest kõrgemale, teiselt poolt aga esitas tootmise jätkusuutlikkusele tõsise väljakutse tootmissisendite ulatuslik hinnatõus.

Statistikaameti esialgsetel andmetel **toodeti 2021. aastal Eestis piima 839 400 tonni**, jäädes aastatagusest kogusest 1% ehk 8400 tonni võrra väiksemaks. Viimati langes piima kogutoodang aastases võrdluses 2015. aastal. Karjades peeti 2021. aasta lõpu seisuga aastatagusega võrreldes 700 piimalehma vähem (- 0,8%). **Piimalehmade keskmine produktiivsus on kasvanud alates 2003. aastast.** Kasv jätkus ka 2021. aastal kuigi tagasihoidlikuma tempoga. Keskmine piimatoodang lehma kohta aastas suurenes 0,2% ehk 23 kg võrra tasemele 9 966 kg.

Piimalehmade pidajate arv vähenes PRIA põllumajandusloomade registri andmetel 2021. aasta lõpuks aastatagusega võrreldes 9,5%. Eestis toodetud toorpiimast osteti 2021. aastal esmaostjate poolt kokku 799 200 tonni, mis ületas aastatagust kogust 1,5%. Piima kaubalisuse määr kerkis 2,3 protsendipunkti võrra 95,2%-ni, olles viie aasta tagusest tasemest 3,3 protsendipunkti võrra kõrgem. Viimase viie aastaga on kokkuostetud piima kogus järjepidevalt suurenenud. Kokkuostetud piima eest maksti 2021. aastal tootjatele keskmiselt 31,6 €/100kg, mis ületas aastatagust keskmist hinda 7,9% võrra. Kokkuostetud piima koguväärtus tõusis aastatagusega võrreldes 21,9 mln euro ehk 9,5% võrra 252,8 mln euronit.

Koguseliselt toodeti piimatoodetest ka 2021. aastal ülekaalukalt enim joogipiima, ülejäänud toodetest domineerisid juust ja kohupiim, hapendatud piimatooted (sh jogurt, joogijogurt, maitsestatud jogurt, kuumtöödeldud piim jm tooted) ning koor.

Eestis toodeti 2021. aastal viimase viie aasta suurim kogus liha. Linnuliha toodang oli kümnendi suurim.

Eestis **toodeti 2021. aastal liha 80 020 tonni**. Liha kogutoodang¹⁵ suurenes 2021. aastal eelmise aastaga võrreldes 0,1% ja 2017. aastaga võrreldes 12%. Mullusega võrreldes toodeti enam linnu- ja veiseliha ning vähem sea-, lamba- ja kitseliha. Linnuliha toodeti 2021. aastal 23 044 tonni, mis on suurim linnuliha toodang viimasel kümnendil. Linnuliha osatähtsus liha kogutoodangus on suurenenud kolmandikuni. Veiseliha toodeti 2021. aastal 12 281 tonni, mida on 3,4% rohkem kui aasta tagasi. Veiseliha osatähtsus

¹⁵ Tapaks müüdüd (sh ekspordiks) ja majapidamistes tapetud (sh teenustööna) loomad tapakaalus

liha kogutoodangus oli 15%. Liha kogutoodangus suurima osatähtsusega oli sealiha (55%), mida toodeti 44 150 tonni. Sealihatootmine vähenes 2021. aastal eelmise aastaga võrreldes 2,3%. Märkimisväärselt vähenes ka lamba- ja kitseliha tootmine, mille osatähtsus liha kogutoodangus jääb alla 1%.

Tegevusloaga lihatöötlemisettevõttes tapeti¹⁶ (s.h. teenustööna) 2021. aastal 34 100 veist ja saadi 8698 tonni veiseliha. Keskmine veiserümba kaal oli 255 kg, mis on viimase viie aasta keskmisega võrreldes 3 kg enam. Sigu tapeti 2021. aastal 548 500. Keskmine searümba kaal oli 80 kg ja see on viimase viie aastaga võrreldes vähenenud 1kg võrra. Lammaste tapmine tegevusloaga lihakäitlemisettevõtetes vähenes 6,7% võrra. Kokku tapeti 8400 lammast. Keskmine lambarümba kaal oli 22 kg, mis on viimase viie aasta keskmisega võrreldes 2 kg enam.

Loomade kokkuostuhinna muutused olid 2021. aastal loomaliigiti erinevad. 2021. aasta algusega võrreldes suurenes veiseliha hind aasta lõpuks 15%. Samas sealihahind jäi madalamaks kui 2020. aastal (keskmiselt -8%) ja viimase viie aasta (2016-2020) keskmine hinnatase. Lamba- ja kitseliha hind oli 2021. aastal eelneva aastaga võrreldes kõrgem (keskmiselt +7%).

Keskmine munatoodang kana kohta oli 4% suurem, viimati oli see nii suur sajandivahetusel.

Eestis toodeti 2021. aastal **mune 168,1 mln tk**, mida on 5% enam kui aasta tagasi. Keskmine munatoodang kana kohta oli 2021. aasta 307 tk, mida on 4% enam kui aasta tagasi. Viimati oli keskmine munatoodang kana kohta nii suur sajandivahetusel. Kanamuna hind oli 2021. aastal madalam kui paaril viimasel aastal. Kui kevadpühade ajal oli 10 tüki kanamuna hind 0,83 senti, siis IV kvartaliks oli see langenud 0,79 sendini.

Mesilasperede arv 2021. aastal viimase viie aasta suurim.

2021. aasta esialgsete andmete järgi oli Eestis 50 200 mesilasperet, mis on eelmise aastaga võrreldes ligikaudu 5% suurem. Kõige rohkem oli 2021. aastal mesilasperesid Lääne-Viru, Pärnu ja Saare maakonnas ning kõige vähem Hiiu ja Ida-Viru maakonnas. Kui võrrelda 2021. aasta mesilasperede arvu kümne aasta taguse ajaga, siis on mesilasperede arv suurenenud 90%.

Viimasel viiel aastal on **mee toodang** Eestis olnud üle 1100 tonni, olles suurim 2021. aastal (**1343 t**) 2021. aastal saadi ühelt mesilasperelt keskmiselt 26,7 kg mett (viie aasta keskmine 25 kg).

Maheloomakasvatusega tegeleb üle poole mahetootjatest. Mahepõllumajandusliku loomakasvatuse suurimaid harusid 2021. aastal oli veisekasvatus.

Maheloomakasvatusega tegeleb üle poole mahetootjatest (1111 tootjat). Mahepõllumajanduslikult peetakse kõige enam veiseid ja lambaid. Ligikaudu pool kõigist Eesti lihavedestest ja lammastest peetakse mahepõllumajanduslikult.

2021. aastal oli veisekasvatus mahepõllumajandusliku loomakasvatuse suurimaid harusid, kokku peeti 50 868 veist, mis on 20% Eestis kasvatavatest veistest. Viimastel aastatel järjepidevalt kasvanud lihavede kasvatus pöördus 2021. aastal langusesse. Piimalehmi on maheveiste hulgas suhteliselt vähe (1942) ning vaatamata nõudlusele ja kõrgemale mahetoetusele ei ole mahe piimakarjakasvatus arenenud. Viimastel aastatel toimunud mahepõllumajanduslikult peetavate lammaste arvu (39 725) vähenemine asendus kerge tõusuga (+1%). Seakatku levik on tugevalt mõjutanud kogu seakasvatusektorit, sh maheseakasvatust. 2021. aastal peeti mahepõllumajanduslikult ainult 855 siga. Mahe linnukasvatuseks domineerib munakanakasvatus. Puuris pidamise keelu tõttu vähenes küülikute pidamine märkimisväärselt (83%) 2017. aastal ning ei ole sellele järgnevatel aastatel tõusule pööranud. 2021. aastal suurenes mesilasperede arv võrreldes 2020. aastaga 7%.

¹⁶ Lihatöötlemisettevõtete poolt kokku ostetud ja teenustööna tappa lastud loomad

Kümne aasta lõikes on antibiootikumide kogumüük Eestis vähenenud 30%, kuid inimeste raviks oluliste 3. ja 4. põlvkonna tsefalosporiinide ja kinoloonide müük on 28% suurenenud. Pikaajaline eesmärk on antibiootikumide vastutustundlik kasutamine põllumajandus- ja lemmikloomadel.

Mikroobide resistentsus (ingl *antimicrobial resistance*, AMR) on mikroorganismide võime antimikroobsete ainete toimele vastu panna. Mikroobide resistentsus on ülemaailmne oluline sotsiaalne probleem, mis hõlmab mitmeid valdkondi, nt humaanmeditsiini, veterinaarmeditsiini, loomakasvatust, põllumajandust, keskkonda ning kaubandust. Alates 2015. aastast lähtutakse Eestis AMR tekke vähendamisel „**Mikroobide antibiootikumresistentsuse vähendamise tegevuskavast veterinaarmeditsiini valdkonnas**“. Kehtiv versioon on koostatud aastateks 2021–2026. Tegevuskava pikaajaliseks eesmärgiks on antibiootikumide vastutustundlik kasutamine põllumajandus- ja lemmikloomadel.

Antibiootikumide **müügi koguste võrdluse** teiste EL liikmesriikidega oleme 31 riigi hulgas **14. kohal** ja jääme keskmise mediaani alla. 2021. aastal vähenes loomakasvatuses müüdnud antibiootikumide kogus võrreldes eelneva aastaga ümardatult 5%, ulatudes 6,4 tonnini, mis loomühiku peale taandatult on 49,25 mg/PCU.

Eesti kalandussektor on konkurentsivõimeline ja kvaliteetse toodanguga ning meil on head eeldused kalapüügi- ja vesiviljelustoodete tootmiseks

Kokku püüti 2021. aastal **72 428 tonni kala**, mis on umbes 3% vähem kui eelneval aastal. Võrreldes 2020. aastaga jäid väljapüükide protsendid suhtena kvootidesse suhteliselt samaks, kuid väljapüügimahud vähenesid kvootide vähenemise tõttu. Sisevete osas suurima osakaaluga Peipsi- ja Lämmijärve kvoot vähenes võrreldes 2020. aastaga üle 1000 tonni, samuti vähenes Läänemere räime väljapüügikvoot. **Kaugpüük** oli 2021. aastal 14 037 tonni (-6% võrreldes eelneva aastaga). **Läänemere traalpüük** oli 43 803 tonni ehk 3% vähem. **Rannapüük** oli 2021. aastal 11 886 tonni ehk üle 1000 tonni enam kui 2020. aastal. **Sisevete kalapüük** oli 2021. aastal 2702 tonni ehk ligi 1000 tonni võrra vähem kui eelneval aastal.

Eesti vesiviljeluse moodustavad järgmised tegevusvaldkonnad: kaubakala kasvatamine, vähikasvatus, kala kasvatamine looduslikesse veekogudesse taasasustamiseks, hiljuti lisandus vetika- ja karbikasvatus. Põllumajandus- ja Toiduameti andmetel tegeles 2020. aastal vesiviljelussektoris kalakasvatusega 48 tegevusloaga ettevõtet, kellest 24 kasvas kala ja 24 jõevähki. Kaubakala ja jõevähi tootmismahut oli 2020. aastal 1040 tonni. Kasvatavate kalade liikide struktuuris erilisi muutusi ei toimunud.

Põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport ja import oli läbi aegade suurima väärtusega

Eestist eksporditi 2021. aastal põllumajandussaadusi ja toidukaupu jooksevhindades **1,5 mld euro** (~9% kogu ekspordist) väärtuses ning **imporditi Eestisse 1,8 mld euro** eest. Võrreldes 2020. aastaga kasvas eksport 3,5% ja import 9,4%. Kaubavahetuse puudujääk oli 306 mln eurot, mis oli 104 mln euro võrra suurem kui aasta varem. Kaubanduse puudujääk suurenes jõudsamalt kasvanud impordi tõttu.

Eestis toodetud või töödeldud põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport 2021. aastal küündis hinnanguliselt **1,1 mld euroni**. Võrreldes 2020. aastaga suurenes eksport 3,5%. Rahalises väärtuses kasvas enim piima ja piimatoodete (+19 mln €), õliseemnete (+16 mln €), kala ja vähilaadsete (+9 mln €), teraviljast, jahust, tärglisest valmistatud toodete (sh pagaritooted) (+9 mln €), loomsete ja taimsete rasvade ja õlide (+7 mln €) eksport. Enim vähenes teravilja (-35 mln €), köögivilja (-4 mln €), kakao ja kakaotoodete (-3 mln €), köögi- ja puuviljadest ning marjadest valmistatud toodete (-2 mln €) ning liha ja söödava rupsi (-2 mln €) eksport. Piima¹⁷-, kala¹⁸-, teravilja¹⁹ ja lihasektor²⁰ moodustasid ekspordikäibest vastavalt 20%, 12%, 16% ja 9%.

2021. aastal eksporditi kaupu kokku 117 sihtriiki. Suur osa sellest viiakse Euroopa Liidu siseturule, 72% ekspordikäibest (809 mln €) tuli just kaupade müügist EL liikmesriikidesse. 53% ekspordikäibest

¹⁷ KN 0401-0406

¹⁸ KN 0301-0308, 1604, 1605

¹⁹ KN10

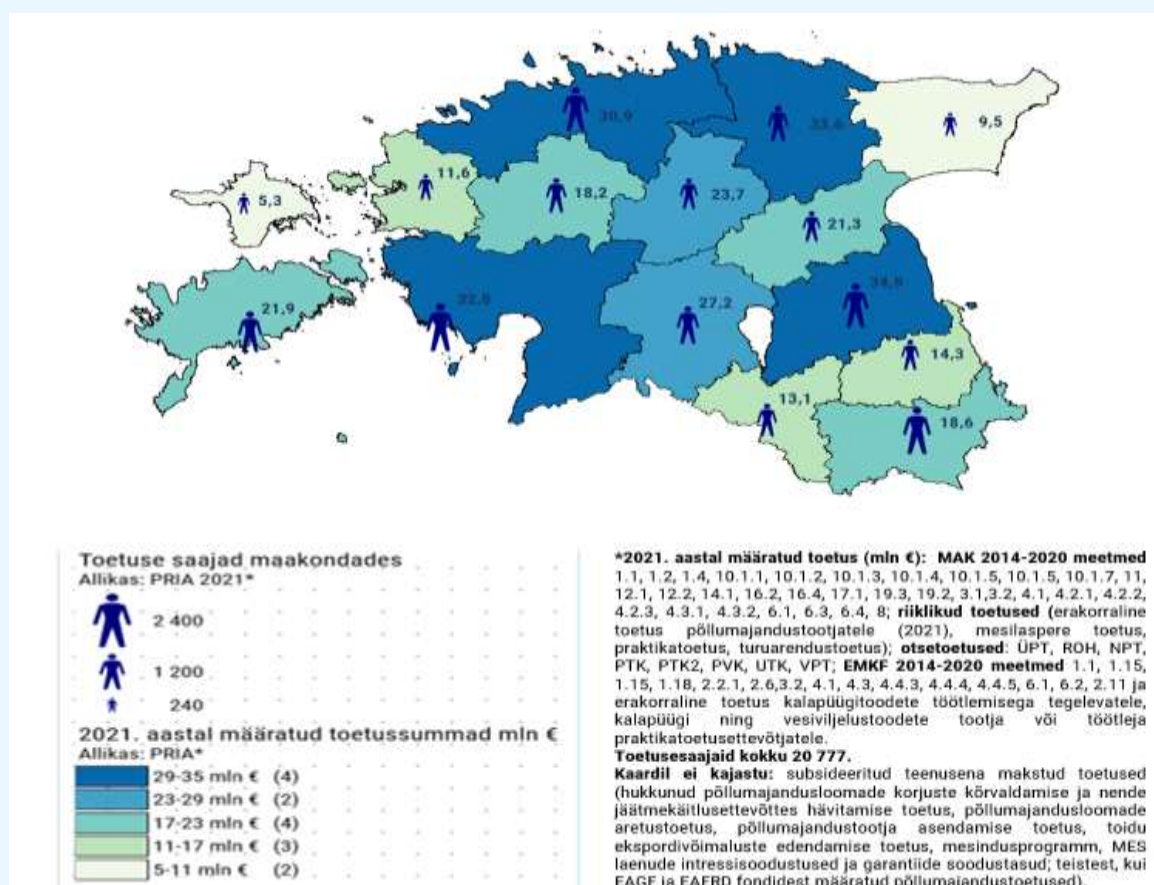
²⁰ KN 0102 (v.a aretusloomad)-0106, 0201-0210, 1601,1602

moodustas kaupade müük nelja peamisesse ekspordi sihtriiki: Läti, Soome, Leetu ja Rootsi. **Kolmandatesse riikidesse** eksporditi Eesti päritolu kaupa väärtuses 312 mln eurot, mis moodustas koguekspordist 28%. Ekspordikäibest kolmandatesse riikidesse suurema osa moodustas teravili 41% ja kala 16%.

Põllumajandussaadusi ja toidukaupu veeti sisse 2021. aastal **1,8 mld euro** eest, 2020. aastaga võrreldes kasvas impordi väärtus 9,4%. Impordikäibe kasvu vedas enim kakao ja kakaotoodete (+26 mln €), kala ja vähilaadsete (+15 mln €), toidutööstuse jääkide ja tööstuslikult toodetud loomasööda (+13 mln €), loomsete ja taimsete rasvad ja õlide (+12 mln €), piima ja piimatoodete (+ 10 mln €), liha ja söödava rupsi (+9 mln €) sissevedu. Importkaupade saatjariikideks on peamiselt lähinaabrid – rahalises väärtuses 43% sisseveetavast kaubast jõuab vahetult siia Lätist, Leedust ja Soomest.

Põllumajandusele, toiduainetööstusele ja maaelu arenguks maksti ÜPP raames 2021. aastal toetusi kokku ~347 mln eurot.

2021. aasta oli uue finantsperioodi (2021-2027) esimene üleminekuaasta, mil kasutati uue perioodi rahalisi vahendeid eelneva perioodi reeglite alusel. Üleminekuperioodiks (2021-2022) on EL eelarvest eraldatud otsetoetustena 384,3 mln eurot ning maaelu arenguks 258,5 mln eurot (sh 63 mln € taasterahastust). 2021. aastal maksti põllumajandusele, toiduainetööstusele ja maaelu arenguks **toetusi kokku ~347 mln eurot (Joonis 1)**, millest 87% maksti EL eelarvest. Põllumajandustootjatele antakse riigiabi ka erimärgistatud diislikütuse maksusoodustusena (2021. aastal ~22,6 mln €) ning erinevate teiste fondide meetmetest. Euroopa Põllumajanduse Tagatisfondist (EAGF) makstavate otsetoetuste summast 89% määrati 20%-le toetuse saajatest, neist 53% asuvad Järva, Lääne-Viru, Pärnu, Tartu, Viljandi ja Võru maakonnas. Keskkonnanohiule suunatud pindalapõhiste meetmete (kliimat ja keskkonda säästvate põllumajandustavade toetus ja Maaelu arengukava meetmed M10, M11, M12 ja M14) summa moodustab kogutoetussummast 34%.

Joonis 1. Määratud toetused maakondades 2021. aastal
Allikas: PRIA

EMKF raames on perioodil 2014-2020 Eestil võimalik kasutada ligikaudu 127,9 mln eurot avaliku sektori toetusraha keskkonnasäästliku ja konkurentsivõimelise kalanduse arenguks.

EL ühise kalanduspoliitika (ÜKP) prioriteetide elluviimist rahastatakse Euroopa Merendus- ja Kalandusfondist 2014-2020 (edaspidi EMKF). EMKFi vahendite kasutamist juhib korraldusasetuse ülesandeid täitev Maaeluministerium Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi 2014–2020 rakenduskava alusel.

EMKF-i raames on perioodil 2014-2020 Eestil võimalik kasutada ligikaudu 127,9 mln eurot avaliku sektori (Eesti + EL) toetusraha keskkonnasäästliku ja konkurentsivõimelise kalanduse arenguks. 31.12.2021 seisuga (perioodi algusest arvates) on toetust määratud 119,9 mln euro eest (~ 94% fondi eelarvest), välja on makstud rahalisi vahendeid 85,4 mln euro ulatuses (71% võetud kohustustest ning 67% fondi eelarvest). EMKF-i elluviimiseks on rakendunud kõik prioriteetsed suunad ning taotlusvoorud on toimunud kõikides planeeritud meetmetes. Taotlejate aktiivsuse poolest on läbivalt olnud populaarseimad meetmed: „Püügivahendi parendamise toetus“ ning „Kalanduspiirkonna kohaliku arengu strateegia rakendamine (projektitoetus)“. EMKF-i korraldusasetus jälgib regulaarselt fondi rakendamise tempot ja vajadusel planeerib ümber rakenduskava eelarvelisi vahendeid ning võib prognoosida, et perioodi lõpuks saavad ettenähtud eelarvelised vahendid kasutatud.

Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse valdkonnas tegutsevad ettevõtjad deklareerisid 2021. aastal makse 6% enam, samal ajal maksuvõlg vähenes 5%.

Põllumajanduse, kalanduse ning toiduainetööstuse ettevõtted kokku **deklareerisid 2021. aastal makse 416,6 mln eurot**, mida oli 6% enam kui aasta varem.

Maksudest 70% oli toiduainetööstuse (koos joogitööstusega), 28% põllumajanduse ning 2% kalandusega tegelevate ettevõtjate poolt deklareeritud. Maksuliigiti oli suurim osakaal sotsiaalmaksul ning alkoholiaktsiisil, mis moodustasid vastavalt 32% ja 23% deklareeritud maksudest.

Maksuvõlga oli põllumajanduse, kalanduse ning toiduainetööstuse ettevõtetel kokku **14,9 mln eurot, mis moodustas 3,6% deklareeritud maksudest**. Võrreldes eelmise aastaga vähenes võlgade osakaal deklareeritud maksudes umbes poole protsendipunkti võrra peegeldades majanduse kiiret taastumist koroonaviiruse poolt põhjustatud kriisist, mis avaldub ka ettevõtjate maksukäitumises. Võlad jagunesid enam-vähem võrdselt toiduainetööstuse (koos joogitööstusega) (46%) ja põllumajandussektori (52%) vahel, kalanduse maksuvõlg moodustas vaid 2% kogusummast. Vaadates maksuliigiti, siis kõige suurem oli ettevõtete käibemaksu (55%) ning sotsiaalmaksu (22%) võlg.

3 Üldine olukord

3.1 Positsioon Eesti majanduses

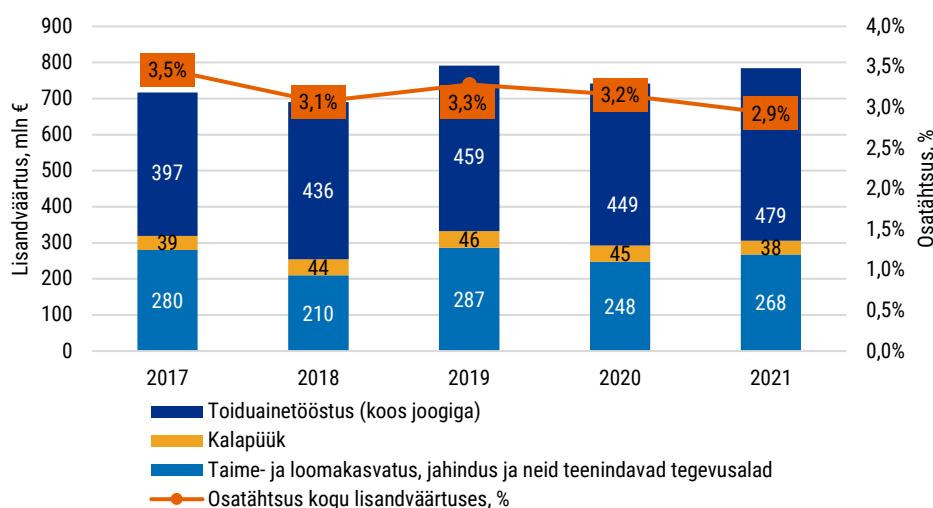
Marje Mäger

Põllumajandus- ja kalandussektoril koostöös toidutööstusega on oluline roll eestimaalaste toiduga varustamisel, kuid annavad ka olulise panuse Eesti majandusse ja tööhõivesse. Nimetatud sektorid annavad ~3% Eestis loodud lisandväärtusest ja seal töötab ~4% hõivatutest.

Põllumajandus- ja kalandussektor koostöös toidutööstusega annavad olulise panuse Eesti majandusse – ~3% Eestis loodud lisandväärtusest ja seal töötab ~4% hõivatutest.

Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstusega tegelevates ettevõtetes loodi 2021. aastal 784 mln eurot lisandväärtust (**Joonis 2**) ehk 2,9% Eestis loodavast lisandväärtusest. Võrreldes eelneva aastaga

suurenes lisandväärtus 5,8% (+42,9 mln €), kuid osakaal Eestis loodud lisandväärtuses pisut vähenes.

Joonis 2. Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse lisandväärtus aastatel 2017-2021

Allikas: Statistikaamet

Vaatamata tehnoloogia kiirele arengule on tööjõul nii põllumajanduses, kalanduses kui ka toidutööstuses endiselt väga oluline roll täita ja seda vajadust ei asenda tehnoloogia kunagi täielikult.

Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse ettevõtetes oli 2021. aastal hõivatud keskmiselt 26 200 inimest, moodustades koguhõivest 4,0% (**Joonis 3**). Aasta-aastalt on põllumajanduse ja toidutööstuse tööhõive vähenenud, kuid viimastel aastatel on langus olnud aeglasem. Ettevõtete poolt tehtavad

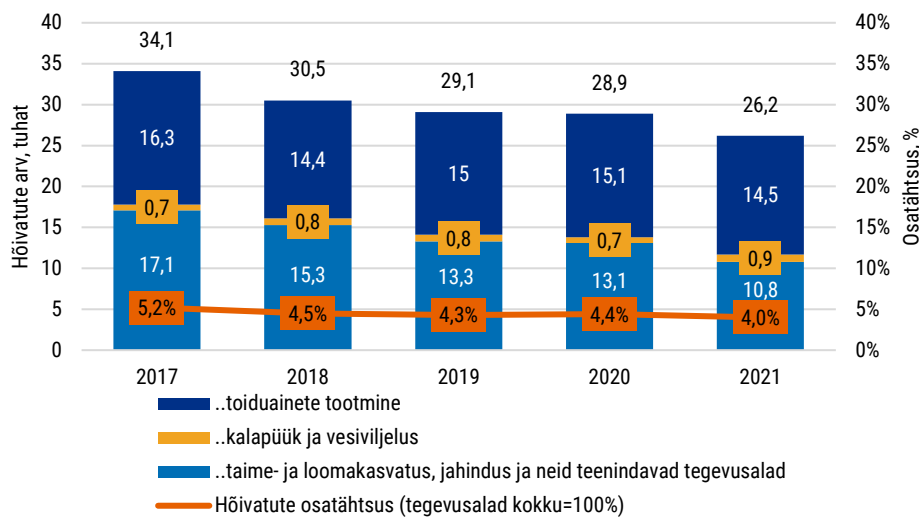
investeeringud on üheks hõivet vähendavaks teguriks.

Tööjõuvajaduse seire uuringu OSKA²¹ andmetel prognoositakse, et kui üldiselt Eesti keskmine hõivatute arv jääb lähiaastatel 2018. aasta tasemele, siis põllumajanduses hõive väheneb ka järgnevatel aastatel mõõdukalt. Sarnane tendents ei leia aset ainult Eestis, vaid ka mujal maailmas. Aastases võrdluses vähenes 2021. aastal põllumajanduse, kalanduse ja toidutööstuse sektorite hõive 2700 inimese võrra ehk 9,3%. Hõive vähenes põhiliselt põllumajandustegevusaladel (-17,6%) ja toiduainete

Aasta-aastalt on põllumajanduse ja toidutööstuse tööhõive vähenenud, kuid viimastel aastatel on langus olnud aeglasem.

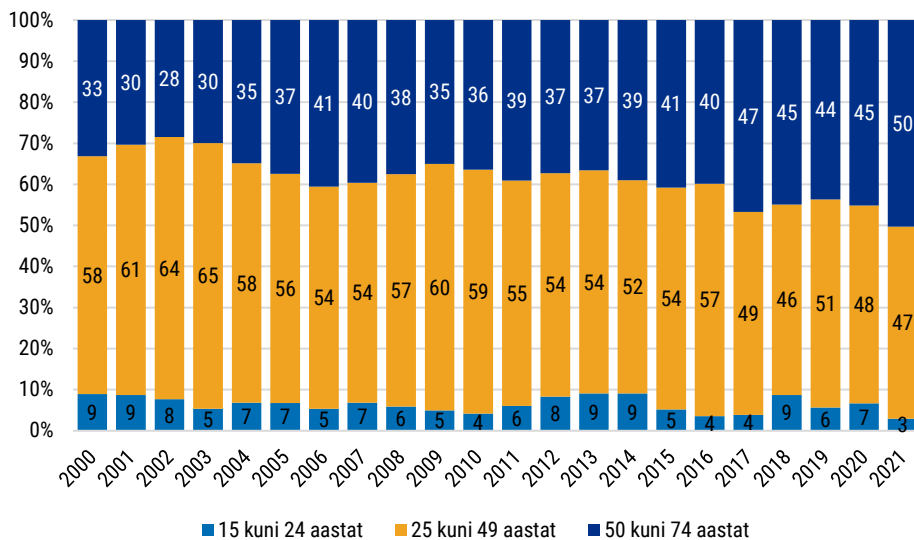
²¹ „Eesti tööturg täna ja homme 2019-2027“, Tallinn 2020

tootmises (-4,0%). Ainult kalanduses hõive suurenes 28,6%, mis tulenes madalast võrdlusbaasist, kuna 2020. aastal koroonakriisi mõjul hõive vähenes.

Joonis 3. Põllumajanduses, kalanduses ja toiduainetööstuses hõivatute arv, osakaal koguhõives aastatel 2017-2021
Allikas: Statistikaamet

Vaadates muutusi hõivatute vanusegruppide lõikes, siis üldiselt iseloomustab põllu-, metsamajanduse ja kalanduse sektorit vananemine (**Joonis 4**). Näiteks vanusegrupi 50-74-aastased osatähtsus hõives on võrreldes sajandivahetusega 17 protsendipunkti suurenenud, mille tulemusel on lähiaastatel töötajate asendusvajadus keskmisest suurem. OSKA uuringust selgub, et vaatamata suurest lõpetajate arvust tunnevad tööandjad tööjõupuudust lõpetajate vähesel erialal rakendumise tõttu. Kindlasti on mingi mõju ka rahvastiku üldisel vananemisel.

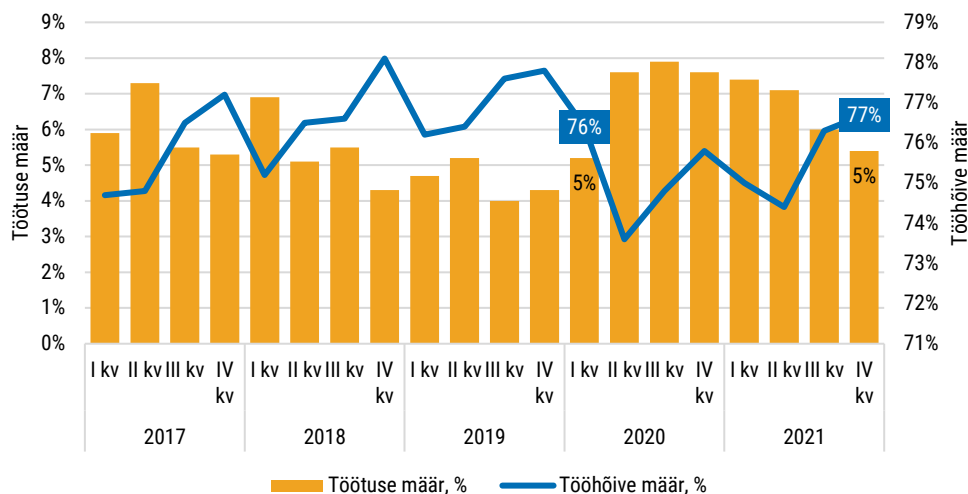

Joonis 4. Põllu-, metsamajanduse ja kalapüügi tegevusalade hõive vanuseline jaotus (%) aastatel 2000-2021
Allikas: Statistikaamet

Toiduainetööstuses on tänu investeeringutele aasta-aastalt hõive vähenenud, kuid siiski on see töötleva tööstuse madala tehnoloogiakasutusega haru, mida iseloomustab suur töötajate arv. Kuna odava tööjõu eelis on Eestil kadunud, peab sektor jätkama investeeringutega automatiseerimisse, et liikuda tootmise poole, mis nõuab vähem tööjõudu. See on ainus võimalus konkureerida nii sise- kui ka eksporditurgudel.

Eesti majandus taastus võrreldes teiste Euroopa riikidega kiiremini ja ettevõtete hea käekäik suurendab ka tööjõundlust. Kui 2021. aasta alguses oli veel hõive madalam kui enne kriisi, siis aasta teises pooles

hakkas tööhõive määr kiiresti kasvama. Töötuse määr püsis aasta alguses kõrge ja suurem langus tuli alles aasta teises pooles (**Joonis 5**).

Joonis 5. Töötuse määr ja tööhõive määr (16 a kuni pensioniiga) Eestis aastatel 2017-2021

Allikas: Statistkaamet

Et hõive oli 2021. aasta esimesel poolel madalam kui enne kriisi, oli vaba tööjõudu turul rohkem. Sellest hoolimata on tööandjate seas kasvanud mure tööjõupuuduse pärast ja taas värvatakse töötajaid välismaalt sama palju kui enne kriisi. Tõenäoliselt võib põhjus olla selles, et töötute seas on palju neid, kes on kriisist tugevalt mõjutatud tegevusalade, näiteks majutuse ja toitlustuse taustaga. Uusi töökohti luuakse aga peamiselt teistes valdkondades ning kohalike töötajate oskused ja kogemused ei vasta sageli vabade töökohtade tingimustele.

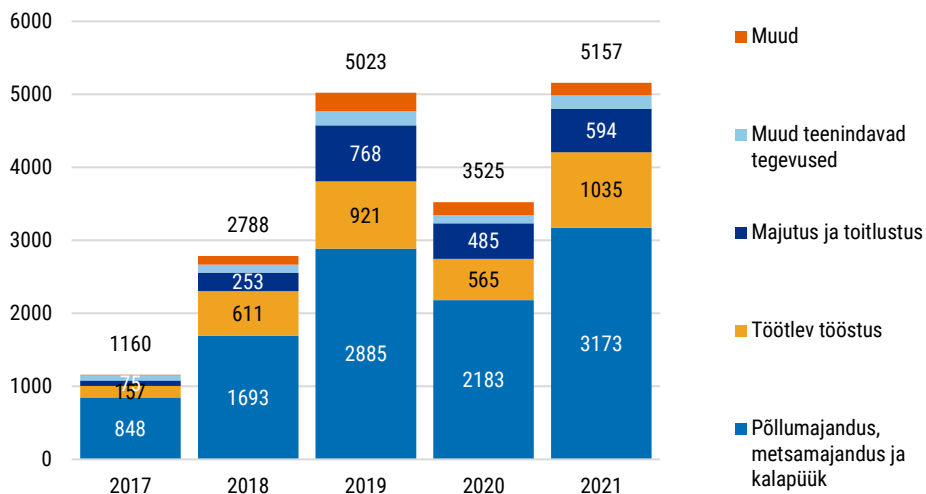
Väljastpoolt EL-i, Euroopa Majanduspiirkonda või Šveitsi Konföderatsiooni Eestisse tööle tulevate töötajate elamise ja töötamise aluseid reguleerib välismaalaste seadus. Välismaalaste seaduses²² jõustusid 2017. aasta alguses muudatused, mille tulemusel lihtsustati hooajatöötajate töölevõtmist kaotades neile kohustusliku palgakriteeriumi ning pikendati riigis viibimise lubatavat maksimaalset aega üheksa kuuni. Peale neid muudatusi hakkas aasta-aastalt suurenema töötajate värbamine väljastpoolt EL-i. Koroonapiirangutest tulenevalt 2020. aastal lühiajaliste töötajate registreerimine²³ pidurdus, kuid 2021. aastal kasvas taas ja ületas isegi koroonaeelse taseme. Politsei- ja Piirivalve Ameti andmete järgi oli lühiajaliste töötajate registreerimisi 2021. aastal 32 934, mida oli peaaegu poole rohkem kui aasta varem ja ~700 enam kui 2019. aastal. Registreeritud töötajatest 5157 oli hooajatöötajad. Vaatamata tehnika arengule on töötajatel põllumajanduses endiselt väga oluline osa ning tulenevalt sektori eripärast on põllumajanduses palju sesoonset tööd. Samuti on aasta-aastalt suurenenud hooajatöölise palkamine töötlevas tööstuses.

Vaadeldes hooajatöötamise registreerimise otsuseid **tööandja põhitegevusala järgi**, siis kasutavad hooajatöötajaid kõige rohkem ettevõtjad, kelle põhitegevusala on põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük (**Joonis 6**). Nendel tegevusaladel oli 2021. aastal kokku 3173 registreerimist, mida oli 990 registreerimise võrra rohkem kui eelmisel aastal. Eelmise aasta madal tase tulenes koroonapiirangutest. Alates eriolukorra kehtestamisest märtsis, suleti Eesti riigi piir välismaalastele ja peatati pikaajaliste viisade väljastamine. Alles juulist võisid valitsuse korralduse kohaselt Eestisse siseneda välismaalased töötamise eesmärgil.

Hooajatöö kasutamine suurenes ka põhitegevusalanana töötlevas tööstuses tegutsevate tööandjate poolt, kus vastav näitaja oli 1035, mida on 470 registreerimise võrra enam kui eelmisel aastal.

²² Välismaalaste seadus – Riigi Teataja

²³ Välismaalane, kes viibib seaduslikult Eestis ja kelle töötamine on enne tööle asumist registreeritud Politsei- ja Piirivalveametis

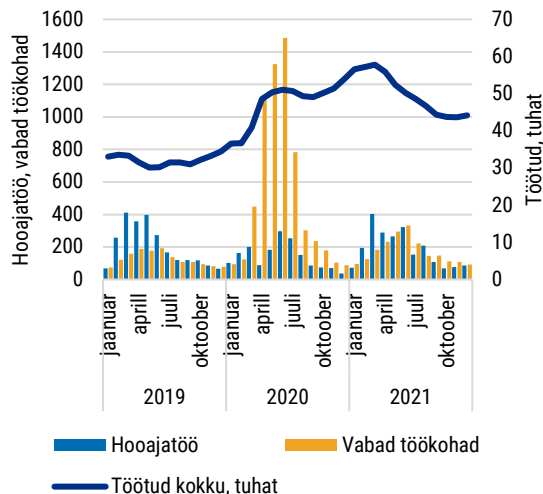

Joonis 6. Hooajatöölise registreerimine töandja põhitegevusala järgi aastatel 2017-2021

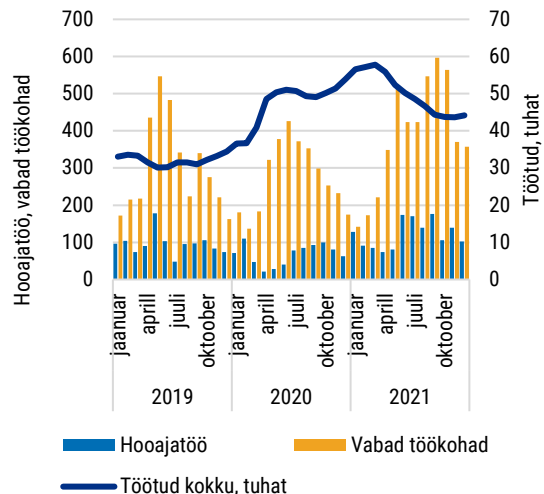
Allikas: Politsei- ja Piirivalveamet

Tegevusalade lõikes vaadates tegutses 2021. aastal üle 70% registreeritud hooajatöölised põllumajanduses, kalapüügi ja toiduainetööstuse valdkonnas. Arvuliselt suurim muutus oli toiduainetööstuses, kus palgati 648 (+80%) hooajatöötajat enam kui eelmisel aastal, samal perioodil töötas taime- ja loomakasvatuses hooajaliselt 492 (+30%) inimest enam. Endiselt on koroonaviiruse levikust suuresti mõjutatud turism, millest oleneb ka tööjõuvajadus majutusasutustes. Kuigi 2021. aastal majutusasutustes hooajatöölise arv suurenes (+48%), oli neid siiski poole vähem kui 2019. aastal. Valdav enamus (88%) hooajatöölised olid 2021. aastal pärit Ukrainast, nii nagu eelneval aastalgi.

Vaadates hooajatöö ja vabade töökohtade dünaamikat, siis nii põllumajandusele kui ka toidutööstusele on iseloomulik tootmises teatav sesoonsus – alates märtsist hakkab suurenema vabade töökohtade arv (**Joonis 7; Joonis 8**). Vaatamata sellele, et töötuse määr oli 2021. aastal kõrgem kui enne kriisi, oli vabu töökohti nii põllumajanduses kui ka toiduainetööstuses rohkem kui kriisieelsel ajal. Mis näitab seda, et tööturu vajadused ei kattu kriisi tulemusel vabanenud tööjõu ootustega/oskustega. Tööjõunappuse kompenseerimiseks kasutatakse järjest rohkem välistööjõudu. Põllumajanduses on hooajatöölistel suurem mõju, mida ilmestab 2020. aastal kriisist tingitud välistööjõu värbamise häirete tulemusel hüppeliselt kasvanud vabade töökohtade arv. Toiduainetööstuses oli trend vastupidine – vaatamata vähenenud välistööjõule, vähenes vabade töökohtade arv. See näitab, et tööpuuduse kasvades oli toiduainetööstusel kergem kohalikku tööjõudu leida kui põllumajanduses. Hooajatöötajate kasutamine nii põllumajanduses kui ka toiduainetööstuses 2021. aastal taas kasvas, kuid vaatamata sellele toiduainetööstuses vabade töökohtade arv suurenes. See võib tuleneda sellest, et kriisis töö kaotanud töötajad on piirangute leevenemisel taas naasnud endise töö juurde.

Joonis 7. Põllumajanduse ja kalandussektori hooajatöölised, vabad töökohad, töötud kokku Eestis
Allikas: Töötukassa, Statistikaamet

Joonis 8. Toiduainetööstuse hooajatöölised, vabad töökohad, töötud kokku Eestis
Allikas: Töötukassa, Statistikaamet

3.2 Maaelu areng

Taavi Kurvits, Katre Kirt

Üldine olukord

Maapiirkonnas elab jätkuvalt kolmandik Eesti elanikest ning hinnanguliselt tegutseb ka kolmandik ettevõtetest, kes on mõjutatud nii üleilmsetest trendidest kui ka siseriiklikest otsustest ja suundumustest sarnaselt linnakeskkonnale. Pahatihti võib aga teatud otsuste või tegevuste mõju maapiirkonnale olla oluliselt suurem. Ka maapiirkondasid juhtis eelmisel aastal eelkõige COVID-19 haigust põhjustava koroonaviiruse levikuga seotud olukord, mis muutis igapäevase elu keeruliseks ja ettearvamatuks nii inimestel kui ettevõtetel, hoides inimesed kodukontorites, vähendades kokkusaamisi ning piirates varasemalt harjumuseks saanud tegevusi. Ka aasta teises pooles kasvama hakanud energiakandjate hinnatõus andis oma mõju.

Koos muutunud oludega püsisid maapiirkonnas ka senised probleemid teenuste, töökohtade ning elukeskkonna osas. Tulevikku vaadates on nendele tähelepanu juhitud ka eelmise aasta 30. juunil Euroopa Komisjoni poolt avalikustatud teatistes „Maapiirkondade arengu pikaajaline visioon – Tugevamad, ühendatud, vastupanuvõimelised ja jõukad ELi maapiirkonnad 2040. aastaks“²⁴. Visiooni ning sellega koos välja töötatud tegevuskava eesmärgiks on muuta maapiirkonnad võimekateks, ühendatuks, vastupanuvõimeliseks ja edukateks, suunates täiendavat tähelepanu maapiirkondades olevatele probleemidele nagu rahvastiku vähenemine ja vananemine, infrastruktuuri ja teenuste kvaliteedi langus, töökohtade vähesus, seda eelkõige nooremate seas, sissetulekute vähenemine ning liikuvusprobleemid.

Olenemata võimalikest probleemidest jätkus 2020. aastal hoogu saanud maale elama kolimise trend ka 2021. aastal. Koos üldise hinnatõusuga kasvasid ka kinnisvara hinnad, saavutades aina uusi tippe. Järjest enam muutus aktuaalseks vajadus toetada maapiirkonnas elada soovijaid. Kuigi kinnisvara hind kasvas, toimus see eelkõige linnapiirkonnas, seevastu maapiirkondades asuv kinnisvara ei ole tihti krediidasutuste jaoks piisavalt likviidne ning ei sobi ka tagatiseks. Sooviga toetada inimeste

²⁴ https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/long-term-vision-rural-areas_en#aivisionforruralareastowards2040

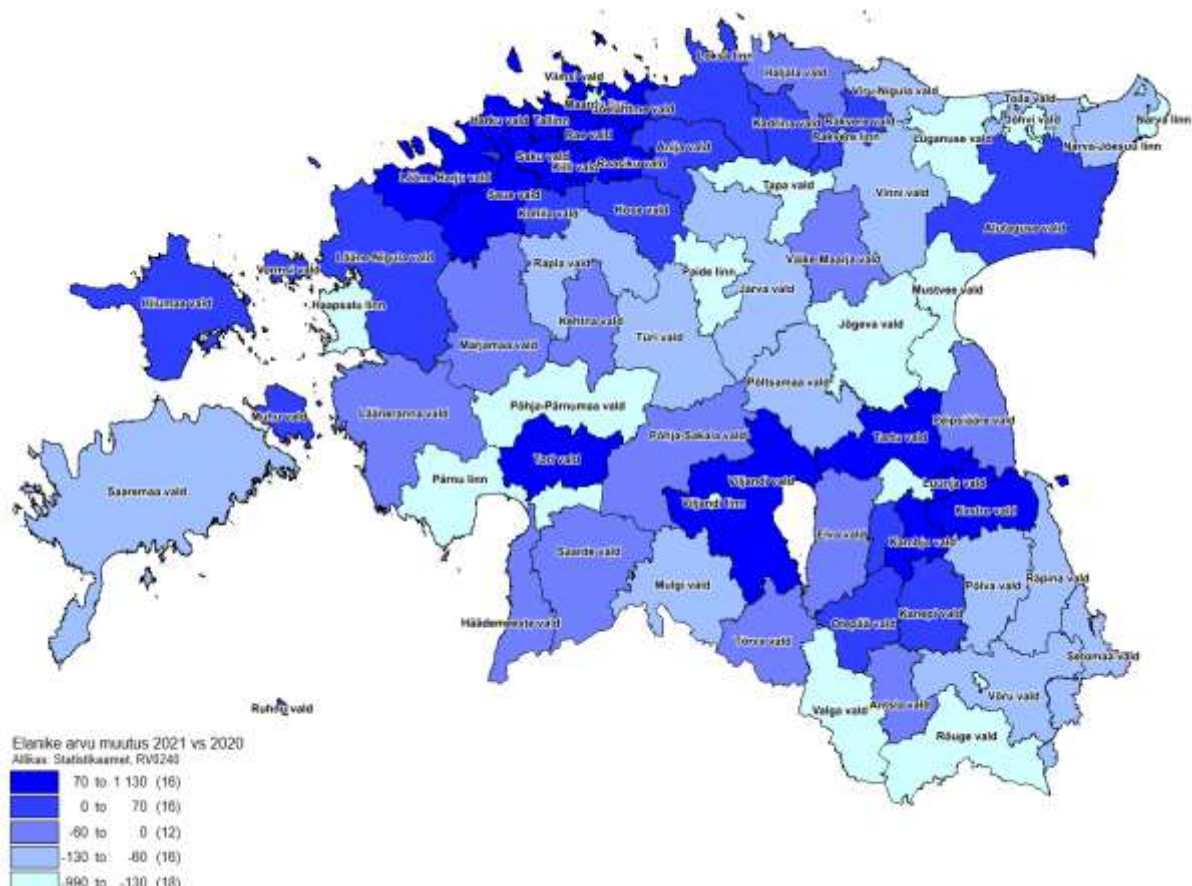
maapiirkonda elama asumist, töötasid nii Maelu Edendamise Sihtasutus kui Ettevõtluse ja Innovatsiooni Sihtasutus²⁵ välja toetavad instrumendid, mis aitavad maapiirkonnas elamistingimusi parandada või maapiirkonda elama asuda. Elamistingimuste parandamine, sh elamute ressursitõhusaks muutmine tõstatas veelgi rohkem üles aasta teises pooles, mil kasvasid oluliselt kommunaalkulud, sh elekter, maagaas, kaugküte.

Rahvastik

Olenemata asjaolust, et Eesti üldine rahvaarv kasvas 2021. aastal viiendat aastat järjest, on maapiirkonna elanike arv peale kaheaastast kasvu (2019. a +859, 2020. a +414) stabiliseerunud. Maapiirkonnas, mis moodustab 97% Eesti pindalast, **elas 2021. aasta 1. jaanuari seisuga 404 134 inimest, mis on 51 võrra vähem, kui aasta varem.** Seejuures jätkus viimaste aastate trend, kus meeste arv suureneb (2021. a +121) ning naiste arv väheneb (2021. a -172). Jätkuvalt kasvavad peamiselt Tallinn ja Tartu ning nende lähiümbrus (**Joonis 9**). Maapiirkonnas elavate noorte (vanuses 21-40) osatähtsus sama vanusegrupi noorte üldarvust on jätkuvalt languses, olles 2021. aastal 27,52%, mis jääb alla 2030. aastaks seatud PõKa eesmärgile (27,76%). Sarnaselt eelmisele aastale ei ole langus väga suur, 0,16 protsendipunkti, mis annab lootust, et trend võib muutuda ning maapiirkonnas elavate noorte osatähtsus suureneb.

Maapiirkonnas elavate noorte (vanuses 21-40) osatähtsus sama vanusegrupi noorte üldarvust on jätkuvalt languses, olles 2021. aastal 27,52%.

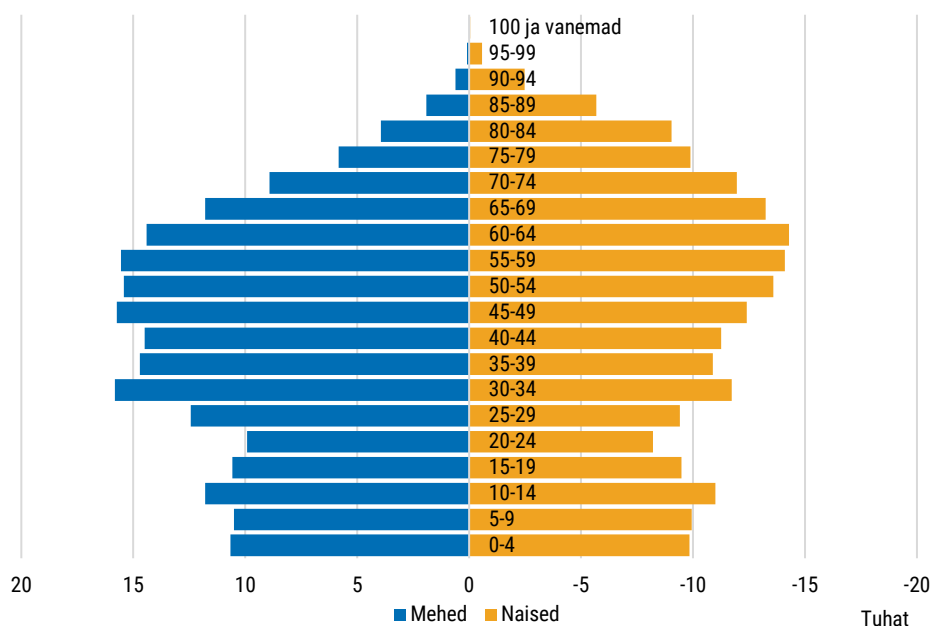
Aastaks 2030 on prognoositud, et Eesti rahvaarv kahaneb võrreldes 2020. aastaga 6%, mis tähendab, et kuigi lühiajaliselt on Eesti rahvaarv kasvanud eelkõige tänu rändele, siis rahvastiku vananemise ja sündimuse vähenemise tõttu on pikaajaline trend jätkuvalt negatiivne. 21-40-aastaste noorte arvu vähenemine on prognooside kohaselt tunduvalt suurem – 20% tänase sama vanusegrupi üldarvust.

Joonis 9. Eesti elanike arvu muutus võrreldes eelmise aastaga

²⁵ Ettevõtluse ja Innovatsiooni Sihtasutus moodustati 2022. aasta jaanuarist, mil liitusid KredEx ja Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus (EAS).

Maapiirkonna vanuseline jaotus (**Joonis 10**) ei erine palju Eesti rahvastikupüramiidist ja peegeldab peamiselt rahvastiku vananemist. Küll aga on maapiirkonnas täheldatav suurem meeste osakaal võrrelduna kogu ülejäänud Eestiga. Kui Eesti elanikest 47% moodustavad mehed, siis maapiirkonnas on mehi 51%.

Joonis 10. Maapiirkonna elanike vanuseline jaotus

Allikas: Statistikaamet

Maapiirkonnas elavate eakamate inimeste suurem osakaal peegeldub ka surmade osakaalus. Kui eelmisel aastal elas maapiirkonnas 31% Eesti elanikest, siis kõikidest surmadest 34% leidis aset maapiirkonnas, mis võib olla tingitud halvematest elutingimustest, sh arstiabi võimaluse puudumisest.

Seevastu on märgata maapiirkonnas viimase viie aasta jooksul sündinud laste osakaalu kasvu. Kui 2016. aastal sündis maapiirkonda 26,7% kõikidest lastest, siis 2020. aastal juba 30,3%. Maapiirkonnas sündis

Viimasel kolmel aastal on laste sündide arv olnud langustrendis, kuid maapiirkonnas sündinud laste osakaal on jätkuvalt kasvutrendis.

2020. aastal 4007 last (2071 poissi ja 1936 tüdrukut), mis on 175 võrra vähem kui eelmisel aastal. Viimasel kolmel aastal on laste sündide arv olnud langustrendis, kuid **maapiirkonnas sündinud laste osakaal on jätkuvalt kasvutrendis.**

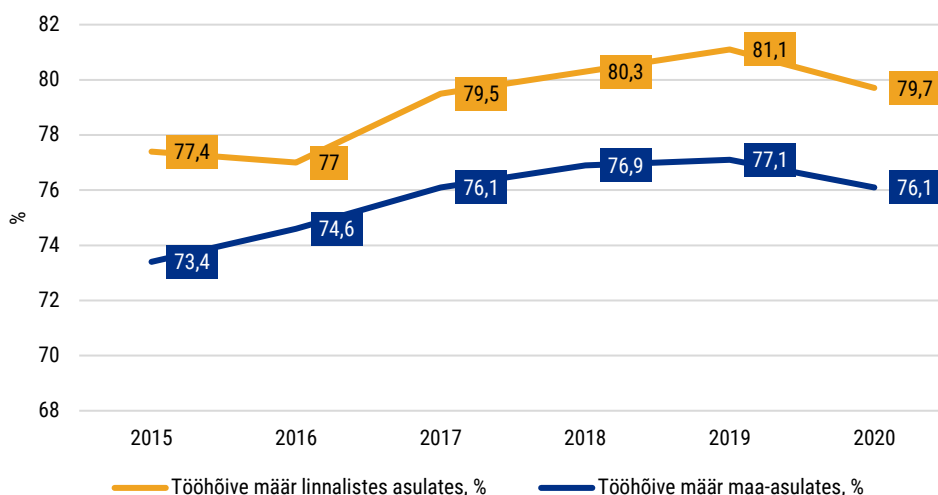
Rahvastiku muutuse peamiseks teguriks Eestis on ränne. Eelkõige liigutakse äärelinnadesse ning linnalähedastesse suurematesse asulatesse, mida peegeldab ka üldine rändesaldo. Kuigi **maapiirkonna rändesaldo on viimasel kolmel aastal olnud positiivne, ei ole see piirkondlikult igal pool nii.** Positiivne rändesaldo maapiirkonnas tähendab, et rohkem inimesi naaseb maapiirkonda, kui sealt lahkeb. Piirkondlikult on viimastel aastatel kasvanud just Põhja-Eesti ja vähemal määral Lääne-Eesti maapiirkonnad, mis põhjustavad valglinnastumist. See omakorda tekitab erisusi ka maapiirkondade funktsionaalsuse osas, kus osad maapiirkonnad, muutuvad esmalt nn funktsionaalseteks maapiirkondadeks, mis on tihedalt linnapiirkondadega seotud ning muutuvad hiljem väikelinnaliseks piirkonnaks. Samal ajal linnadest eemale jäävad maapiirkonnad pigem hääbuvad. Maapiirkonnast lahkus 2020. aastal üle 9000 inimese ning maapiirkonda naasis pea 11 000 inimest. Ka välismaalt maapiirkonda naasvate inimeste arv, mis oli aastatel 2016–2019 kasvutrendis, on muutunud ning võrreldes eelmise aastaga naases maapiirkonda üle 400 inimese vähem.

Ettevõtlus, töökohad, majandus

Eestis on Statistikaameti andmetel üle 145 000 ettevõtte, neist maapiirkonnas tegutseb alla kolmandiku. Maapiirkonnas tegutsevatest ettevõtetest ligi pooled tegelevad teenuste osutamisega, ligikaudu kolmandik põllumajanduse, jahinduse, metsamajanduse ja kalandusega ning viiendik töötleva tööstusega. **Maapiirkond pakub tööd 27,4%-le koguhõives osalejale, so peaaegu 180 000 inimesele, mis on 3%**

kõrgem²⁶, kui PõKa-s 2030. aastaks seatud siht (24,4%). Sellest hoolimata on maapiirkonna hõivatute arv aasta aastalt vähenemas. Kuigi maapiirkonnas tegutsevatest ettevõtetest ligi kolmandik ehk 31% tegutseb primaarsektoris, moodustab primaarsektoris hõivatute osakaal ainult 8% kõigist hõivatutest maal ning hõivatute arv primaarsektoris väheneb iga aastaga. Kui aastal 2000 sai primaarsektoris tööd 21% hõivatutest ning 3 aastat tagasi oli hõivatute arv primaarsektoris 18 000, siis 2020. aastaks oli hõivatute arv langenud alla 16 000. Sekundaarsektoris ehk tootmisega seotud ettevõtetes töötas 34% hõivatutest ja see protsent on viimase kahekümne aasta jooksul säilinud. Küll on aga jätkuvalt kasvutrendis teenindussektoris hõivatute osakaal maapiirkonnas, mis on kasvanud viimase kolmekümne aastaga üle kahe korra. COVID-19 haigust põhjustava koroonaviiruse levikuga seotud olukorrast ning selle tagajärjel kehtestatud piirangutest tingituna on **tertsiaarsektoris vähenenud hõivatute arv COVID-19 eelse olukorraga võrreldes kolme tuhande hõivatu võrra.**

2020. aastal oli maapiirkonna elanike vanuses 20-64 tööhõivemäär 76,1%, olles võrreldes eelmise aastaga langenud 1 protsendipunkti ning olles languses peale paari aastast kasvu (**Joonis 11**). **Seega suureneb ka vahe „Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukavas aastani 2030“ (PõKa) seatud eesmärgist aastaks 2030 (80,5%).** Teisalt vähenes 2020. aastal ka tööhõive määr linna- ja maapiirkondade vahel.

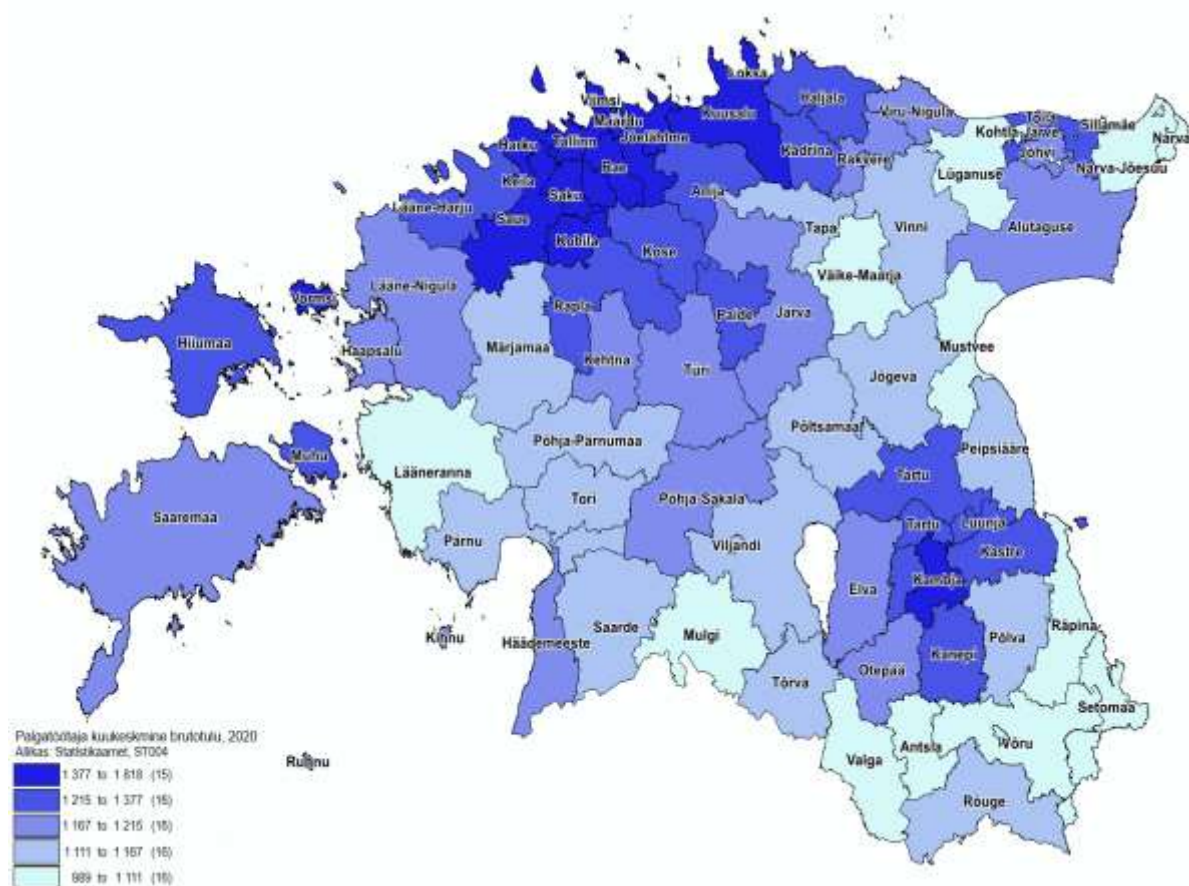

Joonis 11. Tööhõive määra muutus linnalistes ja maa-asulates

Allikas: Statistikaamet

Eestis on jätkuvalt regiooni üsna suured majanduslikud arenguerinevused. Eesti sisemajanduse kogutoodang (SKP) on võrreldes 2014. aastaga kasvanud kolmandiku võrra, kuid maapiirkonna ning Eesti SKP vahe on jätkuvalt suur ning muutumata, mis peegeldab jätkuvat ebavõrdsust. Maapiirkonna SKP elaniku kohta on 35% madalam Eesti SKP-st elaniku kohta. Ka inimeste sissetulekutes (**Joonis 12**) eristuvad selgelt kaks peamist piirkonda.

²⁶ Hõivatute arv on leitud Statistikaameti TT210 andmete alusel

Joonis 12. Palgatöötaja kuukeskmine brutotulu aastal 2020

Aktiivsem majandustegevus koondub suurematesse linnapiirkondadesse, eelkõige Tallinna ja Tartu lähiumbrusesse, mis moodustavad põhja ja lõuna regionikeskused. Statistikaameti andmetel oli 2020. aastal suurema sissetulekuga inimeste kontsentratsioon kõrgem Põhja-Eestis, kus 50% elanikest kuulus kõrgema sissetulekuga elanikkonna hulka. Võrdsustunud on maapiirkonna elanike sissetulekud,

Lõuna-Eestis on võrreldes eelmise aastaga sissetulekute osas ebavõrdsus vähenenud, kuid Kirde-Eestis oluliselt suurenenud.

kui 2019. aastal kuulus 43,4% maapiirkonna elanikest keskmise sissetulekuga elanikkonna hulka, siis 2020. aastal oli see 44,7%. Seejuures tasub tähele panna, et alates 2020. aastast võitleb Eesti, nagu ka kogu maailm, COVID-19 haigust põhjustava koroonaviiruse levikust tingitud

tagajärgedega. Siinkohal on kõige suuremad muutused toimunud Kirde-Eesti ja Lõuna-Eestis, kui Kirde-Eestis on võrreldes eelneva aastaga kasvanud nii kõrgema sissetulekuga (+1,8%) kui madalama sissetulekuga (+2,9%) elanike osakaal siis Lõuna-Eestis on madalama sissetulekuga elanike osakaal oluliselt vähenenud (-2,3%). Lõuna-Eestis on võrreldes eelmise aastaga sissetulekute osas ebavõrdsus vähenenud, kuid Kirde-Eestis oluliselt suurenenud. Osaliselt võivad nimetatud muutused olla eelmisel aastal jätkunud COVID-19 haigust põhjustava koroonaviiruse leviku tagajärg, millest olid HoReCa ning turismisektor kõige rohkem mõjutatud, kuna nende tegevus oli lähtuvalt piirangutest oluliselt takistatud.

Turism, sh maaturism

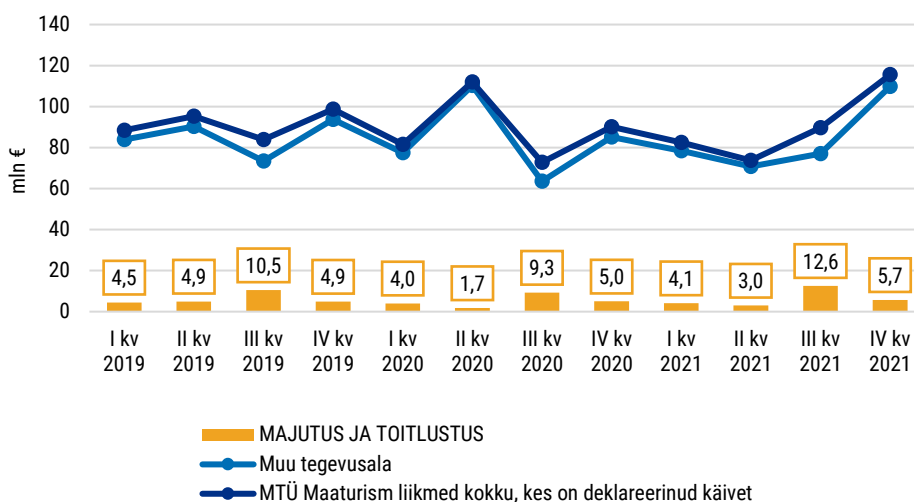
Turism on oluline valdkond maapiirkondade majanduses, andes võimaluse turundada end nii siseriiklikult kui väljapoole. Turism, koos HoReCa sektoriga on olnud viimasel kahel aastal väga keerulises oludes ning sõltunud peamiselt siseturismist. Samas ei ole näitlikust siseturismi elavnemisest toimunud meeletut kasvu. **Kui 2019.aasta III kvartalis toimus 666 000 puhkusele suunitletud ööbimisega sisereisi, siis 2021. aastal 625 000 reisi, mis jääb napilt alla kriisi eelsele tasemele.** Aasta varem oli puhkusele suunitletud ööbimisega sisereiside arv 511 000. Võrreldes aastate 2019 ja 2020 ööbimisega sisereiside

arvu selgub, et suurim erinevus on Harjumaa, Lääne-Virumaal ja Viljandimaal. Seevastu väikseimad muutused on Hiiumaal, Valgamaal ja Võrumaal, millest võib järeldada, et **maaturismi osas on toimunud keskmisest madalam langus**. Maaturismiga seonduvad ettevõtted on koondunud MTÜ Eesti Maaturismi alla, kelle eesmärgiks on maaturismiteenuse pakujate ühiste huvide esindamine eesmärgiga toetada maaturismi arengut Eestis.

Turism koos HoReCa sektoriga on olnud viimasel kahel aastal väga keerulises oludes ning sõltunud peamiselt siseturismist. Maaturismi osas on toimunud keskmisest madalam langus.

MTÜ Maaturism andmetel oli neil 2021. aasta mai seisuga 274 liiget ning EMTA avalikes maksuandmetest²⁷ perioodil I kvartal 2019–IV kvartal 2021 kajastuvad vähemalt ühel või teisel moel 242 liikme andmed, kellest 225 on deklareerinud sellel perioodil vähemalt korra käivet. MTÜ liikmetest 52% on märkinud oma põhitegevusalaks EMTAK-i järgi majutus ja toitlustus.

Kokku deklareerisid MTÜ Maaturismi liikmed käivet 2021. aasta jooksul 361,3 mln euro väärtuses, mis on 1,4% enam kui 2020. aasta jooksul, kuid 1% vähem kui 2019. aasta jooksul deklareeritud käive. Majutuse ja toitlustuse tegevusala ettevõtete deklareeritud käive moodustas 7% (25,4 mln eurot) liikmete deklareeritud käibest ning see oli 26,7% (5,35 mln eurot) suurem kui 2020. aastal ja 2% suurem kui 2019. aastal (Joonis 13).

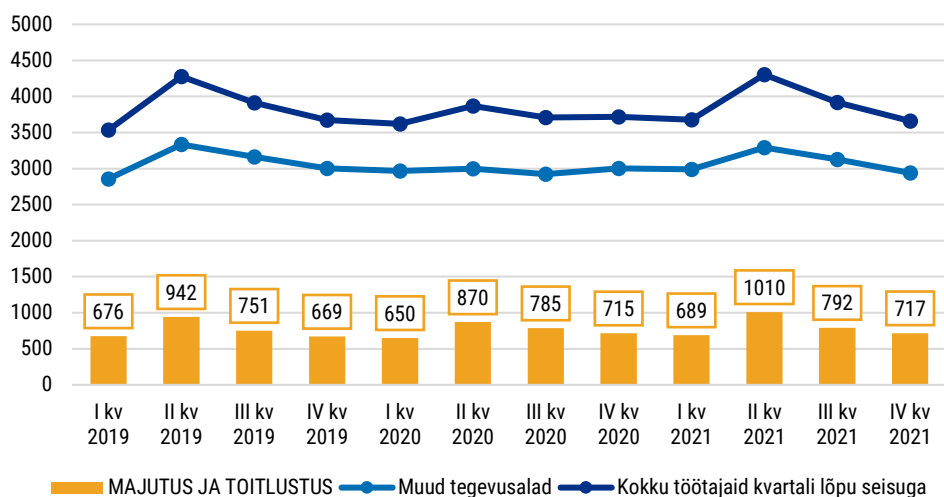

Joonis 13. MTÜ Maaturism liikmete deklareeritud käive (sh tegevusala majutus ja toitlustus ja muud tegevusalad)

Allikas: MTÜ Maaturism, Maksu- ja Tolliamet

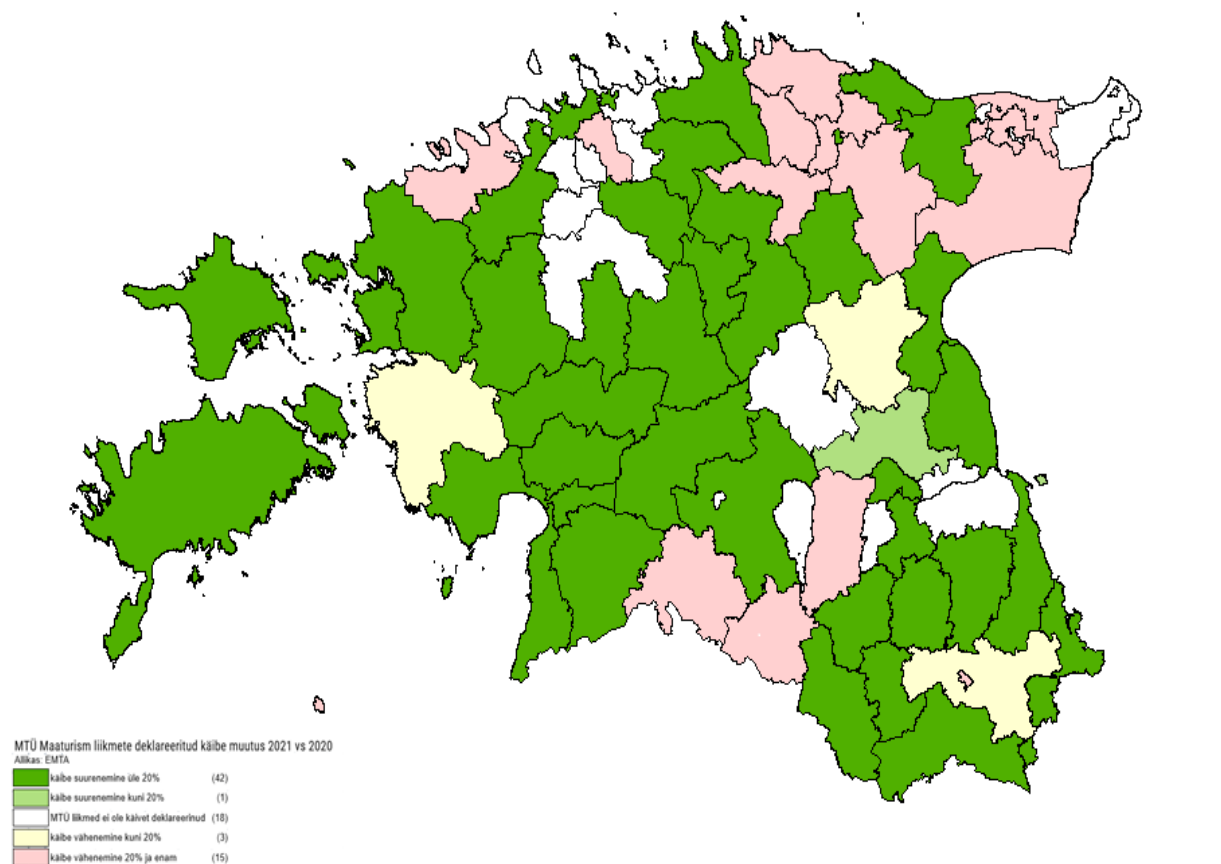
Töötajaid oli vastava kvartali lõpu seisuga MTÜ Maaturism liikmetel kokku ~3500-4300, neist 19-23% olid hõivatud majutuse ja toitlustuse põhitegevusalaga ettevõtetes (Joonis 14), 2021. aasta II kvartali töötajate arvu suurenemine oli 7 ettevõtte mõju, kellel oli sellel hetkel tavapärasest rohkem töötajaid.

²⁷ Kvartaliandmed deklaratsiooni esitamise järgi ehk I kvartal sisaldab detsembri-jaanuari-veebruari käibe andmeid ning töötajate arvu veebruari lõpu seisuga, aasta seega võtan kokku käibe detsembrist novembrini. EMTA avaandmed: [Statistika ja avaandmed | Maksu- ja Tolliamet \(emta.ee\)](https://statistika.ee/avaandmed/maksu-ja-tolliamet)

Joonis 14. MTÜ Maaturism liikmete töötajate arv kvartalilõpu seisuga (sh tegevusala majutus ja toitlustus ja muud tegevusalad)
 Allikas: MTÜ Maaturism, Maksu- ja Tolliamet

MTÜ Maaturism liikmed on deklareerinud käivet 61-s omavalitsuses (**Joonis 15**), seejuures 43 omavalitsuses on nende deklareeritud käive suurenenud ja 18-s on käive vähenenud. Samal ajal omavalitsustes, kus käive suurenes, deklareeriti liikmete kogukäibest 2021. aastal 37% ja 53% vastavalt omavalitsustes kus deklareeritud käive vähenes.

Joonis 15. MTÜ Maaturism liikmete 2021 deklareeritud käibe muutus võrdluses 2020 deklareeritud käibega omavalitsuste lõikes

Kokku oli 2021. aastal MTÜ Maaturism liikmete²⁸, kelle põhitegevusalana on märgitud majutus ja toitlustus, deklareeritud käibest (25,4 mln eurot) 77% deklareeritud ettevõtete poolt, kes tegutsevad järjepidevalt (on deklareerinud käivet kõikides kvartalites 2019-2021). Järjepidevalt deklareerijate käive oli 2021. aastal võrdluses eelnevaga küll suurenenud, kuid jäi alla 2019. aasta taset. Seejuures 46-l ettevõttel käive suurenes, kuid 36-l ettevõttel käive 2021. a vähenes veelgi võrdluses 2020. aastaga. 2021 oli tegevusvaldkonda juurde tulnud 7 ettevõtet ja sellel tegevusalal oli lõpetanud 6 ettevõtet.

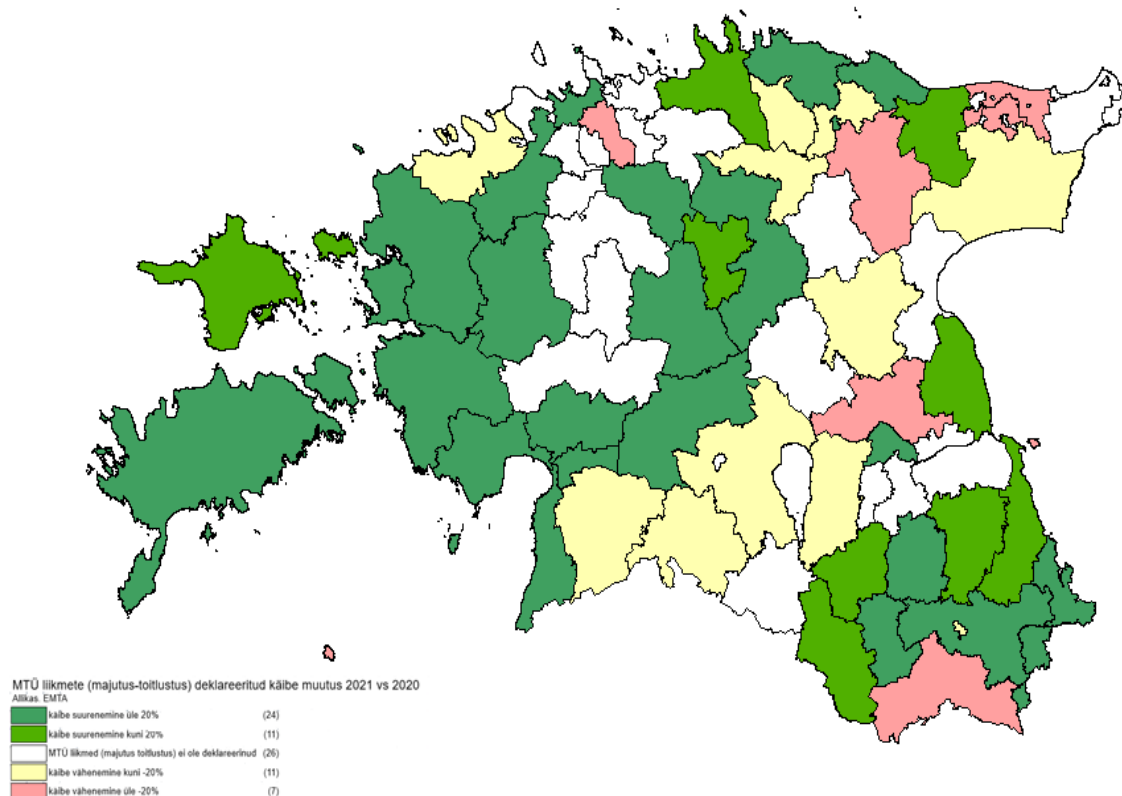
Tabel 1. Käibemuutuse grupid

	Ettevõtete arv	Deklareeritud käive 2019	Deklareeritud käive 2020	Deklareeritud käive 2021
Deklareerib kõik kvartalid	82	22 909 147	16 753 622	19 506 097
käibe suurenemine enam kui 20%	28	9 691 964	6 626 430	10 149 021
käibe suurenemine kuni 20%	18	4 933 108	3 792 216	4 063 577
käibe vähenemine kuni 20%	22	5 727 249	4 394 689	3 969 136
käibe vähenemine enam kui -20%	14	2 556 826	1 940 287	1 324 362
on deklareerinud käivet mõnes kvartalis 2019, 2020 või 2021	47	1 845 631	3 260 397	5 865 114
deklareerib ainult 2021	7	85 869	0	1 332 463
käibe suurenemine enam kui 20%	23	595 875	2 488 588	4 064 514
käibe suurenemine kuni 20%	3	211 364	402 325	430 133
käibe vähenemine kuni 20%	1	11 817	1 569	1 529
käibe vähenemine enam kui -20%	7	107 887	151 043	36 475
ei deklareeri enam 2021	6	832 819	216 871	0
Kokku	129	24 754 778	20 014 019	25 371 210

Allikas: Maksu- ja Tolliamet

Kokku oli 2021. aasta IV kvartali lõpu seisuga MTÜ Maaturism majutuse ja toitlustuse tegevusalaga 91 liikmel 717 töötajat, mis on kahe võrra vähem kui aasta varem samal ajal. Neljal ettevõttel oli **50 ja enam** töötajat, **alla 10** töötaja 76-l ettevõttel. MTÜ Maaturismi majutuse ja toitlustuse tegevusalaga liikmete deklareeritud käibest 45% deklareeriti Haljala, Otepää, Setomaa, Muhu vallas ja Võru linnas (**Joonis 16**), sh oli 2021. aastal märkimisväärne käibe suurenemine (v.a Võru linnas) võrdluses 2020. aastaga.

²⁸ Majutus ja toitlustuse tegevusalakoodiga liikmetest kajastuvad EMTA andmetes üheksa mitte käibemaksukohustuslase andmed, kellest neljal oli töötajad (perioodi 2019-2021 jooksul 1 või 2 töötajat), järgnevast ülevaatest on need liikmed välja jäetud. Majutus ja toitlustuse tegevusalakoodiga liikmetest kajastuvad EMTA andmetes 118 käibemaksukohustuslasest ettevõtet, kellel on töötajad (sh 81, kellel on töötajad kogu perioodi vältel) ja 129, kes on mingil hetkel perioodil I kvartal 2019 kuni IV kvartal 2021 deklareerinud käivet (sh 82, kes on deklareerinud käivet perioodi kõikides kvartalites).

Joonis 16. MTÜ Maaturism liikmete, kelle tegevusala on majutus ja toitlustus, 2021 deklareeritud käibe muutus võrdluses 2020 deklareeritud käibega omavalitsuste lõikes

Elukeskkond ja teenuste kättesaadavus

Maapiirkondades oli 2021. aastal perearstiabi kättesaamisega probleeme 2,3% üle 16 aastastest maapiirkonna elanikest ning eriarstiabi ei saanud 9,3% üle 16 aastastest maapiirkonna elanikest. Hoolimata kasvavast survest meditsiinvaldkonnale olid nimetatud osakaalud võrreldes 2020. aastaga vähenenud, vastavalt 0,2 ja 1,1 protsendipunkti, suurendades elanike ligipääsu esmavajalikele teenustele.

Lisaks meditsiini valdkonna ligipääsu suurenemisele paranesid ka elukondlikud tingimused. Kui linnalises piirkonnas on üldise vee- ja kanalisatsiooni võrguga liitunud 99% leibkondadest, siis jooksva vee puudus on veel 5,7% maapiirkonna elanikel. Aasta tagasi oli nimetatud osakaal veel 8,2%. Kanalisatsioonivõrk või lokaalne kanalisatsioon puudub 5,5% maapiirkonnas elavatel leibkondadel, mis on samuti võrreldes eelneva aastaga vähenenud peaaegu 3 protsendipunkti. Kuigi

Eluruumidega seotud probleemidega leibkondade osakaal maapiirkonnas on võrreldes 2020. aastaga kasvanud.

kuivkäimlat kasutavate leibkondade osakaal on langenud 4 protsendipunkti võrra, peavad siiski üle 12% maapiirkonnas elavatest leibkondadest kasutama kuivkäimlat, kellest 5,3% peab selleks toast väljuma. Hajaasustuse programmist sai 2021. aastal toetust 1679 majapidamist, nimetatud

programm annab võimalused luua elamisväärseid tingimusi just hajaasustuses ja selle rakendamise läbi on vee ja kanalisatsioonita leibkondade arv aastalt aastasse vähenenud. Programmi raames toetatakse lisaks majapidamistes joogivee kättesaadavuse ja elamu heitvee kanaliseerimisele ka juurdepääsuteede rajamist ning autonoomse elektrisüsteemi rajamist. Täiendavalt on 7% maapiirkonnas elavatel leibkondadel probleeme eluruumi katusega ning 13% maapiirkonna leibkondadel eluruumi rõskete seinte, põranda või vundamendiga. **Seejuures on eluruumidega seotud probleemidega leibkondade osakaal maapiirkonnas võrreldes 2020. aastaga kasvanud.**

Võrreldes 2020. aastaga on internetiga püsiühendust omavaid leibkondi maapiirkonnas 0,1% rohkem kui aasta varem ehk 130 900, kes moodustavad 78% kõikidest maapiirkonnas elavatest leibkondadest. Aastaga sai püsiühenduse endale 3900 maapiirkonna leibkonda. Seevastu linnalises piirkonnas, kus omavad internetiga püsiühendust 85,5% leibkondadest, oli aastane kasv 0,9% ehk 10 900 leibkonda. Nimetatud vahe kaotamiseks ja kiire internetiga Eesti maapiirkondade katmiseks välja töötamisel elektroonilise side juurdepääsuvõrgu rajamise järgmise etapi toetusmeede.

Elamumajandus ja kinnisvara hinnad

Elukeskkonna kvaliteedi kasvu ning kahe viimase aasta paindlike töökorralduste mõjul on aina rohkem esile kerkinud inimeste soov maale elama kolida ning sellega seonduvalt on aina rohkem tähelepanu saanud probleemid, mis maapiirkonda elama asumist või elamist takistavad. Peamiseks probleemiks on

Peamiseks probleemiks on maapiirkonnas asuva kinnisvara madal väärtus, mille tagajärjel ei ole võimalik maapiirkonda elamu ostmiseks, renoveerimiseks või ehitamiseks krediitiasutustest laenu saada.

maapiirkonnas asuva kinnisvara madal väärtus, mille tagajärjel ei ole võimalik maapiirkonda elamu ostmiseks, renoveerimiseks või ehitamiseks krediitiasutustest laenu saada.

Maa-ameti kinnisvara tehingute andmebaasi andmetel tehti 2021. aastal Eestis korteriomanditega kokku 27 301 tehingut ning keskmiseks ruutmeetri hinnaks kujunes 1566 eurot. Nimetatud tehingutest 23% ehk 6270 tehti

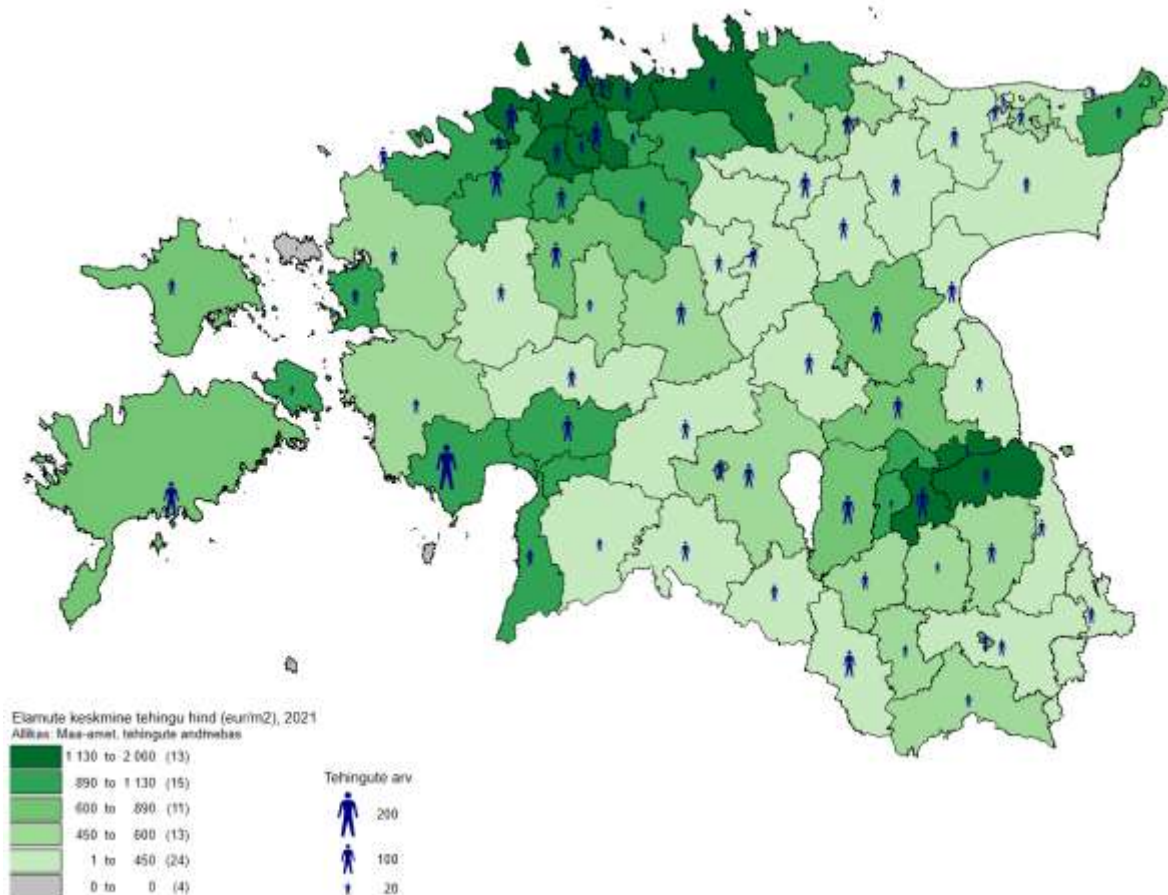
väljaspool linnasid ning nende tehingute keskmine ruutmeetri hind oli 1100 eurot. Piirkondlikult on keskmise hinna osas aga erinevused veelgi suuremad. Väljaspool Harjumaa linnasid oli eelmisel aastal keskmine ruutmeetri hind 1763, seevastu mujal Eesti maapiirkondades jäi see oluliselt madalamaks ning teatud maapiirkondades oli keskmine ruutmeetri hind isegi kuni kümme korda väiksem kui Harjumaa linnades. **Nii Järvamaa kui Jõgevamaa maapiirkondades jäi 2021. aastal korteriomandite keskmine ruutmeetri hind 176 ja 180 euro vahele.**

Ka üksikelumute osas on trend sarnane. 2021. aastal tehti eluhoonetega hoonestatud elamumaaga (edaspidi elamud) 4961 tehingut, tehingutest 1143 tehti suvilatega ning keskmine ruutmeetri hind kõikide elamute tehingute peale oli 3201 eurot. Seevastu väljaspool linnasid tehti 65% kõikidest tehingutest ehk

Joonistub välja selge trend – mida kaugemale linnapiirkonnast, seda madalam on kinnisvara hind.

3219 tehingut, neist 819 tehti suvilatega ning kogu elamutega tehtud tehingute keskmine hind oli 733 eurot ruutmeetri kohta. Sarnaselt korteriomanditega on ka elamute osas suured piirkondlikud erinevused. Väljaspool Harjumaa linnasid asuvate elamute keskmine ruutmeetri hind oli eelmisel aastal 1454. Seevastu mujal maapiirkondades jäi

keskmine ruutmeetri hind enamasti alla 450 euro, olles linnalähemates piirkondades osaliselt kõrgem (**Joonis 17**). Seega joonistub välja selge trend, mida kaugemale linnapiirkonnast, seda madalam on kinnisvara hind. Positiivsem on aga tehingute piirkondlik jaotus. Jättes kõrvale Tallinna ja Tartu, on elamute tehingute üle Eestiline jaotus üsnagi võrdne ning see on sobiks elamute üleüldise saadavuse suurenemiseks.

Joonis 17. Elamute ruutmeetri keskmine tehingu hind ja tehingute arv aastal 2021

Toetamaks siiski võimalust endale maapiirkonnas kodu soetada, ehitada või olemasolevat kodu renoveerida käivitas Maaeluministeerium koos Maaelu Edendamise Sihtasutusega (MES) aasta lõpus pilootprojekti, millega aidatakse toetada inimestel kodu rajamist maapiirkonda. Pilootprogrammis pakub MES kaaslaenu, mida saab kasutada sihtpiirkonnas oleva elamu ostmiseks, rekonstrueerimiseks või ehitamiseks. Käesoleval hetkel rakendub pilootprojekt Kagu-Eesti (Põlva-, Võru-, ja Valgamaa) ning Ida-Virumaa alla 1000 elanikuga asustusüksustes. Senini on aidatud kolme perekonda, neist 2 Ida-Virumaalt ja 1 Võrumaalt. Paralleelselt töötab Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus välja maapiirkonna eluasemelaenu käenduse toetust, mille eesmärk on asendada muidu varale seatav hüpoteek riikliku tagatisega. Nimetatud käendust hakatakse pakkuma üle Eestiliselt (v.a Tallinn, Tartu ja Pärnu) ning loodetavasti avaneb see juba lähiajal.

3.3 Maakasutus ja põllumajandustootjad

Helve Hunt, Katre Kirt, Marju Aamisepp

3.3.1 Maakasutus

Maakatastri andmetel oli 2021. aasta lõpuks maakatastris registreeritud 1,05 mln ha haritavat maad, looduslikku rohumaad oli 0,24 mln ha ja metsamaad 2,30 mln ha. Viimase kümne aastaga on haritava maa pindala suurenenud ligi 30 000 ha võrra, samal ajal on loodusliku rohumaad pindala vähenenud 28 000 ha võrra. Tähelepanu väärib ka asjaolu, et viimase kümne aastaga on maakatastrisse kantud metsamaa pindala suurenenud rohkem kui 272 000 ha võrra.

Põllumajandusmaa vähenemine on toimunud valglinnastumine (elamud ja tootmishooned, teed) ja metsastumise tulemusena. Ehitustegevuste tulemusena hävib aga põllumajandusmaa ja selle mullastik

Viimase kümne aastaga on haritava maa pindala suurenenud ligi 30 000 ha võrra, samal ajal aga on loodusliku rohumaa pindala vähenenud 28 000 ha võrra. Samal ajal on metsamaa pindala suurenenud rohkem kui 272 000 ha võrra.

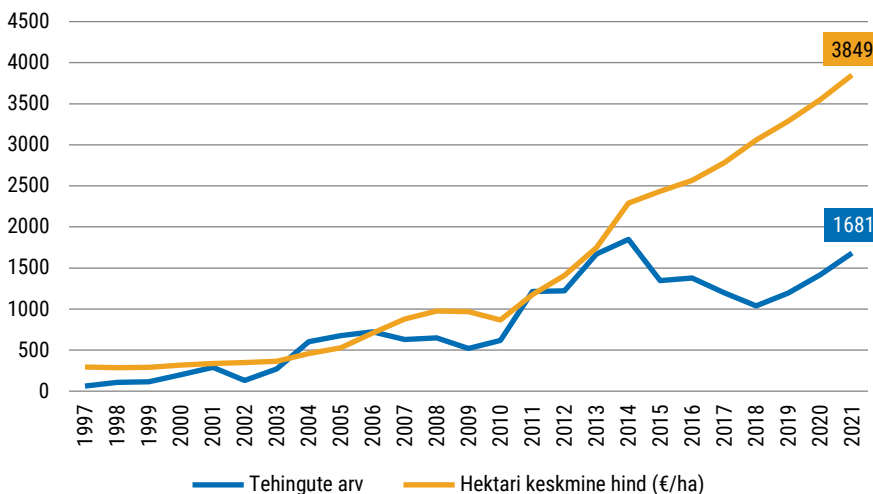
alatiseks. Väärtusliku põllumajandusmaa mullastiku kaitseks on Maaeluministeerium koostanud õigusakti eelnõu, mis on Riigikogu menetluses.

Maaeluministeeriumi ettevalmistatud eelnõu kohaselt on väärtuslik põllumajandusmaa vähemalt kahe hektari suurune massiiv, mille mullastiku kaalutud keskmine boniteet on võrdne Eesti keskmisega või sellest suurem või mille mullastiku kaalutud keskmine boniteet on võrdne

maakonna keskmisega või sellest suurem, kui massiiv asub maakonnas, mille keskmine boniteet on riigi keskmisest madalam. Sellistele kriteeriumidele vastavat põllumajandusmaad tuleb hoida võimalikult suures ulatuses põllumajanduslikus kasutuses ja tagada selle kaudu riigi toidujulgeolek. Väärtuslikud põllumajandusmaad määratakse üldplaneeringuga.

Kuigi esialgsete arvestuste kohaselt on väärtuslikku põllumajandusmaad ligi 700 000 ha, siis koostatavate üldplaneeringute alusel saab oletada, et 2023. aasta 1. juuliks, mis on ühinenud kohaliku omavalitsuse üksuste poolt koostatavate üldplaneeringute kehtestamise tähtaeg, määratakse üldplaneeringuga väärtuslikuks põllumajandusmaaks umbes 100 000 ha vähem ehk väärtuslikuks põllumajandusmaaks määratakse umbes 600 000 ha.

Viimase kahekümne viie aasta jooksul ehk alates aastast 1997 kuni aastani 2021 on haritava maa ostumüügi tehingute arv kasvanud ligi kolmkümmend korda. Kui 1997. aastal tehti haritava maaga 62 ostumüügi tehingut, siis kakskümmend viis aastat hiljem ehk 2021. aastal ulatus haritava maa tehingute arv 1681-ni. Siinjuures väärib märkimist, et haritava maa tehingute kõrgpunkt oli 2014. aastal, mil haritav maa sai uue omaniku koguni 1848-l korral.

Joonis 18. Haritava maa tehingud ja hektari maksumus

Allikas: Maa-amet

Kui kuni 2010. aastani oli haritava maa tehingute arv alla 1000, siis alates 2011. aastast on see üle 1000, jõudes 2021. aastal 1681-ni. Viimase aastaga ehk 2021. aastal võrreldes 2020. aastaga kasvas tehingute arv 266 tehingu võrra.

Viimase kahekümne viie aasta jooksul on ostu-müügi tehingutes olnud haritava maa keskmine hektari maksumus suurenenud 295 eurolt 3850 euronile ehk umbes kolmteist korda. Viimase viie aastaga on

Viimase veerandsaja aastaga on haritava maa ostu-müügi tehingute arv kasvanud ligi 30 korda ning hektari maksumus suurenenud umbes 13 korda.

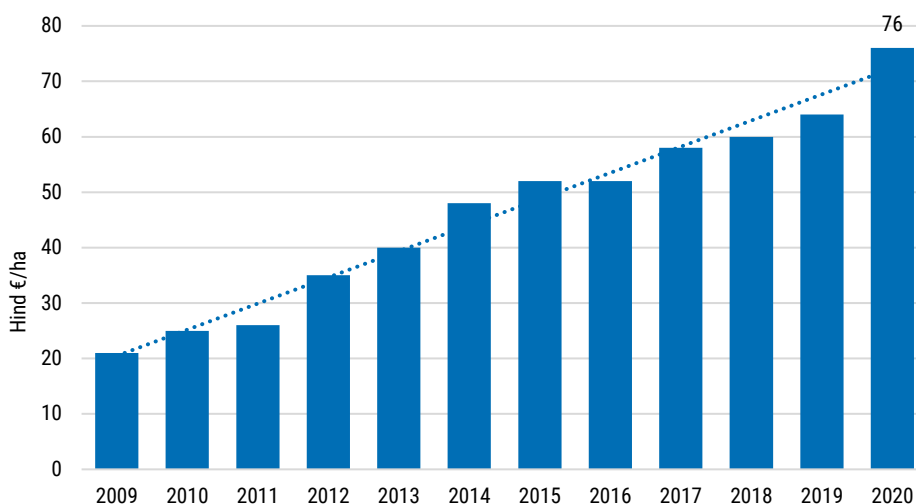
haritava maa keskmine hektari hind, kui arvestada kõikide haritava maa tehingutega, kasvanud ligi 1300 euro võrra (2016. aastal oli haritava maa hektari keskmine hind 2568 € ja 2021. aastal 3849 €). Tehingute kogumaksumus on viimase viie aastaga suurenenud 40,63 mln eurolt 77,10 mln euronile, sealjuures viimase aastaga on tehingute kogumaksumus suurenenud 24,5 mln euro võrra (2020. aastal

oli tehingute kogumaksumus 52,65 mln € ja 2021. aastal 77,10 mln €).

Maa-ameti poolt koostatud ülevaatest „Eesti kinnisvaraturg 2021. aastal“²⁹ nähtub, et haritava maa tehingud hõlmasid 3461 hektarit. Kuna nimetatud aastaülevaates on analüüsitud haritava maa turutehinguid täpsemalt ja analüüsis on välja jäetud võimalikud vabaturu tingimustele mittevastavad tehingud, siis ei kirjelda esitatud kogupindala kõikide tehingute pindala kokku, vaid vabaturutingimustes tehtud tehingute pindala. Pindalaliselt tehti vabaturutingimustele vastavaid tehinguid kõige rohkem Lääne-Virumaal (635 ha ulatuses), Järvamaal (464 ha ulatuses), Tartumaal (334 ha ulatuses) ja Raplamaal (324 ha ulatuses).

Nimetatud kinnisvaraturu ülevaatest nähtub, et 2021. aastal kujunes vabaturu tingimustes riigi keskmiseks haritava maa hinnaks 4140 €/ha (2020. aastal 3550 €/ha). Seejuures kujunes keskmine hind üle 4000 €/ha seitsmes maakonnas (Viljandi-, Põlva-, Lääne-Viru-, Tartu-, Jõgeva-, Järva- ja Raplamaal).

Statistikaameti andmetel on umbes 63 protsenti põllumajandusmaast kasutuses rendimaadena. Kui 2001. aastal oli rendil ligi 400 000 hektarit põllumajandusmaad, siis 2020. aastal on rendimaid 616 100 hektarit. Rendihind on samal perioodil kasvanud rohkem kui kaks korda, ulatudes 2020. aasta andmetel 76 euronile hektari kohta. 2021. aasta rendihinna kohta andmed avaldatakse 2022. aasta lõpus.

Joonis 19. Põllumajandusmaa keskmine rendihind, €/ha

Allikas: Statistikaamet

PõKa-s määrati strateegiliseks arengusuunaks kasutuses oleva põllumajandusmaa pindala mõõduka suurenemise. Aastaks 2030 määratud sihttase näeb ette, et kasutuses on vähemalt 1 mln ha põllumajandusmaad. 2021. aastal oli kasutuses olevat põllumajandusmaa pindala 986 672 ha, mida on

²⁹ <file:///C:/Users/hhunt/Downloads/Eesti%20kinnisvaraturg%202021.pdf>

Analüüsis kasutati vähemalt 2 ha üldpindalaga kinnistuid, kus põhikõlviku (haritav maa) kõrval oli teisi kõlvikuid alla 10%. Välja jäeti tehingud ranna- ja siseveekogude kaldavööndis ning suurte linnade läheduses, kus maa hind oli põllumaana kasutamiseks liiga kõrge. Samuti on välja jäetud vabaturu tingimustele mittevastavad tehingud. Võrreldes päringukeskkonnaga on aastaülevaate koostamisel analüüsitud põllumaad põhjalikumalt, mistõttu võivad esineda erinevused päringukeskkonnas esitatud andmetega.

11 348 ha võrra enam kui 2020. aastal. Maakatastri statistika andmetel suureneb haritava maa pindala. Kasutuses olev põllumajandusmaa pindala on enam-vähem stabiilne, kuid samas on põllumajandusmaa muutunud järjest hinnalisemaks. Põllumajandusmaa on oluline ressurss nii põllumajanduse konkurentsivõime ja jätkusuutliku arengu, sh ökosüsteemide teenuste, kindlustamiseks, samuti kliimamuutustega kohanemiseks, regionaalarengu ja kultuuri säilimiseks ning toidujulgeoleku tagamiseks.

3.3.2 FADN 2020. aasta tulemused

Põllumajandusuuringute Keskus avaldas 2021. aasta detsembris põllumajanduslike majapidamiste raamatupidamise andmete 2020. aasta standardtulemused³⁰. Need andmed on väga väärtuslikud ja vajalikud põllumajanduspoliitika kujundamisel, kuna andmete kogumise meetodika³¹ võimaldab tulemusi laiendada põllumajandustootjate üldkogumile ning võrrelda erinevate tootmistüüpide, erineva suuruse, tootmisviisi või tegutsemisvormiga tootjate standardtulemusi nii Eestis kui EL liikmesriikides³². Lisaks kogutoodangu ja kulude alajaotuste väärtusele ning tulemusnäitajatele, nagu loodud lisandväärtus või ettevõtjatulu, on saadaval ka andmed saadud toetuste, saagikuste, hindade ja kasutatud väetiste koguste kohta. Detailne ülevaade e-väljaandena on leitav aadressilt: <https://pmk.agri.ee/et/maamajandus>

2020. aruandeaasta kohta andmeid esitanud 658 ettevõttest oli füüsilisest isikust ettevõtjaid 358 ja juriidilisi isikuid 300. Mahetootjaid oli valimis 175 (27% valimis olnud ettevõtetest).

2020. aasta oli tervisekriisist mõjutatud, muuhulgas langesid põllumajandussaaduste hinnad, kuid ka sisendite hinnatase püsis pigem madal. Probleeme oli tõrgetega tarneahelates, ajutise tööjõu vaba liikumisega ning ebakindlus turgudel oli suur. Seda enam on majandusaastat kokku võttes positiivne tõdeda, et enamuses tootmistüüpides suurenes loodud lisandväärtus tööjõu aastaühiku kohta. Kogu sektori keskmisena oli netolisandväärtus tööjõu aastaühiku kohta 2020. aastal 26 259 eurot ehk 7% enam kui 2019. aastal. Olukord halvenes püskikultuuride tootmistüübis (NLV/tjü kohta -62% võrreldes 2019.a) ning sea- ja linnukasvatases (vastavalt -32%).

Table 2. PõKa tegevussuuna 5 mõõdiku „Netolisandväärtus tööjõu aastaühiku kohta“ sihttase ja tegelik tase aastatel 2018-2020 keskmisena

2030 sihttase NLV/tjü	65%	25000
2018-2020 NLV/tjü		22 713
Taimekasvatus (A)	138%	31 353
Aiandus (B)	77%	17 526
Loomakasvatus (F)	38%	8 555
Piimatootmine (E)	106%	24 184
Püskikultuurid (D)	65%	14 693
Sea- ja linnukasv (G)	124%	28 252
Segatootmine (H)	79%	18 052

Allikas: FADN, Maaeluministeriumi arvutused

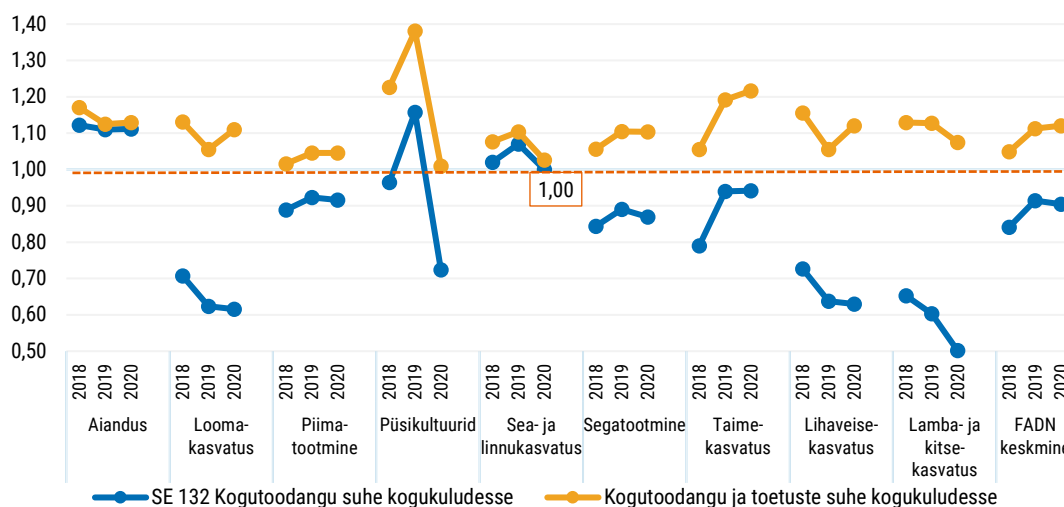
³⁰ Eestis on FADN (*Farm Accountancy Data Network*) kontaktasutuseks Põllumajandusuuringute Keskus, mille maamajanduse analüüsi osakond kogub ja töötleb põllumajandustootjate poolt esitatud andmeid ja avaldab standardtulemused. Tootmistüüpide, majandusliku suuruse, maakasutuse, loomade arvu järgi grupeerides või tava- ja mahetootmisviisi, äriühingute ja füüsilisest isikust ettevõtjate lõikes on perioodi 2006–2020 kohta standardtulemused avaldatud avalikus andmebaasis: <https://pmk.agri.ee/et/fadn/standardtulemused> Andmebaasist on leitavad ka andmed FADNis kajastatavate toetuste, valimisse kuuluvate tootjate põllukultuuride saagikuste, hindade ja mineraalväetiste kasutamise kohta.

³¹ Alates 2015. aruandeaastast on kõik Euroopa Nõukogu 30. novembri 2009. aasta määruse (EÜ) nr 1217/2009 rakendamise eeskirjad sätestatud komisjoni rakendusmääruses (EL) nr 2015/220 ja selle lisades. Standardtulemuste arvutamise aluseks on ELi meetodika (RI/CC 1750). Standardtulemused mis algavad SEga on arvutatud vastavalt ELi meetodikale ning STga algavad on siseriiklikud näitajad

³² Arvesse tuleb võtta, et liikmesriikide lõikes on majandusliku andmebaasis kajastatavate majapidamiste suuruse alampiir erinev, Eestis on alampiiriks standardkogutoodangu väärtus 4000 eurot. Alampiiri seadmisel on põhimõte, et üldkogumiga saaks kaetud ligikaudu 90% riigi põllumajanduslikust tootmisest (standardkogutoodangu väärtusest, kasutatud põllumajandusmaast, loomühikutest).

2018-2020 aasta aritmeetilise keskmisena oli netolisandväärtus tööjõu aastaühiku kohta FADN keskmisel ettevõttel 22 713 eurot. Netolisandväärtus kujuneb koos toetusega (v.a investeeringutele) kogutoodangu ja kogukulude vahena. Keskmise põllumajandusliku majapidamise kogutoodangu väärtuse vähenemist 2020. aastal võrldluses 2019. aastaga kompenseeris FADN standardtulemuste järgi osaliselt toetuste suurenemine, kuid oluline oli ka kulude kokkuhoid, mistõttu kogutoodangu ja toetuste suhe kogukuludesse paranes veidi.

Varasemalt ühe kõrgeima tasemega tulemusnäitajate tootmistüübi, **sea- ja linnukasvatuse**, loodav lisandväärtus tööjõu aastaühiku kohta ületas aastatel 2016-2019 oluliselt FADN keskmist, kuid langes 2020. aastal 7% keskmisest madalamaks. Selles väiksema maakasutusega tootmistüübis on tugev spetsialiseerumine. Valdavalt on tegu suuremate ettevõtetega, kus kasutatakse peamiselt FADN keskmisest enam ja kõrgema töötasuga palgatööjõudu (94% tasustatud tööjõud). Nende kogutoodangust koos toetustega moodustab loomakasvatustoodangu väärtus 89% ja toetused (v.a investeeringutele) 3%. Kogukulude struktuuris moodustavad erikulud 64% (sööt jmt), tööjõukulud 15%, üldkulud 14% (sh näiteks energia) ning kulum 7%. Kui viimastel aastatel on olnud selle tootmistüübi kogutoodangu ja kogukulude suhe ka ilma toetusteta üle 1, siis 2020. aastal langes suhtarv 1-ni (**Joonis 20**) ehk kogutoodangu väärtus oli sama suur, kui selle tootmiseks tehtud kulud. Olenevalt ettevõtte suurusest oli toimetulek kuludega erinev. Kõige madalam oli see näitaja (0,95) tootjatel majandusliku suurusega 500 000–750 000 eurot ning kõige kõrgem tootjatel majandusliku suurusega 4000–500 000 eurot (1,02). Mida väiksem majapidamine, seda väiksem on sissetulekute sõltuvus vaid ühest saadusest ning hinnalanguse mõju avaldub tagasihoidlikumalt. Keskmiselt väheneski sea- ja linnukasvatuse tootmistüübi põllumajanduslik müügitulu 2020. aastal võrldluses 2019. aastaga 15%, kogutoodangu väärtus vähenes 16% ja kogukulud 10%. Võttes arvesse 2021. aastal kulukomponentide kallinemist ja madalat sealihahinda langeb sea- ja linnukasvatuse kogutoodangu ja kogukulude suhtarv kogutootmistüübis tõenäoliselt alla ühe.

Joonis 20. Kogutoodangu (toetustega koos ja ilma toetusteta) suhe kogukuludesse FADN tootmistüüpidel aastatel 2018-2020
Allikas: FADN

3.3.3 Põllumajanduse majandusharu 2021. aasta korrigeeritud esialgsed majandustulemused

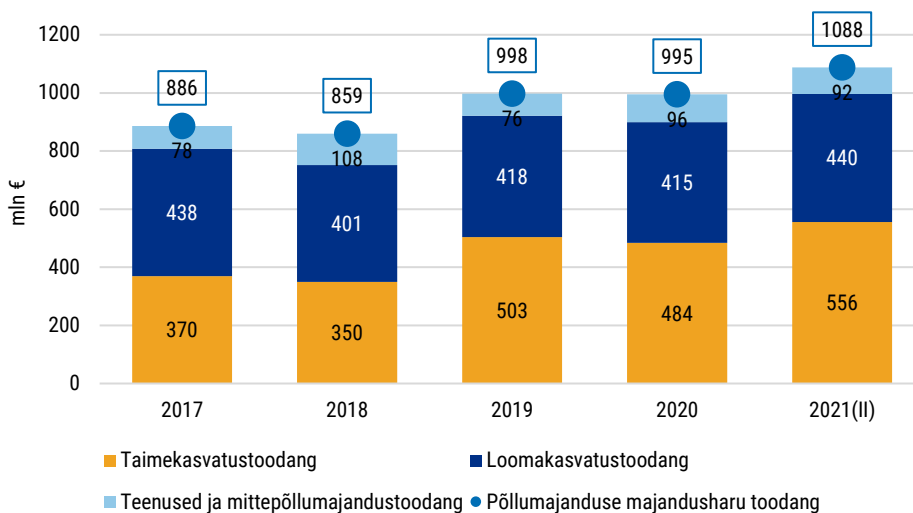
Maaeluministeriumi koostab esialgseid hinnanguid põllumajanduse majandusarvestuses. Kuna 2020.

Põllumajanduse majandusharu kogutoodangu väärtus suurenes esialgsel hinnangul 2021. aastal 9% võrldluses 2020. aastaga Kasvu vedajaks oli eelkõige taimakasvatussaaduste hinnatõus

aasta lõpuks ei taastunud 2020. aasta alguse põllumajandussaaduste hinnatase, eeldasime COVID-19 kriisi negatiivse mõju kandumist osaliselt 2021. aasta majandustulemusse, kuid põllumajandusturud taastusid (v.a sealihaga) ja

väiksemate teraviljasaakide tõttu saavutas teravilja ning rapsi ja rüpsi uue saagi hinnatase rekordid. Taimekasvatuse hea käekäik tekitas olulise kulude tõusu loomakasvatusele, millele 2021 II poolaastal lisandus eriti kiire energiahindade tõus. 2021. aasta põllumajandussektori majandustulemust mõjutaski pigem tootmissisendite kallinemine +7% varasemate aastate +/- 1-3% muutuse asemel.

Jaanuaris 2022. aastal korrigeeritud esialgse hinnangu järgi kujunes 2021. aastal põllumajanduse majandusharu **toodangu³³ väärtuseks alushindades** (koos tootetoetustega) **1088 mln eurot**, sh toodanguga seotud toetused 22,6 mln eurot³⁴. Kogutoodangu väärtusest moodustas taimekasvatussaaduste kogutoodangu väärtus (556 mln €) ~51%, loomakasvatussaaduste kogutoodangu väärtus (440 mln €) ~40% ning lahutamatud kõrvaltegevused ja põllumajanduslikud teenustööd ~9% (kokku 92 mln €), **Joonis 21**.

Joonis 21. Põllumajanduse majandusharu kogutoodangu väärtus aastatel 2017-2021, mln €

Allikas: Statistikaamet, 04.02.2022, 2021(II) - Maaeluministeeriumi esialgne korrigeeritud hinnang

Kogutoodangu väärtus alushinnas suurenes 2021. aastal võrdluses 2020. aastaga 9% (tootjahinnas ehk ilma toetusteta suurenemine 8%), seejuures toodangu maht vähenes 7% ja alushinnad, milles on arvesse võetud tootmisega seotud toetused, tõusid 17%. Tootjahinnad (v.a sead ja munad) tõusid taimekasvatuses kolmandiku ja loomakasvatuses 3% võrra. Viimast mõjutasid sigade tootjahinna langus 10% ja munadel 3%, samal ajal kui piima hind tõusis aastases võrdluses 7,8% ja veistel 6%.

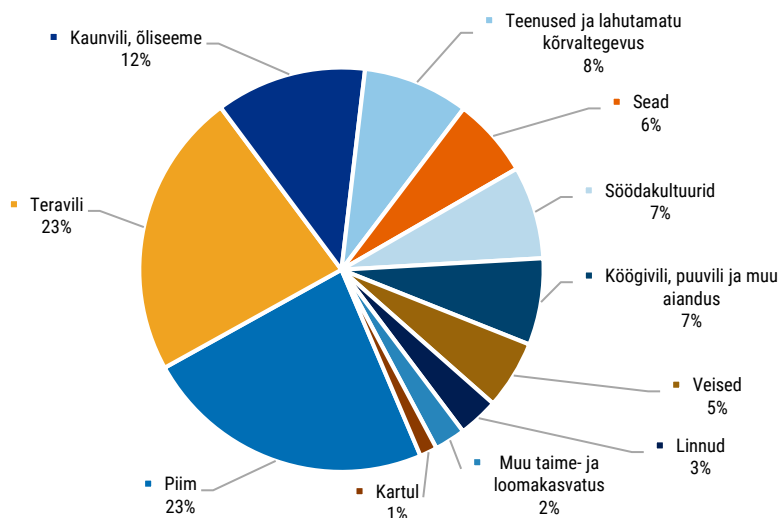
Taimekasvatustoodangu väärtus tootjahinnas suurenes 14%, toodangu väärtuses alushinnas kajastub 5,34 mln euro ulatuses toetuseid, mistõttu alushinnas oli suurenemine 15%. Taimekasvatussaaduste maht vähenes 12% ja alushinnad tõusid 30%. Suurimad mõjutajad taimekasvatustoodangu väärtuse kujunemisel on teravili (23% majandusharu kogutoodangu väärtusest, **Joonis 22**), kaunvili ja õlikultuurid (12%). Teravilja kogutoodang jäi väiksemaks kui 2020. aastal, kuid väärtus suurenes 8% tänu kõrgele hinnale. Õlikultuuride toodangu väärtust mõjutas oluliselt 41% kõrgem hind kui aasta varem. Ka aiandustoodangu väärtus suurenes võrdluses 2020. aastaga oluliselt (44%). Vähenesid kaunviljade, muude tehniliste kultuuride ja muude taimekasvatussaaduste kogutoodangu väärtused, seda peamiselt kasvupindade ja saagikuste muutuste tõttu. Kogutoodangu väärtusest moodustavad väheneva kogutoodangu väärtusega alajaotused 2%.

Loomakasvatustoodangu väärtus suurenes tootjahinnas 3,7%, toodangu väärtuses kajastub toetustena 17,21 mln eurot, mistõttu alushinnas oli suurenemine 6%. Loomakasvatustoodangu maht vähenes 1,5% ja

³³ Põllumajanduse majandusharu kogutoodang on põllumajanduslike majapidamiste põllumajandustoodangu ja lahutamatu mittepõllumajanduslike kõrvaltegevusalade kaupade ja teenuste toodangu summaarne väärtus

³⁴2021. aastal maksti tootmisega seotud otsetoetuseid lamba- ja kitsekasvatajatele, köögi- ja puuviljakasvatajatele ning piimalehma kasvatajatele, samuti kajastub toodangu väärtuse hulgas COVID-19 puhangust tingitud erakorraline toetus põllumajandustootjatele [COVID-19 puhangust tingitud erakorraline toetus põllumajandustootjale | PRIA](#)

alushinnad tõusid 7,7%. Suurim mõjutaja, piim, moodustab majandusharu kogutoodangu väärtusest 23%. Piima kogutoodangu väärtus suurenes 6,7%, seejuures maht vähenes 1% ja alushind tõusis 8%. Sigade toodangu väärtuse osatähtsus on vähenenud võrdluses 2020. aastaga kahe protsendi võrra, moodustades põllumajanduse majandusharu kogutoodangu väärtusest 6%. Seakasvatusel (ka linnukasvatusel) tuli 2021. aastal toime tulla madalate tootjahindadega ja oluliselt kallineva ostusööda ning energiakuludega. Sigade toodangu väärtus alushinnas vähenes enim (-11%), ilma erakorralise toetuseta oleks vähenemine 14%.

Joonis 22. Põllumajanduse majandusharu kogutoodangu väärtuse struktuur aastal 2021

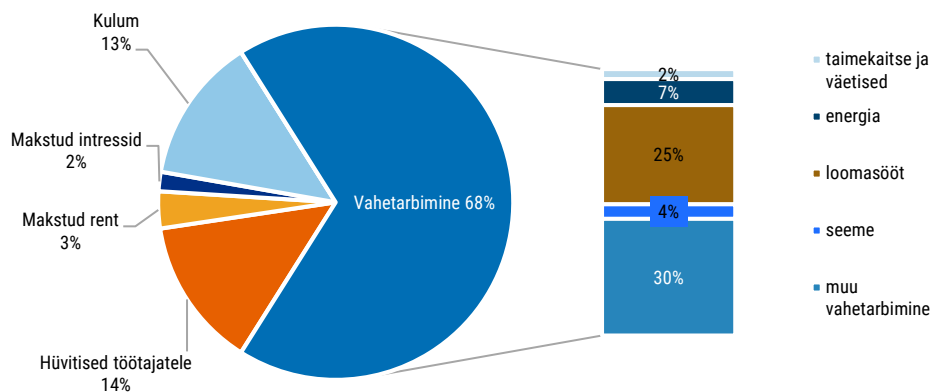
Allikas: Statistikaamet, 04.02.2022, Maaeluministeeriumi esialgne korrigeeritud hinnang

Vahetarbimine kajastab kõikide tootmisprotsessis sisendina kasutatud kaupade ja teenuste (muutuvkulude) väärtust (sh ka omatoodetud rohusöödad). Vahetarbimise väärtuse kujunemisel on aluseks eelnevate aastate ühikukulu, põllumajandussaaduste tootmise vahendite ostuhinnaindeksid ning saaduste toodangu mahud. Vahetarbimise väärtuseks 2021. aasta korrigeeritud esialgse hinnangu kohaselt kujuneb 824 mln eurot, mis on 12% enam kui 2020. aastal. Vahetarbimine moodustas põllumajanduse majandusharu toodangu väärtusest 76%, seega vaid ligi veerand jäi arengukuludeks. Vahetarbimise kulutustest suurima tõusuga on energia (+32%), väetised ja mullaparandajad (+15%) ja söödad (+26%) ning nende kulutuste osatähtsuse kasv mõjutab oluliselt eelkõige loomakasvatust.

Põhivara kulum suurenes esialgse hinnangu alusel 7,7%, jõudes 161 mln euroni. Välise tegurite (tööjõukulud, rendid ja intressid) kulud suurenesid kokku 6% kuni 228 mln euroni, peamiselt 6%-lise tööjõukulude suurenemise arvelt. Samas on suurenenud ka rendimaksud, kuid tagasihoidlikumaks jääb intressikulu tõus, kuna laenu ja liisinguintressid on endiselt madalad.

Kogukulud (1213 mln €) suurenesid võrreldes 2020. aastaga 10% ning nende struktuuris moodustab vahetarbimine 68%, kulum 13% ja välised tegurid (hüvitised töötajatele, makstud intressid ja rent) 19% (Allikas: Statistikaamet, 05.02.2021, Maaeluministeeriumi esialgne korrigeeritud hinnang

).

Joonis 23. Põllumajanduse majandusharu kogukulude struktuur aastal 2021

Allikas: Statistikaamet, 05.02.2021, Maaeluministeeriumi esialgne korrigeeritud hinnang

Kogukulud ületasid kogutoodangu väärtust tootjahinnas ehk turult saadavas hinnas (ilma toetusteta) 14%. Tootetoetuseid, mis kajastuvad kogutoodangu väärtuses (22,6 mln €) ja tootmistoetuseid (249 mln €) määrati 2021. aastal kokku 11% enam kui 2020. aastal. Toodangu väärtuse ja toetuste summa suhtena kogukuludesse on 1,10, mis tähendab, et toetuste toel jääb sektoris ettevõtjatuks ligi kümnendik toodangu väärtuse ja toetuste summast.

Loodud lisandväärtust on võimalik majandusarvestuse järgi hinnata erinevatel tasemetel. Brutilisandväärtuseks, mis väljendub alushinnas toodangu väärtuse ja vahetarbimise vahena, kujunes esialgse korrigeeritud hinnangu alusel 2021. aastal 264 mln eurot. Netolisandväärtus (brutilisandväärtus lahutatud kulum) vähenes 4 mln euro võrra. Netolisandväärtuseks faktorhinnas³⁵, millest toetused (va investeringutele) moodustasid 78% kujunes 348 mln eurot ehk 2% enam kui 2020. aastal. Netolisandväärtusest faktorhinnas kaetakse tööjõu, rendi- ja intressikulud, millest üle jääv osa moodustab ettevõtjatu. Alates 2015. aastast ei ole sektor ilma toetusteta jõudnud positiivse ettevõtjatuks.

3.3.4 EL põllumajanduse tulevikuvaade 2021-2031

Euroopa Komisjon avaldas EL põllumajandusturgude, põllumajandusliku sissetuleku ja keskkonna tulevikuraporti aastate 2021-2031 kohta 09. detsembril 2021³⁶. Raport ei võta arvesse liikmesriikide strateegiakavade plaane ega talustaldrikule³⁷ ja elurikkuse strateegia³⁸ eesmärgi ning tegevusi, kuna need ei ole veel lõpuni kokku lepitud.

Raportit lugedes tuleb silmas pidada, et kasutusel on makromajanduslikud eeldused novembri 2021 seisuga³⁹, millega on seotud ka suurim ebakindlus lisaks ebakindlusele saagikustes ning piimatoodangus lehma kohta. Raport on kesk-pikas perspektiivis aluseks erinevatele analüüsidele ning stsenaariumitele

³⁵ Netolisandväärtus faktorhinnas - netolisandväärtusele lisatud tootmisest lahtiseotud toetused (v.a investeringutele) ja lahutatud tootmismaksud

³⁶ [agricultural-outlook-2021-report_en.pdf \(europa.eu\)](#) EC (2021), EU agricultural outlook for markets, income and environment, 2021-2031. European Commission, DG Agriculture and Rural Development, Brussels. Raport sisaldab Euroopa Liidu 27 liikmesriiki analüüsi baseerub 2021. a septembri lõpu makromajanduslike prognoosidele ja ratifitseeritud kaubanduslepetele (UKR, JPN, CAN, VNM, EL-UK), Venemaa embargo on eeldatud pikenema 2022. a lõpuni, MFF 2021-2027 ÜPP eelarve on arvesse võetud. Kasutatakse AGLINK-COSIMO mudelit.

³⁷ [Farm to Fork Strategy \(europa.eu\)](#)

³⁸ [Elurikkuse strateegia aastani 2030 \(europa.eu\)](#)

³⁹ Makromajanduslikud eeldused – globaalne majanduskasv ~2,7% aastas, enne Covid-aegsele tasemele taastumine 2023. aastal, euroala kiire inflatsiooni kasv, mis on ajendatud toormehindade (eriti energia) jääb püsima 1,7% tasemel EL nafta nõudlus taastub, kuid väheneb järk-järgult seoses üleminekuga taastuenergiatele. Nafta hinna prognoosid näevad ette tõusu 80 USD/barreli kohta aasaks 2031 (IHS Markit), kuid võimalikud arengud kõiguvad 42-121 USD/barrel piirides.

ning turu muutused on alati muutlikumad tänu välistele šokkidele (ilm, loomahaigused jmt) kui keskmine arengujoon.

Seekordses raportis kajastatakse lisaks ka kahte stsenaariumi, millest esimene peegeldab WHO soovitusi tarbida vähem rasvasid ehk päevasest tarbitud kaloreite kogusest ei tohiks rasvad ületada 30%⁴⁰, mis alandab suurema rasvasisaldusega saaduste hinda ja võib parandada nende kaubandusbilansi⁴¹. Selle stsenaariumi tulemusi tõlgendades on oluline arvesse võtta, et muutused liha kvaliteedis, küllastunud ja küllastumata rasvade erinev lagunemine ning sarnased muutused globaalsetel turgudel ei ole stsenaariumis kirjeldatud.

Teine stsenaarium analüüsib muutuseid kui Hiina, maailma suurima sea- ja linnuliha⁴² importijana, tagab liha- ja piimatoodetega⁴³ isevarustatuse, millel on oluline hindu alandav mõju nii globaalsel kui EL põllumajandusturul.

Põllumajanduses eeldatakse järgneval kümnel aastal 0,7%-list toodangu väärtuse kasvu ja ka vahetarbimise kulude kasvu. Viimast mõjutab energia ja väetiste hinnatõus 2,7% aastas. Kuigi toodangu

Toodangu väärtuse ja loodava lisandväärtuse kasv aeglustub, vahetarbimise kulusid mõjutavad oluliselt energiahinnad.

Sissetulek põllumajandusest 2010. aasta hindades väheneb, kuid töajajätku sektorist väljavoolu tõttu jääb hõivatud koht stabiilseks.

väärtuse ja vahetarbimise väärtuse suurenemist hinnatakse sama osakaaluga, suureneb nende vahe ehk brutolisandväärtus 0,8% aastas. Põhivara kulum võib jätkata suurenemist 0,5% aastas varade digitaliseerimisest tuleneva kiirema amortisatsiooni aja tõttu, kuid kulumi suhe brutolisandväärtusesse väheneb. Netolisandväärtuse kasv aeglustub – suurenemine ~1% aastas, võrdluses eelneva kümne aastaga oli 3% aastas. Töötajate väljavoolu sektorist jätkub ja noorte osatähtsus suureneb. Kokkuvõtvalt peaks raporti koostajate sõnul sissetulek põllumajandusest 2010. aasta hindades

suhteliselt kõrge inflatsiooni tõttu vähenema, kuid hõivatud koht jääma stabiilseks (+0,1% aastas).

Peamiseks nõudluse kasvu vedajaks on rahvastiku kasv Aafrika ja Aasia piirkonnas, samal ajal kui EL rahvaarvule märkimisväärset muutust ei eeldata. Seega võimalused EL saaduste (pulbrid, juust, teravili, linnuliha) ekspordile.

Raportis eeldatakse, et kasutuses olev põllumajandusmaa väheneb EL-is 1,3 mln ha võrra, seejuures

Järgneval kümnendil jätkab EL metsamaa laienemist põllumajandusmaa arvelt

Eeldatavasti EL teravilja tootmine väheneb väiksema sööda nõudluse tõttu, kuid proteiinikultuuride tootmine suureneb märkimisväärselt.

põllukultuuride pind väheneb 1 mln ha võrra väiksema saagikuse potentsiaaliga aladel metsa laienemise arvelt. Samal ajal väheneb teraviljasööda vajadus kuna sigade, veiste ja piimakari väheneb ning mahetootmise laienemisel (mahepind kuni 20% püsirohumaast ja kuni 12% põllumaast) kaetakse proteiinivajadus teravilja asemel rohusöödast. Samas sööda hinnad tõusevad ajendatuna kõrgemast energia ja väetise hinnast. Teravilja saagikusele hakkavad mõju avaldama mitmekesisem viljavaheldus ja ekstensiivsema tootmise osakaal. Väetise hinnatõusu valguses areneb

täppisviljelus aidates toota enam vähemate sisenditega. Siiski eeldatakse, et kuigi EL kaotab globaalses teraviljakaubanduses osa Musta mere piirkonnale, selles grupis väliskaubanduse konkurentsivõime säilib. Õlikultuuride (sojauba, rapsiseeme ja päevalilleseeme) puhul sõltub EL endiselt impordist – lisaks EL-is toodetule (~30 000-31 000 t) imporditakse ~20 000 tonni. Samuti areneb aeglaselt EL

⁴⁰ 2021. aastal tarbitakse ELis keskmiselt ~3450 kcal päevas, millest rasvad moodustavad 36,2%, stsenaariumis vähendati taimeõlidest piimatoodetest ja sealihast saadavate rasvade päevast kogust

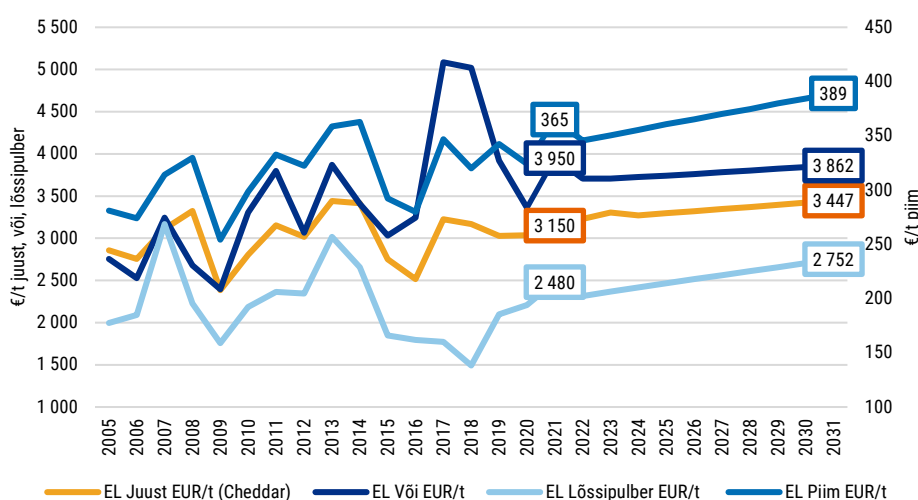
⁴¹ Näiteks sealihaga tarbimine väheneks 19%, toodangu ülejääk alandaks hinda (-15%) ja EL saaks konkureerida US, BRA, CAN sealihaga ekspordiga.

⁴² Hiina on maailma suurim sealihaga importija (EL ekspordib Hiina ~2 mln tonni sealihaga ehk 4% Hiina sealihaga tarbimisest) ning linnuliha importijana maailmas teisel kohal ning nende saaduste isevarustatuse tase on 95%

⁴³ Oluline osa Hiina piimasaaduste turust on täispiimapulbril ja vadakupulbril (sh söödana seakasvatustes), piimasaaduste isevarustatuse tase on Hiinas: juustul ja täispiimapulbril 66%, võil 50%, vadakupulbril 60%, lõssipulbril 10%. Hiina on maailma suurim või, täispiimapulbri ja vadakupulbri importija ning teisel kohal lõssipulbri importijana.

proteiinikultuuridega isevarustus (praegu sõltuvus impordist 25%), kuigi eeldatakse tarbimise kasvu ja poliitika soosib proteiinikultuuride kasvatamist, on tootjad ettevaatlikud tootmise laiendamise osas sobilike sortide puudumise, saagikuse suure muutlikkuse ja nende kultuuride agronoomilise nõudlikkuse tõttu.

EL piimatootjatelt oodatakse jätkusuutlikke lahendusi, nõudlus mahetoodete järele võib suureneha. Muutused toitumises ei suurenda juustu, värskete piimatoodete ja või tarbimise kasvu EL-is, seega on endiselt potentsiaal ekspordiks. Eeldatakse, et EL säilitab oma positsiooni piimapulbri globaalses kaubanduses (30%) ja jätkab suurima piimatoodete eksportijana. Piima valgu ja rasva nõudluse kasv peaks kergitama ka toorpiima hinda (Joonis 24). Kõrgemad keskkonnastandardid ja kasvuhoonegaaside heitkoguse vähendamise vajadus käib sektoriga kaasas. Eeldatavasti kasvab kõrgema hinnaga mahepiima tootmine, samal ajal kasvab keskkonnakasu ja loomade heaolu väljas karjatamise ja antibiootikumide vähendamise kaudu. Mõju avaldub lehma aastase piimatoodangu kasvu aeglustumises, kuid kokkuvõttes väheneb EL piimakari 1,5 mln looma võrra ja kogutoodangu kogus jõuab 2031. aastaks 161,7 mln tonnini.

Joonis 24. EL Piima, juustu, või ja lõssipulbri hinna muutus 2005-2031

Allikas: EC (2021), *EU agricultural outlook for markets, income and environment, 2021-2031*. European Commission, DG Agriculture and Rural Development, Brussels

Lihasektor sõltub globaalsetest turgudest, kus nõudlus peaks suureneha, kuid ebakindlust on palju (COVID, SAK). Samuti kujundavad lihatootmise arenguid jätkusuutlikkuse ja sotsiaalsed aspektid – oodatakse väiksemat liha tarbimist elaniku kohta ja keskkonnasõbralikumaid tootmissüsteeme ning loomade arvu ja elusloomade ekspordi vähenemist. Liha tarbimine EL-is inimese kohta (2021. a oli 67,7 kg) peaks vähenema 2031. aastaks kokku 0,7 kg inimese kohta veise- ja sealiha arvelt, samal ajal kui linnu- ja lamba-kitseliha tarbimine suureneb. Toodetav liha kogus EL-is väheneb 2031. aastaks eeldatavasti 1,7 mln tonni võrra, sh enim sealiha toodang, mille osatähtsus lihade toodangus langeb kolme protsendi võrra ja asendub linnulihaga. EL ekspordib 20% globaalsest liha ekspordist (40% sealiha ekspordist), kuid sealiha eksport Aasiasse väheneb Hiina seakasvatuse sektori taastumise tõttu ning EL osa langeb 17%-le (sealihal 37%-le). Nii veise- kui lamba-kitseliha hinnale prognoositakse 10 aasta vaates pigem langust, sealiha hinnale 2021. aasta taset ja linnulihale väikest tõusu.

Raporti keskkonnaanalüüsi⁴⁴ peatükis keskendutakse lämmastiku (N) ja fosfori (P) bilansile, mis iseloomustab põllumajandustootmise „survet“, mitte tegelikku toitainete ülejääki, mis läheks vette või mulda. Võttes arvesse mudeli piiravaid tegureid suureneb eeldatavasti nn surve võrreldes 2012. aastaga tänu kõrgematele saagikustele ja väetusnormidele ning linnukasvatusest saadavale suurenenud

⁴⁴ Kasutatakse CAPRI mudelit ja 2019. aasta EL põllumajanduse tulevikuvaadet. Mudel võimaldab harmoniseeritud hinnanguid peamiste põllumajandussaaduste, maa kasutuse ja karja suuruste kohta EL liikmesriikides. Uut ÜPP-d veel arvesse ei võeta.

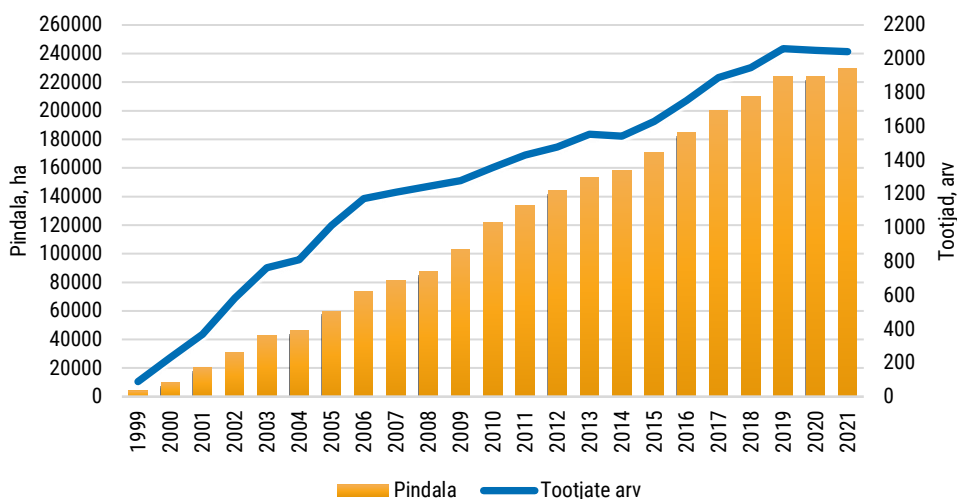
sõnnikukogusele kasutuses oleva põllumajandusmaa kohta. Analüüsi koostajate sõnul on N- ja P-toitainetel erinevad omadused, piirkonniti on tegu ülejäägiga, kuid on piirkondi, kus võib olla toitainete puuduse oht, mistõttu on tulevaste eesmärkide täitmise tagamiseks vaja kohandatud vähendamise strateegiaid. Analüüs näitab, et suur toitainete ülejääk on sageli seotud suure loomkoormusega. Kui kariloomi ei ole võimalik kohaliku söödaga varustada, võib söödaimport kaasa tuua sõnniku toitainete liigse pakkumise ja sellest tulenevalt ka suure toitainete ülejäägi. Sellistel juhtudel nõuab toitainete ülejääkide vähendamine kas kariloomade vähendamist või sõnniku töötlemist ja/või eksporti. Seevastu mineraalväetis on harvem toitainete liigsete ülejääkide põhjuseks, kuid optimeeritud väetamine on oluline, et aidata kaasa üldisele keskkonda paisatavate toitainete vähendamisele ja vältida toitainete nappust tulevikus.

3.4 Mahepõllumajandus

Marika Ruberg

Netolisandväärtus tööjõuühiku kohta mahepõllumajanduses⁴⁵ oli 2020. aastal 19 993 eurot, suurenedes võrreldes 2019. aastaga viiendiku võrra (2019. a 16 666 eurot). Nii 2019. aasta kui 2020. aasta olid taimekasvatuseks soodsad ning teraviljade, õlikultuuride ja ka kaunviljade saagikused olid tunduvalt kõrgemad kui taimekasvatuseks ebasoodsal 2018. aastal.

Mahepõllumajandussektor on viimastel aastatel kasvanud hoogsalt nii maailmas, Euroopas kui ka Eestis. Euroopa Liidu roheline kokkulepe „Talust taldrikule“ strateegia näeb ette, et 2030. aastaks moodustab mahepõllumajandusmaa 25% Euroopa Liidu põllumajandusmaa pindalast. Eestis oli 2021. aastal 229 400 ha mahepõllumajandusmaad, mis moodustab kogu Eesti põllumajandusmaast ligikaudu 23% (Joonis 25). Lisaks oli kontrollitud looduslike korjealadid 445 512 ha. Võrreldes aasta varasemaga suurenes mahepõllumajandusmaa 5587 hektari võrra ehk 2,5%. Mahetootmisega tegelevaid põllumajandusettevõtteid oli 2021. aastal 2043, võrreldes eelmise aastaga vähenes nende arv 7 võrra ehk 0,3%. Mahepõllumajandusettevõtted on aastatega järjest suuremaks kasvanud – 2021. aastal oli keskmises mahepõllumajandusettevõttes ligikaudu 112 ha mahepõllumajandusmaad.

Joonis 25. Mahepõllumajandusmaa pindala ja mahetootmisega tegelevate ettevõtete arv aastatel 1999–2021

Allikas: Mahepõllumajanduse register

Igal aastal suureneb ka mahetooraine väärindamisega tegelevate ettevõtete arv. 2021. aastal tegeles mahepõllumajandusliku toidu töötlemise ja sööda tootmisega kokku 210 ettevõtet. Palju toodetakse puu- ja köögiviljatooteid ning jooke, sh mahlu, nektareid, mahlajooke jms. Toodetakse ka tera- ja kaunviljatooteid, pagari-, pasta- ja kondiitritooteid, liha- ja piimatooted, teesid ning õlisid. Järjest enam kasutatakse mahetooted ka toitlustusasutustes, sealhulgas haridusasutuste toitlustamisel. 2021. aasta

⁴⁵ https://pmk.agri.ee/sites/default/files/inline-files/2021-FADN-majandusnaitajad-2020-aasta-kohta-MMAO-eraamat_21-12-03.pdf

lõpuks oli Põllumajandus- ja Toiduametit mahetoitlustamisest teavitanud 60 toitlustusettevõtet, sealhulgas 45 haridusasutust.

2020. aastal moodustas **mahetoidukaupade jaeturumaht** kogu toidukaupade jaeturumahust 4,3% (2019. aastal 3,7%). Kodumaiste mahetoodete osa oli toidukaupade jaemüügist 1,3% (koos otsemüügiga). Eesti Konjunktuuriinstituudi andmetel ostis 2020. aastal regulaarselt ehk kord nädalas mahetoitu 13% elanikest. 2018. aastal oli see osakaal 9%.

3.5 Kalandus

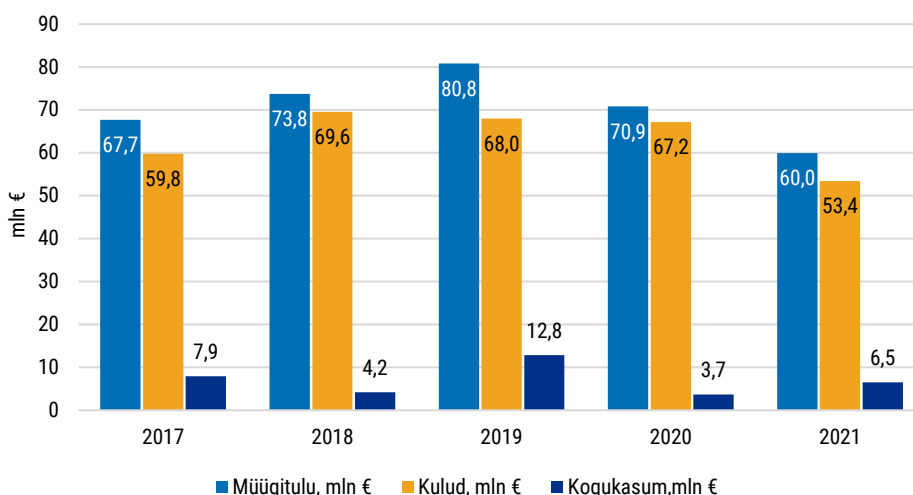
Marje Mäger

Kalapüügi ja vesiviljeluse tegevusvaldkonnas on ülevaates käsitletud ettevõtteid, mis kuuluvad Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori (EMTAK 2008) järgi gruppi A03⁴⁶. Kalapüük jaguneb Läänemere traalpüügiks, ranna- ja sisevetepüügiks ning kaugpüügiks. Eestis on küllaltki head eeldused vesiviljelustoodete tootmiseks. Eesti vesiviljeluse moodustavad neli tegevusvaldkonda: kaubakala kasvatamine, vähikasvatus, kala kasvatamine looduslikesse veekogudesse taasisustamiseks ning vetika- ja karbikasvatus.

Kalapüügi ja vesiviljeluse ettevõtete müügitulu vähenes 2021. aastal, kuid kulude kokkuhoid suurendas kasumit.

Statistikaameti lühiajastatistika andmetel oli 2021. aastal kalapüügi ja vesiviljeluse valdkonnas tegutsevate ettevõtete **müügitulu** 60,0 mln eurot (**Joonis 26**), mida oli 15,4% vähem kui eelmisel aastal. Kuigi ilmastikuolud olid soodsamad võrreldes 2020. aastaga, siis väljapüügimahud vähenesid kvootide vähenemise tõttu. Sisevete osas suurima osakaaluga Peipsi- ja Lämmijärve kvoot vähenes eelneva aastaga võrreldes üle 1000 tonni, samuti vähenes Läänemere räime väljapüügikvoot 3800 tonni.

Ettevõtete **kulud** olid 53,4 mln eurot, vähenedes aastases võrdluses 20,5%. Kulude kokkuhoid suurendas kasumit. Kalapüügi ja vesiviljelusettevõtted teenisid 6,5 mln eurot kasumit, mida oli peaaegu kaks korda (+2,9 mln €) enam võrreldes eelmise aastaga. Suur kasumi kasv tulenes ka madalast võrdlusbaasist.

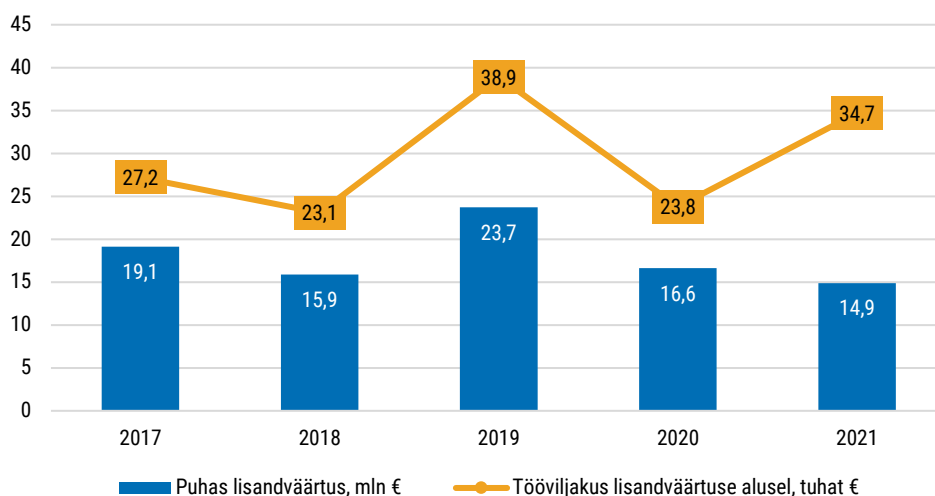
Joonis 26. Kalapüügi ja vesiviljeluse ettevõtete müügitulu, kulud, kogukasum aastatel 2017–2021

Allikas: Statistikaamet

Kalapüügi ja vesiviljelusega tegelevates ettevõtetes loodi 2021. aastal 14,9 mln euro eest lisandväärtust, vähenedes eelmise aastaga võrreldes 10,4% (**Joonis 27**).

⁴⁶ Kalanduse ja vesiviljeluse tegevusvaldkonnas tegutseb palju füüsilisest isikust ettevõtjaid (FIE, 2020. aasta 663), kelle majandustulemusi ülevaates ei kajastata, sellest tulenevalt on tegevusala tegelikud majandusandmed pisut suuremad. Vaatamata suurele arvukusele annavad FIE d tegevusala müügitulust vaid ~10%.

Ettevõtete efektiivsus suurenes. Kalapüügi ja vesiviljelusega tegelevates ettevõtetes loodi 2021. aastal 24 700 eurot lisandväärtust töötaja kohta. Võrreldes eelmise aastaga suurenes tööviljakus lisandväärtuse alusel 45%. Suur kasv peegeldab madalat võrdlusbaasi. Töövilkus kalapüügi ja vesiviljelusega tegelevates ettevõtetes suurenes oluliselt kiiremini kui tegevusalade keskmine.

Joonis 27. Kalapüügi ja vesiviljeluse ettevõtete loodud lisandväärtus, tööviljakus aastatel 2017–2021

Allikas: Statistikaamet

Investeeringuid tehti kalapüügi ja vesiviljelusega tegelevate ettevõtete poolt 2021. aastal 3,6 mln euro eest, mida oli kolmandiku võrra (-1,5 mln €) vähem võrreldes eelmise aastaga. Suurem osa investeeringutest tehti muudesse masinatesse ja seadmetesse (2,1 mln €) ja transpordivahenditesse (1,0 mln €), vähem investeeriti ehitistesse (338 800 €) ja maasse (145 100€).

3.6 Toiduainetööstus

Marje Mäger

Toiduainetööstus (sh joogitootmine) on pikaajaliste traditsioonidega haru Eesti töötlevas tööstuses. Eestis tegutseb toiduainetööstuse valdkonnas üle 800 ettevõtte (2020. a andmetel 815) (juriidilisi isikuid). Suurusgrupiti (tööga hõivatud isikute⁴⁷ arvu järgi) on kõige enam alla 10 töötajaga mikroettevõtteid, mis moodustavad ~75% kogu ettevõtete arvust. Samas annavad mikroettevõtted vaid ~5% toiduainetööstuse müügitulust ja ~70% tuleb ettevõtetest, kus on üle 100 töötaja. Toiduainetööstuses töötab umbes 3% hõivatutest ning luuakse ~2% Eestis loodud lisandväärtusest.

Eesti majandust iseloomustas 2021. aastal kiire taastumine koroonakriisist. Toiduainetööstusel läks

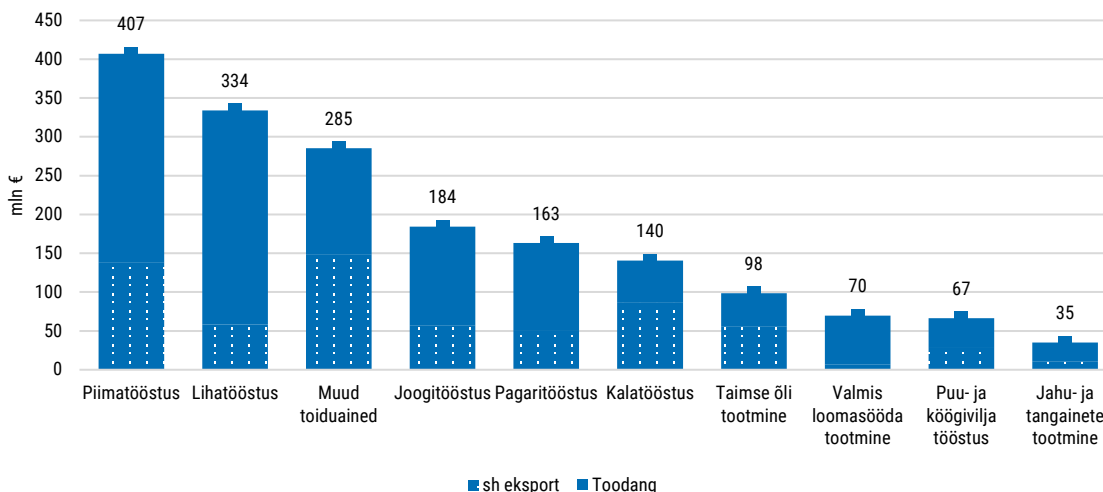
Toiduainetööstuse majandusnäitajate kasvukiirus jäi töötleva tööstuse tegevusalade keskmisele alla. Toiduainetööstuse ettevõtete kasumlikkus vähenes.

2020. aastal pisut paremini kui töötleva tööstusel keskmiselt, kuid 2021. aastal oli olukord vastupidine. Toiduainetööstuste müügitulu suurenes 8,7% (töötlev tööstus +17,7%) ja puhas lisandväärtus 4,9% (töötlev tööstus +17,3%). Toiduainetööstuste kasumlikkus on viimastel aastatel vähenenud.

Kuna toidutööstusel tervikuna jäi toodangumaht 2021. aastal võrreldavaks eelneva aastaga, siis müügitulu kasv tulenes eelkõige toodangu kallinemisest.

⁴⁷ Kõik ettevõttes töötavad isikud, olenemata tööajast

Statistikaameti lühiajastatistika andmetel **toodeti** 2021. aastal toidutööstuse ettevõtete poolt kokku ~1,8 mld euro eest toodangut, millest umbes kolmandik (~640 mln €) eksporditi. Toiduainetööstuse osakaal töötleva tööstuse ekspordis oli 7%. Suurima osa Eesti toidutööstuste toodangust annavad jätkuvalt piima- (23%) ja lihatööstus (19%), joogitööstuse osakaal oli 10% ja valmis loomasööda toodang, mida samuti vaadeldakse koos toiduainetööstusega, moodustas 4%. (**Joonis 28**)

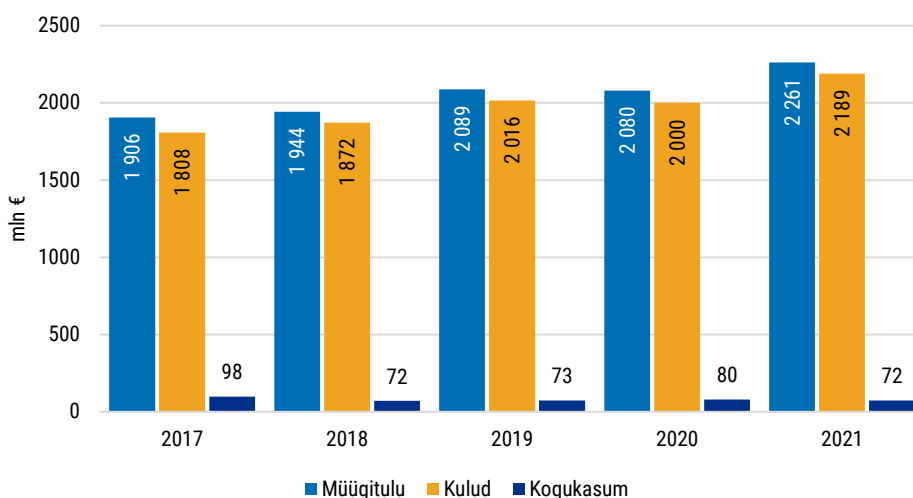

Joonis 28. Toidutööstuse toodang, sh eksport tegevusalade lõikes aastal 2021, mln €

Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeriumi arvutused

Statistikaameti esialgsel andmel oli 2021. aastal toiduainetööstuses tööga hõivatud keskmiselt 14 819 inimest, mida oli 455 inimese võrra (3,2%) rohkem kui eelneval aastal, jõudes koroonaeelsele tasemele. Tööjõumahukamad tegevusalad toiduainetööstuses on pagari- ja lihatööstus.

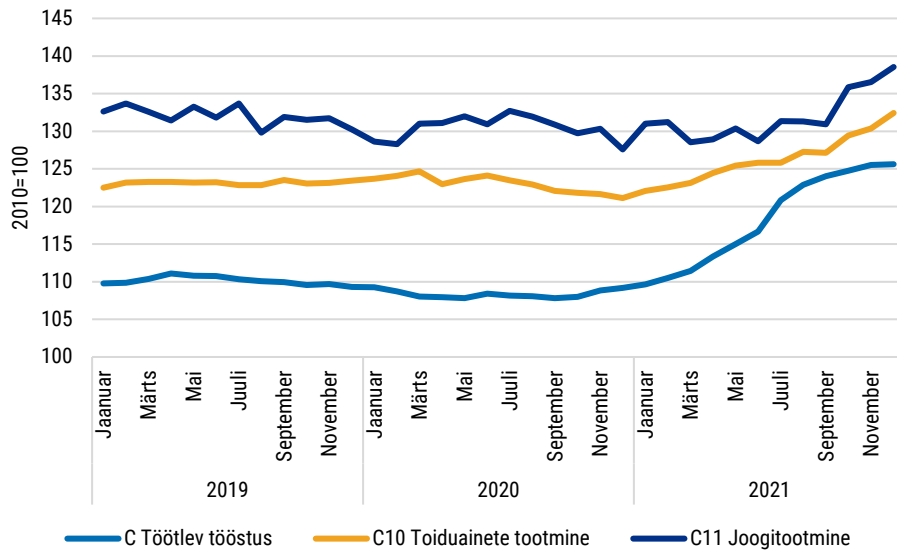
Toiduainetööstuse ettevõtete **müügitulu** (**Joonis 29**) oli 2021. aastal 2,3 mld eurot ja see moodustas 15% kogu töötleva tööstuse müügitulust. Võrreldes eelmise aastaga suurenes toiduainetööstuse müügitulu 8,7%. Tegevusaladest kasvas kõige enam kalatööstuse müügitulu (46%). Suur kasv tulenes 2020. aasta madalast võrdlusbaasist, kui koroonakriis avaldas läbi HoReCa sektori mõju ka kalatööstuse müügitulemustele. Teistel tegevusaladel oli kasv väiksem ja lihatööstuse müügitulu jäi eelmise aasta tasemele. Tegevusaladest oli müügitulus suurim osakaal piima- (21%) ja lihatööstusel (16%), joogitööstus andis 11% toiduainetööstuse müügitulust.

Joonis 29. Toiduainetööstuse müügitulu, kulud ja kogukasum, mln €

Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeriumi arvutused

Toiduainetööstuse 2021. aasta **kulud kokku** olid 2,2 mld eurot, mis on 9,4% rohkem kui eelmisel aastal. Võrreldes eelmise aasta sama ajaga oli kulude kasv eriti kiire 2021. aasta IV kvartalis, suurenedes toidutootmises 16%, töötlevas tööstuses kokku oli kasv veelgi suurem (22%). Kulude kasvu soodustas sisendite hinnatõus, mida peegeldab ka toiduainete tootjahinnaindeksi kasv (**Joonis 30**). Kuigi tootjahinnaindeks hakkas tõusma juba aasta algusest, kiirenes kasv hüppeliselt aasta teisel poolel seoses energia hindade tõusuga. Kui 2020. aastal töäjökulude kasv rauges, siis 2021. aastat iseloomustab taas töäjökulude kiire kasv (+9%).

Joonis 30. Tööstustoodangu tootjahinnaindeks, 2010=100

Allikas: Statistikaamet

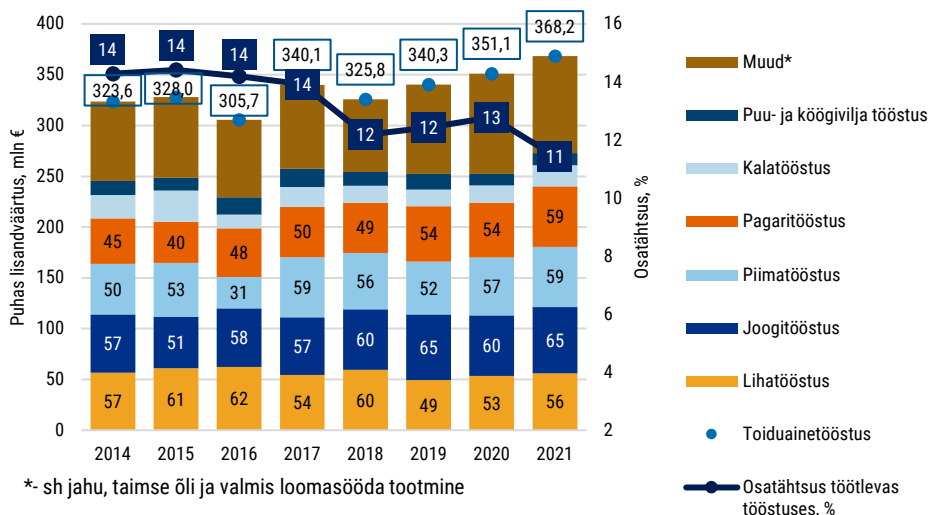
Toiduainetööstuse **kogukasum**⁴⁸ 2021. aastal oli 72,3 mln eurot, vähenedes aastaga peaaegu kümnendiku võrra (-9,2%). Kogukasum kasvas ainult piima- (17%) ja joogitööstuses (7%). Joogitööstuse kasumi kasv peegeldab madalat võrdlusbaasi. Suurim osakaal toiduainetööstuse 2021. aasta kogukasumis oli endiselt joogitööstusel (34%) ja piimatööstusel (22%). Teiste sektorite osakaal oli väiksem. Viimastel aastatel on toiduainetööstuse ettevõtete kasumlikkus⁴⁹ vähenenud nt kui 2017. aastal teeniti 0,05 eurot kasumit ühe euro käibe kohta, siis 2021. aastal 0,03 eurot.

Toiduainetööstuses loodi 2021. aastal 368,2 mln eurot **puhast lisandväärtust**⁵⁰, suurenedes aastaga 4,9% võrra (töötleva tööstuse keskmine +17,3%). Suurima panuse toiduainetööstuse lisandväärtuse loomisse andsid joogi-, piima-, pagari- ja lihatööstus, kõige tagasihoidlikum oli taimse õli tööstuse osakaal (**Joonis 31**). Lisandväärtuse kasvu 2021. aastal panustas kõige enam joogi- ja pagaritööstus.

⁴⁸ Kasutatud on Statistikaameti andmebaasis lühiajastatistikas avaldatud ettevõtete kogukasumit, mis ei ole võrreldav aastastatistikas avaldatava puhaskasumiga, kuna nende arvutamisel on kasutatud erinevaid meetodikaid.

⁴⁹ Kasumi/käibe suhe

⁵⁰ Puhast lisandväärtust = kogukasum (-kahjum) + töäjökulud

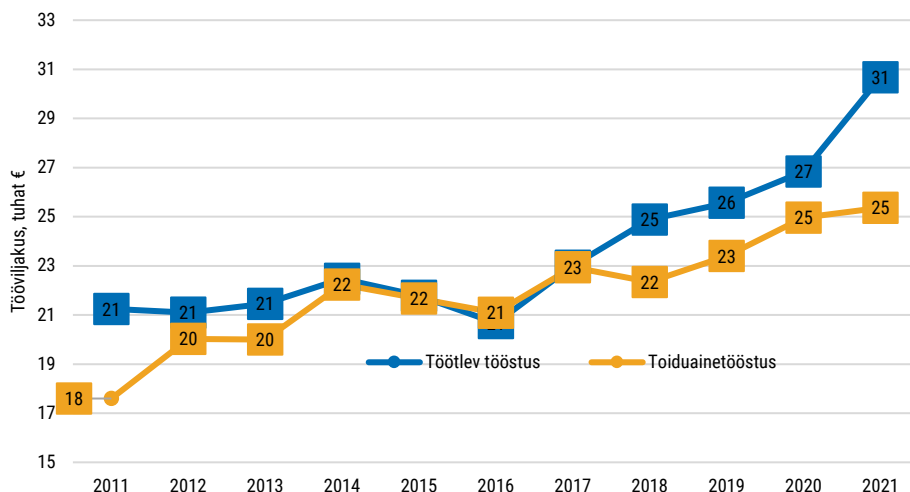
Joonis 31. Toiduainetööstuse puhas lisandväärtus (mln €), osatähtsus töötlevas tööstuses (%)

Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeeriumi arvutused

Toiduainetööstus on töötleva tööstuse tegevusalade keskmisest madalama tööviljakusega tööstusharu ja viimastel aastatel on vahe suurenenud. Toiduainetööstuse tegevusalade keskmine **tööviljakus**⁵¹ oli 2021. aastal 25 000 eurot inimese kohta, suurenedes eelmise aastaga võrreldes 1,6%. Samal ajal töötleva tööstuse keskmine tööviljakus oli 31 000 eurot inimese kohta, kasvades aastaga 14% (**Joonis 32**).

Tööviljakuse alusel jagunevad toiduainetööstuse tegevusalad väga erinevalt. Tööviljakuse kasv on aeglasem tegevusaladel, kus kasutatakse endiselt palju tööjõudu nt pagaritööstus, kalatööstus, lihatööstus. Tunduvalt üle toiduainetööstuse keskmise on tööviljakus jahu ja tangainete, valmisloomasööda tööstuses ja õlitööstuses, mis on väga mehhaniseeritud tööstusharud.

Tööviljakuse suurenemine sõltub nii tööjõu kvaliteedist (haritud ja heade tööoskustega töölised suudavad tootlikumalt töötada) kui ka uute seadmete ning tootmistehnoloogia kasutuselevõttust. Kuigi Eestis loodav lisandväärtus töötaja kohta on viimastel aastatel kasvanud, on see veel maas EL keskmisest (2019. a - 34,6%).

Joonis 32. Töötleva ja toidutööstuse tööviljakus puhta lisandväärtuse alusel⁵² (tuhat €)

Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeeriumi arvutused

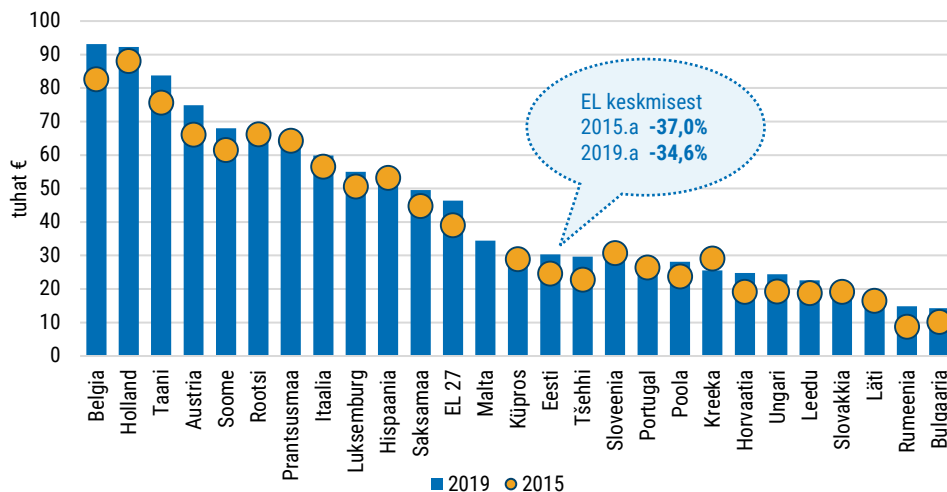
Seni pole toiduainetööstuste investeeringute tase olnud piisav tootlikkuse kasvuks EL riikide keskmise tasemele, kuid aasta-aastalt vahe väheneb. PõKa tegevussuuna 5 üks eesmärk on: Eesti toiduainesektor

⁵¹Tööviljakus = puhas lisandväärtus/tööga hõivatud inimeste arv

⁵²Lühiajastatistika

on konkurentsivõimeline nii sise- kui ka välisurul, mille ühe mõõdikuna on välja toodud toiduainetööstuses loodav lisandväärtus töötaja kohta kasvab kiiremini kui EL keskmine. Võrreldes eelneva aastaga vähenes 2019. aastal EL riikide keskmine toiduainetööstuste töövõljalikus 5%, samal ajal Eestis suurenes 5%.

Viimased Eurostatist avaldatud töövõljalikuse andmed kajastavad 2019. aastat⁵³. 2019. aastal toodeti Eesti toiduainetööstuses lisandväärtust töötaja kohta aastas 30 000 eurot. Lähiriikidega võrreldes oli töövõljalikus ~2 korda madalam kui Soomes ja Rootsis, kuid Leedu ja Lätiga võrreldes oli näitaja kõrgem, vastavalt 30% ja 80% (**Joonis 33**).

Joonis 33. Töövõljalikus lisandväärtuse alusel toidutööstuses⁵⁴, tuhat €
Allikas: Eurostat, Maaeluministeeriumi arvutused

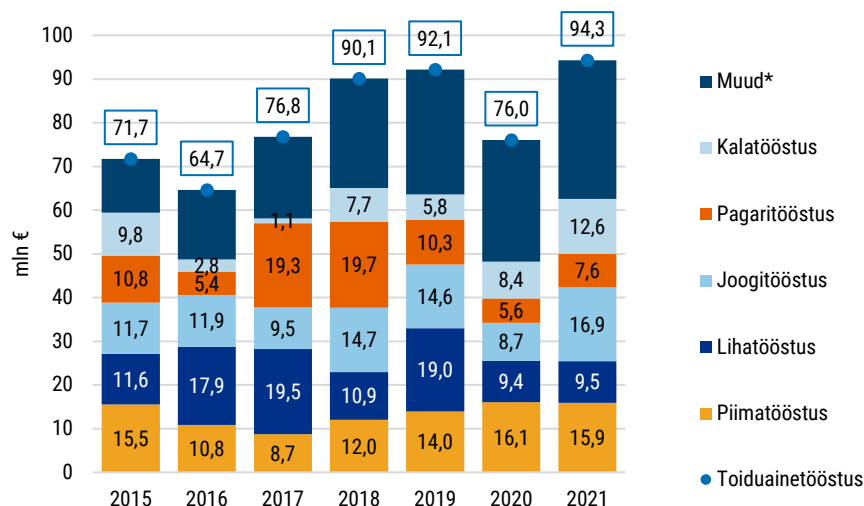
Investeeringud

Majanduskasvu seisukohalt on väga oluline ettevõtete tootlikkuse kasvatamine. Üheks olulisemaks tootlikkuse tõstmise viisiks on pidevad investeeringud uude tehnoloogiasse ja tehnikasse. Samuti on toidusektoris tugev konkurents, mis sunnib tootma efektiivsemalt ning klientide järjest kasvavad vajadused ja kvaliteedinõuded soodustavad ettevõtetes uute tehnoloogiate kasutuselevõttu, paindlikkust, tootlikkust ning innovaatsilisust. Sellest tulenevalt on väga oluline jätkuv investeerimine tootmise moderniseerimisse. Euroopa Liidu roheleppuga seatud eesmärkide täitmine karmistab keskkonnanõudeid, mille täitmiseks on samuti vaja toidutööstusel järgnevatel aastatel investeeringuid teha.

Ettevõtjate kindlustunne 2021. aastal taas kasvas, mis kajastub ka investeerimisaktiivsuse tõusus. Toiduainetööstuse ettevõtted **investeerisid** 2021. aastal **materiaalsesse põhivarasse (Joonis 34)** 94,3 mln eurot, mis oli 24% rohkem kui eelmisel aastal. Tegevusalade lõikes investeeris kõige enam joogitööstus – 17 mln eurot.

⁵³ Aastastatistika andmed

⁵⁴ Aastastatistika, mis ei ole otseselt võrreldav lühiajastatistikaga

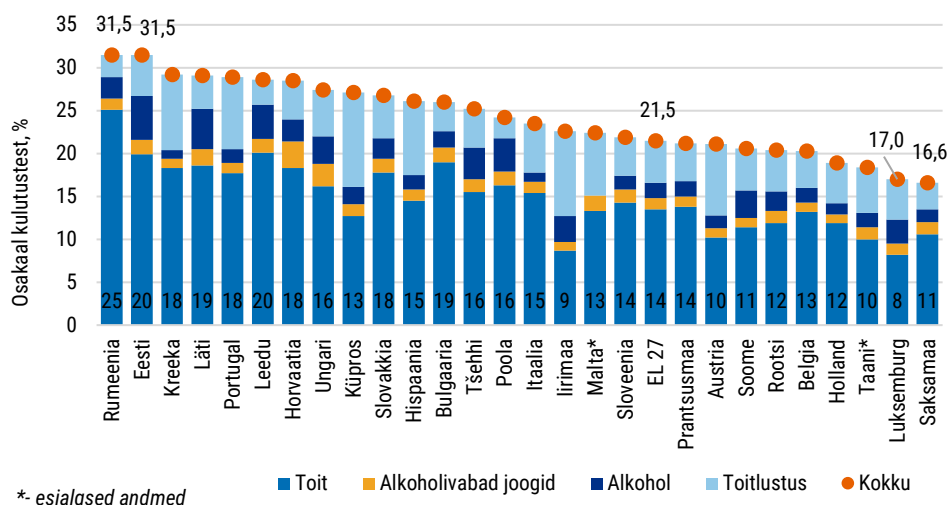
*-sh puu-ja köögivilja, jahu, taimse õli ja loomasööda tootmine

Joonis 34. Investeeringud materiaalsesse põhivarasse (mln €)

Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeeriumi arvutused

Kõige rohkem investeeriti toiduainetööstuse ettevõtetes 2021. aastal muudesse masinatesse ja seadmetesse (v.a. arvutid ja transpordivahendid), kokku 63,8 mln euro väärtuses, mis moodustas kogu materiaalsesse põhivarasse tehtud investeeringutest 68%. Ehitistesse investeeriti 20,4 mln eurot (8%). Seega investeerisid ettevõtted nii potentsiaalse efektiivsuse kui ka tootmismahu kasvu. Kõige väiksem oli investeering arvutitesse – 1,3 mln eurot.

Eesti tööstustel on toiduturul väga suur konkurents, millest tulenevalt tegelevad tööstused pidevalt tootearendusega, et konkurentidest eristuda ja leida maitseid, millega tarbijat üllatada. Lisaks imporditud toodangule võistlevad nad ka kodumaiste tootjatega. Sektorisisene konkurents peegeldub laiemas sortimendis. Samas väga kontsentreerunud tööstusharudes – jahu- ja tangainete tootmine, õlitööstus, on ka sortiment väiksem. Sellest võib järeldada, et sektorisisene konkurents on üheks teguriks, mis soodustab sortimendi laienemist. Eesti Konjunktuuriinstituudi poolt 2020. aastal läbiviidud uuringust „Eesti elanike ostueelistused ja hoiakud“ selgus, et ¾ Eesti tarbijatest eelistab kodumaiseid toidukaupu. Samas ostuotsuse tegemisel on väga oluline tegur hind. Eurostati andmetel on Eesti tarbija majapidamiskulutustes osakaal toidu, joogi ja toitlustusele EL liikmesriikide võrdluses suurim – 31,5%. Sama suur on veel ainult Rumeenias ELis keskmiselt on see on see 21,5 ja kõige madalam on Saksamaal (16,6%) ja Luksemburgis (17,0%) (Joonis 35).

*- esialgsed andmed

Joonis 35. Kodumajapidamiste kulutused toidule, joogile ja toitlustusele 2020. aastal, %

Allikas: Eurostat

Eesti Konjunktuuriinstituudi poolt 2021. aasta septembris läbiviidud sortimendi- ja hinnavaatluse⁵⁵ käigus kaardistatud tootegruppides oli kodumaiste tavatoodete osakaal sortimendis kokku 58% (2020. aastal 57%).

Kodumaiste toodete osakaal sortimendis oli suurim keeduvorstide ja viinerite (96%), piima (91%), sealihaga (83%), suitsuliha (83%) ning leiva (83%) tootegrupi sortimendis. Importkauba osakaal sortimendis oli suurim toiduõli (93%), kaerahelveste (84%) ja kala (77%) tootegrupis

Viimasel kolmel aastal on kasvanud või, jäätise, toiduõli, sealihaga, leiva, küpsiste, mahla ja õlle sortiment, kuid suitsuliha sortiment on mõnevõrra langenud. Kolme viimase aasta võrdluses on kasvanud imporditud linnuliha, lihakonservide, suitsuvorstide, leiva, õlle, mahla ja kaerahelveste sortiment, kuid imporditud juustu, jogurti, või, kohupiima, jäätise, sealihaga ja küpsiste sortiment on langenud.

Kõige laiem oli 2021. aastal õlle sortiment, mida oli keskmiselt 296 nimetust kaupluse kohta (158 kodumaist ja 138 imporditud). Küpsiseid oli pakkumises 164 nimetust (47 kodumaist ja 117 imporditud), viina 131 (53 kodumaist ja 78 imporditud), juustu 129 nimetust (79 kodumaist ja 50 imporditud), mahla 123 (43 kodumaist ja 80 imporditud).

Juhtpositsioonil sortimendi kasvus olid suitsuvorstid, kus valik kaupluses kasvas 2021. aastal võrreldes eelmise aastaga 21 kohaliku sordi võrra.

24-st vaatluse all olnud kaubagrupid olid kodumaised tooted odavamad 14-s kaubagrupid. Kaupluste **omamärgitooted** on enamasti odavamad kui analoogsed kodumaiste tootjate kaubamärgiga kaubad. Kõige suurem oli kaupluste omamärgitoodete ja kodumaise tootja kaubamärgi toodete hinnavahe kaerahelveste, marineeritud kurkide ja maasikamoosi puhul.

Eesti tarbija usaldab kodumaist toidutööstust — 19-s kaubagrupid andis kodumaine kaup üle 50% käibest ja 7-s tootegrupid üle 80% käibest ehk jäi 2020. aasta tasemele. Kodumaise juustu käive küündis esmakordselt 80%-ni. Kodumaine kaup on käibes valdav (üle 90%) piima, keeduvorsti ja suitsuliha tootegrupid.

Kodumaiste **mahetoodete** sortiment aasta-aastalt kasvab. Kodumaiste mahetoodete sortimendis oli 2021. aasta vaatluse ajal 2067 toodet, mis on 7% võrra enam kui aasta varem. Suurima osakaalu

Statistikaameti andmetel oli 2020. aasta toiduainete jaemüük spetsialiseerimata kauplustes ilma alkoholsete jookide ja tubakata 1,8 miljardit eurot.

Mahetoidukaupade jaeturumaht toidukaupade jaeturumahust oli 4,3%, millest kodumaised mahetooted moodustasid 1,3%.

kogusortimendis moodustavad teraviljaooted, mis on suurepärase võimaluse anda maheteraviljale lisandväärtust. Lisaks on suur ka köögi- ja puuviljatoodete sortiment. Mahetoodete sortiment muutub pidevalt. Mitmeid tooteid valmistatakse vaid lühiajaliselt vastavalt toorme kättesaadavusele ja hooajalisele nõudlusele.

Mahetooted kauplustes on müügil kõrgema hinnaga kui analoogsed tavatooted. Eranditeks on

osad taimeteed, piimatooted ning liha ja lihatooted, kus mahetooted on sageli odavamad kui tavatooted või oluliselt väiksema hinnaerinevusega kui teised mahe- ja tavatooted.

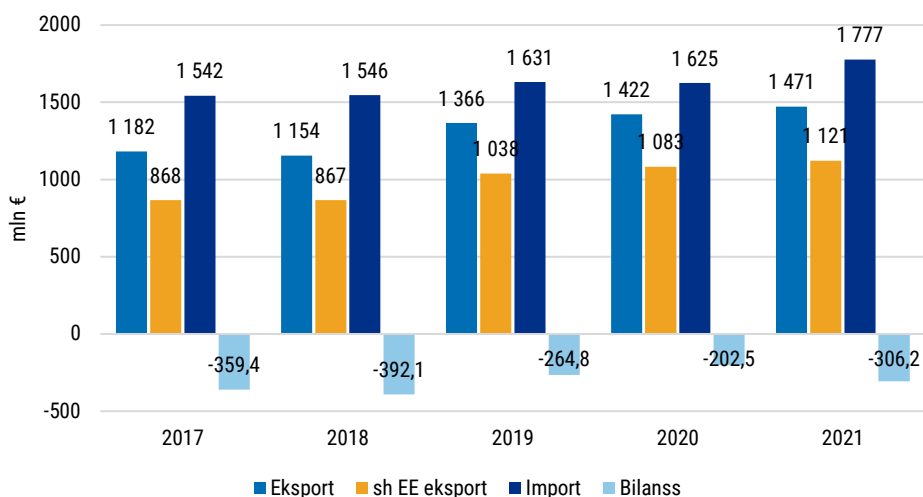
2020. aastal moodustas kogu mahetoidukaupade jaeturumaht toidukaupade jaeturumahust 4,3% (2019. aastal 3,7%). Kodumaiste mahetoodete osa oli toidukaupade jaemüügist EKI andmetel **1,3%** (koos otsemüügiga). Eesti Konjunktuuriinstituudi andmetel ostis 2020. aastal regulaarselt ehk kord nädalas mahetoitu 13% elanikest. 2018. aastal oli see osakaal 9%.

⁵⁵ „Eesti toidukaupade positsioon siseturul 2021. aastal“, Tallinn 2021

3.7 Väliskaubandus

Eve Paju

Eestist eksporditi 2021. aastal põllumajandussaadusi ja toidukaupu jooksevhindades **1,5 mld euro** (~9% kogu ekspordist) väärtuses ning **imporditi Eestisse 1,8 mld euro** eest. Võrreldes 2020. aastaga kasvas eksport 3,5% ja import 9,4%. 2021. aasta eksport ja import oli läbi aegade suurima väärtusega. Kaubavahetuse puudujääk oli 306 mln eurot, mis oli 104 mln euro võrra suurem kui aasta varem. Kaubanduse puudujääk suurenes jõudsamalt kasvanud impordi tõttu.

Joonis 36. Väliskaubandus aastatel 2017-2021 (mln €)

Allikas: Statistikaamet

Ekspordi puhul kasvas **Eesti päritolu kaupade väljavedu** 3,5% ning re-ekspordi ehk välismaalt sisse toodud kaupade taasväljavedu 3,3%. Eesti päritolu kaupade osatähtsus jäi 2020. aastaga võrreldes samaks ja moodustas 76% ekspordist.

Eesti päritolu põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport

Eestis toodetud või töödeldud põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport 2021. aastal küündis hinnanguliselt **1,1 mld euroni**. Võrreldes 2020. aastaga suurenes eksport 38 mln euro võrra ehk 3,5%. Rahalises väärtuses kasvas enim piima ja piimatoodete (+ 19 mln €), õliseemnete (+16 mln €), kala ja vähilaadsete (+9 mln €), teraviljast, jahust, tärklistest valmistatud toodete (sh pagaritooted) (+9 mln €), loomsete ja taimsete rasvade ja õlide (+7 mln €) eksport. Enim vähenes teravilja (-35 mln €), köögivilja (- 4 mln €), kakao ja kakaotoodete (-3 mln €), köögi- ja puuviljadest ning marjadest valmistatud toodete (- 2 mln €) ning liha ja söödava rupsi (-2 mln €) eksport.

Piima⁵⁶, kala⁵⁷, teravilja⁵⁸ ja lihasektor⁵⁹ moodustasid ekspordikäibest vastavalt 20%, 12%, 16% ja 9%. Võrreldes 2020. aastaga kasvas piimasektori ekspordikäive 10%, kala- ja lihasektori ekspordikäive vastavalt 6% ja 8%. Teravilja ekspordikäive vähenes 18%. Statistikaameti jaanuaris 2022 avaldatud andmete kohaselt jäi 2021. aastal koristatud teraviljasaak 21% väiksemaks 2020. aasta saagist. Teravilja puhul tuleb arvestada, et aasta alguses kaubeldakse eelmise aasta saagiga ning kuude lõikes vaadatuna sõltuvad eksporditavad kogused maailmaturu hetkeolukorrast (pakkumise nõudluse vahekorra, hinnast jne) ja laevatamise ajast.

Piimasektori ekspordikäive oli 2021. aastal 217 mln eurot. Piima ja piimatoodete peamiseks kaubaartikliteks olid endiselt kontsentreerimata piim ja rõõsk koor, juust ja kohupiim ning vadak. Või ekspordikogus vähenes 42%, kõiki teisi kaubaartikleid (kontsentreerimata piim/koor, kontsentreeritud

⁵⁶ KN 0401-0406

⁵⁷ KN 0301-0308, 1604, 1605

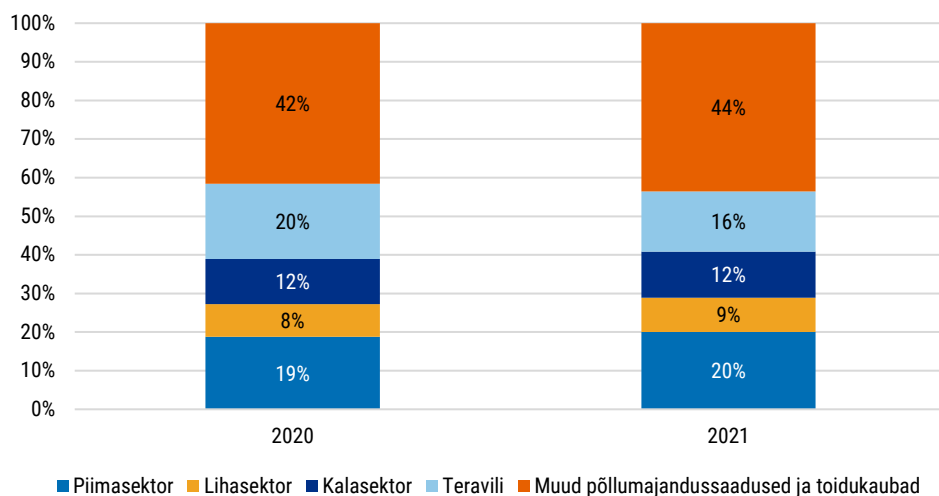
⁵⁸ KN10

⁵⁹ KN 0102 (v.a aretusloomad)-0106, 0201-0210, 1601,1602

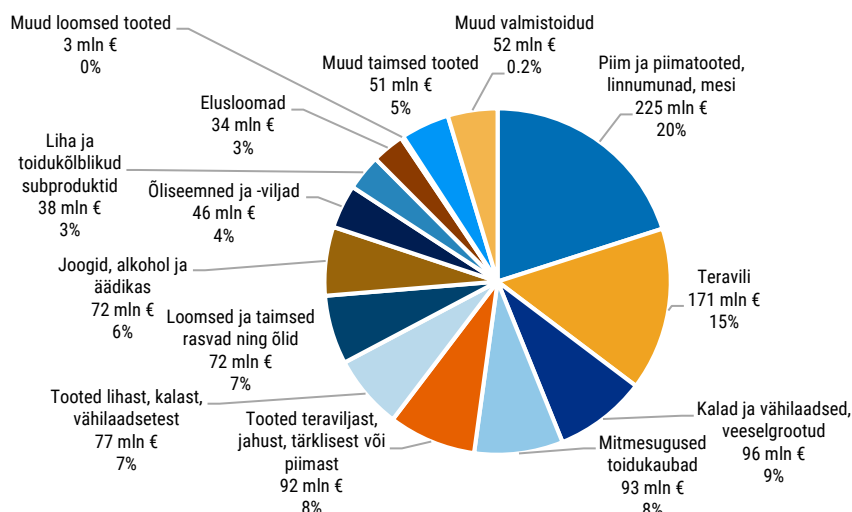
piim/koor, hapendatud piimatooted, vadak, juust) iseloomustab koguste suurenemine. Toorpiima käive küündis 65 mln euroni (ligi 30% piimasektori ekspordikäibest). Koguliselt eksporditi toorpiima 2% vähem, kuid kõrgema hinna tõttu näitab käive kasvu 5%. Aastases võrdluses oli ekspordihind madalam hapendatud piimatoodetel (-3%), ülejäänud kaubaartiklite ekspordihind oli kõrgem. Suurem osa ekspordikäibest (62%) tuli müügist lähinaabritele – Lätti (27%), Leetu (21%) ja Soome (14%). Lisaks lähinaabritele on kõige püsivamad ekspordipartnerid endiselt Itaalia, Holland ning Poola. Eksport on stabiilselt kasvanud Läti suunal. Kolmandatest riikidest olid suurimad ekspordipartnerid Hiina ja Ameerika Ühendriigid.

Kalasektoris ekspordimahud suurenesid. Nõudlus on pandeemiajärgselt taastumas ja kaubavahetus näitas paranemise märke. 2021. aastal oli kalasektori ekspordikäive 130 mln eurot. Ekspordikäibest moodustas suurima osa külmutatud kala (25%), vähilaadsed (22%) ning kalatooted ja -konservid (18%). Vähilaadsete osakaal käibest on kasvanud 5 protsendipunkti võrra. Kalatoodete- ja konservide väljaveo maht vähenes. Kalasektori olulisemad sihtriigid olid Rootsi (16% ekspordikäibest), Ukraina (13%), Soome (12%), Island (6%) ja Läti (6%). Rootsi, Soome, Norra, Läti, Ukraina, Šveits, Island ja Hiina on läbi aastate kalasektori kõige püsivamad ekspordipartnerid.

Lihasektori ekspordikäive oli 2021. aastal 96 mln eurot. Elusloomade osakaal lihasektori ekspordikäibes oli 23%. Võrreldes eelneva aastaga suurenes nii elussigade, -veiste kui ka eluslammaste eksport. Sealiha moodustas lihasektori ekspordikäibest 15%. Võrreldes 2020. aastaga kahanes sealiha ekspordi kogus ja käive vastavalt 17% ja 26%. Aastases võrdluses oli sealiha ekspordihind madalam 11%. Ekspordihind jäi impordihinnale alla. Ekspordimahud on endiselt impordimahtudest tunduvalt madalamad. Sealiha ekspordi kõige püsivamad ekspordipartnerid olid jätkuvalt Läti ja Leedu. Lihatoodete osakaal lihasektori ekspordikäibes on 24%, lihatoodete eksport kasvas rahalises arvestuses 29%, koguliselt 6%.

Joonis 37. Põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordi struktuur
Allikas: Statistikaamet

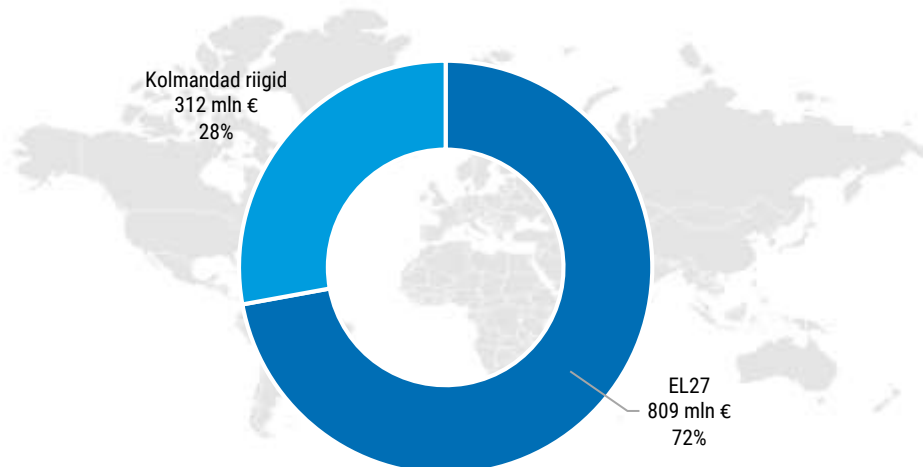

Joonis 38. Eesti päritolu põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport kahekohaliste kaubakoodide⁶⁰ lõikes aastal 2021 (mln €, %)

Allikas: Statistikaamet

Peamised ekspordi kaubaartiklid on välja toodud **Lisa 6**. Suurima ekspordikäibega kaubaartikkel oli 2021. aastal nisu (106 mln €), mis rahalises väärtuses kahanes 20% võrreldes 2020. aastaga. Kontsentreerimata piima ja koore eksport küündis 87 mln euroni (+16,6%). Juust (sh värsket juust ja kohupiim) on oluline kõrgema lisandväärtusega eksporditüüp, mille väärtus ulatus 76 mln euroni (+6,1%).

2021. aastal eksporditi kaupu kokku 117 sihtriiki. Suur osa sellest viiakse EL siseturule, 72% ekspordikäibest (809 mln €) tuli just kaupade müügist EL liikmesriikidesse. 53% ekspordikäibest moodustas kaupade müük nelja peamisesse ekspordi sihtriiki: Läti, Soome, Leetu ja Rootsi. Ekspordikasvas Läti (+9%), Soome (+11%), Rootsi (+9%) ja langes Leetu (-2%) võrreldes 2020. aastaga. 26% ekspordikäibest EL riikidesse tuli piima ja piimatoodete müügist.

Joonis 39. Eesti päritolu kaupade ekspordikäibe osakaal aastal 2021

Allikas: Statistikaamet

Kolmandatesse riikidesse eksporditi Eesti päritolu kaupa väärtuses 312 mln eurot, mis moodustas koguekspordist 28%. Ekspordikäibest kolmandatesse riikidesse moodustas teravili 41%, kala 16%, taimsed rasvad ja õlid 6%, joogid, alkohol 5%, piimatooted 5%, pärmid 4% ning muud

⁶⁰ Kahekohaliste koodide tasemel olevates andmetes sisalduvad hinnangud. Hinnangud lisatakse EL-i riikidega peetavas kaubavahetuses vastamata jätmisest, hilinenud vastamisest tingitud andmekadude või alla statistilise läve jäänud ettevõtete tõttu. Silmas tuleb pidada seda, et neljakohaliste, kuuekohaliste ja kaheksakohaliste KN koodide tasemel ei ole hinnanguid lisatud.

põllumajandussaadused ja toidukaubad 23%. Kolmandatest riikidest olid suurimad ekspordipartnerid Nigeeria ja Saudi Araabia, kuhu eksporditi teravilja, Norra, kuhu viidi enim kuivatatud kaunvilju, kääritatud jooke ja nisu ning Suurbritannia, kuhu eksporditi enim nisu, rapsi- ja rüpsiseemneid ja pärm.

Maailmajagude lõikes jäi 2021. aastal Eesti päritolu toodete ekspordist Euroopasse 83%, järgnesid Aasia 8%, Aafrika 7%, Ameerika 1% ning Austraalia ja Okeania 0,1%.

Eesti päritolu põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport kolmandatesse riikidesse kaubagruppide lõikes aastatel 2020-2021 on toodud [Lisa 7](#).

Vaadeldes ekspordi väärtuse muutust **riikide lõikes** suurenes väljavedu võrreldes aasta varasemaga enim Nigeeriasse (+51 mln €), Soome (+19 mln €) ja Läti (+18 mln €). Riikide võrdluses toimus suurim ekspordiväärtuse langus järgnevate sihtriikide suunal – Maroko (-33 mln €), Türgi (-14 mln €) ja Alžeeria (-11 mln €) – veeti vähem teravilja.

Tabel 3. Eesti päritolu põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport 2021 – 15 peamist sihtriiki

Sihtriik	2020 mln €	2021 mln €	2021/20 mln €	2021/20 muutus %	sihtriigi osatähtsus ekspordikäibes (2021) %
Läti	191	209	18	9,4	18,6
Soome	177	196	19	11,0	17,5
Leedu	123	120	-2	-2,0	10,7
Rootsi	59	65	5	9,2	5,8
Nigeeria	0,2	52	52	26 932,0	4,6
Saksamaa	33	38	5	15,3	3,4
Poola	15	31	16	106,2	2,8
Norra	33	31	-2	-6,3	2,7
Holland	31	29	-2	-5,5	2,6
Suurbritannia	17	28	12	70,4	2,5
Taani	33	28	-5	-14,8	2,5
Saudi Araabia	36	28	-8	-22,9	2,5
Ukraina	20	21	1	6,3	1,9
Itaalia	19	21	2	8,3	1,9
Iisrael	9	18	9	93,5	1,6

Allikas: Statistikaamet

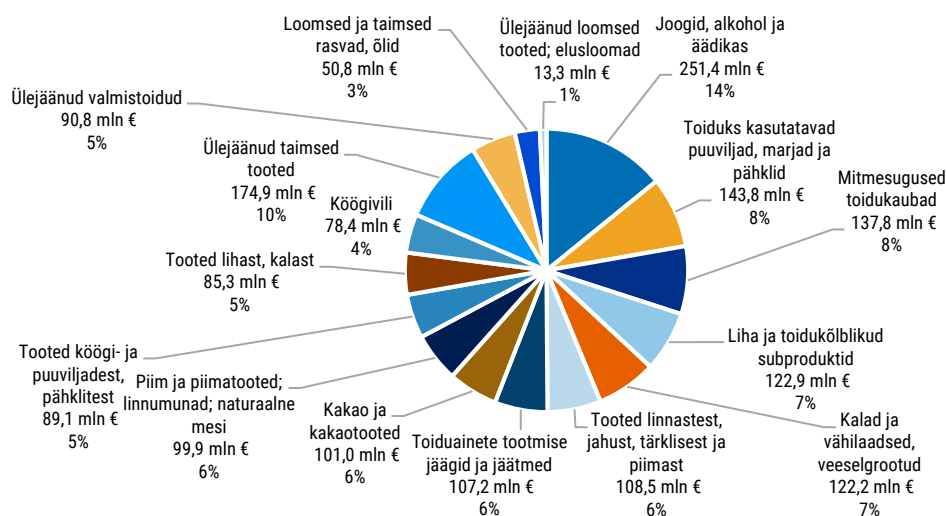
Import

Põllumajandussaadusi ja toidukaupu veeti sisse 2021. aastal **1,8 mld euro** eest, 2020. aastaga võrreldes kasvas impordi väärtus 9,4%.

Impordikäibe kasvu vedas enim kakao ja kakaotoodete (+26 mln €), kala ja vähilaadsete (+15 mln €), toidutööstuse jääkide ja tööstuslikult toodetud loomasööda (+13 mln €), loomsete ja taimsete rasvad ja õlide (+12 mln €), piima ja piimatoodete (+ 10 mln €), liha ja söödava rupsi (+9 mln €) sissevedu. Impordikäibe suurenemine iseloomustab kõiki kaubagruppe, v.a elusloomad ning kohv, tee ja maitseained.

Tuleb arvestada, et impordis sisaldub ka taasväljaveetav (reeksport) kaup ning seetõttu on impordi näitajad selle võrra Eestisse sisseveetud toodete sisetarbimisest suuremad. Jookide ja alkoholi kaubagrupp moodustas 1/5 reeksporti käibest. Peamiselt reeksportiti veel kakao ja kakaotooteid, kala ja vähilaadseid, toiduks kasutatavaid puuvilju ja marju ning liha.

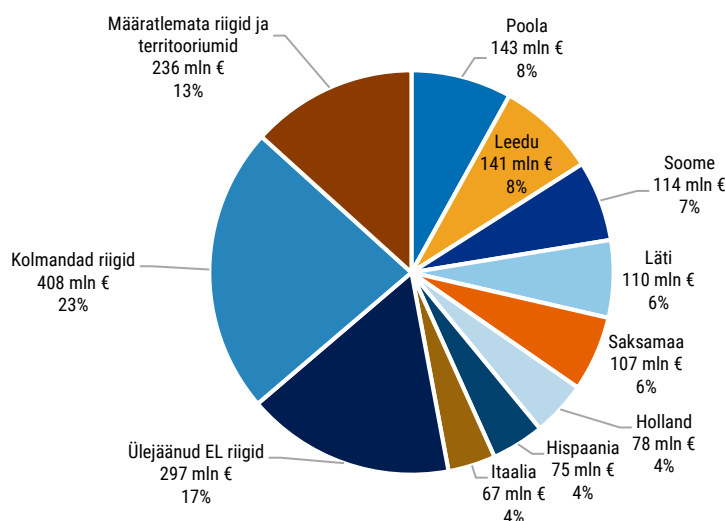
Impordi suurenemine tulenes mõnevõrra madalamast võrdlusbaasist. Eelmise aasta eriolukorra ajal kehtestatud piirangud vähendasid mitmete kaupade nõudlust COVID-19 pandeemia ajal. Samas tuleb märkida, et 2021. aasta import oli läbi aegade suurima väärtusega, kaubavahetus elavnes jõudsalt ja 2021. aasta hinnakasv mõjutas samuti käibe suurenemist.

Joonis 40. Põllumajandussaaduste ja toidukaupade import kaubagrupid lõikes 2021 (mln €, %)

Allikas: Statistikaamet

Importkaupade saatjariikideks on peamiselt lähinaabrid – rahalises väärtuses 43% sisseveetavast kaubast jõuab vahetult siia Lätist, Leedust ja Soomest. Päritolu järgi vaadatuna on sisseveetavast kaubast 64% toodetud EL liikmesriikides ning 23% kolmandates riikides, ülejäänud kaupade puhul on päritoluriik määratlemata. Kolmandatest riikidest veeti sisse suurimas väärtuses Norra, Venemaa, Suurbritannia, Ukraina ja Ameerika Ühendriikide päritolu kaupa.

Joonis 41. Põllumajandussaaduste ja toidukaupade päritoluriigid aastal 2021 (mln €, %)

Allikas: Statistikaamet

Lisa 8 kajastuvad 15 peamist impordi kaubaartiklid. Sealiha ja kohvi impordikäive vähenes, kõiki teisi kaubaartikleid iseloomustab impordikäibe kasv võrreldes 2020. aastaga. Imporditud sealiha kogus küll suurenes, kuid madalama hinna tõttu näitas käive langust.

Saatjariikide (kust kaup on vahetult saabunud) lõikes vaadatuna kasvas import kõige rohkem Saksamaalt (+16 mln €), Poolast (+15 mln €) ja Leedust (+15 mln €). Rahalises väärtuses näitas suurimat langust import Taanist (-2 mln €), Lõuna-Koreast (-2 mln €) ja Hispaaniast (-2 mln €).

3.8 Toiduohutus ja tarbija

Anneli Tuvike

Toiduohutuse baromeeter

Toiduohutus tähendab bioloogilise, keemilise või füüsikalise ohu puudumist toidus. Toiduohutuse baromeeter on tööriist, mis mõõdab üldist toiduohutuse olukorda Eestis aastapõhiselt ja seda on võrreldud eelmise aasta (mõne näitaja puhul pikema perioodi) olukorraga. Baromeetris kasutatakse Põllumajandus- ja Toiduameti poolt läbiviidud järelevalve sh seire andmeid. Samuti kasutatakse Terviseameti andmeid toidutekkeliste nakkushaiguste osas.

Toiduohutus tähendab bioloogilise, keemilise või füüsikalise ohu puudumist toidus.

Toiduohutuse baromeeter⁶¹ sisaldab 22 toiduohutuse näitajat, mis iseloomustavad olukorda kogu toiduahela ulatuses „talust taldrikule“. Suurema langustrendiga mõõdikud indikeerivad madalamat nõuete täitmist, nõuetealast teadlikkust ning olukorra parendamise vajadust. Toiduohutus baromeetri mõõdikud võib jagada viieks blokiks:

- Mikrobioloogilised näitajad – *Salmonella spp* ja *Listeria monocytogenes* toidus, *Salmonella spp* sigadel, *Salmonella spp* tootmiskarjadel (linnukari), *Campylobacter jejuni* sigadel ja broileritel, *Staphylococcus aureus* toorpiimas;
- Keemilised näitajad - pestitsiidide jäägid toidus (Eesti), pestitsiidide jäägid toidus (kolmandad riigid ja teised EL riigid), raskmetallid toidus, toiduga kokku puutuvad materjalid, akrüülamiid, lisaained toidus, PAH-id (Polütsüklilised aromaatsed süsivesinikud, ingl *polycyclic aromatic hydrocarbons*) suitsutatud lihatoodetes, PAH-id suitsutatud kalatoodetes, anaboolse toimega ainete, lubamatud/keelatud ainete ja veterinaarravimite jäägid;
- Toidualane teave;
- Ennetavad meetmed – ettevõtete ohu- ja riskianalüüs, head hügieenitavad, jälgitavus, loa menetlus;
- Toidutekkelised nakkushaigused – toidutekkelistesse nakkushaigustesse haigestumus, (haigusjuhtude arv 100 000 elaniku kohta) ja toidutekkeliste nakkushaiguste puhangute arv.

Toiduohutuse baromeeter näitas 2021. aastal võrreldes 2020. aastaga toiduohutuse olukorra kergemat langust. **Baromeetri näiduks oli 99,33**, sealjuures on eesmärgiks, et näit oleks vähemalt 100. **Kõige enam on üldist olukorda mõjutanud toiduohutuse ennetavate meetmete täitmise langus** (kaalutud muutus kokku võrreldes eelmise aastaga -4%). Kõige suurema languse nendest on teinud ettevõtete ohu ja riski analüüs (HACCP⁶²-i nõuete kontrolli osa

Toiduohutuse baromeeter, mis mõõdab üldist toiduohutuse olukorda Eestis aastapõhiselt ja võrrelduna eelmisese aastasse, oli 2021. aastal 99,33. Eesmärgiks on, et näit oleks vähemalt 100.

(kontrolle, milles tuvastati nõuetele vastavus on olnud: 2019 – 93,8%; 2022 – 87,0%; 2021 – 57,7%). Võrreldes eelmise aastaga on langenud ka eeltingimuste programmi nõuetele vastavus. Näitajate langus on tingitud PTA järelevalveprotsesside ja põhimõtete kooskõlla viimisest haldusmenetluseadusest tulenevate põhimõtetega.

Keemiliste riskide osas on 2021. aasta tulemus võrreldes eelneva perioodiga paranenud. Eeskätt on nõuetele vastavate proovide osakaal kasvanud lisaainete korral. Kõige enam on vähenenud nõuetele vastavate proovide osakaal PAH-ide korral kalatoodetes. Probleeme nõuete täitmisega on eeskätt

⁶¹ Toiduohutuse baromeeter on tööriist (sisaldab 22 näitajat), mis võimaldab anda üldhinnangu toiduohutuse olukorrale Eestis aasta põhiselt võrrelduna eelnevasse aastasse. Mõõdetavat perioodi iseloomustab taseme langus alla või tõus üle 100.

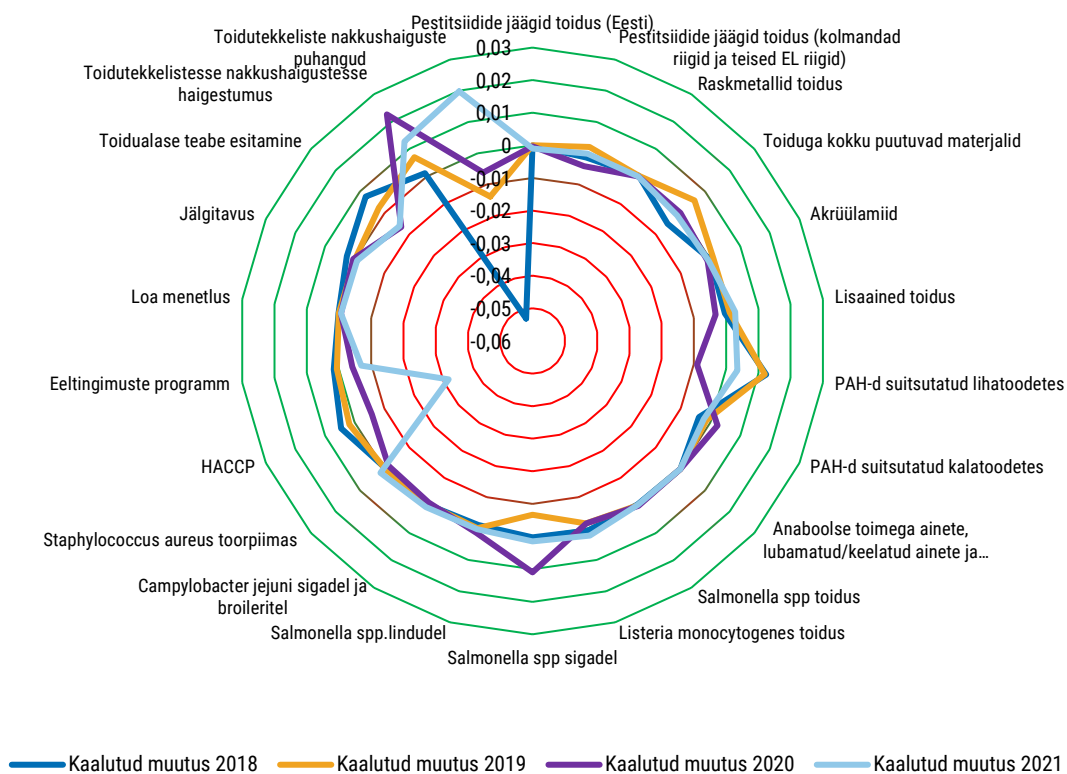
⁶² Kriitilised kontrollpunktide ohuanalüüs

põhiliselt elamiseks kasutatavas käitlemiskohas ja jaemüügis kala suitsutamiseks. Liha – ja kalatoodete suitsutamisel on käitlejatel vaja järjepidevalt jälgida PAH vältimise ja vähendamise meetmeid.

Toidutekkeliste nakkushaiguste osas vaadeldakse 2021. aasta tulemusi võrrelduna kolme eelneva aasta keskmisega. **2021.aasta tulemus oli positiivne**, kuigi toidutekkelistesse nakkushaigustesse haigestumuse näitaja 100 000 elaniku kohta võrreldes 2020. aastaga kasvas. Kõige enam haigestuti salmonelloosi. Võib oletada, et toidutekkeliste haigustesse haigestumist on jätkuvalt mõjutanud COVID-19 pandeemia jätkumine.

Toidualase teabe kontrolli nõuetele vastavuses oli 2021.aastal suur langus (-13%). Kui 2020. aastal vastas nõuetele 78,8% kontrollidest, siis 2021. aastal vastas 68,4%. 2021. aasta järelevalve prioriteediks oli e-kaubanduse valdkond. Vähem kontrolliti 2021. aastal müügi pakendi märgistust, toitumis- ja tervisealaseid väiteid ning käitlejalt käitlejale teabe esitamist. Võrreldes 2020. aastaga on nõuetele vastavuse osakaal vähenenud kõikide toidualase teabe kontrollide lõikes. Keskmiselt on nõuetele vastavuse osakaal vähenenud 11%, enim toitumis- ja tervisealaste väidete ning e-kaubanduse kontrollide tulemusena. Jätkuvalt oli nõuetele vastavuse osakaal kõige väiksem toitumis- ja tervisealaste väidete valdkonnas, mis 2021. aastal oli vaid 29% (2020. a 55%). E-kaubanduse valdkond, mis oli 2021. aastal järelevalve prioriteet, mõjutas nii kontrollide arvu suurenemist kui tõi esile ka rohkem puudusi teabe esitamises võrreldes 2020. aastaga (46% kontrollidest tuvastatud puudusega 2021. a, 24% 2020. a).

2021. aasta järelevalvetulemuste põhjal vajavad suuremat tähelepanu HACCP ja eeltingimuste programmi nõuete täitmine, PAH-de sisaldused nii kala- kui lihatoodetes, toidualasest teabest toitumis- ja tervisealaste väidete ning e-kaubanduse valdkonnad. Vaja on tõsta nii nõuetealast teadlikkust, nõuete rakendamise oskust kui hoida valdkonnad endiselt suuremas järelevalvefookuses. Toidukäitlejatel tuleb üle vaadata vastavad protsessid ning teha parendused.

Joonis 42. Toiduohutuse baromeetri näitajad aastatel 2018-2021

Allikas: Maaeluministeerium (algandmed Põllumajandus- ja Toiduamet, Terviseamet)

Tarbija kindlustunne

Tarbija toiduohutuse kindlustundest rääkides mõeldakse tarbija usku, et toidu tarbimine ei põhjusta negatiivseid tervisemõjusid. Kindlustunne tähendab, et optimism toiduohutuse suhtes on kõrgem kui pessimism. Toiduohutuse puhul mõjutavad tarbijate üldist kindlustunnet neli tegurit: tarbija usaldus eri poolte (õigusloome- ja järelevalveorganisatsioonid, tootjad jne) vastu, kes vastutavad tarbija kaitsmise eest; erinevate toidugruppide tunnetatud ohutus; tarbija võime meenutada toiduohutusega seotud juhtumeid; tarbijate individuaalsed erinevused (sotsiaalmajanduslik taust).

Tarbija kindlustunde indeksi väärtus 2021. aastal oli 0.67⁶³. Protsentides väljendatuna on see 67% ja näitab, et selline osakaal Eesti elanikest olid toiduohutuse suhtes pigem kindlad kui mitte. Tarbija kindlustunne toiduohutuse suhtes ei ole Eestis aastate 2021 ja 2019 võrdluses muutunud.

Nii 2021. kui ka 2019. aastal küsitlustele vastanute seas tarbija kindlustunde indeksi väärtus kõige enam

seotud kindlusega nii üldiselt lihatoodete kui ka spetsiifiliselt sea- ja veiseliha ohutuse suhtes. 2019. aastal oli kindlustunne seotud ka kindlusega kala- ja kalatoodete ohutuse suhtes. 2021. aastal oli Eesti elanike kindlustunne võrreldes 2019. aastaga madalam leiva- ja saiatoodete, maiustuste ja juustu suhtes, ent kõrgem kala ja kalatoodete suhtes.

Eesti elanike hinnangud toidu tarneahela ja sellega seotud osapoolte pädevusele ja tegevusele toiduohutuse tagamisel on jäänud nimetatud kahe aasta võrdluses üldiselt samaks. Nii 2021. kui ka 2019. aastal oli veidi enam kui 10% vastanutest (ja Eesti

elanikest) viimase kuue kuu jooksul kogunud isikliku kahtlust toidu ohutuse suhtes.

Kui 2019. aastal meenus meedikajastustest toiduohutusega seotud juhtum 34%-le vastajatest, siis 2021. aastal umbes 16%-le. Selle erinevuse põhjuseks võib pidada M.V.Wooli kalatööstusest listeria bakteri leidmisega seotud suurt meedikajastust 2019. aastal. Seda teemat mainis 2019. aastal 20% vastanutest ja kala umbes 13%, aga 2021. aastal oli neid teemasid maininud vastajate osakaal ainult 1-2%. Kuigi 2021. aastal viidati meedias korduvalt keelatud ainetele Luunja kurkides, siis mainis seda kokku vähem kui 2% vastajatest ja küsitlusele eelnenud poole aasta jooksul ei esinenud seega märkimisväärsele osale vastajatest meenunud ja meedias kajastatud toiduohutuse juhtumeid. Seega ei mõjuta Eesti elanike kindlustunnet toiduohutuse suhtes mitte meedikajastusest märgatud uudised, vaid isiklikud kokkupuuted riknenud toidu või mõne muu toiduohutuse juhtumiga.

2019. aasta viidi läbi **toidu märgistamise ja toiduhügieeni uuring⁶⁴** eesmärgiga selgitada välja kui suurt tähelepanu pööravad tarbijad toidu märgistusele, mis infot otsitakse ja kuidas sellest aru saadakse ning uurida, kuidas inimesed ise tagavad oma toidu ohutuse ning kui teadlikud ollakse erinevatest toiduohutuse riskidest. Uuringu tulemusi kasutati tarbija teadlikkuse baromeetri algtaseme mõõtmiseks (algtase 69,4 %, sihttase 76,4%) ning teavitustegevuste planeerimisel.

⁶³ EMÜ ekspertarvamus „Tarbija kindluse indeks 2021“

⁶⁴ <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/uuringud/uuring-2019-toiduhugieen.pdf>

Toidu märgistuste lugejate osakaal ja usaldus pakendil esitatud teabe osas on võrreldes 2014. aastaga kasvanud. Peamine probleem teabe lugemisega on seotud kirjasuuruse ning olulise info halva paigutusega. 62% vastajatest teab säilimisaja märgistuse väljendi „kõlblik kuni“ tähendust ning 87% eestlastest teavad, et „parim enne“ kuupäeva möödudes võib see toode olla veel söögikõlbulik. Võrreldes eestikeelse elanikkonnaga on venekeelne elanikkond oluliselt vähem teadlik säilimisaja märgistuse väljendite tähendustest.

Kätepesu harjumus on vaid 64% vastanutest hästi sisse juurdunud. Naiste seas on rohkem neid, kes vastasid, et pesevad alati käsi enne toidu valmistamist (70%) võrreldes meestega (56%). Säilimisajaga kontrollivad pea pooled vastajad alati ning pisut vähem ütleb, et see kas säilimisajaga kontrollitakse oleneb

suuresti toidust endast. „Kõlblik kuni“ toitude osas ei käitu tarbijad sarnaselt. Liha kontrollitakse põhiliselt lõhna järgi, samas piimatooteid säilimisaja järgi.

Toiduohutuse tagamiseks ning ristsaastumise vältimiseks kasutab üksnes 32% alati toore liha/kala jaoks muust toidust eraldi lõikelauda. Keemilistest riskidest teadsid tarbijad kõige rohkem lisaainetest. Looduslikult toidus esinevate, toidu töötlemisel tekkivate, pakenditest ja toidunõudest erituvate keemiliste ühendite ja toidu tootmise protsessides kasutatavate keemiliste ühendite jääkide osas oli mitteteadlikke inimesi umbes 70%.

Strateegia „Talust taldrikule“ tervise eesmärgid ja Eesti olukord

Strateegiaga „Talust taldrikule“ soovitakse muuta toidusüsteemi kestlikumaks ning selle üheks prioriteediks on tervisliku toidukeskkonna loomine, kus on kerge teha tervislikkusest ja kestlikkusest lähtuvaid valikuid. Tervislikku toitumist hõlbustava toidukeskkonna loomine toob kasu tarbija tervisele ja elukvaliteedile ja vähendab terviseiga seotud kulusid ühiskonnas. Kõik toiduahela osalised peaksid nägema seda oma vastutuse ja võimalusena.

Tervislikku toitumist hõlbustava toidukeskkonna loomine toob kasu tarbija tervisele ja elukvaliteedile ja vähendab terviseiga seotud kulusid ühiskonnas.

Tervist toetava toidukeskkonna loomisel pööratakse suurt tähelepanu **toidu koostise muutmisele tervist toetavamaks**, see tähendab toidu koostise järkjärgulist muutmist ehk soola, suhkrute ja küllastunud rasvhapete vähendamist toidus. Oluline tarbija ostuotsuste mõjutusvahend on toidupakendi märgistus ning **erinevad märgisüsteemid, mis aitavad tarbijal teha tervist toetavaid ja keskkonnasõbralikumaid valikuid**. Hetkel on Euroopa Komisjoni eestvedamisel menetluses mitmed olulised algatused, mis puudutavad näiteks tooraine päritolu esitamist teatud toidugruppide puhul, toitumisalase teabe pakendi esikülje märgisüsteemi loomist, säilimisaja märgistuse rõhutamist aga ka alkoholsete jookide puhul toiduenergia ja koostise esitamist. Nimetatud algatused on avalike konsultatsioonide etapis ning arutelud konkreetsete õigusakti eelnõude üle algavad eeldatavasti 2022. aasta lõpus.

On selge, et **üleminek kestlikkusele ei toimu ka ilma inimeste toitumisharjumuste muutumiseta**. Samal ajal kui 20% toodetavast toidust raisatakse, suureneb ka inimeste rasvumine. Üle poole EL täiskasvanud elanikkonnast on ülekaalulised, mis põhjustab toitumisega seotud haiguste (sealhulgas eri liiki vähktõve) laialdast levikut ja sellega seotud suuri tervishoiukulusid.

Tervise Arengu Instituut (TAI) Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuringu⁶⁵ kohaselt oli **Eestis 2020. aastal ülemäärase kehakaaluga inimesi 51,6%, kellest rasvunuid oli 20,5%**. 2018. aasta uuringuga võrreldes on olnud trend tõusev. TAI Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine 2017/2018. õppeaasta uuringu raporti⁶⁶ kohaselt moodustavad ülemäärase kehakaaluga õpilased 17% vastanutest, sealhulgas on

⁶⁵ https://intra.tai.ee/images/prints/documents/158107216065_Eesti_kooliõpilaste_tervisekaitumine_2017_2018_uuringu_raport.pdf

⁶⁶ https://intra.tai.ee/images/prints/documents/158107216065_Eesti_kooliõpilaste_tervisekaitumine_2017_2018_uuringu_raport.pdf

ülekaalulisi 14% ja rasvunuid 3%. Trend on olnud tõusev, kui 2002. aastal oli 9%, 2014. aastal oli 14%, siis 2018. aastal oli see näitaja 17%.

Euroopa nooremate kooliõpilaste seas läbiviidavas laste rasvumise seires⁶⁷ (WHO European Childhood Obesity Surveillance Initiative, COSI) osales Eesti 2019. aastal teist korda. Uuringu tulemused näitavad, et meie õpilastest on ülemäärase kehakaaluga iga kolmas poiss ja iga neljas tüdruk. Probleem suureneb koos vanusega: kui esimeses klassis on ülekaaluga õpilaste osakaal 27%, siis neljandas klassis juba 33%. Maailma Terviseorganisatsiooni (WHO) kasvunormide järgi olid Eestis kõigist uuritavatest 2% alakaalulised, 68% normaalkaalulised, 18% ülekaalulised ja 11% rasvunud.

Üldiselt ei ole Euroopa, sh Eesti inimeste toitumine kooskõlas riikide toitumissoovitustega. **Eestlaste toitumise olukorda ilmestab võrdlus soovituslikust Eesti elaniku nädala toidulauast ning tegelikust tarimisest Joonis 43.** Eesti rahvastiku toitumine ei ole piisavalt kestlik (keskkonnasõbralik ja tervislik), kuna süüakse toidusoovitustest oluliselt rohkem liha ja lihatooteid, magustatud piimatooteid, magusaid ja soolaseid näkse. Need on aga liigse soola, suhkrute ja küllastunud rasvhapete allikaks. Samas tarbitakse soovitatust vähem puu- ja köögivilju, täisteratooteid ja kala.

Kui toitumisharjumused oleksid kooskõlas toitumissoovitustega, väheneks toidusüsteemide keskkonnajalajlg märkimisväärselt

Joonis 43. Toidupüramiid

Allikas: Tervise Arengu Instituut

Mitmekesine ja tasakaalustatud dieet sisaldab toite erinevatest toidugruppidest, kuid varieerida tuleks toite ka ühe toidugrupi sees. Näiteks erinevad puu- ja köögiviljad sisaldavad erinevaid ja eri koguses vitamiine ja mineraalaineid. Sööma peab toite kõikidest toidugruppidest, kuid õigetes kogustes ja sageduses. **Koguliselt tuleks enam süüa köögivilju, täisteratooteid, marju ja puuvilju**, koguliselt vähem aga piimatooteid, midagi toidugrupist kala-muna-(linnu)liha ning lisatavaid toidurasvu, pähkleid ja seemneid. **Eriti tagasihoidlik tasub olla väga soolaste, magusate ja rasvaste toitade ning alkoholiga.**

⁶⁷ <https://www.tai.ee/et/teadustoo/teadustoo/rahvastikupohised-uuringud/eesti-opilaste-kasvu-uuring-cosi>

3.9 Toidukaod

Anneli Tuvike

Toidukao⁶⁸ ja toidujäätmete tekke vastu võitlemine on kestliku toidusüsteemi võti. Kestliku toidusüsteemi all mõistame majanduslikku, sotsiaalset ja keskkondlikku jätkusuutlikkust, et **tagada piisav, ohutu ja tervist toetav toit, samal ajal tootes süsinikuneutraalselt ja elurikkust ning tootmise konkurentsivõimet säilitades**.

Kestliku toidusüsteemi all mõistame majanduslikku, sotsiaalset ja keskkondlikku jätkusuutlikkust, et tagada piisav, ohutu ja tervist toetav toit, samal ajal tootes süsinikuneutraalselt ja elurikkust ning tootmise konkurentsivõimet säilitades

Toitu ära visates ei raiska me mitte ainult enda raha, vaid ka ohtralt muid ressursse, näiteks põllumaad, vett, energiat ja tööjõudu. Toidu tootmisel ja toidu raiskamisel on väga suur mõju keskkonnale. Toidujäätmete hulk suureneb koos

ühiskonna heaolu kasvuga. Oluline on toidujäätmeid ja raiskamist vähendada toidu tootmis-, tarne- ja tarbimisahela igas lülis. Kestliku arengu eesmärk 12.3 näeb ette 2030. aastaks toidujäätmete vähendamise 50% inimese kohta nii jaemüügi kui ka tarbija tasandil. Euroopa Liidu täpsemad eesmärgid kogu toiduahela ulatuses töötatakse välja jäätmete valdkonna õigusakti eelnõuga 2023. aasta jooksul.

Eestis tekkiva toidujäätmete ja toidukao ning nende tekkepõhjuste uuring⁶⁹ viidi läbi 2020. aasta kõigis toidutarneahela etappides, sh kodumajapidamistes, toitlustuses, kaubanduses, toidutööstuses ja esmatootmises (põllumajandus ja kalakasvatus).

Eestis tekib kokku ligikaudu 167 000 tonni toidujäätmeid aastas, mis teeb Eestis elaniku kohta 127 kg toidujäätmeid aastas. Ligi pool toidujäätmetest tekib kodumajapidamistes, 19% toidutööstuses, 14%

Eestis tekib kokku ligikaudu 167 000 tonni toidujäätmeid aastas – 127 kg toidujäätmeid elaniku kohta aastas. Toidujäätmetest poole moodustab toidukadu.

esmatootmises, 12% kaubanduses ning 6% toitlustussektoris.

Toidujäätmetest **poole (50%) ehk ligikaudu 84 000 tonni aastas moodustab toidukadu**. Kõige suurem osakaal toidukao tekkes on kodumajapidamistel (41%), kõige väiksem toidutööstusel (4%). Kogu

toidutarneahelas raisatud toidu väärtus kokku on hinnanguliselt 164 miljonit eurot aastas.

Toiduraiskamise vähendamise teemas teeb Maaeluministerium tõhusat koostööd Keskkonnaministeriumiga seoses toidujäätmete tekke vältimise kava tegevuste planeerimise ja elluviimisega ning Sotsiaalministeriumiga seoses toiduannetamise edendamiseks. 2021. aastal oli peamine Maaeluministeriumi **fokus säilimisega teemal**. Tõlgiti ja avalikustati ministeriumi kodulehel kaks Euroopa Toiduohutusameti (EFSA) suunisdokumenti säilimisaja märgistuse teemal. Esimeses osas on suunised ja otsustepuu toidukäitlejale säilimisaja liigi „kõlblik kuni“ ja „parim enne“ valiku kohta ning teises osas on suunised toidualase teabe kohta, mis on seotud säilitamistingimuste ja/või tarbimise tähtaegadega pärast toidupakendi avamist. Nimetatud teema ja suunisdokumentide selgitamiseks toimusid PIP programmi infopäevad. Oluline töö oli Põllumajandus- ja Toiduameti toidu annetamise juhendi uuendamine kindlustamiseks, et ka toidu annetamisel jõuab inimesteni üksnes ohutu toit.

Riigikantselei ellu kutsutud innovatsiooniprogrammi raames töötati välja mitu lahendust selleks, kuidas toitu vähem raisata. Ühe ettepanekuna pakuti välja muudatus, mille kohaselt soovitati sektoril kaaluda hinnata võimalust asendada piimatoodetel märgistus „kõlblik kuni“ märkega „parim enne“. Euroopa Komisjoni hinnangul on 10% kogu ära visatavast toidust seotud sellega, et inimesed mõistavad toidu säilimisaja märgistust valesti. Harjumuspäraselt kannavad Eestis piim ja piimatooted säilimisaja märgistust „kõlblik kuni“, kuid oma olemuselt ei kujuta nad kõik säilimise kuupäeva lõppedes sööduna endast kohe ohtu tervisele. Säilimisaja märgistus „parim enne“ viitab sellele, et kuupäeva möödumisel on

⁶⁸ Toidukadu ehk raisatud toit – mis tahes tarbimiseks mõeldud toit, mis mingil põhjusel (nt riknenud või säilimistähtaaja ületanud toit, söömisel ülejäänud toit jne) jääb tarbimata ja visatakse toidujäätmetena ära.

⁶⁹ <https://www.sei.org/projects-and-tools/projects/uuringud-toidujäätmete-ja-toidukao-kohta/>

pastöriseeritud piimatoodete kvaliteet veidi langenud, kuid need on enamasti veel söömiseks sobilikud. „Parim enne“ märgistus julgustab toitu ära tarbima.

Toidukadu ja selle tekkepõhjuseid esmatootmise tegevusalade lõikes on vaadeldud ja analüüsitud põhjalikumalt Eesti Maaülikooli projektis „Toidujäätmete ja toidukadude teke Eesti põllumajanduses ja kalanduses“⁷⁰.

3.10 Põllumajanduskeskkond ja kliima

3.10.1 Põllumajanduskeskkond

Merje Põlma

2021. aasta üheks olulisemaks märksõnaks kujunes rohepööre ja selle keskmesse tõusis Euroopa Komisjoni kliimameetmete pakett „Eesmärk 55“⁷¹. Kui nt strateegia „Talust taldrikule“ ja elurikkuse strateegia sisaldasid üleeuroopalisi sihtarve, siis 2021. aastal avaldatud kliimameetmete pakett „Eesmärk 55“ sisaldas juba ka Komisjoni-poolseid konkreetseid sihttarve liikmesriikide jaoks. Komisjon tegi ettepaneku suurendada nii Eesti KHG heitkoguste vähendamise sihttaseme kui ka LULUCF sektori (metsanduse, maakasutuse ja maakasutuse muutuse sektor) süsinikdioksiidi sidumiskohustust. Esialgsete analüüside põhjal on meetmed, mida on võimalik põllumajanduses KHG heitkoguste vähendamise ambitsioonikama eesmärgi saavutamiseks rakendada, biometaani tootmine sõnnikust ja täppisväetamise edendamine. Mõlema meetme potentsiaali rakendumiseks on vajalikud täiendavad investeeringud.

Süsiniku sidumise edendamiseks tuli Komisjon 2021. aastal välja kestliku süsinikuringe algatusega. Algatuse tingis vajadus edendada atmosfäärist süsiniku eemaldamist nii tööstuslikult kui ka suurendades süsiniku sidumist metsades, mullas, märgaladel, turbaaladel ja veekogudes. Süsinikku siduv majandus pakub ka põllumeestele võimalusi oma ärimudelit ja sissetulekuid mitmekesistada, mitmed praktikad toetavad ühtlasi kestlikku põllumajandust. Samas tuleks vältida olukorda, kus süsinikupõllundus võib hakata maakasutuses toidutootmisega konkureerima.

2021. aastal jätkus Maaeluministeriumis EL-i ühise põllumajanduspoliitika strateegiakava 2023–2027 ettevalmistamine. Planeeritavad I samba ökokavad ja II samba keskkonna sekkumised hõlmavad 28% strateegiakava eelarvemahust. Paljud senised põllumajanduses rakendatud keskkonnatoetused jätkuvad uuel perioodil, kuid muutuvad senisest ambitsioonikamaks, lisandub ka uusi toetuskeeme, nt ökosüsteemiteenuste säilitamiseks põllumaal. Strateegiakava esitatakse Euroopa Komisjonile heakskiitmiseks 2022. aastal.

Kuigi toetused on oluline mehhanism keskkonnasõbralikuma põllumajanduse edendamiseks, on olulisemgi teadmiste suurendamine ja heade kogemuste vahetamine. 2021. aastal korraldas Maaeluministerium koostöös Põllumajandusuuringute Keskusega taastava põllumajanduse konverentsi <https://www.agri.ee/et/konverents-taastavast-pollumajandusest-17-novembril-2021>. Konverentsil jagasid tootjad oma kogemusi taastavast põllumajandusest, käsitleti taastava põllumajanduse majanduslikku poolt, mullatervist ja muldade võimet siduda süsinikku ning vahekultuure. Taastav põllumajandus hõlmab külvikorda, orgaaniliste väetiste kasutamist, vahekultuure jmt praktikaid, seejuures on oluline rakendada neid praktikaid koos, süsteemselt ja läbimõeldult, et kasulikud praktikad üksteist toetaks ja võimendaks ning tootmine muutuks tulusamaks ja kestlikumaks.

⁷⁰ https://www.pikk.ee/wp-content/uploads/2021/02/Toidukadu_l%C3%B5pparuanne_2021_210218_Rando.pdf

⁷¹ <https://www.consilium.europa.eu/et/policies/green-deal/>

3.10.2 Elurikkus

Kadri Kask

ÜRO Toidu- ja Põllumajandusorganisatsioon (FAO), Elurikkuse Ja Loodushüvede Koostöökogu (IPBES) ja Valitsustevaheline Kliimamuutuste Nõukogu (IPCC) hoiatavad jätkuvalt kliima muutumise ja elurikkuse vähenemise eest, mis mõjutab muuhulgas ka toidu tootmist. Euroopa Keskkonnaamet toob välja, et nii EL tervikuna kui ka Eesti on elurikkuse eesmärkidega saavutamise ajast maas. Üks elurikkuse vähenemise põhjus on intensiivistuv põllumajandus.

Eesti Inimarengu aruande 2019/2020 andmetel on Eestis vähenenud nii põllumaa kui ka rohumaa pindala, vastavalt 250 km² põllumaa ja 239 km² rohumaa võrra, samas metsamaa pindala kasvab. Statistikaameti andmetel ei ole intensiivpõllumajanduse kasutuses oleva maa hulk vähenenud. Eestis on kasutatavat põllumajandusmaad umbes 1 mln ha, millest püsirohumaa moodustab alla kolmandiku. Metsamaad on Eestis 2,3 mln ha. Eesti viimase aastasaja suurim maakasutusmuutus on avatud ökosüsteemide kadumine ning asendumine metsa ja võsaga, ka viimastel aastakümnetel on rohumaa kadu jätkunud. Võrreldes põllu- ja metsamaaga on Eestis niitude levik vähenenud. Eestis ongi puudu pigem avatud ökosüsteemidest, aga just nendest sõltub ligi poolte Eesti liikide käekäik. Eesti 570 kaitsealusest liigist on rohumaaodega ühel või teisel moel seotud 287 liiki.

Pärandniidud

Tänaseks on Eestis ligikaudu 130 000 ha pärandniite, millest praeguseks on suudetud taastada umbes 41 000 ha. 2021. aastal oli kasutuses umbes 38 000 ha pärandniite, millest poolloodusliku koosluse (PLK) hooldamise toetust said ligi 36 000 ha. Pärandniitude majandajaid oli kokku üle 850. Võrdluseks, pärast teist maailmasõda oli Eestis pärandniite umbes 1,1 mln ha. Hästi hooldatud pärandniidud on ühed liigirikkaimad kooslused ja olulised elu- ja pesitsuspaigad paljudele taimedele ning loomadele. Ligikaudu pool Eesti kaitsealustest liikidest on seotud poollooduslike niidukooslustega. Kui pärandniitude seisund on soodne, aitab see kaasa paljude liikide ja elupaikade parema seisundi saavutamisele ja üldisele elurikkuse suurenemisele. Pärandniidud säilivad üksnes siis, kui neid ekstensiivselt majandatakse ehk niidetakse või karjatatakse. Mahajäetud niidud võsastuvad.

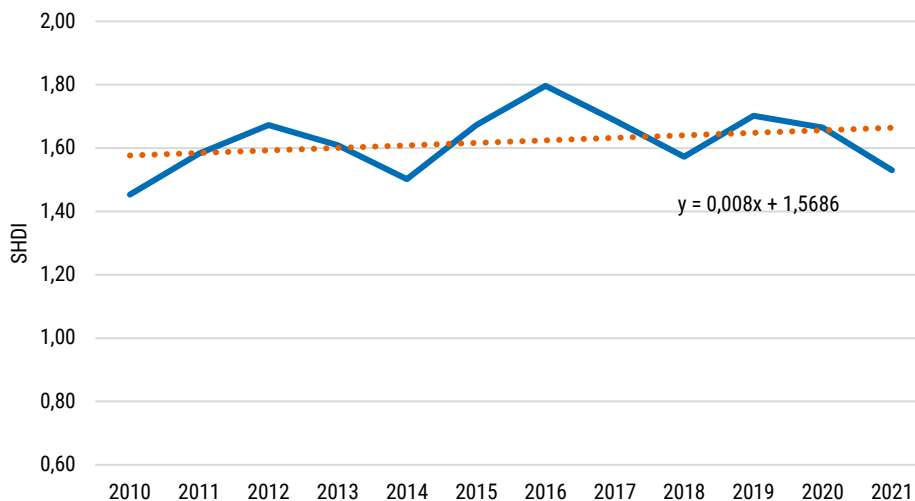
Linnud

Põllulindude arvukuse ja liigirikkuse uuringu (Põllumajandusuuringute Keskus ja Eesti Ornitoloogiaühing) andmetel kohati seireperioodil 2010–2021 Kesk- ja Lõuna-Eestis kokku 53 pesitsevat linnuliiki, kellest dominantseim on põldlõoke, talle järgnevad kadakatäks, kiivitaja, sookiur, pruunselg-põõsalind ja talvike. Toetustüübiti oli kõige rohkem linnuliike (45) mahetoetust saavatel aladel, piirkonniti aga Lõuna-Eestis rohkem kui Kesk-Eestis (vastavalt 51 ja 18 linnuliiki).

Vaatamata sellele, et Eesti Maaelu Arengukavas (MAK 2014–2020) on mitmeid põllulinde soodustavaid meetmeid, ei ole need olnud piisavad negatiivsete muutuste ärahoidmiseks ja nii on meie põllulindude olukord jätkuvalt muret tekitav. Siiski on olukord pisut parem kui Euroopas keskmiselt, sest kui Euroopa põllulinnustiku kompleksindeks oli perioodil 1980–2018 koguni -59%, oli Eesti vastav näitaja perioodil 1983–2020 aga -50%. Kuna trend on langev kõigi toetustüüpidega aladel ning ka riikliku seire raames tehtavas haudelinnustiku punktloenduses, ei ole languse põhjuseks ilmselt eri toetustüübiga ettevõtete lokaalsed omapärad, vaid muud laiemalt negatiivset mõju avaldavad tegurid (nt üleüldine põllumajanduse intensiivistumine ja põllumajandusmaastiku homogeensemaks muutumine). Lisaks mõjutavad põllulinde ka mitmed Eesti põllumajanduse välised tegurid nt kisklus, puittaimedega ala pindala vähenemine ning mõjud rändeteedel ja talvitumispaiades, kuna paljud Eestis pesitsevad põllulinnuliigid on rändlinnud.

Kimalased

Kimalaste olukorda põllumajandusmaastikus võib lugeda stabiilseks (**Joonis 44**). Kimalaste Shannoni mitmekesisuse indeks oli siiski 2021. aastal Eesti maaelu arengukava 2014-2020 rakendamise perioodi madalaim. Pikaajaline aegrida näitab, et kimalaste näitajad muutuvad aastati, sh tõusud vahelduvad langustega. Muutuste täpseid põhjuseid ei ole teada, need võivad tuleneda nii ilmastikust kui ka muudest tingimustest.

Joonis 44. Põllumajandusmaastike kimalaste Shannoni mitmekesisuse indeks (SHDI) perioodil 2010-2021

Allikas: Põllumajandusuuringute keskus

Eesti maastikus on nii elurikkuse säilimiseks kui kliimamuutustega kohanemiseks olulised mõõdukalt majandatud poollooduslikud kooslused ja väärtuslikud püsirohumaad, mis säilivad ainult sel juhul, kui neid ekstensiivselt majandatakse. Ekstensiivne karjatamine on üks elurikkust ja süsiniku sidumise võimet suurendavatest praktikatest. Mitmekesise taimestikuga rohumaad on vastupidavamad kliimamuutustele ja pakuvad erinevaid ökosüsteemi teenuseid. Metsarikkas Eestis tuleb säilitada ja taastada looduslikke rohumaad ja kasutamata põllumajandusmaid, et saavutada maastikuline mitmekesisus ja tagada maastikes nii avatud kui ka metsaste ökosüsteemide olemasolu ning seeläbi elupaigad ja elupaikade sidusus nii avamaastike- kui metsaliikidele. Uue ÜPP strateegiakava aastateks 2023-2027 erieesmärk 6 „Panustada elurikkuse kaitsesse, edendada ökosüsteemi teenuseid ning säilitada elupaiku ja maastikke“ ja sellega seotud sekkumised aitavad kaas elurikkuse säilitamisele ja taastamisele põllumajandusmaastikus.

3.10.3 Muld

Eike Lepmets

Mullast pärineb 95% meie toidust ja see on koduks enam kui 25% maailma elurikkusele. Heas seisundis muld on peamine lahendus meie suurtele probleemidele, nt kliimaneutraalsus ja kliimamuutustele vastupanuvõime saavutamine, puhta ja ringluspõhise (bio)majanduse arendamine, elurikkuse vähenemise tagasipööramine, inimeste tervise kaitsmine, kõrbestumise peatamine ja mulla degradeerumise tagasipööramine.

Mullale kui taastumatule ja meie eluks asendamatu ökosüsteemide teenuseid tagavale ressursile ei ole Euroopas ega ka Eestis seni piisavalt tähelepanu pööratud. EL-i mullaökosüsteemidest 60-70% seisund on halb ja halveneb üha edasi. See kahjustab oluliselt ökosüsteemiteenuste osutamist. Muld ja selles elavad arvukad organismid annavad meile toitu, biomassi ja kiude, reguleerivad vee-, süsiniku- ja toitainete ringet ning teevad elu maapinnal võimalikuks. Selle mõne sentimeetri sügavuse imelise kihi tekkimiseks kulub tuhandeid aastaid.

Seetõttu võeti 2021. a vastu EL-i uus mullastrateegia⁷², mille visioon on tagada aastaks 2050 kõigi muldade hea keemiline, füüsikaline ja bioloogiline seisund. Mullad peavad olema eri stressiteguritele vastupidavad ning suutma pakkuda võimalikult paljusid ökosüsteemi teenuseid. 2050 aastaks peaks mulla kaitse ja kestlik kasutamine olema muutunud normiks. Peamise instrumendina on plaanis

⁷² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0699&qid=1647258624362>

2023. aasta teises kvartalis vastu võtta EL mullatervise seadus, kus on võtmeküsimuseks mullatervise defineerimine, kuidas muldade head seisundit saavutada ning selle saavutamist seirata.

Mullastrateegia eesmärkide saavutamist toetab EL mullakokkuleppe missioon⁷³. EL missioonid on "Euroopa horisondis" täiesti uus vahend konkreetsete lahenduste leidmiseks meie suurimatele väljakutsetele. Missioonidel on ambitsioonikad eesmärgid ja nad peaksid **konkreetsid tulemusi andma aastaks 2030**. EL missioonid toetavad Euroopa muutumist rohelisemaks, tervemaks, kaasavamaks ja vastupidavamaks kontinendiks. Missioonide eesmärk on tuua kokku teadlased, innovaatorid, ettevõtjad, poliitikakujundajad, kodanikud jt ning pakkuda vajalikke meetmeid ja rahastust tegeliku ja kestva mõju loomiseks.

„Euroopa mullakokkuleppe“ missiooni rakenduskava on koostatud tervikliku programmina, sisaldades suurt hulka tegevusi, mille elluviimine aitab kaasa mullaga seotud mahajäämuse kõrvaldamisele teiste keskkonnavaldkondadega võrreldes. Missioon toetab üleminekut kestlikule põllumajandusele ja metsandusele ning toidusüsteemidele, kliimamuutuste vastu võitlemisele, aitab kaasa elurikkuse kaitsele, elujõuliste maapiirkondade arengule jm rohelise kokkuleppe eesmärkidele.

Iga missioonivaldkond peaks toimima meetmete portfelliga, sisaldades näiteks uurimisprojekte ning poliitikameetmeid ja vajadusel seadusemuudatusi, saavutamaks eesmärgi, mida eraldiseisvad meetmed ei võimaldaks. Mullamissiooni peamised elemendid on:

- 1) teaduse ja innovatsiooni programm;
- 2) elulaborite ja tuletornide võrgustiku loomine;
- 3) EL ja liikmesriikide mullaseire raamistiku arendamine;
- 4) mullaalase teadlikkuse tõstmine ühiskonnas.

Muldade olukorrast ülevaate saamiseks ja muutuste hindamiseks, seoste leidmiseks teiste keskkonnavaldkondadega ning poliitikameetmete väljatöötamiseks on äärmiselt vajalik tagada asjakohaste indikaatoritega **pikaajalise vaatega mullaseiresüsteemi toimimine**, kuna keskkonnas toimuvaid muudatusi on võimalik jälgida vaid pikkade aegriidide kaudu.

Mullakaitseliste eesmärkide saavutamiseks on vaja senisest oluliselt enam **stimuleerida ka teadus-, arendus- ja innovatsioonitegevusi**. Vajalik on **laiem ühiskonna teadlikkuse tõstmine** sellest, missuguseid ökosüsteemi teenuseid mullad pakuvad ja milles seisneb nende võtmetähtsus nii inimtegevuseks, kui ka elurikkuse säilitamiseks. Samuti tuleb toetada kestlike mulla ja maa majandamise praktikate ja tootmisviiside kasutuselevõttu ja sellekohast info vahetamist. Strateegias ja missioonis toetavad seda põhimõtet valdkonna praktikute pädevusvõrgustiku loomine ning **elulaborite ja majakaprojektide ellukutsumine**.

Kuna maa (ja mulla) kestlik majandamine on EL-i 2050. aasta kliimaneutraalsuse eesmärgi saavutamise seisukohast otsustava tähtsusega, siis avaldas Euroopa Komisjon 2021. aastal ka **kestlike süsinikuringete teatise**⁷⁴. Kuna viimase 10 aasta jooksul on süsiniku netoemaldamine EL-i maismaaökosüsteemide poolt vähenenud, algatati süsinikuringete teatises selle trendi tagasipööramiseks **süsinikku siduvat majandamist e süsinikupõllundust käsitlev ELi algatus**. Tegemist on keskkonnanahoidliku ärimudeliga, mis võimaldab põllu- ja metsamaa valdajatel saada väärilist tasu selle eest, kui nad kasutavad täiustatud praktikaid, mille tulemusena suureneb süsiniku sidumine biomassis ja muldades. Selline majandamisviis pakub samal ajal sageli ka olulisi hüvesid elurikkuse ja muude ökosüsteemiteenuste seisukohast.

⁷³ <https://www.etag.ee/wp-content/uploads/2022/02/Euroopa-mullakokkuleppe.pdf>

⁷⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0800&qid=1647259959483&from=ET>

3.10.4 Vesi

Merje Põlma

Heas seisundis veekogumite arv on viimastel aastatel vähenenud ja halvas seisundis veekogumite arv kasvanud. Veekogumite halva koondseisundi osakaalu suurenemise põhjuseks on peamiselt seisuveekogumite keemilise seisundi halvenemine. Pinnaveekogumite seisundi 2020. aasta vahehindangu kohaselt oli Eesti 744 pinnaveekogumist heas seisundis 391 (53%), kesises seisundis 215 (29%), halvas seisundis 134 (18%) ja väga halvas seisundis 5 (alla 1%) veekogumit. Väga heas seisundis veekogumid puudusid.⁷⁵

Eestis on põhjavee majandamiseks ja kaitseks moodustatud 31 põhjaveekogumit. 2020. aasta põhjavee seisundi hinnangu kohaselt oli 74% kogumitest heas keemilises ja 94% kogumitest heas koguselises seisundis.⁷⁶ Nitraaditundlikul alal tehtav põhjavee seire jaguneb neli korda aastas tehtavaks põhivõrguseireks (54 seirepunkti) ning kord aastas tehtavaks tugivõrguseireks (58 seirepunkti). 2020. aastal oli nitraadisalduse piirväärtuse (50 mg/l) ületuste arv seirepunktides samas suurusjärgus varasemate aastatega. Nitraadi aasta keskmine sisaldus oli 2020. aastal üle lubatud piirväärtuse 17 seirepunktis ehk 15,3% seirepunktides, maksimumväärtusena oli nitraadisaldus üle 50 mg/l 31 seirepunktis. Võrreldes 2020. aasta nitraadisalduse tulemusi pikaajalise (2001–2020) keskmisega, on nitraaditundlikul alal nitraadisaldus kasvanud 60% ja vähenenud 30% seirepunktides.⁷⁷

Nitraaditundliku ala 2020. aasta seire käigus analüüsiti ka pestitsiidijääke 32 seirepunktist võetud proovist. 21 seirepunktist leiti 24 erinevat pestitsiidi. Põhjavee kvaliteedi piirväärtuse pestitsiidide summana (0,5 µg/l) ületas 2 seirepunkti vesi, üksiku pestitsiidijäägi piirväärtuse (0,1 µg/l) 7 seirepunkti vesi sh kuues proovis ületas piirväärtuse kloridasoon-desfenüüli sisaldus ja ühes proovis tritosulfurooni sisaldus. Enim leiti fungitsiid boskaliidi, kuid selle sisaldus jäi alla lubatud piirväärtuse. Enimkasutatud pestitsiidi glüfosaadi ja selle laguaine AMPA sisaldus jäi alla määramispiiri⁷⁸.

Mineraalväetiste, eelkõige lämmastikku sisaldavate väetiste, kasutamine on viimase kümne aasta jooksul järk-järgult kasvanud. 2020. aastal kasutati põllumajanduses 65 777 tonni mineraalväetist, lämmastikku anti aruandeaasta saagile mineraalväetistega 41 486 tonni, fosforit 11 055 tonni. Sõnnikuga antava lämmastiku ja fosfori kogus oli vastavalt 21 522 tonni ja 9 563 tonni, kogus on olnud viimased viis aastat üsna stabiilne. Seevastu orgaanilise väetisega väetatud pind on viimastel aastatel hakanud kasvama, suurenenud on just orgaanilise väetisega väetatav põllumaa pind.⁷⁹

Toimeaine kogus turustatud taimekaitsevahendites kokku oli 2020. aastal 784 tonni, enim turustati herbitsiide, eelkõige glüfosaati, mida turustati 312 tonni. Turustatud taimekaitsevahendite toimeainekogused 2020. aastal kasvasid võrreldes eelneva aastaga, kasvanud on ka põllumajanduslikes majapidamistes kasutatavate taimekaitsevahendite kogus. 2015. aastal kasutati põllumajanduslikes majapidamistes taimekaitsevahendeid kokku 964 tonni, 2020. aastal 1708 tonni. Eelkõige on kasvanud umbrohutõrjevahendite kasutuskogus – 641 tonnilt 2015. aastal 956 tonnini 2020. aastal.⁸⁰

Eesti nitraadidirektiivi täitmise aruanne Euroopa Komisjonile valmis 2020. aastal perioodi 2016–2019 kohta.⁸¹ Euroopa Komisjon on analüüsinud liikmesriikide aruandeid ja leidnud, et aruandeperioodide 2012–2015 ja 2016–2019 võrdluses suurenes nitraaditundlike alade kogupindala EL-s 14,4 %. Aastatel 2016–2019 oli 14,1 % põhjavee seirepunktides aasta keskmine nitraadisaldus jätkuvalt suurem kui 50

⁷⁵ Eesti pinnaveekogumite seisundi 2020. aasta ajakohastatud vahehindang, M. Kerr, A. Kovtun-Kante, Keskkonnaagentuur, Tallinn 2021, <https://keskkonnaagentuur.ee/pinnaveekogumite-seisundiinfo>

⁷⁶ Keskkonnaagentuuri koduleht, <https://keskkonnaagentuur.ee/keskkonnaagentuuri-tegevusvaldkonnad/vesi/pohjavesi#pohjavee-seisund>

⁷⁷ Nitraaditundliku ala põhjaveeseire 2020, Ü. Leisk, OÜ Eesti Keskkonnauuringute Keskus, Tallinn 2021, <https://kese.envir.ee/kese/listProgramAndPublicReport.action>

⁷⁸ *ibid*

⁷⁹ Statistikaameti koduleht, www.stat.ee

⁸⁰ *ibid*

⁸¹ Nõukogu direktiivi 91/676/EMÜ, veekogude kaitsmise kohta põllumajandusest lähtuva nitraadireostuse eest, täitmine Eestis 2016-2019, Keskkonnaministeerium, Maaeluministeerium, Keskkonnaagentuur, Tallinn 2020, <https://envir.ee/keskkonnakasutus/vesi/pollumajandus-ja-veekaitse>

mg/l, mis on sarnane eelmise programmiperioodi näiduga. Komisjoni aruandes juhitakse tähelepanu, et mitmetes riikides on alasad, kus esineb veereostus või potentsiaalne veereostus, kuid mida ei ole nitraaditundlike alade hulka arvatud. Selliseid probleemseid kohti on ka Eestis. Lisaks kuulub Eesti nende riikide hulka, kus esineb probleemseid kohti, kus reostusega ei tegeleta piisavalt. Komisjoni arvates ei ole reostatud alade väljaselgitamisel ja määramisel seni piisavalt arvesse võetud eutrofeerumist, samuti peaksid riigid meetmeid tehes rohkem arvesse võtma kliimaalaseid prognoose ja riske ning rakendama ettevaatuspõhimõtet.⁸²

Komisjon toob perioodi 2016–2019 saavutusena välja Komisjoni Teadusuuringute Ühiskeskuse väljatöötatud veebirakenduse⁸³, mis võimaldab tutvuda nitraadidirektiivi kohase aruandluse andmetega. Saavutuseks saab pidada ka nitraate käsitlevate tegevusprogrammide teabesüsteemi (NAPINFO) loomist. Liikmesriikidega koostöös loodud ja avalikkusele kättesaadav põhjalik andmebaas sisaldab liikmesriikide nitraaditundliku ala tegevusprogrammides kindlaks määratud meetmeid toitainetest tuleneva saaste vähendamiseks. Tegevusprogrammide rakendatavad meetmed ja nende ambitsioonikus on väga erinevad, meetmete optimeerimiseks saavad liikmesriigid üksteiselt parimaid tavasid õppida, eriti kui piirkondlikud olud (kliima, mullastik) on sarnased.⁸⁴

Keskkonnaministri käskkirjaga kehtestati 2021. aastal „Pandivere ja Adavere-Põltsamaa nitraaditundliku ala tegevuskava 2021–2024“.⁸⁵ Uus tegevuskava sisaldab õigusaktidest tulenevaid kohustuslikke meetmeid ja täiendavaid meetmeid. Üheks täiendavaks meetmeks on keskkonnasäästlike tehnoloogiate rakendamine põllumajanduses. Meetme all on plaanitud mitmeid tegevusi, nt veekaitseõuete järgimiseks vajalike ruumiandmete analüüs ja ruumiandmete kättesaadavaks muutmine, oluliste allika- ja karstialade nimistu ülevaatamine ja piiride korrigeerimine, sõnniku- ja silohoidlate korrastamine ja rajamine ning tegevuseks toetusvõimaluste loomine, E-põlluraamatu juurutamise eeltegevused. Täiendavaks meetmeks on ka põllumajandustootmise mõju uuringute ja seirete korraldamine, mille alt on plaanitud nt loomakasvatusest tulenevate sõnnikukäitluse, sõnnikuhoidlate ja silohoidlate inventuur ning keskkonnasõbralike silotootmise tehnoloogiate uuring. Teadlikkuse tõstmine ja kontrolli tõhustamine meetme alt plaanitakse konsulentide ja põllumajandustootjate veekaitsealaseid koolitusi.

Eelmisel aastal valmisid perioodi 2022–2027 veemajanduskavade eelnõud, mille avalik väljapanek ja vastuvõtmine jääb 2022. aastasse. Veemajanduskavad koos meetmeprogrammiga koostatakse iga kuue aasta tagant Eestis määratletud kolmele vesikonnale (Lääne-Eesti, Ida-Eesti ja Koiva vesikond). Uus meetmeprogramm sisaldab laia paletti nii vesikonnaüleseid kui ka pinna- ja põhjavee kogumipõhiseid meetmeid, sh meetmed põllumajandusest pärinevate toitainetega ja pestitsiididega saastamise vähendamiseks ning nõustamisteenuse arendamiseks. Mitmete meetmete rakendamist on kavas toetada ühise põllumajanduspoliitika vahenditest ÜPP strateegiakava 2023–2027 sekkumiste kaudu, nt loomapidamisehitiste (loomade välipidamisalade söötmis- ja jootmiskohad, silo- ja sõnnikuhoidlad, sügavallapanulauda lekkekindel põhi) ehitamine ja ajakohastamine keskkonnariski vähendamiseks, maaparandussüsteemide keskkonnakaitserajatisel rajamine ja rekonstrueerimine, keskkonnaalane nõustamine, täiendavate pinna- ja põhjavett säästvate põllumajanduspraktikate rakendamine nagu talvise taimkatte hoidmine, mahepõllumajanduse nõuete järgimine, ökoalade rajamine, vahekultuuride kasvatamine, põllumaa või veekaitsevööndi laiendi rohukamara alla viimine või rohumaa rohukamara hoidmine, taimekaitsevahendite, sh glüfosaadi kasutamise piiramine, viljavahelduse rakendamine jmt. Paljude veekogumite, sh Läänemere hea seisund on veel saavutamata ja see sunnib rakendama täiendavaid veekaitsemeetmeid. Samal ajal tuleb analüüsida, kas seni rakendatud meetmed on piisavalt tõhusad ja vähemtõhusatest loobuma. Nii on eelmisel aastal tunnistatud kehtetuks mõned veeseaduse

⁸² Komisjoni aruanne Nõukogule ja Euroopa Parlamendile nõukogu direktiivi 91/676/EMÜ (veekogude kaitsmise kohta põllumajandusest lähtuva nitraadireostuse eest) rakendamise kohta liikmesriikide 2016.-2019. aasta aruannete põhjal, Brüssel 2021, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2021%3A1000%3AFIN&qid=1633953687154>
<https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC121636>

⁸³ https://ec.europa.eu/environment/water/water-nitrates/index_en.html

⁸⁴ *ibid*

⁸⁵ Keskkonnaministeeriumi koduleht, <https://envir.ee/keskkonnakasutus/vesi/pollumajandus-ja-veekaitse>

Taastuenergia tootmisel saab põllumajanduses kasutada tekkivaid kõrval- ja jääprodukte. Seeläbi panustatakse nii kliimaeesmärkide saavutamisesse kui ka ringmajandusse ning bioenergia tootmisel tekkivat digestaati on võimalik kasutada uuesti põllumajanduses. Põllumajanduses on valdavalt fossiilsete kütuste tarbimine, kuid energia tootmine kasutades põllumajandusest pärit sisendeid on kasvamas. 2020 aasta kohaselt tarbiti bioenergiast eelkõige puitkütust ja küttepuid⁹⁰.

4 Taimekasvatus (sh mahepõllumajanduslik)

Ilmastik

Kadri Rand

Jaanuaris oli tugev lumesadu Saksamaal, Austrias, Poolas ja Hispaanias ning veebruaris Saksamaal ja Hollandis. Külmalaine tabas jaanuari alguses Edela-Euroopat, jaanuari keskel 1-2 päeva Poolat ja Balti riike ning veebruari esimeses pooles oli nädal aega rekordiliselt madalad temperatuurid Põhja-Euroopas, Põhja-Poolas, Saksamaal, Beneluxi maades, Põhja-Prantsusmaal ja Ungaris. Suuremaid külmakahjustusi see ei põhjustanud, kuna enamused piirkonnad olid lumega kaetud. **Märtsis ja aprilli alguses** olid Euroopas suured temperatuurikõikumised. Kõige külmemal ajal langesid temperatuurid -5°C kuni -10°C paljudes piirkondades. Esimene külmalaine oli märtsi keskel, märtsi lõpus oli aga erakordselt soe ning aprilli alguses tuli teine külmalaine mööda Lääne-, Kesk- ja Lõuna-Euroopat. Keskmisest soojem oli Balti riikides ja Skandinaavia poolsaarel. **Aprilli algusest kuni 15. maini** oli suur osa Euroopast mõjutatud mitmest külmalainest, mis aeglustas taliviljade kasvu ja fenoloogilist arengut ning põhjustas mõningast kahju õitsvatele rapsitaimedele. Samas olulist negatiivset mõju külm saagikuste potentsiaalile ei avaldanud. **Mai algusest kuni 12. juunini** olid suures osas Euroopast keskmisele lähedased ilmastikutingimused. Mai alguse jahedus andis järk-järgult järele ning temperatuurid muutusid keskpäraseks või üle selle. Lääne-Euroopas kiirendasid soojemad temperatuurid tali- ja suviviljade fenoloogilist arengut, mis algusest oli aeglane. Kesk-Euroopas tavapärasest jahedamad temperatuurid põhjustasid põllukultuuride arengus küll viivituse, kuid positiivsena vähenes kuival perioodil põllukultuuride veevajadus. **Juuni algusest 20. juulini** olid Lääne-Euroopas peamiselt keskmised või niiskemad ilmastikutingimused, samas kui lõuna- ja kagupiirkonnale oli iseloomulik rohkem kuiv ja kuum ilm. Tugevad tormid, millega mõnikord kaasnes ka rahe, esinesid mitmes Euroopa piirkonnas, põhjustades lokaalselt tõsist kahju põllukultuuridele. Piirkondlikult said erakordselt palju sademeid Prantsusmaa, Saksamaa, Beneluxi riigid, Rumeenia ja Ukraina, mis mõjusid negatiivselt pigem teravilja kvaliteedile kui saagikusele. Tavapärasest soojemad ilmastikutingimused vähendasid taliviljade saagikuse prognoosi Balti riikides ja Soomes. Kuumalained Kesk-Itaalias, Ungaris, Sloveenias ja Horvaatias mõjutasid taliviljade kasvu lõpufaasis ja suviviljade arengut piirkondades, kus ei tulnud piisavalt sademeid. Rootsis, Balti riikides ja Soomes mõjutas tavapärasest kuumem juuli tali- ja suviviljade tera täitumist negatiivselt. **1. augustist kuni 10. septembrini** esinesid Lõuna- ja Kagu-Euroopas jätkuvalt kuivad ilmastikutingimused, millega kaasnesid sageli ka kõrged temperatuurid, mis omakorda mõjusid negatiivselt suviteraviljade saagipotentsiaalile. Soomes pärast kuumat ja kuivat suvet suve lõpp väga märjaks, mis kokku mõjutasid nii saagi kvaliteeti kui kogust. **1. septembrist kuni 15. oktoobrini** olid Euroopas ilmastikutingimused keskmisele lähedased ning suuremaid murekohti ei olnud. Head sügisesed ilmastikutingimused suures osas Euroopas võimaldasid põllumajandustootjatel talivilju külvata ja suvivilju koristada. **Karjamaade produktiivsus 1. juunist kuni 30. septembrini** oli hea, välja arvatud Läänemere piirkonnas (EE, LV, LT, FI ja SE) ning Lõuna- ja Kagu-Euroopas (IT, EL, BG, HU ja RO). **Novembri alguseks** oli külvihoogaeg lõppenud või peaaegu lõppenud enamikes Euroopa riikides. Musta mere piirkonnas registreeriti mõningane viivitus, eriti Rumeenias, Bulgaarias ja Ukrainas, kus külvid jätkusid veel mõned nädalad. Novembri keskmisest kõrgemad temperatuurid ja hooajale omased sademed mõjusid Põhja- ja Kesk-Euroopas teravilja tärkamisele ja

⁹⁰

KE062: KÜTUSE TARBIMINE | Aasta, Tegevusala ning Kütuse liik

arengule soosivalt. Kagu-Euroopas temperatuurid langesid novembri lõpus ja tõenäoliselt aeglustasid juba niigi hilinenud taliviljade arengut.

Eestis oli Eesti Taimekasvatuse Instituudi agrometeoroloogiliste vaatluste põhjal **2020/2021 aasta talv** Eesti keskmisena kliimanormist veidi jahedam. Talve kõige soojem kuu oli detsember (keskmine temperatuur +0,6 °C) ja kõige külmem kuu oli veebruar (keskmine temperatuur -5,7 °C). 2021. aasta talvitusperiood algas erakordselt sooja sügisega. Nii oktoobri kui novembri õhutemperatuur oli mitu kraadi normist kõrgem. **Lund** hakkas vähehaaval sadama ja sulama juba novembris ja detsembris, kuid püsima see veel ei jäänud. Alles jõulude järel sulale maapinnale maha sadanud lumi jäi Ida- ja Lõuna-Eestis püsivaks kuni aasta lõpuni. Jaanuari esimese dekaadi lõpuks oli kogu Eesti vähemalt õhukese lumikatte saanud. Lumikate püsis kuni sulailmade alguseni veebruari teise dekaadi lõpus, mil lumi hakkas kiirelt sulama. Veebruari lõpuks oli maa kohati päris paljas ja sulas taas ka pinnani üles. Märtsikuu algas suures osas Eestist lumevabalt, kuid esimese dekaadi lõpus taas sadama hakanud lumi jäi Eesti ida- ja lõunapoolsemal poolel paigale päris mitmeks nädalaks. Ja see lumi ei olnud enam talve alguse õhuline ja kerge, vaid pehmele maale laskus vett täis ja küllalt raske kate. Selline kate oli taimhaiguste arenguks soodne. Lumikate sulas lõplikult Lääne-Eestis 15. ja ida pool 24. märtsiks. **Taliviljadele** sobisid jaanuari ja veebruari esimese poole tingimused talvitumiseks üsna hästi – paks, kuid õhuline lumi kaitses krõbedamate pakaste eest, avaldamata samas taimedele liigset survet. Suuremad temperatuurikõikumised hakkasid tekkima märtsis, kui lumikate oli põldudel sulanud või osaliselt sulanud ja välistemperatuur ulatus taimede ja mullani. Märtsi alguses toimunud temperatuurikõikumised tingisid olukorra, kus lumikatte all toimus "hautise" valmistamine, mis soodustas tugevalt lumiseene levikut – lume sulades olid tulemused silmale väga hästi näha. **Aprilli** temperatuur kujunes Eesti keskmisena kliimanormile lähedaseks, vaid pisut jahedamaks. Aprilli viimane kolmandik kujunes aga kõikjal normist palju jahedamaks. Klimatoloogiline kevad ehk taimede vegetatsiooniperiood algab ööpäeva keskmise temperatuuri püsiva tõusmisega üle 5 kraadi. Sel aastal toimus see Mandri-Eestis 12. aprillil, Ida-Eestis 1-2 päeva varem, saartel ja rannikul kohati pisut hiljem. **Maid** iseloomustas keskmisest heitlikum ilm. Esimeses dekaadis sadas küll piisavalt, kuid õhutemperatuur jäi taimekasvu ergutamiseks madalamapoolseks. Mai alguse jahedamad päevad ja külmad ööd viisid selleni, et vegetatsioon justkui seisis. Jaheda ilma tõttu võttis mulla soojenemine kauem aega, mis koos tugevate sadudega muutis suviviljade külviaja keerulisemaks. Taliviljade jaoks oli selline ilmastik aga soodne – põllud olid mais ja juuni alguses väga ilusad ja elujõulised. Narvas, Jõhvis ja Võrus sadas rekordilähedane kogus sademeid, kraavid Kirde- ja Kagu-Eestis olid vett täis. Samal ajal oli läänepoolses osas Eestist tavapärane või isegi kuivapoolne kevad. **Juuni** algus tõi lõpuks kaasa soojad ja päikesepaistelised ilmad. Üleminek kliimatilisele suvele (ööpäeva keskmine temperatuur üle 13 kraadi) toimus enamuses vaatluskohtades 1. juunil. Taimed hakkasid kiiresti kasvama. Alates 15. juunist hakkas ilm aga üha kiiremas tempos soojenema ja edasi valitses üle kuu aja järjest väga kuum ilm. Ilmateenistus kuulutas sel suvel välja kaks kuumalainet - 18-23. juuni ja 2-18. juuli. Kõik Eesti vaatlusjaamad registreerisid vähemalt ühel päeval maksimaalseks temperatuuriks üle 30 kraadi, juunikuu soojarekordid uuenesid 15. meteoroloogiajaamas. Kuumus tõmbus tagasi alles **augustis**, mis kujunes harjumatu jahedaks – keskmine temperatuur peaaegu kraadi võrra normist jahedam. Kokkuvõttes oli 2021. aasta suvi jahedast augustist hoolimata rekordiliselt soe - suve keskmine õhutemperatuur oli kõigi aegade kõige soojem - 18,6 °C (norm 16,4 °C). Peamiselt kahjustas saaki põuane suve algus. Teraviljade tera ei jõudnud niiskuse puudusel täituda ja jäi õhukeseks, pärsitud oli kartuli mugulate moodustamine. Paremad saagid kujunesid pigem raskema lõimisega muldadel, mis vähestki niiskust hoida suutsid. Samuti on teada, et liiga kõrged temperatuurid loomise eel või õitsemise ajal põhjustavad teraviljadel arengu liigset kiirenemist. Kuna taliteraviljad alustavad kasvu ja arengut varem, siis taliviljade jaoks oli kuumalaine alguseks kõige kriitilisem periood läbitud ja kuumus kahjustas neid vähem. **Septembris** oli nii päikest kui vihma, aga kokkuvõttes kujunes kuu keskmine õhutemperatuur normist madalamaks. Eriti jahedaks jäi kuu teine pool. Ootuspärasest jahedam oli see kõikjal, suurem erinevus normist esines Lõuna-Eestis ja läänerrannikul. Eesti keskmine sajuhulk oli septembris 62% normist. Sademete kogused jaotusid üle Eesti ebahõltselt, rohkem sadas Eesti ida- ja kagupoolses osas, üle kliimanormi kogunes sademeid Jõgeval, Tartus ja Valgas, oluliselt vähem aga näiteks Tallinnas. **Oktoober** oli keskmisest soojem, päikselisem ja kuivem. Sealjuures oli esimene dekaad normist veidi soojem, teine dekaad veidi jahedam ja kolmas dekaad oluliselt soojem. **November** algas üsna soojalt, aga lõpp kujunes talviseks. Enamikus kohtades oli

november ka keskmisest sajusem, sademeid esines nii vihma kui lumena. Esimesed lumesajud algasid Lõuna-Eestis juba novembri esimesel dekaadil, kuu viimastel päevadel oli aga maa valge juba pea kõikjal.

4.1 Teravili ja õlikultuurid

Kadri Rand, Marje Mäger

4.1.1 Turuolukord

Teravilja 2021/22 turustusaasta hooaega jäävad iseloomustama Venemaa ekspordipiirangud, kõrged laevaveohinnad ja laevade halb kättesaadavus, kuumus ja kuivus Põhja-Ameerikas (USA ja Kanada), rekordtoodangud Argentiinas, Austraalias ja Ukrainas, kõrged energia ja väetiste hinnad, suur nõudlus maailma turul (eriti Hiinas), teravilja kõrged ja muutlikud hinnad ning nisu varude vähenemine peamistes ekspordivates riikides.

Teravilja 2021/2022 turustusaastat iseloomustavad – Venemaa ekspordipiirangud, kõrged laevaveohinnad ja laevade kättesaadavus, kuumus ja kuivus Põhja-Ameerikas (USA ja Kanada), rekordtoodangud Argentiinas, Austraalias ja Ukrainas, kõrged energia ja väetiste hinnad, suur nõudlus maailma turul (eriti Hiinas), teravilja kõrged ja muutlikud hinnad ning nisu varude vähenemine peamistes ekspordivates riikides.

rekordtoodangud Argentiinas, Austraalias ja Ukrainas, kõrged energia ja väetiste hinnad, suur nõudlus maailma turul (eriti Hiinas), teravilja kõrged ja muutlikud hinnad ning nisu varude vähenemine peamistes ekspordivates riikides.

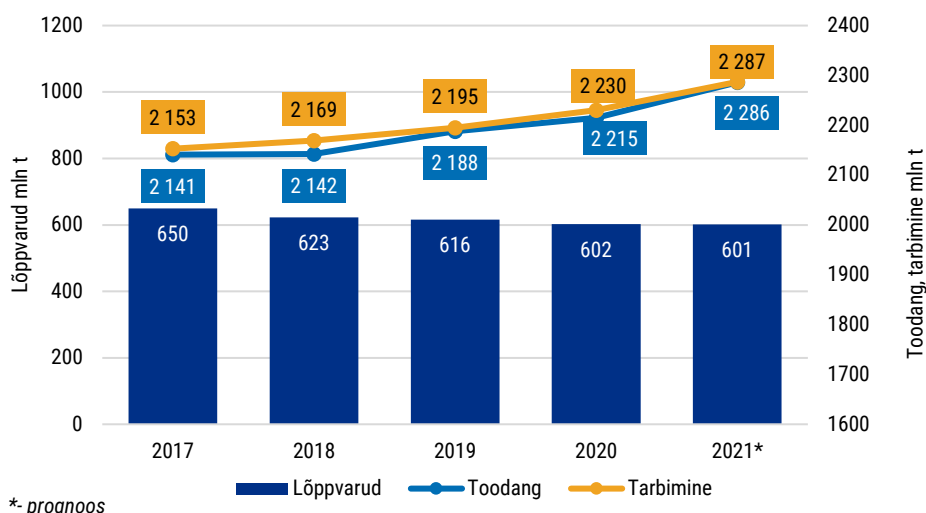
Rahvusvahelise teraviljanõukogu (IGC) 2022 aasta jaanuari raporti⁹¹ kohaselt prognoositakse maailmas 2021/22 turustusaasta teravilja saagiks

rekordilised 2,286 mld tonni, millest maisi saak 1,207 mld tonni (+7% võrreldes 2020. a), nisu saak 781,3 mln tonni (+1,1%) ja odra saak 145,7 mln tonni (-13,4%). Tarbimises prognoositakse võrreldes 2020/21 turustusaastaga 2,6% tõusu 2,287 mld tonnini ning lõppvarud vähenevad kuue aasta madalaimale tasemele (**Joonis 45**). Nisu rekordsaagid koristati Argentiinas, Austraalias, Indias, Marokos ja Ukrainas. Nisu tarbimine võrreldes 2020/21 turustusaastaga suureneb nii toiduna (+1,5%) kui ka söödana (+3,2%). Nisu lõppvarud peamistes ekspordivates riikides (EL, Venemaa, USA, Kanada, Ukraina, Austraalia, Kasahstan ja Argentiina) vähenevad 5,2% ning viimati olid need nii väikesed 2012/13 turustusaastal. Venemaa ekspordib eelmise turustusaastaga võrreldes 12,9% vähem ekspordipiirangute tõttu, eksport suureneb aga Ukrainas (+46%), Argentiinas (+37%), Austraalias (+25%) ja ELis (+17%). Maisi tarbimine võrreldes 2020/21 turustusaastaga suureneb 4,3%, millest söödana tarbimine suureneb 4,7% ja tööstustes 3,2%. Maisi lõppvarud võrreldes aastatagusega suurenevad 3%. Maisi eksport väheneb 2020/21 turustusaastaga võrreldes 6%, sh EL import väheneb 5% ja Hiina import 43%.

*Baltic Dry Index*⁹²(BDI) suurenes oktoobris umbes 5500 punktini (2000 punkti 2020 oktoobris), mis oli viimase 13 aasta kõrgeim. Põhjuseks oli suur nõudlus laevade järele (Hiina sadamates suured viivitused, Covid-19 piirangute tõttu on laevad sadamates kauem, Argentiinas Parana jõe väga madal veetase jne). Pärast oktoobrikuu tippu hakkas aga BDI taas langema ning detsembri lõpuks oli see juba langenud 2200 punktini.

⁹¹ Ülevaate avaldamise ajaks on prognoosid oluliselt muutunud, eriti just tarbimise ja kaubanduse osas

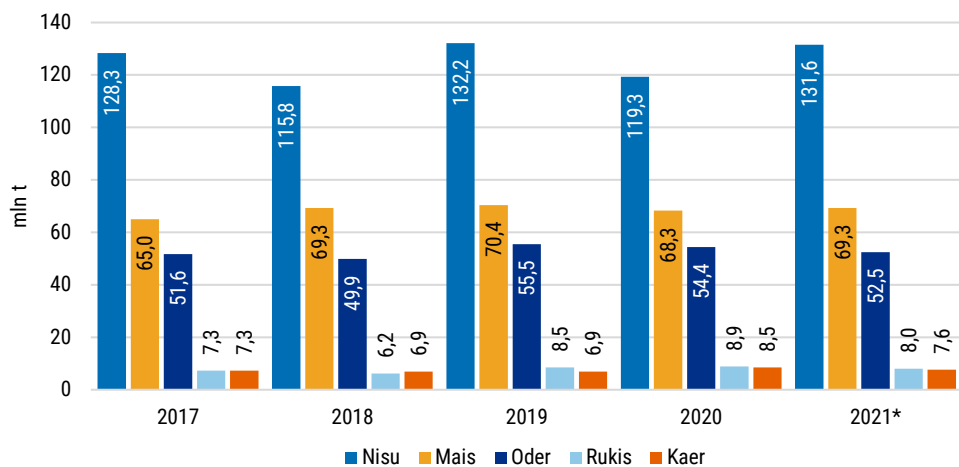
⁹² BDI Londonis asuva Balti börsi loodud laeva- ja kaubandusindeks, mis näitab peamiste toormaterjalide nagu metallide, tsemendi, teravilja ja kütuste meretranspordi hindade kõikumist, [Baltic Exchange Dry Index - 2022 Data - 1985-2021 Historical - 2023 Forecast - Price \(tradingeconomics.com\)](https://tradingeconomics.com)

Joonis 45. Teravilja toodang, tarbimine ja lõppvarud maailmas aastatel 2017–2021

Allikas: Rahvusvaheline teraviljanõukogu

Euroopa Komisjoni andmetel kujuneb EL-i 2021. aasta teravilja kasvupinnaks 52 mln ha, mis on sarnane aastatagusele. 2020. aastaga võrreldes vähenevad rukki, odra ja maisi kasvupinnad, suurenevad aga nisu ja kaera kasvupinnad. Teravilja saagiks kujuneb 290,8 mln tonni, mis võrreldes 2020. aastaga suureneb 3,4%. Suurenevad nisu (+10,4%) ja maisi (+1,5%), vähenevad rukki (-10,7%), kaera (-9,8%) ja odra (-3,6%) toodangud (**Joonis 46**). Teraviljatoodangu suurenemist 2020. aastaga võrreldes prognoositakse Prantsusmaal (+17,5%) ja Rumeenias (39,6%), vähenemist aga Saksamaal (-2,5%), Hispaanias (-6,4%), Ungaris (-10,3%), Poolas (-3%) ja Itaalias (-3%).

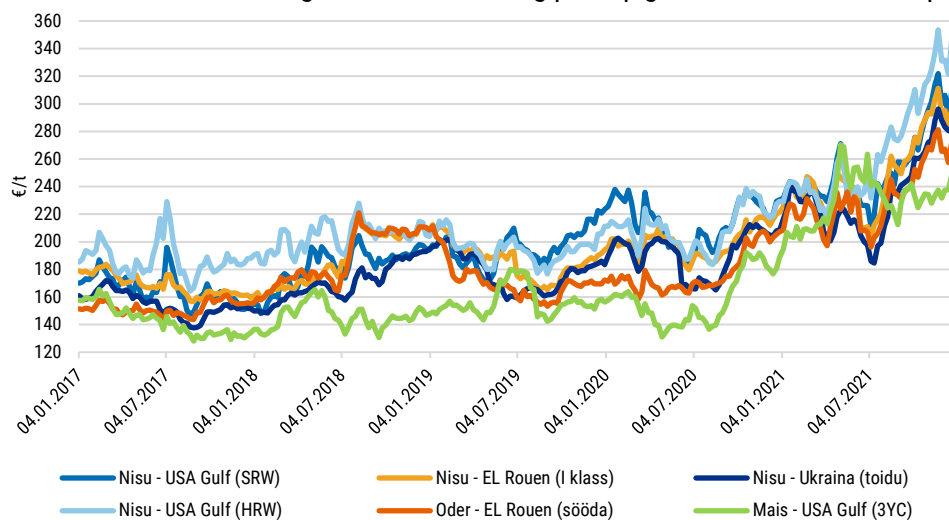

Joonis 46. Teravilja saak (mln t) EL-is aastatel 2017–2021

Allikas: Euroopa Komisjon

Teravilja hinnad maailmas aasta alguses tõusid, eriti nisu hind Venemaal ja Ukrainas. Hinnatõusul oli mitu põhjust – Venemaa ekspordipiirangud, kuivus USA-s ja Argentiinas, logistilised raskused Austraalias. Kõrgete hindade tõttu ei tahtnud importijad riigid pakkumusi välja kuulutada, vaid tegid seda osaliselt oodates madalamaid hindasid. Maisi järele oli väga suur nõudlus Hiinas. Märtsis nisu hind maailma turul langes, kuna uue saagi toodanguprognosid paranesid, talviljade seisukord Venemaal ja Ukrainas oli hea ning ka USA sai oodatud vihma. Nõudlus nisu järele oli väike, kuna vaatamata hinna langusele olid need endiselt kõrged ja oodati suuremat langust. Ukrainas tõusis maisi hind suure nõudluse tõttu Hiinas ja Türgis. Odra hind Musta meres maades oli stabiilne, mida toetas kõrge maisi hind. Aprillis hakkasid hinnad taas tõusma, mille põhjuseks oli kuivus USA-s ja Kanadas. Maisi turg oli tugeva surve all suure nõudluse ja varude vähenemise tõttu. Odra turg ei olnud väga aktiivne, aga hind järgis maisi turgu. Teravilja hinnad EL-is küll langesid aprillis võrreldes märtsiga parema toodangu lootuses, aga siiski püsisid hinnad kõrged

suure nõudluse ja murettekitavate ilmastikutingimuste tõttu. Maikuu nisu hind USA-s langes, aga Venemaal ja Ukrainas tõusis. Maisi hind USA-s jätkuvalt tõusis, aga hinnad Brasiilias ja Argentiinas langesid. EL-is olid teravilja hinnad jätkuvalt kõrged ning võrreldes aprilliga hinnad tõusid. Juunis teravilja hinnad maailmas küll langesid paranenud toodanguprognoside tõttu, aga olid endiselt kõrged. Kaubandus keskendus pigem uuele saagile, kuna Põhjapoolkeral oli koristus alanud. Suvinisu hind USA-s tõusis kuivuse tõttu. EL-is nisu hind langes, aga odra ja maisi hinnad tõusid. Augustis tõusis nisu hind taas märkimisväärselt varude prognoosi vähenemise tõttu. Odra hind tõusis sarnaselt nisule põuast tingitud toodangu vähenemise tõttu Kasahstanis ja Kanadas. Järgnevatel kuudel kuni detsembri alguseni jätkas nisu hind maailmaturul tõusmist järgmistel põhjustel: suur nõudlus, väikesed varud peamistes eksportivates riikides, Venemaa kaubanduspiirangud, põud Põhja-Ameerikas, kõrge kvaliteediga toidunisu madalad varud. Detsember tõi nisu hindadesse leevendust Austraalia ja Argentiina rekordtoodangute tõttu. Maisi hind tõusis tagasihoidlikumalt ning püsis pigem stabiilsena aasta lõpuni (**Joonis 47**).

Joonis 47. Teravilja hinnad maailmas aastatel 2017–2021

Allikas: Euroopa Komisjon, Rahvusvaheline teraviljanõukogu

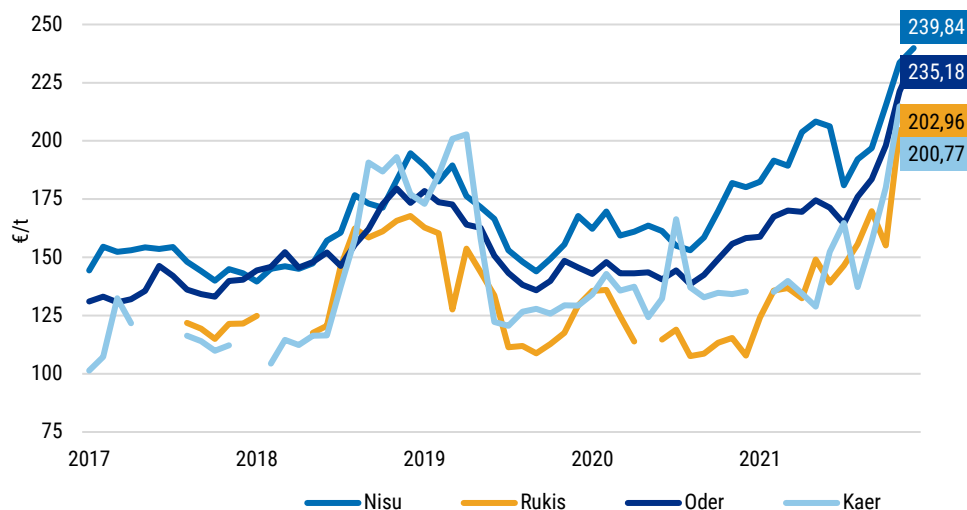
EL-i turul olid teravilja hinnad detsembris järgmised: toidunisu (Rouen FR) 291 €/t (+40,6% võrreldes aastatagusega), söödanisu (Rotterdam NL) 296 €/t (+38,3%), söödaoder (Rouen FR) 266 €/t (+37,8%), mais (Great Plain HU) 246 €/t (+58,7%) ning kõva nisu (Bologna IT) 528 €/t (+76,6%).

Sarnaselt maailmaturuhindadele olid ka Eestis teravilja hinnad 2021. aastal erakordselt kõrged, aasta varasemate hindadega võrreldes 16-39% kõrgemad olenevalt kultuurist.

Teravilja kokkuostuhinnad Eestis⁹³ hakkasid Eesti Konjunktuuriinstituudi (EKI) kogutava hinnainfo põhjal juba 2020. aasta keskel tõusma sarnaselt maailmaturu hindadele

ning see tõus jätkus kuni 2021. aasta lõpuni ületades kõik senised hinnarekordid (**Joonis 48**).

⁹³ teraviljatööstustelt, -veskitelt ja teistelt teravilja kokkuostjatelt kogutavad tegelikud Eestis toodetud toidu- ja söödavilja keskmised ostuhinnad, mis on kaalutud iganädalaste ostukogustega ja ei sisalda käibemaksu

Joonis 48. Teravilja hinnad Eestis, 2017–2021

Allikas: Eesti Konjunkturiinstituut

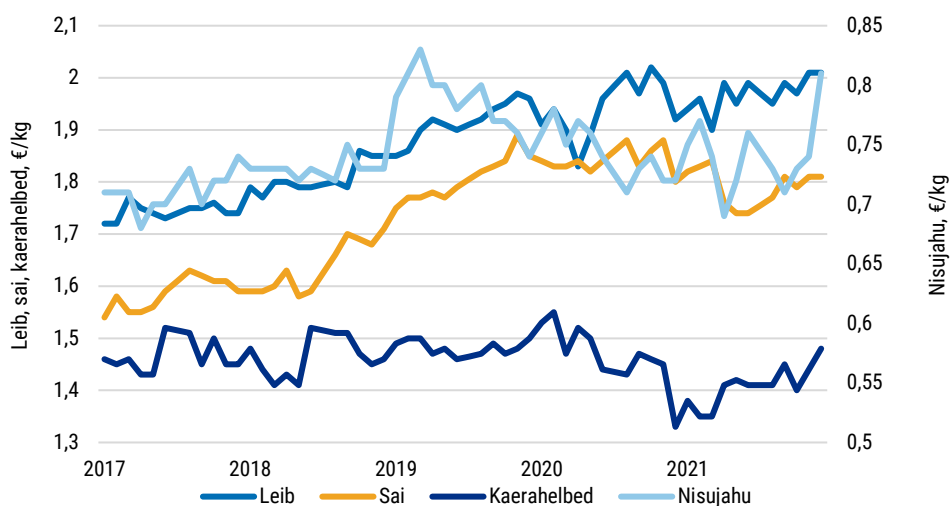
2020. aastaga võrreldes tõusis 2021. aastal rukki hind 39%, rapsi hind 33% ning nisu ja odra hinnad 22% (Tabel 4).

Tabel 4. Teravilja hinnad (€/t) Eestis aastatel 2020 ja 2021

	2020	2021	Muutus
	keskmise	keskmise	2021/ 2020; ±%
Nisu	163	199	21.9
...toidunisu	165	203	22.8
...söödanisu	160	193	20.8
Rukis	112	156	39.2
...toidurukis	113	154	36.1
...söödarukis	110	160	44.9
Oder	145	177	21.8
...toiduoder	155	211	36.1
...söödaoder	145	177	21.8
Kaer	136	158	16.3
...toidukaer	141	163	15.5
...söödakaer	121	152	25.1
Tritik	138	173	25.6
Raps	380	504	32.6

Allikas: Eesti Konjunkturiinstituut

Leiva hind on püsinud 2021. aastal stabiilsena, saia hind on võrreldes 2020. aastaga veidi vähenenud, nisujaahu hind on teinud aasta lõpus tõusu ning kaerahelveste hind on pärast aasta alguse põhja taas tõusma hakanud. (Joonis 49)

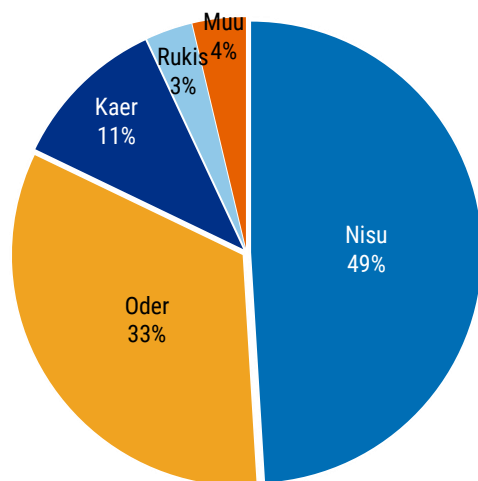

Joonis 49. Saia, leiva, kaerahelbe ja nisujahu hinnad Eestis aastatel 2017–2021
Allikas: Eesti Konjunktuuriinstituut

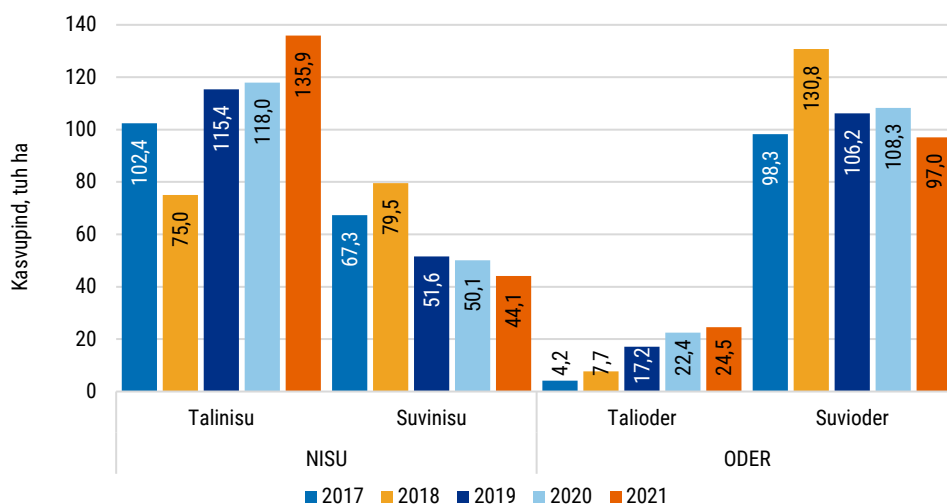
4.1.2 Tootmine

Teravili

Statistikaameti andmetel oli teravilja kasvupind 2021. aastal 367 117 ha, mis jäi veidi väiksemaks võrreldes 2020. aastaga. Teravilja kasvupinnast moodustasid suviteraviljad 51% (187 374 ha) ja taliteraviljad 49% (179 742 ha), mis tähendab, et taliteraviljade osakaal oli sel aastal aegade suurim. Kõige rohkem kasvatatakse Eestis nisu, järgnevad oder, kaer ja rukis (**Joonis 50**). Võrreldes eelmise aastaga vähenes suviteravilja kasvupind 8% ning selle võrra suurenes taliteravilja kasvupind (**Joonis 51**). Kõige rohkem vähenes sarnaselt eelmisele aastale rukki kasvupind (42,5%), suurenesid aga tatra (81,0%), tritikale (24,4%), talinisu (15,2%) ja taliodra (9,3%) kasvupinnad.

Joonis 50. Teravilja kasvupinna jaotus 2021
Allikas: Statistikaamet

Joonis 51. Taliteravilja ja suviteravilja kasvupind aastatel 2017–2021

Allikas: Statistikaamet

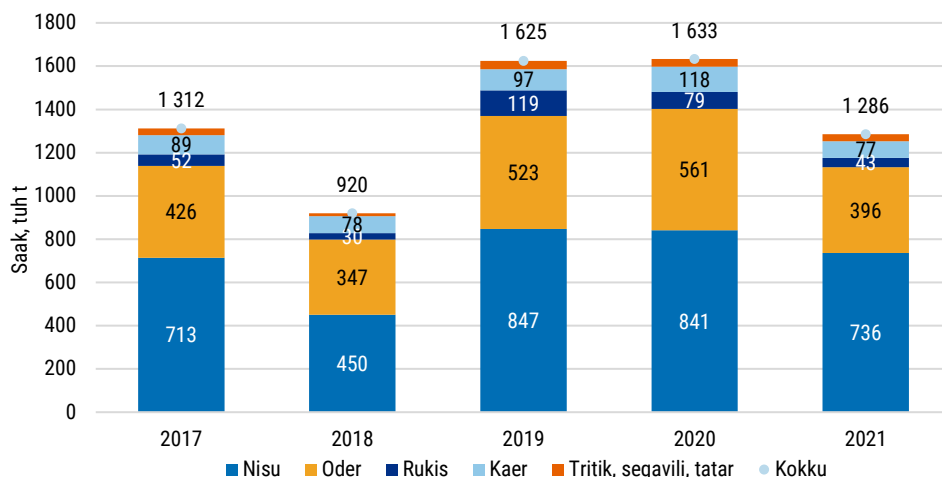
2021. aasta taimekasvuperioodi iseloomustasid jahe ja kuiv aprill, jahe ja vihmane mai, kuumad ja kuivad juuni-juuli, taas vihmane ja keskmisest jahedam august, oluliselt jahedam september ning soe oktoober. 2021 aasta teraviljasaak oli 1,29 mln tonni, mis jäi 21,3% väiksemaks 2020. aasta saagist. Taliteravilja saak vähenes 7% ning suviteravilja saak 38%, seega mõjutas sademete vähesus ja kuumus kõige rohkem

Teravilja saak jäi 2021. aastal küll viiendiku võrra madalamaks eelmise aasta rekordsaagist, kuid oli siiski viimase viie aasta keskmise tasemel. Taliteravilja rekordsuur kasvupind hoidis ära suurema kogusaagi languse.

suviteraviljade toodangut, samas tõi suur taliteravilja kasvupind mõningast leevendust teravilja kogusaagi vähenemisse. Võrreldes 2020. aastaga vähenesid kõige rohkem rukki (45,4%), suvinisu (40,0%) ja suviadra (38,1%) saagid (**Joonis 52**). Teravilja kogusaagist moodustas nisu 57%, oder 31%, kaer 6% ja rukis 3%.

2021. aasta talvitusperiood algas erakordselt sooja sügisega, mis soodustas taimede arengut.

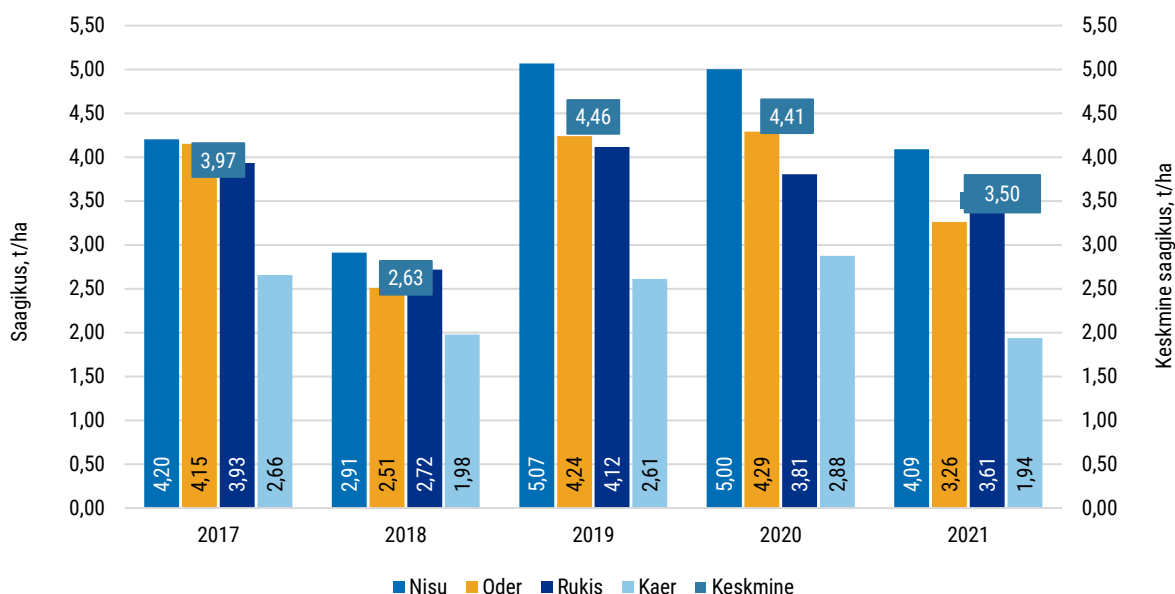
Taliteraviljadele sobisid hästi talvitumiseks ka aasta alguse kuud, lumi oli paks ja kohev, märtsi temperatuurikõikumised soodustasid aga lumiseene levikut. Soe talv suurendas kahjurite ja haiguste levikut põldudel, mistõttu tuli tavapärasest rohkem tähelepanu pöörata taimekaitsele. Kevadine jahedus oli taliteraviljadele pigem soodne. Juuni ja juuli kõrged temperatuur panid aga taimed väga kiiresti arenema, mis tähendas, et nad ei saanud korralikult kasvada ning tera jäi pisikeseks. Kuna taliteraviljad alustavad kasvu ja arengut varem, siis taliviljade jaoks oli kuumalaine alguseks kõige kriitilisem periood läbitud ja kuumus kahjustas neid vähem. Kuuma tõttu algas sel aastal ka viljakoristus tavapärasest varem ning 15. septembriks oli Statistikaameti andmetel koristatud 95% teraviljast.

Joonis 52. Teravilja saak Eestis aastatel 2017–2021

Allikas: Statistikaamet

Teravilja keskmiseks saagikuseks kujunes 3502 kg/ha, mis jäi 21% väiksemaks 2020. aasta saagikusest. Enim langesid saagikused suviljadel, näiteks suviodral ja –nisul 31% (Joonis 53).

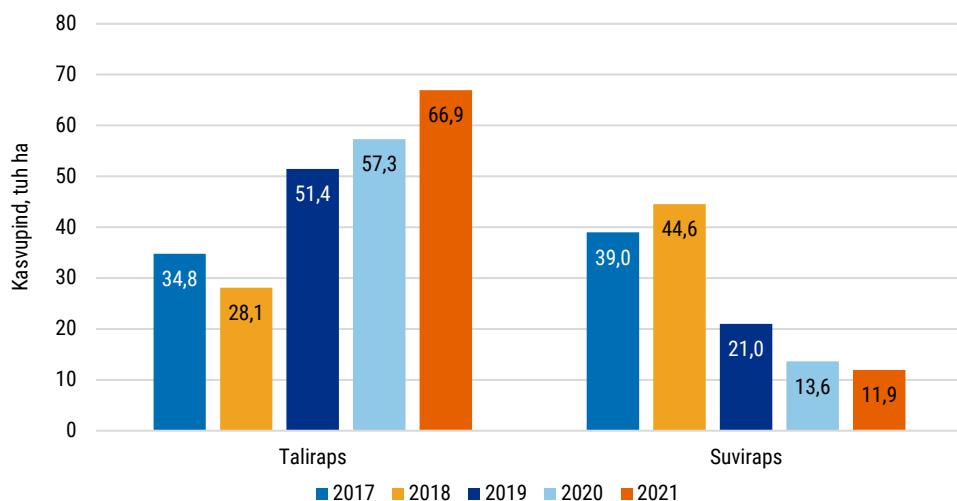
Joonis 53. Teraviljade saagikused ja keskmine saagikus Eestis aastatel 2017–2021

Allikas: Statistikaamet

Statistikaameti andmetel külvati 2021. aastal 2022. aasta saagiks kokku 205 900 ha taliteravilja, mis on 17% rohkem võrreldes aastatagusega. Seega on 2022. aastal oodata taliteravilja läbi aegade suurimat kasvupinda, mis loodetavasti tagab ka hea kogusaagi.

Raps (sh rüps)

Rapsi kasvupind oli 2021. aastal 78 848 ha, mis on 11,2% suurem kui aasta tagasi ning viimase kuue aasta suurim. Rapsi kasvupinnast moodustas taliraps 85% (66 934 ha) ja suviraps 15% (11 913 ha).

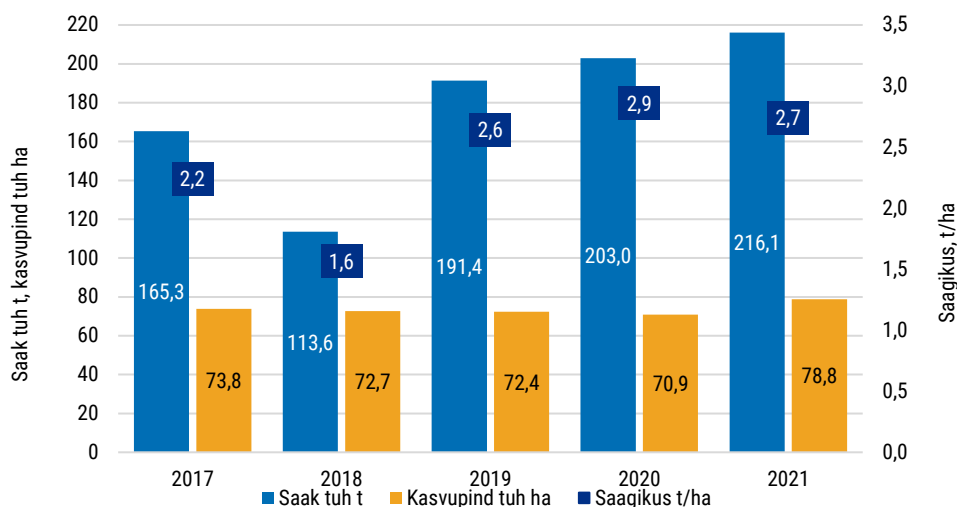

Joonis 54. Tali- ja suvirapsi kasvupinnad aastatel 2017–2021

Allikas: Statistikaamet

2021. aastal koristati rapsi rekordsaak, eksporditi rekordkogus ning rapsi hind oli 33% kõrgem 2020. aastast.

Rapsi saagiks kujunes 216 070 tonni ning keskmiseks saagikuseks saadi 2740 kg/ha, mis võrreldes 2020. aastaga küll vähenes 4,2%, aga kasvupinna suurenemise tõttu koristati rekordsaak (**Joonis 55**). Seega võrreldes teiste põllukultuuridega oli rapsi keskmise saagikuse kadu põua tõttu kõige väiksem, seda peamiselt just talirapsi suure osakaalu tõttu.

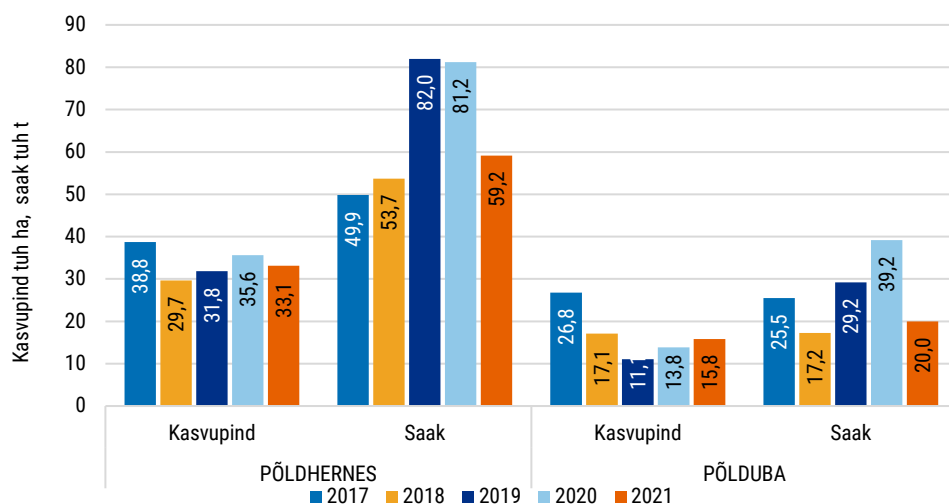

Joonis 55. Rapsi saak, kasvupind ja keskmine saagikus Eestis aastatel 2017–2021

Allikas: Statistikaamet

Kaunvili

Kaunvilja kasvupind oli 2021. aastal kokku 48 972 ha, mis jäi veidi väiksemaks 2020. aasta kasvupinnast. Kogusaagiks saadi 79 189 tonni ning keskmiseks saagikuseks kujunes 1617 kg/ha, mis võrreldes aastatagusega jäi 34% väiksemaks. Kaunvilja kasvupinnast moodustas põldhernes 68% (33 096 ha) ja põlduba 32% (15 828 ha). Erinevalt 2020. aastast, mil koristati põldoa rekordsaak, vähenes sel aastal kuiva ja kuuma tõttu põldoa saak 49%, samas kui kasvupind võrreldes eelmise aastaga suurenes 14,4%. Põldherne saak vähenes võrreldes 2020. aastaga 27,2%. Seega avaldasid selle suve kuumus ja kuivus enim mõju lisaks suviteraviljadele ka kaunviljadele.

Joonis 56. Põldherne ja -oa kasvupind ning saak Eestis aastatel 2017–2021

Allikas: Statistikaamet

Kartul

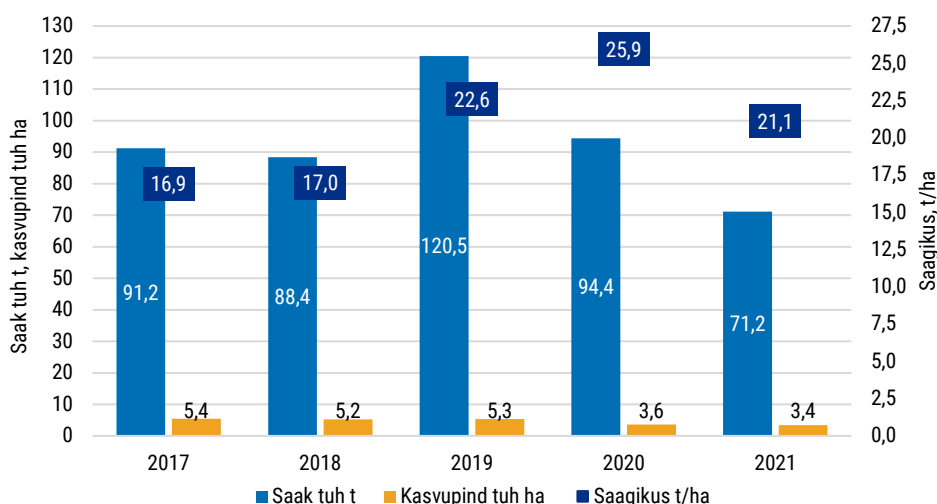
Kartuli kasvupind oli 2021. aastal 3370 ha, mis on eelmisest aastast 7,4% väiksem ning on ühtlasi madalaim registreeritud pind. Kartuli kasvupinna vähenemise peamiseks põhjuseks oli kartuli väga madal hind 2020. aasta lõpus ja 2021. aasta alguses, kuna Eestis ja Euroopas koristati 2020. aastal väga hea kartuli saak, aga koroonatõttu olid Euroopas paljud söögikohad kinni, kartuli tööstused polnud stabiilselt

Kartuli hind, mis oli aasta alguses veel rekordmadalal tasemel, hakkas suve alguses tõusma ning võrreldes 2020. aastaga tõusis kartuli hind 35%.

tööl hakanud ning varasemaid kartuli koguseid sellises mahus polnud enam vaja. Paljud tootjad viisid oma kartuli poelettidele, mis omakorda põhjustas hinnasurvet. Eestis ei ole ühtegi suuremat kartulitööstust ning meil kasvatatud toidukartul läheb enamjaolt muguladena müügiks, mis konkureerib odavama sisse toodud kartuliga. Kartuli saagiks

saadi 71 170 tonni ning keskmiseks saagikuseks kujunes 21 118 t/ha, mis võrreldes eelmise aastaga oli 18,6% väiksem (**Joonis 57**).

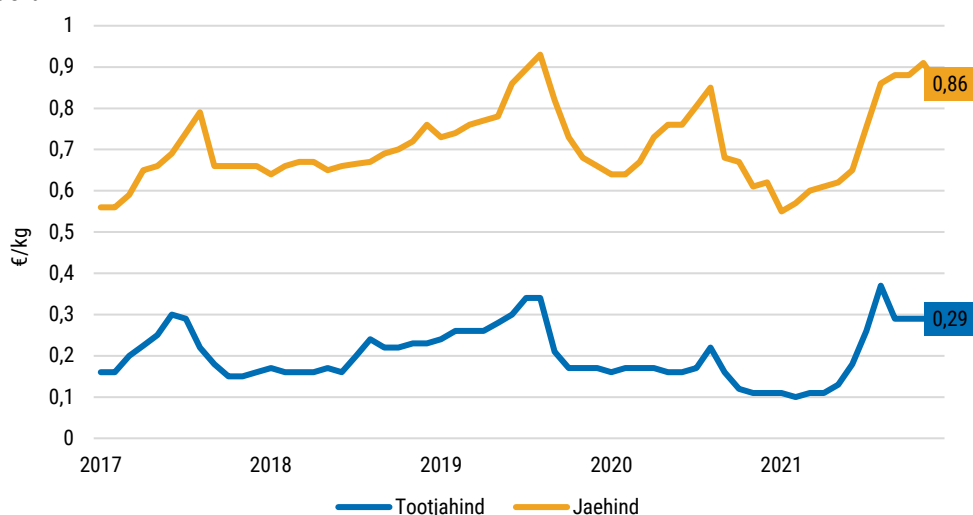
Kartuli mahapanek sel aastal hilines kuni 10 päeva külma kevade tõttu. Mai alguseks olid kartuli maha pannud vaid need, kes plaanisid seda jaanipäevaks värskest pakkuda. Värske kartuli järele on suurem nõudlus ja ka hind on parem. Kartuliteadlase Luule Tartlani hinnangul juuni ja juuli ilmastikutingimused ei soosinud ka kartulikasvu. Põua tingimustes oli kartuli kasv ja saagi moodustumine kehvapoolne. Enamiku väga varajaste sortide mugulad ei saavutanudki sordile omast suurust. Ebasoodsate kasvutingimuste tõttu tekkis osal kartulitaimedel kasvuseisak, mis oluliselt vähendas kaubakartuli kvaliteeti.

Joonis 57. Kartuli kasvupind, saak ja saagikus Eestis aastatel 2017–2021

Allikas: Statistikaamet

Kuna 2020. aasta kartuli saak oli hea nii Eestis kui naaberriikides, siis oli ka kartuli hind erakordselt madal. Selle aasta kuum suvi mõjutas aga nii Eesti kui naaberriikide kartuli saaki, mis omakorda hakkas mõju avaldama hindadele. Kui kartuli jaehind hakkas juba aasta alguses tõusma, jõudes aasta lõpus 0,86 €/kg, siis tootjahind hakkas tõusma suve alguses. 2020. aastaga võrreldes suurenes 2021. aastal tootjahind 35%.

Joonis 58. Kartuli tootja- ja jaehind Eestis aastatel 2017–2021

Allikas: Eesti Konjunktuuriinstituut

4.1.3 Töötlemine

Toiduainetööstuses kasutavad teravilja põhitööstusena jahu- ja pagaritööstus ning valmis loomasööta tootvad ettevõtted.

Jahu- ja tangainete tootmine

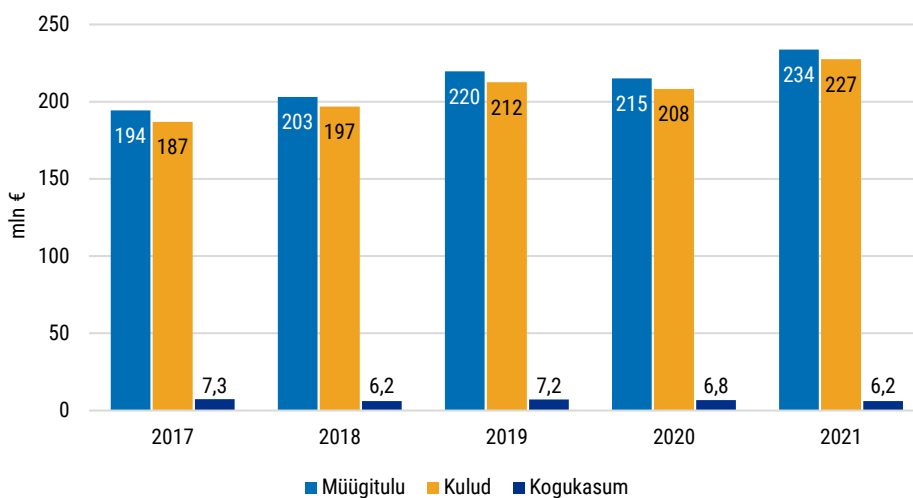
Jahutööstuses (jahu- ja tangainete tootvad ettevõtted) tegutseb üle kümne ettevõtte (2020. a andmetel 13). Kõik ettevõtted on alla 100 töötajaga, neist ~80% on alla 10 töötajaga mikroettevõtted. Jahutööstus on väga kontsentreerunud tööstusharu, kus üks ettevõtte annab ~90% tegevusala müügitulust. Sellest tulenevalt majandusandmete avaldamist ei võimalda andmekaitse põhimõte.

Pagaritööstus

Vaktsineerimise edenedes ja piirangute leevenedes hakkasid pagaritööstuste toodangu mahud suurenema. Kuigi koroonakriisist sai eelmisel aastal kõige enam kannatada *HoReCa* sektor, kandus kriisi mõju ka nendega majanduslikult seotud ettevõtetele, nt pagaritööstus on üks toidutööstuse tegevusaladest, mille majandustegevusele koroonaviiruse levik negatiivset mõju avaldas. 2021. aastal hakkas nii sise- kui ka välisnõudlus taastuma. Tööstused **müüsid** 2021. aastal **toodangut** 233,6 mln euro väärtuses ehk 8,6% enam kui eelneval aastal (**Joonis 59**). Pagaritööstuse müügitulu moodustas kümnendiku (10,3%) toiduainetööstuse ning 1,6% töötleva tööstuse müügitulust.

Pagaritööstuse **kulud** aastases võrdluses samuti suurenesid. Tööstuste 2021. aasta kulud olid 227,4 mln eurot ehk 8,7% suuremad kui eelmisel aastal. Tõusid sisendite hinnad, tööjõukulud kasvasid hoogsalt (+13%), mis suurendas kulusid.

Pagaritööstuse 2021. aasta **kogukasum** oli 6,2 mln eurot, vähenedes aastaga 9,2%. Pagaritööstus teenis 2021. aastal 8,6% toiduaine- ning 0,7% töötleva tööstuse kogukasumist.

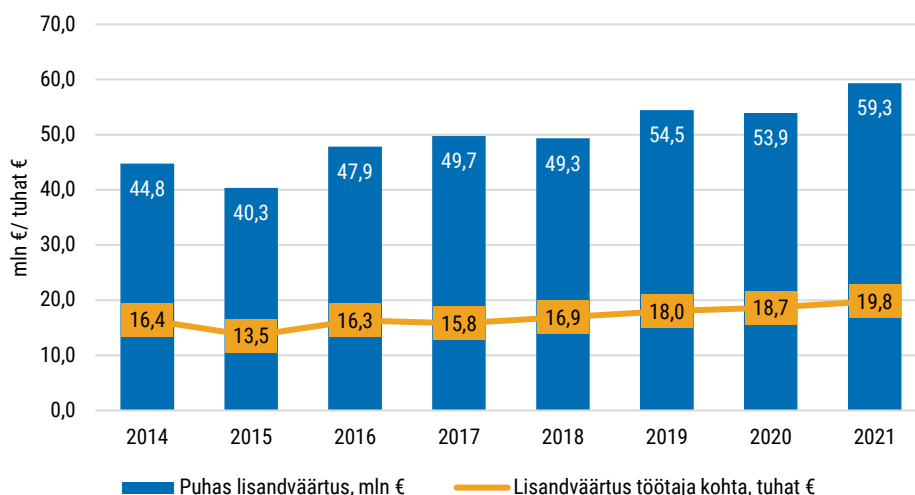

Joonis 59. Pagaritööstuse müügitulu, kulud ja kogukasum aastatel 2017–2021

Allikas: Statistikaamet

Esialgsetel andmetel loodi pagaritööstuses 2021. aastal 59,3 mln eurot **puhast lisandväärtust**⁹⁴, mida oli 10% rohkem võrreldes eelneva aastaga (**Joonis 60**). Pagaritööstus andis 16,1% toiduainetööstuse ning 1,8% töötleva tööstuse lisandväärtusest. Nii Eestis kui ka EL riikides keskmiselt annab pagaritööstus 2-3% töötleva tööstuse lisandväärtusest, erandiks on suure põllumajanduse osakaaluga riigid – Küpros ja Kreeka, kus vastav näitaja on ~10%.

⁹⁴ Puhast lisandväärtus = kogukasum (-kahjum) + tööjõukulud

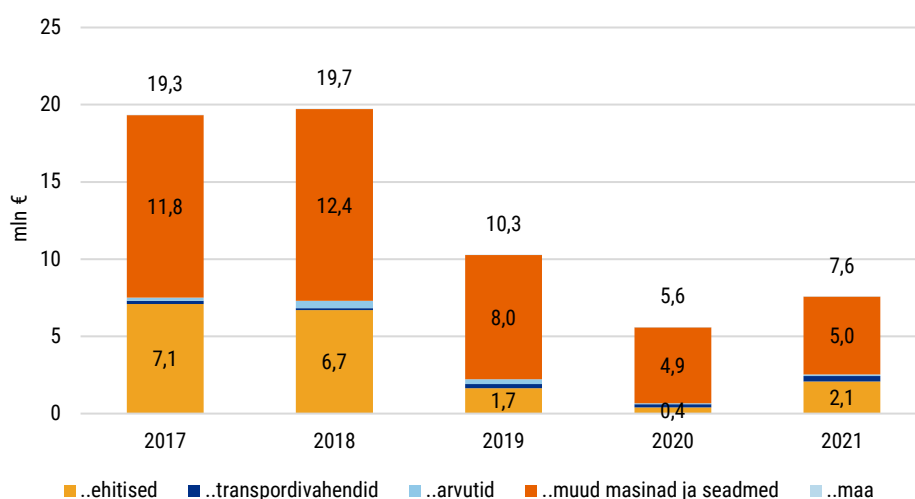
Joonis 60. Pagaritööstustes loodud puhas lisandväärtus (mln €), lisandväärtus töötaja kohta (tuhat €)

Allikas: Statistikaamet

Pagaritööstus on üks tööjõumahukam tegevusala toiduainetööstuses. Pagaritööstuses on hõivatud keskmiselt 20% toiduainetööstuses ning 3% töötlevas tööstuses hõivatud inimestest. Statistikaameti esialgsetel andmetel oli 2021. aastal pagaritööstuses tööga hõivatud keskmiselt 2994 inimest. Eelneva aastaga võrreldes suurenes töötajate arv 3,6%.

Pagaritööstuse **tööviljakus** 2021. aastal suurenes. Ettevõtetes loodi 19 800 eurot lisandväärtust töötaja kohta, mida oli 6,2% rohkem kui eelneval aastal. Pagaritööstuse tööviljakus jääb endiselt peaaegu kolmandiku võrra madalamaks nii toiduaine- kui ka töötleva tööstuse tegevusalade keskmisest.

Pagaritööstuste investeerimisaktiivsus 2021. aastal suurenes. Pagaritööstuse ettevõtted **investeerisid materiaalsesse põhivarasse** 2021. aastal 7,6 mln eurot, mida oli peaaegu 35% enam kui eelmisel aastal. Kõige rohkem investeeris pagaritööstus muudesse masinatesse ja seadmetesse (v.a arvutid ja transpordivahendid), kokku 5,0 mln euro väärtuses, mis moodustas kogu materiaalsesse põhivarasse tehtud investeeringutest 67%. Ehitistesse investeeriti 2,1 mln eurot ehk 27% koguinvesteeringutest. Seega investeerisid ettevõtted nii potentsiaalse efektiivsuse kui ka mahu kasvu.

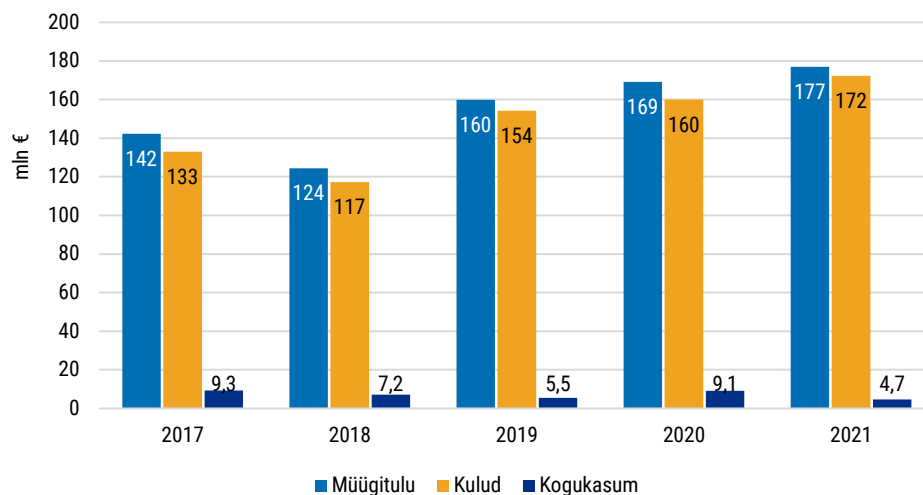
Joonis 61. Pagaritööstuse investeeringud materiaalsesse põhivarasse aastatel 2017–2021

Allikas: Statistikaamet

Valmis loomasööda tööstus

Eestis tegutseb ~20 **valmis loomasööta tootvat ettevõtet** (2020. a andmetel 19). Üle poole neist (68%) on mikroettevõtted ja vaid ühes töötab üle 100 töötaja.

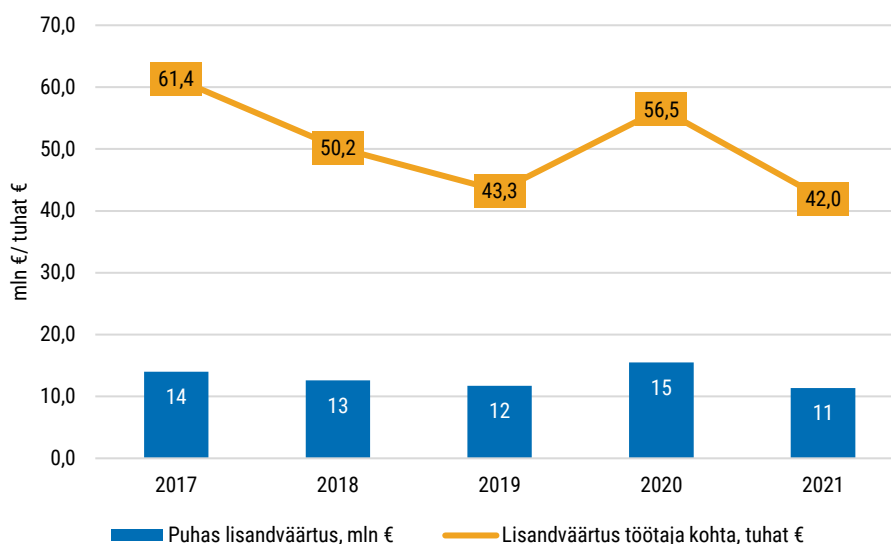
Loomasööda tööstuse **müügitulu** oli 2021. aastal 176,9 mln eurot, mida oli aastases võrdluses 4,6% enam. (**Joonis 62**). Sigade arvukus on kasvanud, mis suurendas nõudlust sööda järele, samuti suurenes loomasööda eksport peaaegu 2 korda (+3 mln €). Loomasööda tööstuste **kulud** olid 2021. aastal 172,2 mln eurot, mida oli 7,6% enam kui eelmisel aastal. Kulude kiiret kasvu soodustas nii tooraine (teravili) kui ka energia kiire kallinemine. Müügitulu kasvas aeglasemalt kui kulud, mille tulemusel kasum vähenes. Loomasööda tööstused teenisid 2021. aastal 4,7 mln eurot **kasumit**, mida oli 49% (-4,5 mln €) vähem kui eelmisel aastal.

Joonis 62. Valmis loomasööda tööstuse müügitulu, kulud ja kogukasum aastatel 2017–2021

Allikas: Statistikaamet

Loomasööda tööstuses loodi 2021. aastal 11,4 mln eurot **puhast lisandväärtust**, mida oli neljandiku võrra (-4,5 mln €) vähem võrreldes eelneva aastaga (**Joonis 63**).

Joonis 63. Valmis loomasööda tööstustes loodud puhast lisandväärtus (mln €), lisandväärtus töötaja kohta (tuhat €)

Allikas: Statistikaamet

Valmis loomasööda tööstus on üks kõrgeima töövõimega tegevusala toiduainetööstuses. Toiduainetööstuses hõivatutest vaid ~2 protsenti tegutseb loomasööda tööstuses. 2021. aastal oli loomasööda tööstustes tööga hõivatud keskmiselt 271 inimest. Aastases võrdluses vähenes töötajate arv

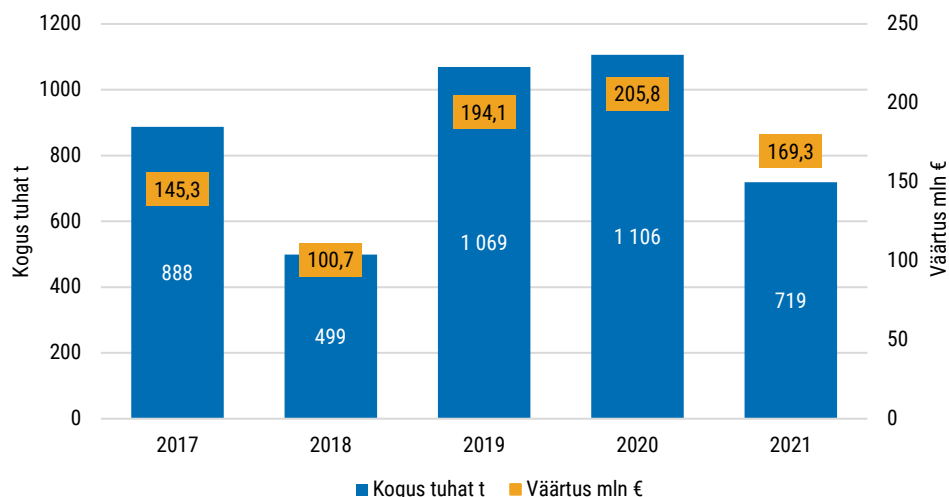
1,3%. Ettevõtetes loodi 42 000 eurot **lisandväärtust töötaja kohta**, mida oli neljandiku võrra vähem (- 14 500 €) kui eelneval aastal. Vaatamata tööviljakuse langusele ületab valmis loomasööda tööstuse tööviljakus üle kahe korra toiduainetööstuse tegevusalade keskmist.

Valmis loomasööda tööstuse investeerimisaktiivsus 2021. aastal suurenes. Ettevõtted **investeerisid materiaalsesse põhivarasse** 2021. aastal 6,0 mln eurot, mida oli 26% enam kui eelmisel aastal. Kõige rohkem investeeris valmis loomasööda tööstus muudesse masinatesse ja seadmetesse (v.a arvutid ja transpordivahendid), kokku 2,4 mln euro väärtuses, mis moodustas 40% kogu materiaalsesse põhivarasse tehtud investeeringutest. Nii ehitistesse kui ka transpordivahenditesse investeeriti 1,7 mln eurot. Maasse investeeriti 173 000 eurot ning arvutitesse kõige vähem – 3200 eurot.

4.1.4 Väliskaubandus

Eurostati andmetel on 2021/22 turustusaastal (juuli-november) EL-i teravilja ekspordi sihtriikides toimunud muutus võrreldes 5 aasta keskmisega. EL-i 2021/22 turustusaasta juulist novembrini eksporditi teravilja peamiselt Hiinasse (14%; 5 aasta keskmine 5%), Alžeeriasse (12%; 14%), Egiptusesse (8%; 5%), Lõuna-Koreasse (5%; 1%), Nigeeriasse (5%; 2%) ja Saudi Araabia (4%; 15%). Seega suurenes 2021/22 turustusaasta esimeste kuude andmetel eksport märkimisväärselt Hiinasse, Lõuna-Koreasse ja Nigeeriasse, vähenes Saudi Araabiasse. Nisu eksport võrreldes 5 aasta keskmisega suurenes Lõuna-Koreasse 10 korda, Hiinasse 5 korda ja Nigeeriasse 4 korda. Odra eksport võrreldes 5 aasta keskmisega suurenes Türgisse ja Jordaaniasse 5 korda ning Hiinasse 4 korda, vähenes aga Saudi Araabiasse 51%.

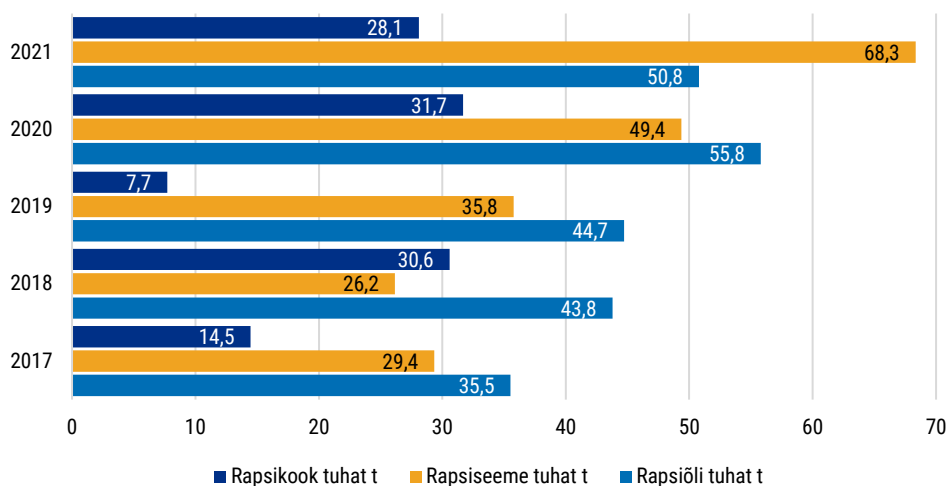
Eesti päritolu teravilja eksporditi 2021. aastal 169,3 mln euro väärtuses kokku 719 341 tonni (**Joonis 64**), eelmise aasta sama perioodiga võrreldes vähenes väärtus 17,7% ja kogus 34,9%. Langus oli peamiselt tingitud 2021. aasta väikemast toodangust ilmastikutingimuste tõttu. Arvestades teravilja head hinda, siis väärtuse langus nii suur ei olnud. Eksporditavast teraviljast moodustas nisu 60%, oder 30%, kaer 7% ja rukis 2%. Võrreldes 2020. aastaga eksporditi 2021. aastal rukist 64%, nisu 38%, kaera 34% ja otra 25% vähem. Nisu peamised sihtriigid olid Nigeeria, Suurbritannia, Holland, Korea Vabariik, Angola ja Alžeeria (kokku 88%), rukkil Saksamaa ja Läti (kokku 99%), odral Saudi Araabia, Maroko, Alžeeria ja Soome (kokku 97%) ning kaeral Belgia, Läti, Saksamaa, Maroko ja Leedu (kokku 98%). **Teravilja imporditi** 2021. aastal 18,7 mln euro väärtuses kokku 55 827 tonni, eelmise aasta sama perioodiga võrreldes suurenes väärtus 7,3% ja kogus vähenes 2,6%. Imporditavast teraviljast moodustas mais 43%, nisu 18%, rukis 15%, kaer 6% ja oder 5%. Võrreldes 2020. aastaga imporditi 2021. aastal samas koguses nisu, kaera 221% ja rukist 44% rohkem ning otra 59% ja maisi 7% vähem. Nisu toodi peamiselt Lätist, Leedust ja Soomest (kokku 97%), rukist Lätist (96%), otra Leedust, Soomest ja Lätist (kokku 92%), kaera Saksamaalt ja Lätist (kokku 96%) ning maisi Lätist ja Leedust (kokku 89%).

Joonis 64. Teravilja ekspordi kogus ja väärtus aastatel 2017 – 2021

Allikas: Statistikaamet

Eesti päritolu rapsi eksporditi 2021. aastal 36,9 mln euro väärtuses kokku 68 349 tonni, mis ületas eelmise aasta rekordid (**Joonis 65**). Eelmise aastaga võrreldes suurenes rapsi ekspordi väärtus 66,5% ja kogus 38,5%. Suurenemise põhjuseks oli rapsi rekordtoodang ning väga kõrge hind. Rapsi ekspordil olid peamisteks sihtriikideks Soome, Suurbritannia ja Saksamaa (kokku 97%). **Rapsi imporditi** Eestisse 2021. aastal 8,5 mln euro väärtuses kokku 9725 tonni ehk koguseliselt 120,5% rohkem kui 2020. aastal. Peamiselt toodi rapsi Lätist ja Leedust (kokku 97%). Eesti päritolu **rapsiõli eksporditi** 57,6 mln euro väärtuses kokku 50 789 tonni, aastatagusega võrreldes suurenes rapsiõli ekspordi väärtus 22,4%, aga kogus vähenes 9,0%. Seega vaatamata rapsiõli koguse vähenemisele, selle väärtus kasvas. Erinevalt eelmistest aastatest, kui rapsiõli eksporditi rapsiseemnest rohkem, siis sel aastal oli rapsiseemne eksport oluliselt suurem. Peamisteks rapsiõli sihtriikideks olid Leedu, Läti, Iisrael ja Soome (kokku 95%). **Rapsiõli imporditi** Eestisse 2021. aastal 15,1 mln euro väärtuses kokku 13 417 tonni ehk koguseliselt 10,0% rohkem kui 2020. aastal. Peamiselt toodi rapsiõli Lätist, Soomest, Valgevenest, Venemaalt ja Leedust (kokku 93%). **Rapsikooki eksporditi** 2021. aastal 8,4 mln euro väärtuses kokku 28 094 tonni, aastatagusega võrreldes suurenes rapsikooki ekspordi väärtus 13,7%, aga kogus vähenes 11,3%. Peamiselt viidi rapsikooki Soome (98%). **Rapsikooki imporditi** Eestisse 2021. aastal 9,5 mln euro väärtuses kokku 32 420 tonni ehk koguseliselt 10,0% rohkem kui 2020. aastal, samas väärtus suurenes oluliselt 48,5%. Peamiselt toodi rapsikooki Leedust, Kasahstanist, Lätist ja Ukrainast.

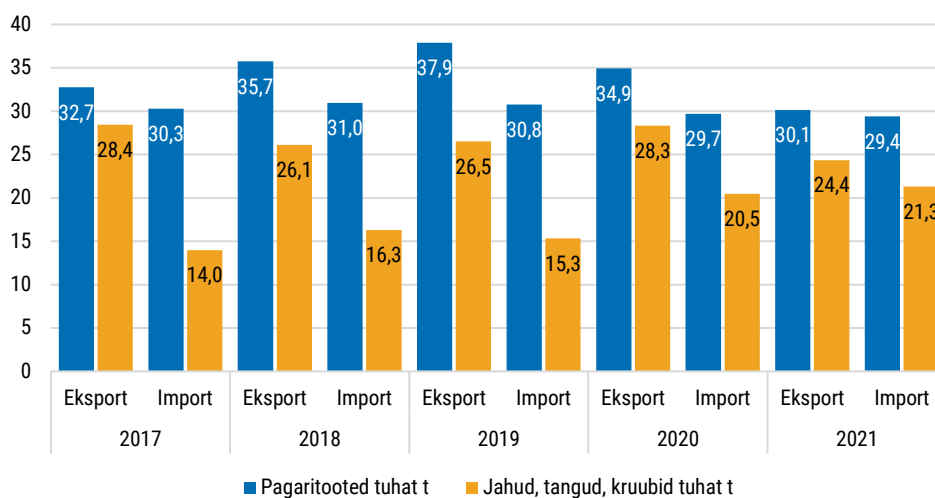

Joonis 65. Rapsiseemne, -õli ja -kooki eksport aastatel 2017–2021

Allikas: Statistikaamet

Eesti päritolu **pagaritooteid eksporditi** 2021. aastal 54,6 mln euro väärtuses kokku 30 142 tonni, eelmise aasta sama perioodiga võrreldes on väärtus vähenenud 5,1% ja kogus 13,7% (**Joonis 66**). Pagaritooteid eksporditi 33 erinevasse riiki, millest Soome, Läti, Rootsi ja Leedu moodustasid kokku 94%. **Pagaritoodete import** rahalises väärtuses oli 2021. aastal 58,5 mln eurot ning kogus kokku 29 397 tonni, eelmise aasta sama perioodiga võrreldes on väärtus suurenenud 6,7%, aga kogus on jäänud samaks. Pagaritooteid toodi Eestisse peamiselt Lätist, Leedust, Saksamaalt ja Soomest (kokku 70%).

Eesti päritolu **jahu, tange ja kruupe eksporditi** 2021. aastal 6,8 mln euro väärtuses kokku 24 355 tonni. Eelmise aasta sama perioodiga võrreldes vähenes jahu, tangude ja kruupide ekspordi väärtus 11,1% ja kogus 14,1%. Jahu, tangude ja kruupide peamiseks sihtriikideks olid Läti, Leedu, Soome ja Malta. **Jahu, tange ja kruupe imporditi** 2021. aastal 9,3 mln euro väärtuses kokku 21 338 tonni. Eelmise aasta sama perioodiga võrreldes suurenes jahu, tangude ja kruupide impordi väärtus 14,6% ja kogus 4,1%. Peamiselt toodi jahu, tange ja kruupe Lätist, Leedust ja Soomest.

Joonis 66. Pagaritoodete ning jahu, tangude ja kruupide kaubandus aastatel 2017 – 2021
Allikas: Statistikaamet

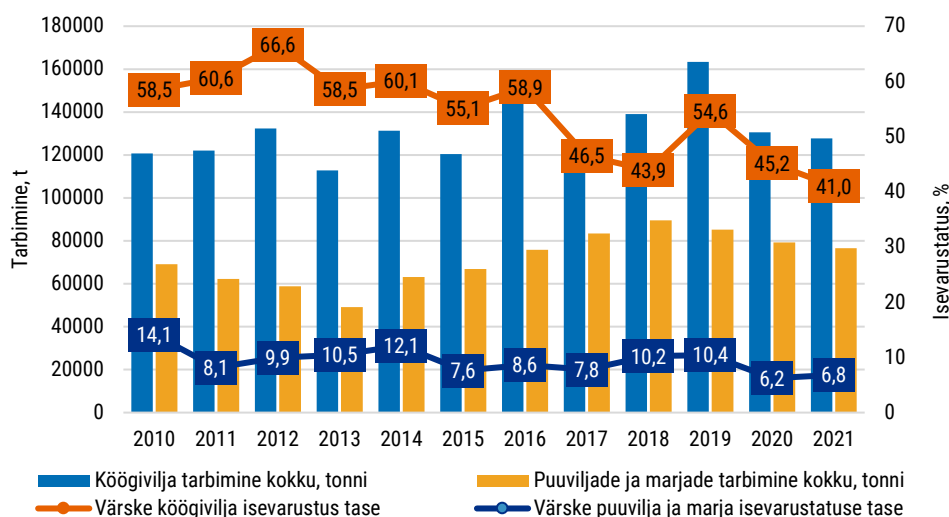
4.2 Puu- ja köögivilja (aianduskultuurid, ilutaimed ja lilled)

Renata Tsaturjan, Marje Mäger

4.2.1 Turuolukord

Nii Eestis kui ka EL-s mõjutas puu- ja köögivilja 2020/2021 turustusaastat ebasoodne ilmastik, COVID -19 pandeemia jätkumine ning kõrged väetise ja energiahinnad.

Statistikaameti andmetel oli 2021. a kogusaak köögiviljadel 52 372 t ja puuviljadel-marjadel 5 218 t ning tarbimine vastavalt 127 680 t ja 76 531 t (**Joonis 67**). 2020. aastaga võrreldes vähenes tarbimine köögiviljadel 2% ja puuviljadel 3%. Eestis toodetud köögiviljad moodustasid 41% ning puuviljad ja marjad 6,8% tarbimisest, mistõttu sõltub sektori turuolukord olulisel määral EL siseturul toimuvast.

Joonis 67. Värske puu- ja köögivilja tarbimine ja isevarustuse tase aastatel 2017-2021

Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeerium

Euroopa Komisjoni hinnangul oli puu- ja köögivilja turuolukord vaatamata paljudele katsumustele (ebasoodne ilmastik, hooajatöoliste nappus, halvenenud logistika) stabiilne, tarneahel toimis ja tootjahinnad olid tõusutrendis.

Märtsis ja aprillis tabas Lääne-, Kesk- ja Lõuna-Euroopat mitu ulatuslikku külmalainet, kus kõige külmemal ajal langesid temperatuurid -5°C kuni -10°C -ni, ja kahjustas oluliselt õitsemisfaasis olnud viljapuid, eriti luuviljalisi puuviljakultuure. Euroopa Komisjoni esialgsetel andmetel kujuneb luuviljaliste puuviljade 2021. aasta toodanguks 287 200 tonni, mis on viimase kümnendi väikseim saak. See oli teine järjestikune aasta kui luuviljaliste puuviljade toodang on viimase kümnendi madalaim ning hind oluliselt (38-51%) kõrgem viimase viie aasta keskmisest.

Euroopa Komisjon prognoosib 2021/2022 turustusaasta EL27 õunasaagiks 11,7 mln tonni, mis on 7% enam kui aasta varem ja ligi 11% enam kui viimasel kahel aastal ning hinna langemist tagasi tavapärasele tasemele. Õuna EL keskmine hind 2021. aastal püsis läbi aasta keskmisest kõrgemal tasemel – jaanuaris oli 0,78 €/kg (+18% viimase viie aasta keskmisest) ja detsembris 0,75 €/kg, mis on 5% madalam aastatagusest aga 15% kõrgem viimase viie aasta keskmisest.

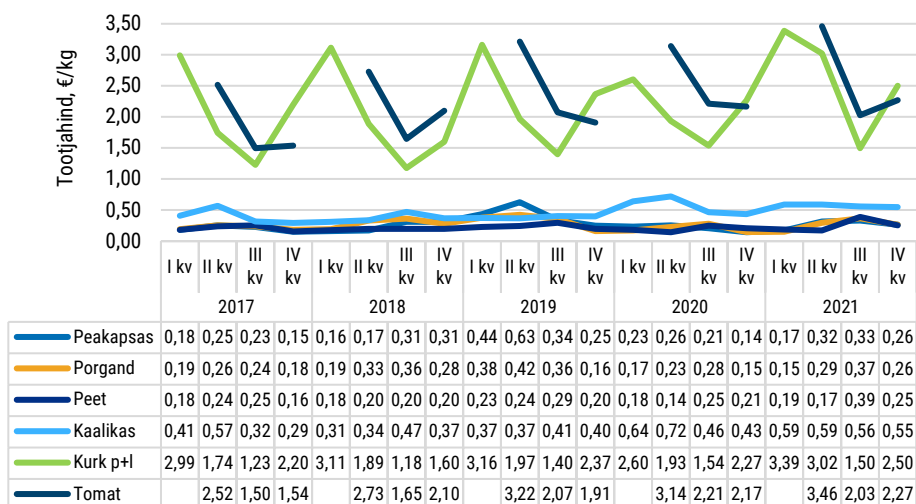
Euroopa Komisjoni andmetel oli peamiste puuviljade hinnatase EL-is kogu 2021. aastal nagu ka kahel eelmisel aastal rekordkõrge, tingituna 2019/2020 ja 2020/2021 turustusaasta keskmisest väiksemast saagist ning Covid-19 pandeemiaga kaasnenud nõudluse kasvust tervisliku toidu järele. Kuigi 2021. aasta saagi hinnatase oli mõnevõrra madalam aastatagusest, on hind jätkuvalt kõrge.

Euroopa Komisjoni andmetel olid köögiviljade keskmised hinnad 2020. aasta septembrist kuni 2021. aasta juunini langustrendis. Madalpunktist juunis tõusis hind septembriks 4,9% ning sealt edasi liikus hind aasta lõpuni tõusvas suunas.

Tomati hind EL-is oli 2021. aastal volatiilne ja liikus ühest äärmusest teise. 2020. aasta sügishooaja alguses oli tomati hind keskmisest kõrgem, kuid langes detsembris, kui soojalaine tõttu saagi valmimine kiirenes ja pakkumine ületas nõudluse. 2021. jaanuaris oli EL-i tomati keskmine hind 1,45 €/kg (+6% viimase viie aasta keskmisest), kuid jaanuaris pidurdas külmalaine saagi valmimist, mistõttu hind veebruarist märtsini liikus tõusvas suunas, langes taas märtsist maini viie viimase aasta keskmise hinna tasemele (0,92 €/kg) ning juunist oktoobrini liikus tõusvalt 1,54€/kg tasemeni, tegi siis väikese languse ning tõusis taas detsembris (1,48 €/kg). Suvekuudel püsis tomati hind EL-is rekordtasemel. Taasavatud restoranid kasvatasid jõudsalt nõudlust samal ajal kui värske tomati kasvupind on viimasel kahel aastal

vähenenud. Värske tomati keskmise hinna kallinemise üheks põhjuseks võib olla ka väikeseviljaliste tomatisortide osatähtsuse suurenemine.

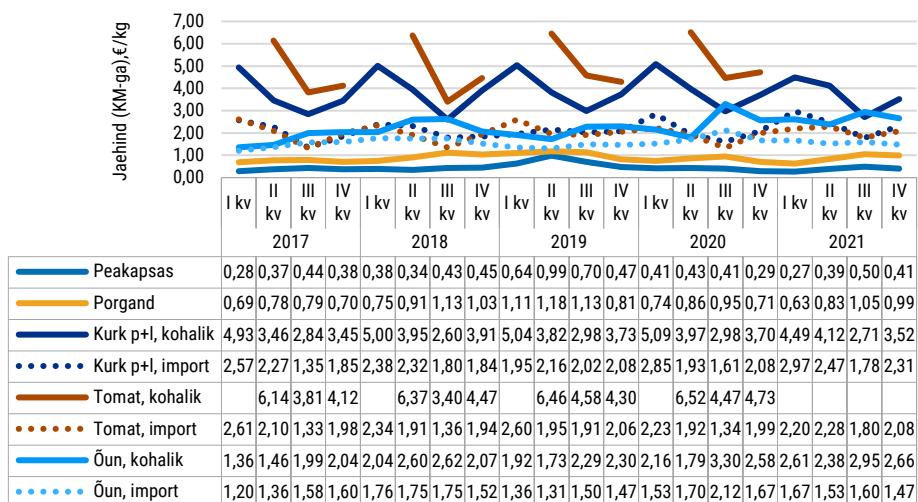
Erinevalt ELst oli Eestis 2020. aasta II poolaastast alguse saanud köögiviljade keskmiste tootjahindade langusperiood lühem. Eesti Konjunktuuriinstituudi kogutud andmetel pöördus köögiviljade keskmiste tootjahindade langus (detsembris langes viimase viie aasta madalaimale tasemele) 2021. aasta jaanuarist tõusule ning ületas 2021. aasta lõpuks pandeemiaeelset s.o 2020. aasta jaanuari taset 44-82% (**Joonis 68**). Köögiviljade keskmised tootjahinnad võrdluses aastatagusega tõusid 4-31%. 2021. aasta keskmiseks tootjahinnaks kujunes peakapsal 0,27€/kg, porgandil 0,27 €/kg, peedil 0,26 €/kg kaalikal 0,57€/kg ja kurgil (p+l) 2,6€/kg.

Joonis 68. Köögivilja tootjahinnad aastatel 2017-2021 (€/kg)

Allikas: Eesti Konjunktuuriinstituut

Eesti Konjunktuuriinstituudi kogutud värske köögivilja ja õuna jaehinnad on toodud **Joonis 69**. Köögiviljade jaehind 2021. aastal võrdluses 2020. aastaga kallines peakapsal 2%, porgandil 7% ja kohalikul õunal 10% ning odavnes kohalikul kurgil (pikk+lühike) 6% ja mugulsibulal 18%. Import kurgil (pikk+lühike) ja tomati jaehind tõusis (vastavalt 13% ja 12%) ning import õunal langes 11% võrreldes 2020. aastaga. 2021. aasta keskmiseks jaehinnaks kujunes peakapsal 0,39 €/kg (+2% võrreldes aastatagusega), porgandil 0,87€/kg (+7%), kohalikul kurgil (pikk+lühike) 3,71 €/kg (-6%) ja kohalikul õunal 2,65€/kg (+10%).

Joonis 69. Köögivilja jaehinnad aastatel 2017-2021 (€/kg)

Allikas: Eesti Konjunktuuriinstituut

4.2.2 Tootmine

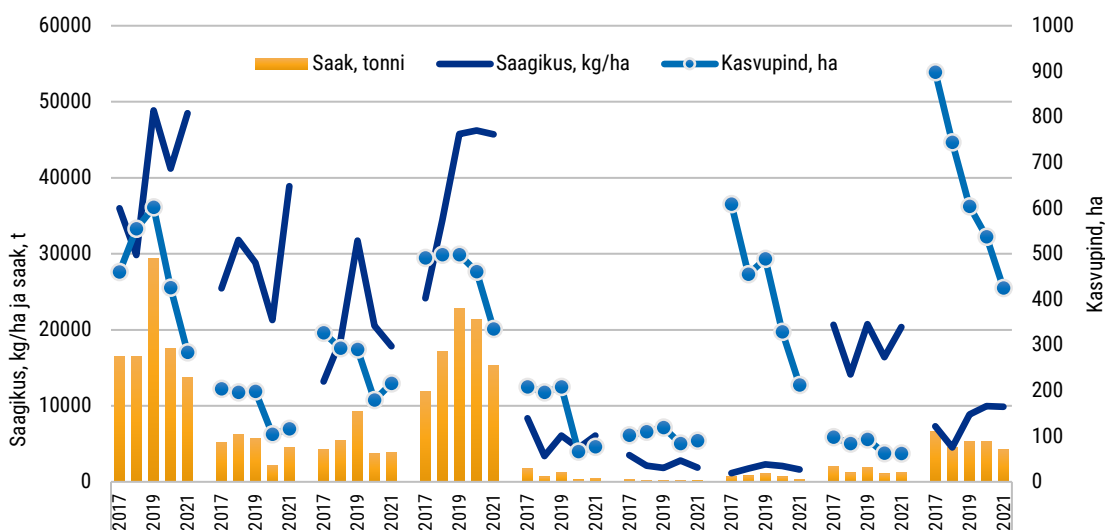
Statistikaameti andmetel kasvatati 2021. aastal aiandussaadusi kokku 6624 ha⁹⁵, millest moodustas avamaaköögivilja 27,4% (1818 ha), viljapuu- ja marjaaiad 59,9% (4032 ha), maasikad 11,1% (737 ha), katmikköögiviljad 1,3 % (87 ha) ning lilled ja ehistaimed 0,2 % (14 ha). Aiandussaaduste kogutoodangu väärtus (75,9 mln€) moodustas 14% taimekasvatussaaduste kogutoodangu väärtusest (556,1 mln €) ning suurenes aasta võrdluses 41%. Väärtuse suurenemist mõjutas peamiselt hinnatõus.

Kasvupinna vähenemise tõttu jäi avamaaköögivilja saak 2021. aastal mullusega võrreldes väiksemaks, kuid saagikus ületas viimase viie aasta keskmist 17%

Aiandussaaduste kogutoodangu väärtusest moodustab köögivilja ligi poole (46%), puukooli toodang 28%, lilled 16% ja puuvili 10%.

Statistikaameti andmetel kasvatati 2021. aastal avamaaköögivilja kokku 1818 ha (**Joonis 70**), millest 1599 ha (88%) põllumajanduslikes majapidamistes ning 219 ha (12%) põllumajanduslikes kodumajapidamistes ja põllumajanduslike majapidamiste kodusaadades. Mahe avamaaköögivilja kasvupind (237 ha) moodustas 2021. aastal avamaaköögivilja pinnast 13% ning suurenes aastaga 39 ha (20%) võrra.

Katmiklal kasvatati köögivilja kokku 87 ha, millest põllumajanduslike majapidamiste 19 ha (22%) ja kodusaadade 68 ha (78%). Katmikköögiviljade pind aastaga ei muutunud.

Joonis 70. Avamaaköögivilja kasvupind, saak, saagikus aastatel 2017–2021

Allikas: Statistikaamet

Avamaaköögivilja kasvupind on viimase viie aastaga (2017-2021) kahenenud üle poole - 3397 ha-lt 1818 ha-ni (**Tabel 5**), sh põllumajanduslikes majapidamistes kolmandiku võrra (-732 ha). Võrdluses 2020. aastaga on avamaaköögiviljade kasvupind vähenenud 431 ha (19%). Avamaaköögivilja kasvupinna vähenemise üheks põhjuseks 2021. aastal võib olla 2020. saagiaasta madal tootjahind.

⁹⁵ Puukoolide pinna kohta 2021. andmed puuduvad

Tabel 6. Kõogivilja kasvupind (ha) 2020. ja 2021. aastal

Näitaja	2020	2021	Muutus, ha	Muutus, %
Kapsas	426	284	-142	-33
Kurk	104	116	12	12
Söögipeet	179	216	37	21
Porgand	461	335	-126	-27
Mugulsibul	66	77	11	17
Küüslauk	84	90	6	7
Roheline hernes	329	212	-117	-36
Kaalikas	63	62	-1	-2
Muu kõogivili kokku	537	425	-112	-21
Avamaakõogivili kokku	2250	1818	-432	-19

Allikas: Statistikaamet

Kõogivilja kogusaak oli 2021. aastal (52 372 t) 11% väiksem eelmisest aastast ja viimase viie aasta väikseim. Kõogiviljade kogusaagist moodustas avamaakõogivili 84% (43 917 t) ja katmikkõogivili 16% (8455 t).

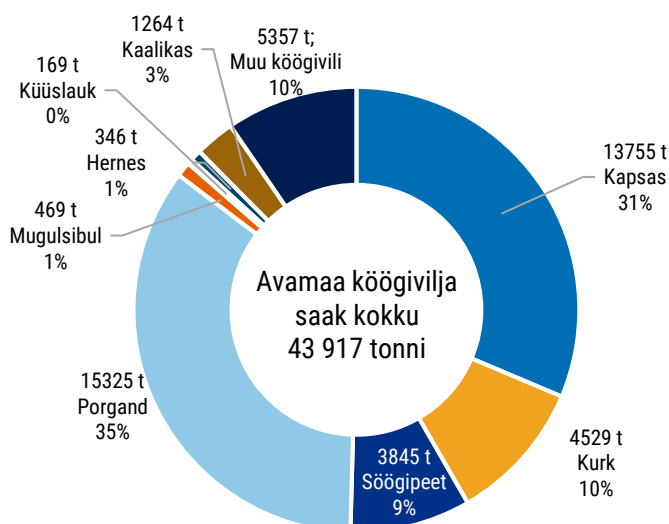
Avamaakõogivilja kogusaagiks saadi 2021. aastal 43 917 tonni, mis on viimase viie aasta väiksem, kuigi keskmine saagikus (24 150 kg/ha) ületas viimase viie aasta keskmist saagikust (20 724 kg/ha) 17% võrra. Põllumajandus- ja Toiduameti esialgsetel andmetel oli mahekõogivilja kogusaagi (591 t) osakaal avamaakõogivilja kogusaagist 1,3% ja on võrreldes 2020. aastaga (mil oli 1,6 %) väiksem. Avamaakõogivilja kogusaagi vähenemise peamiseks teguriks oli kasvupinna vähenemine v.a söögipeet ja mugulsibul ning keskmisest jahedam kevad ja juunis-juulis pikalt kestnud kuumalaine, mistõttu avamaakõogiviljad said kasvuhoo sisse alles augustis kui pikk kuum ja kuiv periood lõppes.

2021. aasta oli kõige soodsam kurgi kasvatuseks, mille puhul soe suvi ja kastmissüsteemi olemasolu tagas viimase viie aasta kõrgeima saagikuse (38 889 kg/ha) ning saagiks kujunes 4529 tonni (kaks korda enam kui 2020.aastal).

Mugulsibula saagikuseks kujunes 6103 kg/ha ja saagiks 469 t, mis oli kaks korda enam kui 2020. aastal. Ka kaalikale sobis eelmise aasta ilmastik, sest nii saak (1264 t) kui ka saagikus (20 373 kg/ha) ületasid eelnenud aasta näitajaid.

Kuigi kapsa (48 477 kg/ha) ja porgandi (45 691 kg/ha) saagikus oli aastatagusega võrreldes pea viiendiku võrra kõrgem, oli saak (kapsal 13 775 t ja porgand 15 325 t) mullusest ja ka viimase viie aasta keskmisest vastavalt 27% ja 13% väiksem. Söögipeedi saagiks saadi 3845 tonni, mis oli 5% enam kui 2020. aastal, peamiselt kasvupinna suurenemisest, sest saagikus jäi alla nii viimase viie aasta keskmisest kui ka aastatagusest.

Aasta oli ebasoodne küüslaugu ja roheline herne kasvatuseks, sest jaheda ilma tõttu mais võttis mulla soojenemine kauem aega ja järgnenud kuumalaine ja niiskusepuudus takistas taimede arengut. Küüslaugu saak (169 t) ja saagikus (1863 kg/ha) kujunes ligi kolmandiku võrra väiksemaks aastatagusest, sealjuures jäi saagikus viimase viie aasta keskmisest (2431 kg/ha) ligi neljandiku võrra väiksemaks. Rohelise herne saak (346 t) kujunes viimase viie aasta väiksemaks ja saagikus (1635 kg/ha) 52% madalamaks viimase viie aasta keskmisest saagikusest.

Joonis 71. Avamaaköögivilja kogusaak (t) ja jaotus aastal 2021

Allikas: Statistikaamet

2021. aasta kuumal suvel oli katmikköögivilja kasvatajatele proovikiviks taimedele sobiva temperatuuri tagamine ajal, mil üle kuu aja järjest valitses väga kuum ilm (ligi 30 kraadi). Kuigi kurk ja tomat on soojalembesed kultuurid, oli 2021. aasta suvine kuumus ka neile liiast. Pikaajaline kõrge temperatuur kasvuhuones kurnas taimi ja taimed vananesid kiiresti. Probleem oli ka tomati viljumisega, sest kuumuse (üle 32 kraadi) tagajärjel muutub tomati õietolm steriilseks ja vilju ei moodustu.

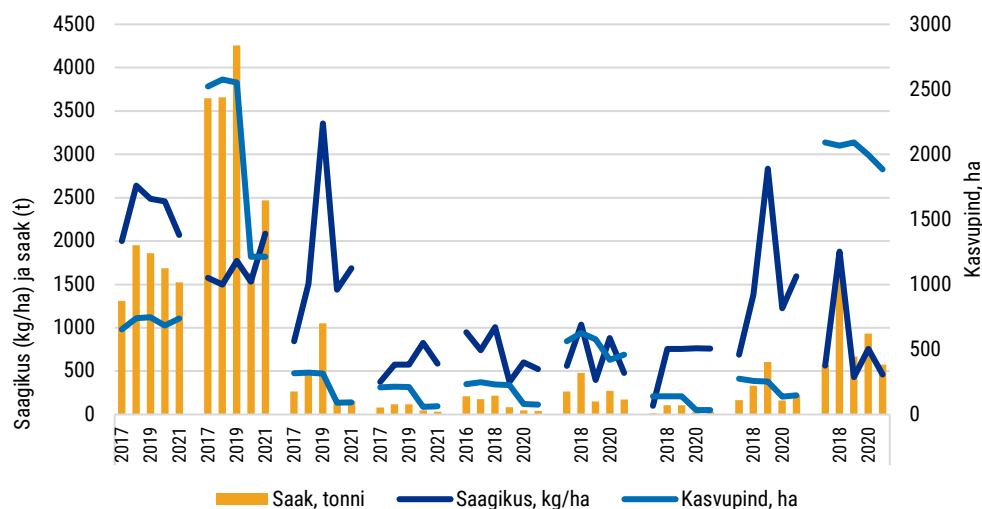
Katmikköögivilja kogusaagiks saadi 8455 tonni, mis on 839 tonni (28%) enam kui 2020. aastal aga 7% väiksem viimase viie aasta keskmisest saagist (9070 t). Katmikköögivilja keskmiseks saagikuseks kujunes 97 184 kg/ha.

Põllumajandus ja Toiduamet tuvastas karantiinsete kahjustajate seireprogrammi käigus esmakordselt Eestis *Tomato brown rugose fruit virus*, mis kahjustab nii harilikku tomatit kui harilikku paprikat ning mille levik on nii katmikala kui avamaa tootmises EL-is järjest suurenenud.

Puuviljad ja marjakultuurid

Statistikaameti andmetel oli 2021. aastal viljapuude ja marjaaedade sh maasikate pind kokku 4705 ha, sellest 83% (3921 ha) majandatakse põllumajandusmajapidamistes ja 17% (785 ha) põllumajanduslikes kodumajapidamistes ja põllumajanduslike majapidamiste kodusaedades. Mahe viljapuu- ja marjaaiad sh maasikas (2481 ha) moodustavad 53% viljapuude ja marjaaedade kogupinnast ning on aastaga vähenenud 4% võrra (-92 ha).

Viljapuu - ja marjaaedade kogupind (vähenemine 0,3%) ja struktuur 2021. aastal aastatagusega võrreldes oluliselt ei muutunud, kusjuures maasikate pind suurenes 52 ha võrra, kuid viljapuu- ja marjaaedade pind vähenes 64 ha võrra (**Joonis 72**). Viljapuu- ja marjaaedade pinnast moodustasid õuna- ja pirnipuud ligi kolmandiku (1213 ha), maasikad 16% (737 ha), must sõstar 10% (459 ha), vaarikas 3% (146 ha) ning kirsid, ploomid, punane sõstar, karusmari kokku 6% (266 ha), muud puuviljad ja marjad 40% (1885 ha). Must sõstra pind suurenes 39 ha võrra ning muud puuviljad ja marjad pind vähenes 112 ha võrra eelmise aastaga võrreldes.

Joonis 72. Viljapu ja marjaaedade pind, saak ja saagikus aastatel 2017-2021

Allikas: Statistikaamet

2021. aasta keskmisest jahedam kevad, juunis-juulis valitsenud põud ja pikk kuumalaine, vihmane ja keskmisest jahedam august ei soosinud puuvilja- ja marjakultuuride kasvatamist. 2021. aasta puuvilja- ja marjasaak, sh maasikad oli 5219 tonni, mis on 6% enam võrreldes aastatagusega (4936 t) samas aga neljandiku võrra väiksem viimase viie aasta keskmisest saagist (6 934 t). Põllumajandus- ja Toiduameti

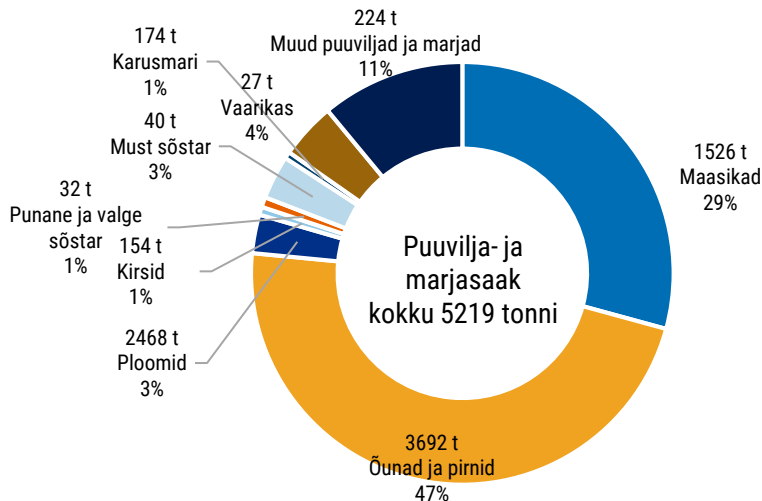
Puuvilja- ja marjakasvatajate jaoks oli tegemist teise ebasoodsa aastaga järjest, sest ka 2020.aastal jäi saak jaheda kevade ja juuni kuumalaine tõttu kesiseks.

esialgsetel andmetel moodustas mahetoodangu (1327 t) 2021. a puuvilja ja marjade sh maasikad kogusaagist 25% ja osatähtsus võrdluses 2020. aastaga tõusis (13lt 25%ni). Puuvilja- ja marjakasvatajate jaoks oli tegemist teise ebasoodsa aastaga järjest, sest ka 2020. aastal jäi saak jaheda kevade ja juuni kuumalaine tõttu kesiseks. Kersti Kahu (Eesti Maaülikooli, Polli aiandusuuringute keskus)

hinnangul ei saa 2021. aasta saakidega rahule jääda. Suur osa selles oli ilmastikul, eriti rikkus saaki suvine põud. Aastale oli iseloomulik õuna- ja ploomipuudele mitte kõige soodsam öitsemisperiood (jahe, tuuline), suvine põud, väga tugev lehetäide rünnak just õuna- ja ploomipuudel. Pollis päästis õunasaagi juulikuu sademed.

2021. aasta puuvilja ja marjasaagist moodustasid õunad ja pirnid 47%, marjad sh maasikad 49% ning kirsid ja ploomid 4% (**Joonis 73**). Võrreldes 2020. aastaga oli suurem õuna- ja pirnisaak (51%) ja saagikus (2085 kg/ha), ploomisaak (20%) ja saagikus (1687 kg/ha) ning vaarikasaak (37%) ja saagikus (1595 kg/ha). Aastatagusest väiksemaks kujunes kirsisaak (32%) ja saagikus (29%) ning marjasaak.

2021. aasta maasikasaak (1526 t) oli 9% väiksem ja saagikus (2070 kg/ha) 16% väiksem aastatagusest ja 11% väiksem viimase viia aasta keskmisest. Aedmaasikahooaeg langes kokku juunis-juulis püsinud kuumalainega, mistõttu saak valmis korruga ja hooaeg jäi lühikeseks ning saagikadu oli suur.

Joonis 73. Puuvilja- ja marjasaak ning jaotus aastal 2021, tonni
Allikas: Statistikaamet

4.2.3 Töötlemine

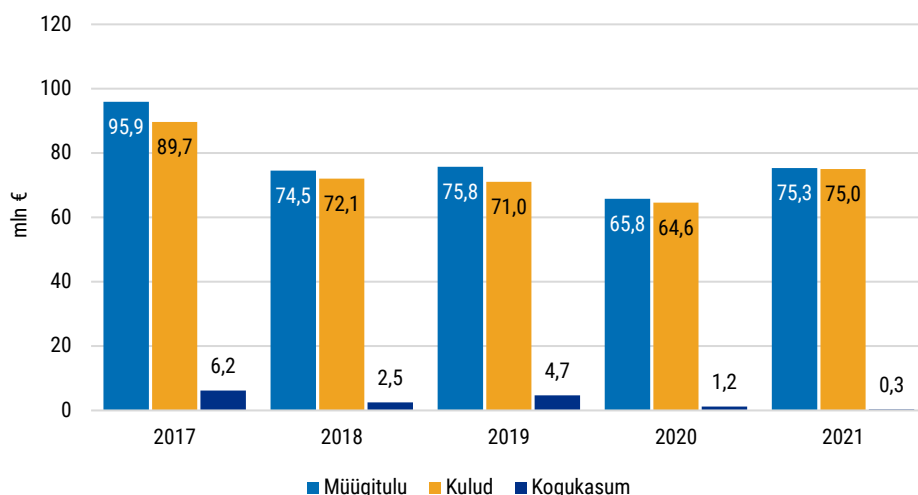
Puu- ja köögiviljatööstuses tegutseb 90 ettevõtet (2020. a andmetel). Enamus neist (84%) on mikroettevõtted, vaid ühes ettevõttes on töötajaid üle 100.

Puu- ja köögiviljatööstuste majandustegevuses peegelduvad koroonakriisi mõjutused. Eelmise aasta esimesed kuud olid puu- ja köögiviljatööstustele edukad. HoReCa sektori vähenenud nõudlust kompenseeris jaemüük. Koroonaviiruse leviku tulemusel tekkis ostupaanika ja inimesed hakkasid toitu varuma (sh purgisuppe). Ostupaanika raugemisel nõudlus vähenes. Kuigi müügitulu on jõudnud kriisieelsele tasemele on ettevõtete kasumlikkus juba teist aastat languses.

Puu- ja köögiviljatööstuste **müügitulu** oli 2021. aastal 75,3 mln eurot (**Joonis 74**), 14,5% (+9,5 mln €) võrra rohkem võrreldes eelmise aastaga. Suurenes eelkõige välisnõudlus (14%). Puu- ja köögivilja töötleva tööstuse müügitulu moodustas 2021. aastal 3,3% toiduainetööstuse ning 0,5% töötleva tööstuse müügitulust.

Puu- ja köögivilja töötlevate ettevõtete 2021. aasta **kulud** olid 75,0 mln eurot ehk 16,1% suuremad kui aasta varem. Kulude kasv tulenes eelkõige sisendite kallinemisest. Kiiresti on kasvanud ka tööjõukulud (13%).

Müügitulu vähenes kuludest kiiremini, mille tulemusel ettevõtete kasumlikkus kahanes. Puu- ja köögivilja töötlevate ettevõtete **kogukasum** oli 2021. aastal 0,3 mln eurot, mida oli neli korda (-0,9 mln €) vähem kui eelmisel aastal, moodustades 0,4% toiduainetööstuse ning 0,03% töötleva tööstuse kogukasumist.

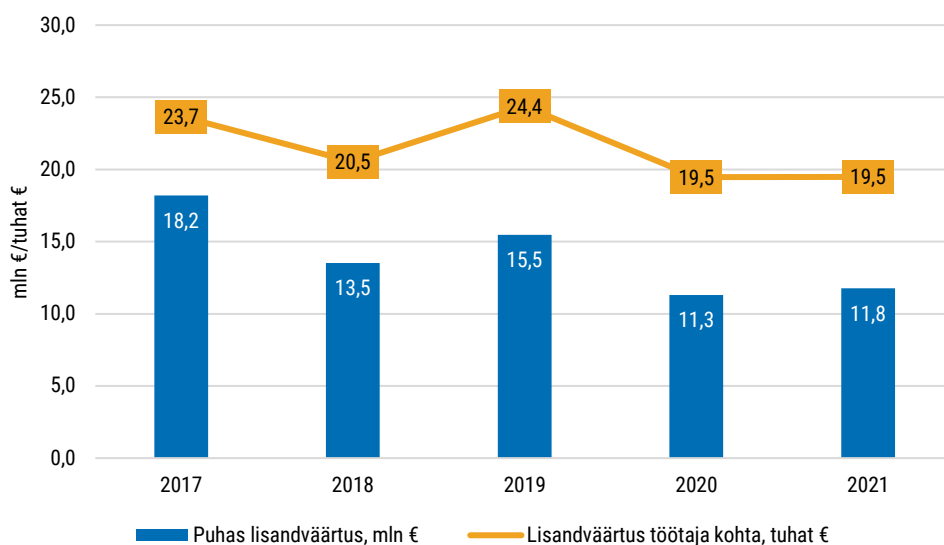

Joonis 74. Puu- ja köögiviljatööstuse müügitulu, kulud, kogukasum aastatel 2017–2021

Allikas: Statistikaamet

Puu- ja köögiviljatööstuste poolt loodi 2021. aastal 11,8 mln eurot **puhast lisandväärtust (Joonis 75)** ehk 4,1% (0,5 mln €) rohkem kui eelneval aastal, see moodustab 3,2% toiduaine- ning 0,4% töötleva tööstuse lisandväärtusest.

Ettevõtete efektiivsus aastases võrdluses ei muutunud. Puu- ja köögiviljatööstuses loodi 2021. aastal 19 500 eurot lisandväärtust töötaja kohta.

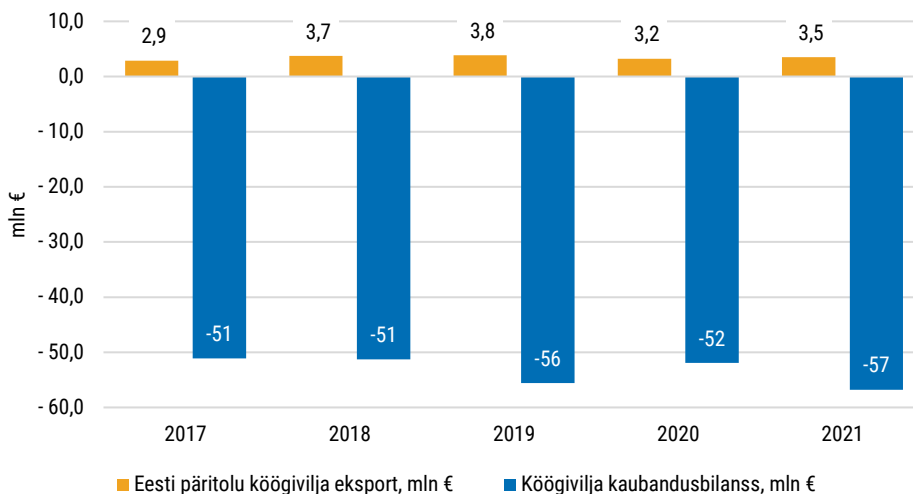
Joonis 75. Puu- ja köögiviljatööstuses loodud lisandväärtus, lisandväärtus töötaja kohta aastatel 2017–2021

Allikas: Statistikaamet

Andmekaitse seadusest tulenevalt puu- ja köögiviljatööstuste investeeringute andmeid Statistikaamet 2021. aastal ei avaldanud.

4.2.4 Väliskaubandus

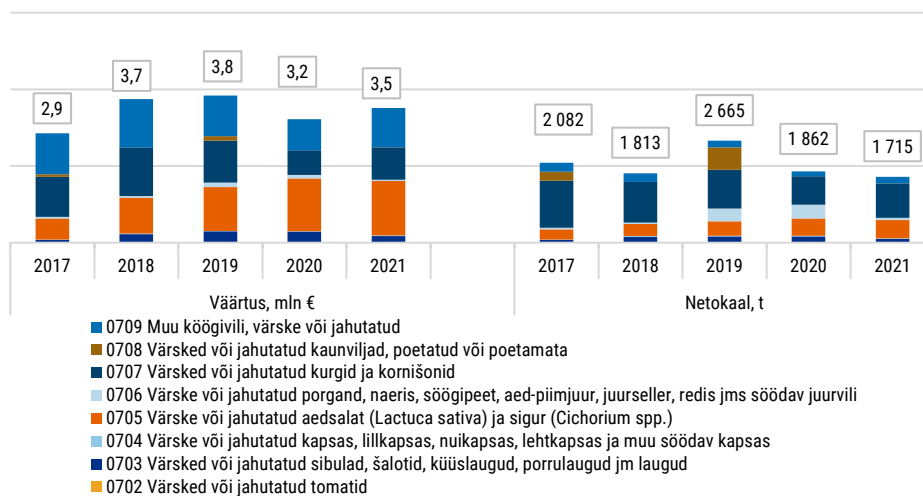
Värske köögivilja eksport võrreldes impordiga on endiselt kordades väiksem (**Joonis 76**). Statistikaameti esialgsetel andmetel oli 2021. aasta Eesti päritolu **värske köögivilja (CN0702-0709) ekspordimaht 1715 tonni ja ekspordiväärtus 3,5 mln eurot**. Aastases võrdluses kasvas värske köögivilja ekspordikäive 9% (0,29 mln€), kuid kogus vähenes 8% (147 t).

Joonis 76. Eesti päritolu köögivilja eksport, köögivilja kaubandusbilanss, 2017-2021 (mln €)

Allikas: Statistikaamet

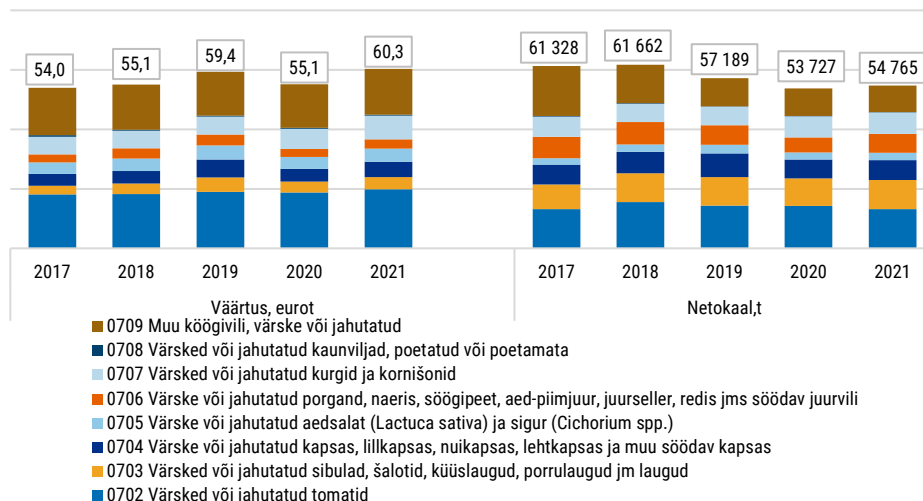
Ekspordikäibest moodustasid suurima osa aedsalat (41%), kurk (24%), ja muu köögivilja (29%). Võrreldes 2020. aastaga ekspordimaht suurenes kapsal 11% (1,7 t), aedsalatil 6% (26,8 t) ja kurgil 19% (144,4 t) ning vähenes sibulal 40% (64 t) ja porgandil 83% (298,8 t). Värske köögivilja ekspordihind on tõusnud kapsal 24% ja juurviljadel (KN0706) 111% ning kurgil 10% aastatagusega võrreldes. Eesti päritolu värske köögivilja ekspordi **peamised sihtriigid** olid Leedu (51% mahust), Läti 38%, Soome (8%), Rootsi 2,1%, Bulgaaria (0,5%).

Joonis 77. Eesti päritolu köögivilja eksport aastatel 2017–2021

Allikas: Statistikaame

Värsket köögivilja imporditi 60 mln euro eest, võrreldes 2020. aastaga kasvas värske köögivilja impordikäive 9% ja kogus 2%. Võrreldes 2020. aastaga oli impordikogus väiksem tomatil 7% (1031 t) ja muul köögiviljal 3% (252 t). 2021. aasta impordi hind langes porgandil (-6%) ja värsketel kaunviljadel (-16%), ülejäänud kaubaartiklidel hind tõusis 4–15%. Värskeid köögivilju imporditi 2021. aastal Eestisse 20 riigist. Olulisemad impordi saatjariikideks olid Läti (28% mahust), Holland (22%), Poola (18%), Hispaania (8%), Soome (5%) ja Ukraina 4%. Ülejäänud riikide osatähtsus impordist moodustas kokku 8%.

Joonis 78. Köögivilja import aastatel 2017–2021

Allikas: Statistikaamet

Eesti päritolu värskeid puuvilju ja marju eksporditi 2021. aastal kokku 112 tonni (+0,6 t) 419 826 euro eest, mis võrreldes eelmise aastaga suurenes 54%. Eesti päritolu värskeid puuviljade ja marjade ekspordiväärtusest moodustasid marjad 90% (379 577 €) ja puuviljad, peamiselt värskeid kirsid, 7% (30 321€). Võrreldes 2020. aastaga kasvas värskeid marjade ekspordikogus 46% (32 t) võrra. Värskeid marjade ekspordimahust 2021. aastal moodustasid mustikad 31% (34,5 t), jõhvikad ja kannasmustikad 19% (21,3 t), pohlad 17% (18,6 t), must sõstar 15% (16,3 t), muud marjad liigist mustikas 6% (6,6 t) ning maasikad 3% (3,2 t). Eesti päritolu värskeid puuvilju ja marju veeti 2021. aastal 7 riiki, sealhulgas olulisemad sihtriigid olid Soome (65%), Bulgaaria (19%) ja Leedu (15%).

Värskeid puuvilju ja marju imporditi 2021. aastal 105,6 mln euro eest kokku 101 464 tonni. 2020. aastaga võrreldes vähenes impordikogus 2% (1,8 t) ja väärtus 0,7% (0,7 mln €) võrra. Võrreldes 2020. aastaga vähenes värskeid banaanide (2%), õunte ja pirnide (6%) ja marjade sh maasikate (29%) impordikogus, ülejäänud värskeid puuviljade ja marjade kogus kasvas 2-13%. Impordihind võrdluses aastatagusega oli madalam banaanidel (1,3%) ning õuntel ja pirnidel (12%), ülejäänud puuviljade ja marjade aga kõrgem (2- 21%). Puuviljade ja marjade olulisemad saatjariigid olid Läti (3%), Hispaania (12%) ja Holland (12%).

4.3 Mahepõllumajanduslik taimekasvatuse

Marika Ruberg

Mahepõllumajanduslikku taimekasvatust iseloomustab rohumaade suur osatähtsus: 2021. aastal koos lühiajaliste rohumaadega 64% (**Tabel 7**).

Maheteravilja (sh tatart) kasvatati 2021. aastal 53 438 ha, võrreldes aasta varasemaga suurenes 2021. aastal teravilja kasvupind 0,5%. Teravilja kasvupinnast moodustas ligi poole ehk 48% (27 959 ha) kaer. Kaerale järgnesid nisu (12 728 ha), tatar (5416 ha), rukis (4309 ha) ja oder (2455 ha).

Mahe kaunvilju kasvatati 9262 hektaril, võrreldes eelneva aastaga vähenes nende kasvupind ligikaudu 2%. Kõige enam kasvatati põldhernest (7214 ha) ja pölduba (1694 ha). Mahe tehnilisi kultuure kasvatati 13 250 hektaril. Neist kõige enam rapsi ja rüpsi (8196 ha) ning kanepit (3837 ha).

Mahe avamaaköögivilja kasvatati 237 hektaril, võrreldes aasta varasemaga suurenes maheköögivilja kasvupind 20%. Maheköögiviljadest kasvatati kõige rohkem, maapirni (41 ha), punapeeti (27 ha) ja rabarberit (21 ha). Viie hektarist suuremal pinnal kasvatati veel ka porgandit, sibulat, küüslauku, naerist, kaalikat ning pastinaaki. Mahekartuli kasvupind on juba aastaid väike – kartulit kasvatati 131 hektaril, võrreldes eelmise aastaga vähenes kasvupind 17%. Katmikalal kasvatati maheköögivilja 0,4 hektaril.

Mahe puuvilja- ja marjakultuure kasvatati kokku 2427 hektaril, võrreldes eelmise aastaga nende kasvupind vähenes 4% võrra. Puuviljakultuuridest kasvatati valdavalt õunapuid (467 ha), vähem ploome, kirsse ja pirne. Marjakultuuridest oli suurima kasvupinnaga jätkuvalt astelpaju (1 283 ha). Kasvatati ka musta sõstart (268 ha), mustikat (112 ha), arooniat (72 ha), vaarikat (23 ha) ja punast sõstart (15 ha). Mahemaasikat kasvatati 54 hektaril, võrreldes varasema aastaga suurenes maasika kasvupind 6%.

Tabel 7. Mahepõllumajanduslik taimekasvatus 2016–2021 (ha)

	2017	2018	2019	2020	2021
Püsirohuma	82 209	88 026	97 721	93 896	93 259
Lühiajaline rohuma	35 102	39 518	47 982	47 880	52 674
Teravili	39 112	45 634	53 935	53 150	53 438
Kaunvili	9058	9526	8544	9477	9262
Raps, rüps	4834	4734	4812	5412	8196
Kartul	153	142	132	158	131
Avamaa köögivili	211	217	126	198	237
Maasikas	40	49	57	51	54
Viljapuu- ja marjaaed	2384	2450	2547	2522	2427

Allikas: Mahepõllumajanduse register

5 Loomakasvatus (sh mahepõllumajanduslik)

Liina Jürgenson

Põllumajandusloomade ja kodulindude arv 2021. aastal vähenes. Statistikaameti andmetel oli Eestis 2021. aasta lõpus 250 700 veist (**Tabel 8**), sh lihaveiseid 31% ja piimalehmi 33%. Eelmise aastaga võrreldes vähenes veiste arv 2600 looma võrra, millest suurema osa (69%) moodustasid lihaveised. Sigu oli 2021. aasta 31. detsembri seisuga 308 000, mis on ~9000 sea võrra vähem kui aasta tagasi. Lambaid ja kitsi oli 68 800 ja aastaga on nende arv vähenenud 3800 looma võrra. Viimati oli Eestis lammaste ja kitsede arv alla 70 000 15 aastat tagasi. Kodulinde oli 2021. aasta lõpus 2 103 600, mis on viimase viie aasta võrdluses väikseim arv.

Tabel 8. Loomade arv 31. detsembri seisuga, tuhat

	2020	2021	Muutus, tuhat	Muutus, %
Veised	253,3	250,7	-2,6	-1,0
sh lihaveised	79,2	77,4	-1,8	-2,3
sh piimalehmad	84,3	83,6	-0,7	-0,8
Sead	316,8	308,0	-8,8	-2,8
Lambad ja kitsed	72,6	68,8	-3,8	-5,2
Kodulinnud	2148,8	2103,6	-45,2	-2,1

Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeerium

5.1 Piim

Kalev Karisalu

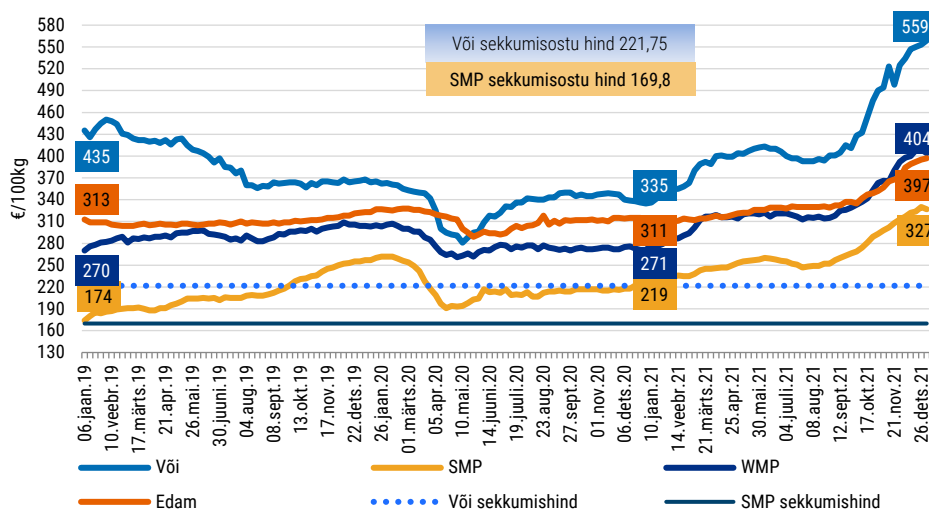
5.1.1 Turuolukord

Nii Eestis, EL-is kui maailmas tervikuna kujunes 2021. aasta piimatootjate ja -töötajate jaoks vastuoluliseks. Ühelt poolt kergitas tugev nõudlus (eriti Hiina suunalt) ja piiratud pakkumine piima ja piimatoodete hinnad viimaste aastate keskmisest kõrgemale, teiselt poolt aga esitas tootmise jätkusuutlikkusele tõsise väljakutse tootmissisendite (sööt, energia, väetis, tööjõud) ulatuslik hinnatõus.

Sisendihindade tõus ja üldine kõrge inflatsioon tõukasid omakorda tagant piima ja piimatoodete hinnatõusu. Eelmisel aastal piima ja piimatoodete turgu raputanud COVID-19 pandeemia mõju küll vähenes, sest viiruse leviku tõkestamiseks võetud meetmed olid aastatagustega võrreldes leebemad ning turuosalised harjusid pandeemiaga arvestama, kuid uute viirusetüvede leviku tõttu püsis olukord keerulisena.

Maailmas tervikuna toodeti 2021. aastal piima küll 0,3% aastatagusest rohkem, kuid II poolaastal kasv aeglustus ning septembrist alates jäi pakutav piimakogus eelmise aasta vastava kuu toodangust isegi väiksemaks. Peamistest piimatooted eksportivatest riikidest näitasid protsentuaalselt suurimat kasvu Lõuna-Ameerika riigid Argentiina ja Uruguai (vastavalt +4% ja +1,8%), koguseliselt aga USA (+1,4 mln t). Olulise eksportööri Uus-Meremaa toodang jäi enam-vähem samaks (suurenemine +0,1%). Ukrainas, Austraalias, EL-is ja Tšiilis töötlemiseks pakutav piimakogus vähenes aastatagusega võrreldes vastavalt 5,7%, 0,9%, 0,3% ja 0,3%. Olulisematest piimatooted importivatest riikidest kasvas piimatootmine enim Hiinas (prognoos +3%), Mehhikos (+2,5%), Jaapanis (+2,1%) ja Türgis (+2,1%). Kuna piima tootmine maailmas jäi vaatamata tugevale nõudlusele üsna samale tasemele, piimatoodete hinnad tõusid.

EL-i peamiste piimatoodete hinnatõus 2021. aastal (eriti II poolaastal) oli väga kiire (**Joonis 79**). Kõikide toodete hinnad tõusid ning aasta lõpuks olid viimaste aastate kõrgeimal tasemel. Enim ehk 67% võrra suurenes aastaga või hind, küündides 2017-2018. aasta „võibuumi“ ajal nähtud rekordilise taseme lähedale (559 €/100kg) ja ületades sekkumishinda juba 152 protsendipunkti võrra. Piimapulbri hind saavutas absoluutse rekordi, tõustes aastaga 49% võrra, tasemele 404 €/100kg. Lössipulbri hind tõusis samuti 49% võrra, tasemele 327 €/100kg, olles sekkumishinnast 93 protsendipunkti kõrgem. Viimati maksti lõssipulbri eest sama palju 2014. aasta alguses. Teiste toodetega võrreldes stabiilsemana püsiv Edam juustu hind hakkas II poolaastal samuti tõusma, kerkides aastaga 28% võrra rekordilisele tasemele 397 €/100kg.

Joonis 79. EL keskmised piimatoodete hinnad perioodil 2019-2021

Allikas: Euroopa Komisjon

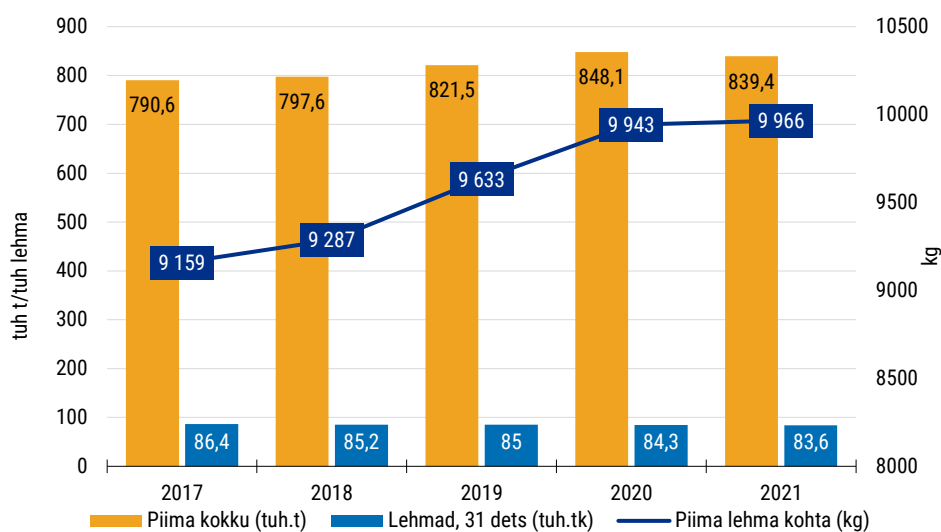
5.1.2 Tootmine

Statistikaameti esialgsetel andmetel toodeti 2021. aastal Eestis piima 839 400 tonni, aastatagusest kogusest 1% ehk 8400 tonni võrra vähem (**Joonis 80**). Viimati langes piima kogutoodang aastases võrdluses 2015. aastal. Karjades peeti 2021. aasta lõpu seisuga aastatagusega võrreldes 700 piimalehma vähem (-0,8%). Piimalehmade keskmine produktiivsus on kasvanud alates 2003. aastast. Kasv jätkus ka 2021. aastal kuigi tagasihoidlikuima tempoga. Keskmine piimatoodang lehma kohta aastas suurenes vaid 0,2% ehk 23 kg võrra tasemele 9966 kg.

Piima kogutoodangu vähenemist põhjustasid mitmed tegurid. Majandusliku poole pealt pärssis tootmist kiire ja laialdane tootmissisendite hinnatõus, samal ajal kui piima kokkuostuhind püsis pikalt paigal.

Piimatootmise tootmistüübi (FADN järgi) kulude struktuuri andmetele ja Statistikaameti 2021. aasta hinnaindeksitele tuginedes kasvasid piimatootmise kogukulud 2021. aastal hinnanguliselt umbes 9% võrra. Tootjad vähendasid lisa söötade ostmist, mis kahandas lehmade produktiivsust. Ilmastiku osas tekitas pikk suvine kuumaperiood lehmades stressi ja vähendas samuti väljalüpsse. Piima kogutoodangu vähenemise puhul tuleb siiski märkida, et valdavalt toimus langus mitteturustatava piima arvelt ning esmaostjate poolt 2021. aastal Eestis kokkuostetud piima kogus eelmise aastaga võrreldes suurenes (vt piima kokkuost ja töötlemine).

Suvised kuumaperioodi tõttu kannatas ka söödavarumine. Kui tavapärasest külmem kevad mõjus rohukasvule hästi ja rohusilo esimene niide oli väga hea, siis järgmised niided jäid põua tõttu kesiseks. Põud mõjutas ka haljasmaisi kasvu – saak jäi aastatagusega võrreldes kasvupinna mõne protsendilise vähenemise juures veerandi võrra väiksemaks. Tagasihoidlikumat söödavarumist aitasid katta eelmise aasta silovarud.

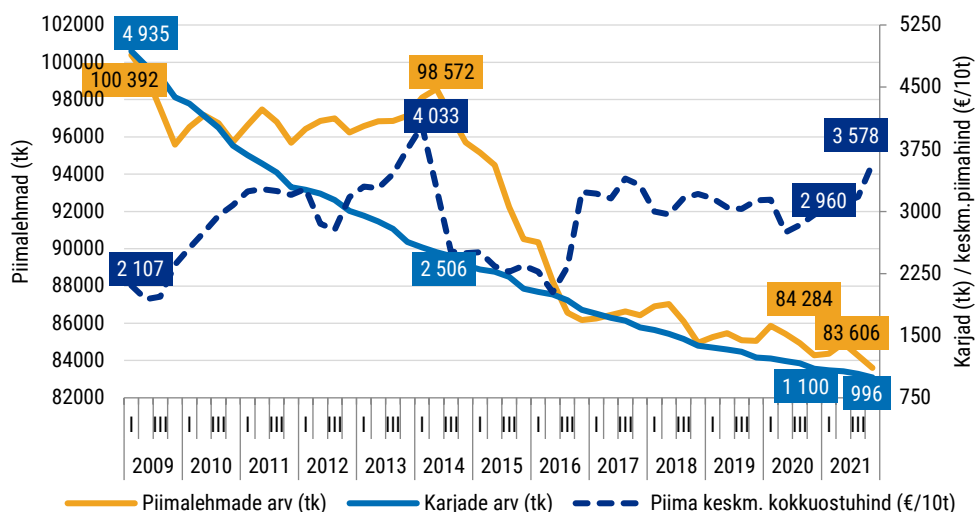

Joonis 80. Piimatootmise põhinäitajad 31. detsembri seisuga aastatel 2017–2021

Allikas: Statistikaamet

Viimase viie aasta jooksul on piima kogutoodang Eestis viimase aasta kergest langusest hoolimata kerkinud kokku 6,2% ehk 48 800 tonni võrra. Kogutoodangu aluseks olevad piimalehmade arv ja keskmine produktiivsus näitasid samal perioodil vastassuunalist arengut – kui keskmine produktiivsus kasvas 8,8% ehk 807 kg võrra, siis lehmade arv vähenes 3,2% ehk 2800 looma võrra.

Piimalehmade pidajate arv vähenes PRIA põllumajandusloomade registri andmetel 2021. aasta lõpuks aastatagusega võrreldes 9,5% ehk 104 pidaja võrra 996 pidajani (**Joonis 81**). Viimati jäi piimalehmapidajate arvu aastase vähenemise määr alla 10% aastal 2012. Tavapäraselt moodustasid enamiku lehmapidamise lõpetajatest väga väikesed, peamiselt oma tarbeks mõne lehma pidajad. Nii omasid 59,6% kõikidest lõpetajatest vaid 1-2 lehma ning 82,7% 1-9 lehma. Viie aasta taguse ajaga võrreldes on Eestis piimatõugu lehmade pidajate arv kahanenud kokku 37,8% võrra, sealjuures 63,2% kõikidest lõpetanutest moodustasid 1-2 lehma pidajad ning 85,4% 1-9 lehma pidajad.

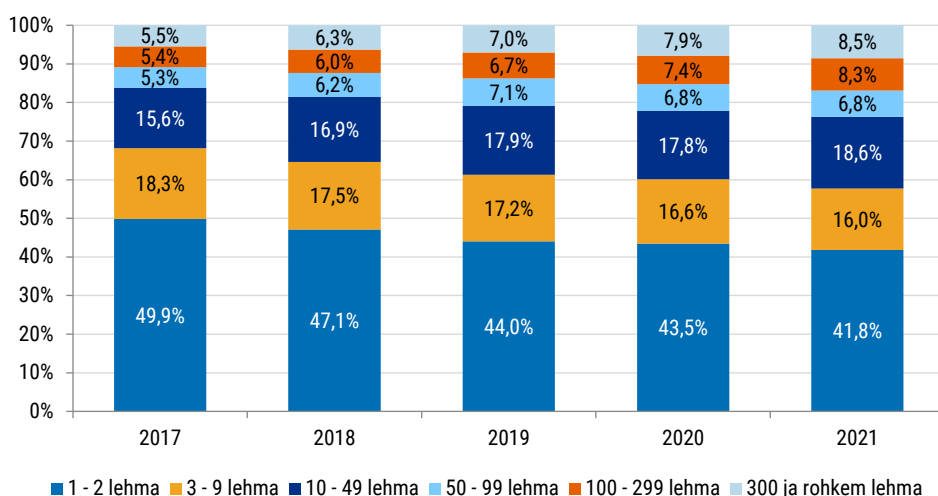

Joonis 81. Piimatõugu lehmade karjade arv, piimalehmade arv ning keskmine piima kokkuostuhind IV kvartali lõpu seisuga aastatel 2009–2021

Allikas: PRIA; Statistikaamet

Pikaajaliste arengute põhjal joonistub välja, et kui piimalehmade arvukuse langustrend on sõltuvuses piima ja piimatoodete turuolukorrast, võimendudes turukriisi situatsioonis ning stabiliseerudes või isegi kergele tõusule pöördudes turu normaliseerudes, siis piimakarjade arv väheneb pidevalt ja küllaltki ühtlaselt. Siiski jätkas 2021. aasta IV kvartalis piimalehmade arv piimahinna märkimisväärsest tõusust hoolimata langust. Sellist ebatavalist arengut saab selgitada piimahinna tõusu ületava tootmissisendite hinnatõusuga, samuti asjaoluga, et piimahinna oluline tõus jäi aasta päris viimastesse kuudesse ning selle mõju tootjate tootmisotsustesse veel ei jõudnud.

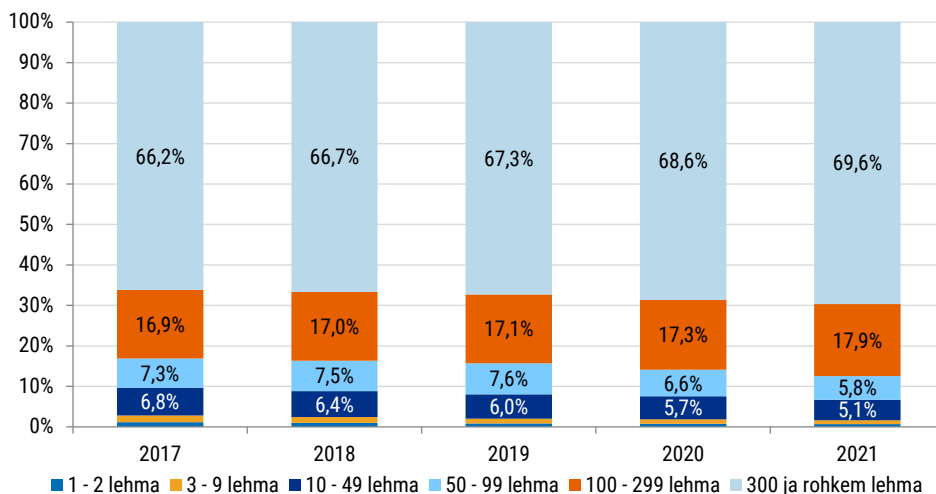
Piimatootmise struktuuri muutus jätkus 2021. aastal tavapäraselt, kus valdavalt väga väikeste, alla 10 lehma pidavate loomaomanike arvu vähenemise tõttu kerkisid suuremate karjagruppide osatähtsused (**Joonis 82**). Siiski, vaatamata pidevale langusele, püsib väikseimate, 1-2 lehmaga loomapidajate arv ning suurusgrupi osatähtsus veel kindlalt suurimana. Viimase viie aasta lõikes on vaid enda tarbeks piima tootvate tootjate suurusgrupi osatähtsus langenud 8,1 protsendipunkti võrra. 3-9 lehma pidavate loomaomanike grupi osatähtsuse langus on olnud mõõdukam. Samal ajal on kõikide 10 ja enam piimalehma pidavate tootjagruppide osatähtsused kasvanud. 2021. aasta lõpu seisuga oli 16,8% kõikidest Eesti piimakarjadest 100 ja enama piimalehmaga, viie aastaga kasvas nende osatähtsus 5,9 protsendipunkti.

Joonis 82. Piimalehmaomanike jagunemine suurusgrupiti (aasta lõpu seisuga) aastatel 2017–2021

Allikas: PRIA põllumajandusloomade register; Maaeluministeeriumi arvutused

Piimalehmade arvult kerkis suurima, 300 ja enamat lehma pidavate tootjate grupi osatähtsus 2021. aastal juba ligi 70%-ni kõikidest Eestis peetavatest lehmadest ning kokku peeti 100 ja enama lehmaga karjades 87,5% kõikidest lehmadest (**Joonis 83**). Kõikides 100-st vähema piimalehmaga tootjagruppides piimalehmade arvu osatähtsus kahanes. Viimase viie aasta lõikes on 100 ja enama lehmaga karjades peetavate lehmade osakaal suurenenud 4,4 protsendipunkti võrra. Tootjate arvult suurima, 1-2 lehmaga tootjate grupis peetavate lehmade osatähtsus on samal ajavahemikul langenud poole võrra 0,6%-ni. Keskmine karja suurus on Eestis viimase viie aastaga kasvanud 30 piimalehma võrra – 54-lt 84-le piimalehmale tootja kohta.

Joonis 83. Piimalehmade jagunemine suurusgrupiti (aasta lõpu seisuga) aastatel 2017-2021

Allikas: PRIA põllumajandusloomade register; MeM arvutused

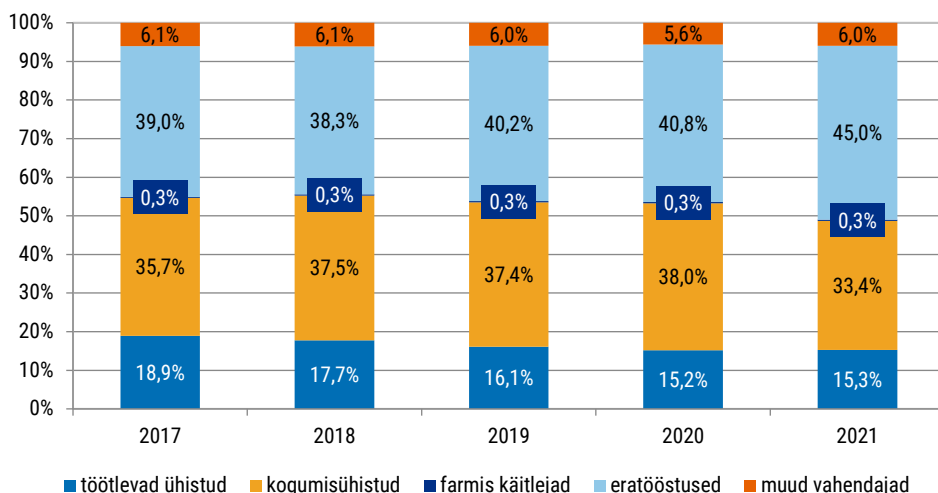
5.1.3 Kokkuost ja töötlemine

Eestis toodetud toorpiimast osteti 2021. aastal esmaostjate poolt kokku 799 200 tonni, mis ületas aastatagust kogust 1,5% ehk 11 600 tonni võrra. Piima kaubalisuse määr kerkis 2,3 protsendipunkti võrra 95,2%-ni, olles viie aasta tagusest tasemest 3,3 protsendipunkti võrra kõrgem. Viimase viie aastaga on kokkuostetud piima kogus järjepidevalt suurenenud, kokku 10% ehk 72 400 tonni võrra. Võrdluseks, EL keskmisena kasvas esmaostjatele tarnitud piimakogus samal ajaperioodil 2,8% võrra, Lätis püsis samal tasemel ning Leedus ja Soomes vähenes vastavalt 3,8% ja 3,9% võrra. Kokkuostetud piima keskmine rasvasisaldus püsis tavapärase 3,9% ja valgusisaldus 3,4% tasemel. Piima kvaliteet on jätkuvalt kõrge, kuigi andis eelmise aastaga võrreldes veidi järele – eliitklassi⁹⁶ kuuluva piima osakaal kogu kokkuostetavast piimast langes 3,5 protsendipunkti võrra 79,9%-le. Viie aasta taguse ajaga võrreldes on eliitklassi piima osatähtsus kogu kokkuostetavas piimas kasvanud 10,9 protsendipunkti võrra. Mahepiimana kokkuostetud piima osakaal kogu kokkuostetud piimast jäi vaid 0,5% tasemele.

Esmaostjana ostis 2021. aastal tootjalt toorpiima kokku 29 erinevat ettevõtet, mida aastatagusega võrreldes oli 2 vähem. Suurima esmaostja poolt kokkuostetud piimakogus moodustas kõikide esmaostjate ostetud piimast ligi veerandi ning viie suurima esmaostja poolt kokkuostetud piimakogus moodustas kogu kokkuostetud piimast 63%. Vähemalt 5% kogu piimast ostis kokku 9 esmaostjat. Esmaostjate omandivormist ja kokkuostetud piima kasutamisest lähtudes ostsid jätkuvalt suurima osa piimast kokku erakapitalil baseeruvad tööstusettevõtted ja piimatootjate poolt piima müügiks koondamisega tegelevad kogumisühistud (**Joonis 84**). Sealjuures viimaste aastate silmapaistvama muutusena 2021. aastal tööstusettevõtete poolt ostetud piima osatähtsus suurenes 4,2 protsendipunkti võrra ning kogumisühistute osakaal vähenes 4,6 protsendipunkti võrra. Viimase viie aasta jooksul on eratööstusettevõtete poolt ostetud piima osakaal kasvanud kokku 6 protsendipunkti võrra ja

⁹⁶ Eliitklassile vastav piim on nõutavast kõrgema kvaliteediga – bakterite arv kuni 50 tuh ja soomatiliste rakkude arv kuni 300 tuh

kogumisühistute poolt ostetud piima osakaal kahanenud 2,3 protsendipunkti võrra. Piima ise töötlevate tootjate ühistute poolt ostetava piima osatähtsus on viie aastaga vähenenud 3,6 protsendipunkti võrra.

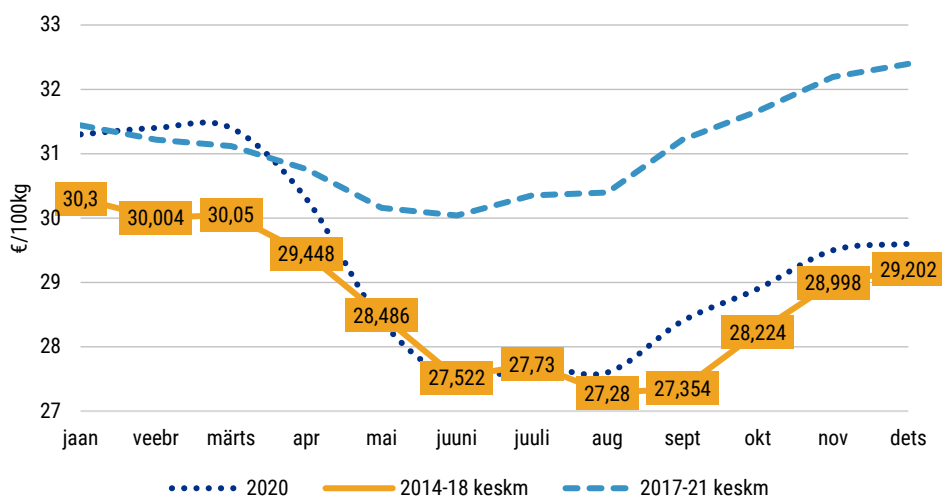

Joonis 84. Kokkuostetava toorpiima osakaalud kokkuostjate liigist lähtudes aastatel 2017–2021

Allikas: PRIA

Kokkuostetud piima eest maksti 2021. aastal tootjatele keskmiselt 31,6 €/100kg, mis ületas aastatagust keskmist hinda 2,3 €/100kg ehk 7,9% võrra. Kokkuostetud piima koguväärtus tõusis aastatagusega võrreldes 21,9 mln euro ehk 9,5% võrra 252,8 mln euronni. Keskmine kuine piimahind jäi I kvartalis allapoole eelmise aasta ja viimase viie aasta keskmist hinnataset ja ületas need tasemed aprillis, kuid stabiliseerus augustini 31 €/100kg taseme ümber (**Joonis 85**). Septembrist alates hakkas piimahind piimatoodete hinnatõusu toel ja üldisest inflatsioonisurvev mõjutatuna üha kiirenevas tempos kasvama ning jõudis detsembris tasemele 35,8 €/100kg, mis ületas aastatagust piimahinda 6,2 €/100kg ehk 20,9% võrra. Aastalõpu suurele hinnatõusule vaatamata jäi piimatootjate jaoks olukord keeruliseks, sest mitmete oluliste tootmissisendite hinnad tõusid märgatavalt enam. Lisaks püsis Eesti piimahind võrdluses EL keskmise piimahinna ja lähiriikide piimahindade arengutega ka 2021. aastal kindlalt EL madalaimate seas. Nii kerkis EL keskmine piima kokkuostuhind detsembriks aastatagusega võrreldes +16,7% võrra tasemele 41,3 €/100kg, Läti hind +34,4% võrra tasemele 39,7 €/100kg, Leedu hind +35,5% võrra tasemele 42,9 €/100kg ja Soome hind +5,9% võrra tasemele 41,9 €/100kg.

Eesti ja teiste EL riikide piimahinna arengud 2021. aastal viitavad jätkuvalt Eesti piimatootjate madalamale turujõule piima ja piimatoodete tootmise- ja tarneahelas.

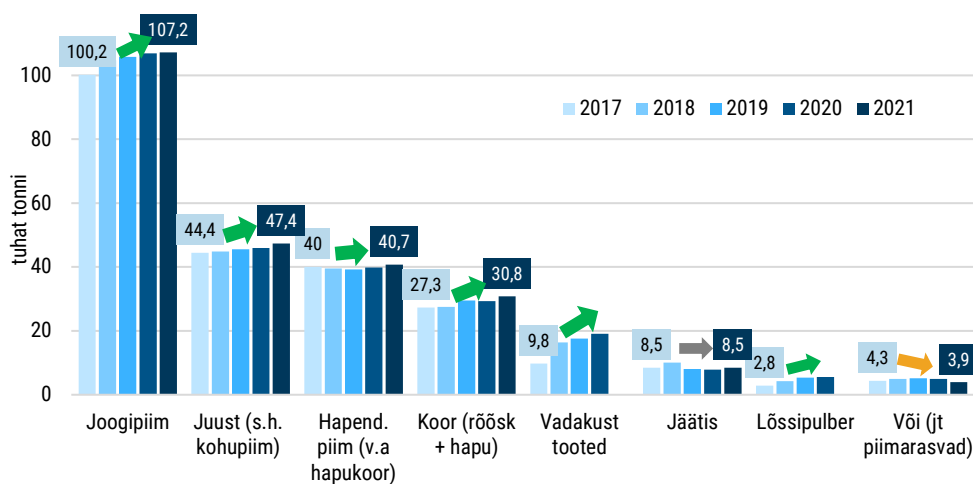
Joonis 85. Toorpiima keskmine kokkuostuhind kuude lõikes 2020, 2021 ja aastate 2017–2021 keskmisena

Allikas: Statistikaamet

Põllumajandus- ja Toiduameti andmetel oli 2021. aasta lõpu seisuga Eestis 35 teavitatud ja tegevusloaga piimakäitlemise ettevõtet kokku 41 eraldi paikneva käitlemisüksusega. Piimakäitlemise ettevõtetest 8 olid piimatööstused (pooled kahe või kolme käitlemisüksusega), 8 valdavalt enda toodetud toorpiima töötlevad talumeiereid, 11 väiketöötajat, 7 kitse- ja lambapiimatooteid tootvad talumeiereid ning 1 koolitusasutus. Aastatagusega võrreldes püsis piimakäitlejate hulk üsna stabiilsena, vähenedes vaid ühe piimatööstuse käitlemisüksuse ja ühe kitsepiimatooteid pakkunud talumeierei võrra, kuid täienes ühe talumeierei ja ühe väiketöötaja võrra. Kõikidest piimakäitlemise ettevõtetest 14 olid toorpiima esmaostjad ehk ostsid töödeldavat toorpiima otse piimatootjatelt, ülejäänud kas tootsid kogu töödeldava piima ise (enamik talumeiereisid), ostsid toorpiima teiste esmaostjate käest või kasutasid toorainena juba töödeldud piima.

Eestis esmaostjate poolt 2021. aastal kokkuostetud toorpiimast eksporditi töötlemata kujul 200 000 tonni. Aastatagusega võrreldes vähenes toorpiima ekspordi osakaal 0,8 protsendipunkti võrra 25%-le. Koos Eestisse imporditud 21 600 tonni toorpiimaga ulatus Eestis töödeldud toorpiima hulk 620 800 tonnini, mis ületas aastatagust kogust 23 300 tonni ehk 3,9% võrra. Eestis töötlemiseks kasutada olnud toorpiimast (kogu Eestis kokkuostetud toorpiim + Eestisse imporditud toorpiim) moodustas toorpiimana eksport 24,4%. Hinnanguliselt ekspordist veidi rohkem kasutati toorpiima juustude ja kohupiima valmistamiseks (~ 26%)⁹⁷. Ülejäänud toodetest läks enim toorpiima koore (~ 21%), või ja muude piimarasvatoodete (~10%) ning joogipiima (~10%) tootmiseks.

Koguseliselt toodeti piimatoodetest ka 2021. aastal ülekaalukalt enim joogipiima, ülejäänud toodetest domineerisid juust ja kohupiim, hapendatud piimatooted (sh jogurt, joogijogurt, maitsestatud jogurt, kuumtöödeldud piim jm tooted) ning koor (**Joonis 86**). Viimasel viiel aastal on joogipiima, juustu, koore, vadakutoodete ja lõssipulbri toodang järjepidevalt kasvanud, sealjuures eriti kiire kasvuga tõuseb esile vadakutoodete tootmine⁹⁸. Vadakutoodete ja ka lõssipulbri tootmist tõukab tagant korralik välisnõudlus. Hapendatud piimatoodete ja jäätise toodang on peale vahepealseid languseaastaid taas tõusule pööranud, samas või toodang on jällegi peale vahepealseid tõusuaastaid tublisti vähenenud. Piimatööstuste kogutoodangu väärtuseks kujunes 2021. aastal 406,9 mln eurot, mis oli aastatagusest 5,7% rohkem.

Joonis 86. Peamiste piimatoodete tootmine aastatel 2017–2021

Allikas: Statistikaamet

Põhiliste piimatoodete keskmised tööstusest väljamüüghinnad liikusid 2021. aastal tugeva nõudluse ja kasvava inflatsiooni mõjul eelmise aastaga võrreldes vastupidises ehk tõusvas suunas (**Tabel 9**). Sealjuures I poolaastal jäi tõus tagasihoidlikuks (1,5%-3,5%) ning jaepakendis või hind isegi vähenes, kuid

⁹⁷ Täpsed andmed 2021. aastal kokkuostetud ja imporditud toorpiima kasutamise kohta piimatoodete valmistamiseks avaldab SA 2022. a suvel.

⁹⁸ Lõssipulbri 2021. a tootmiskoguste lühiajastatistika on andmete esitajate vähesuse tõttu konfidentsiaalne ning vadakutoodete kohta lühiajastatistikat ei koguta. Nii lõssipulbri kui vadakutoodete aastased tootmiskogused 2021. a kohta avaldab SA 2022. a suvel.

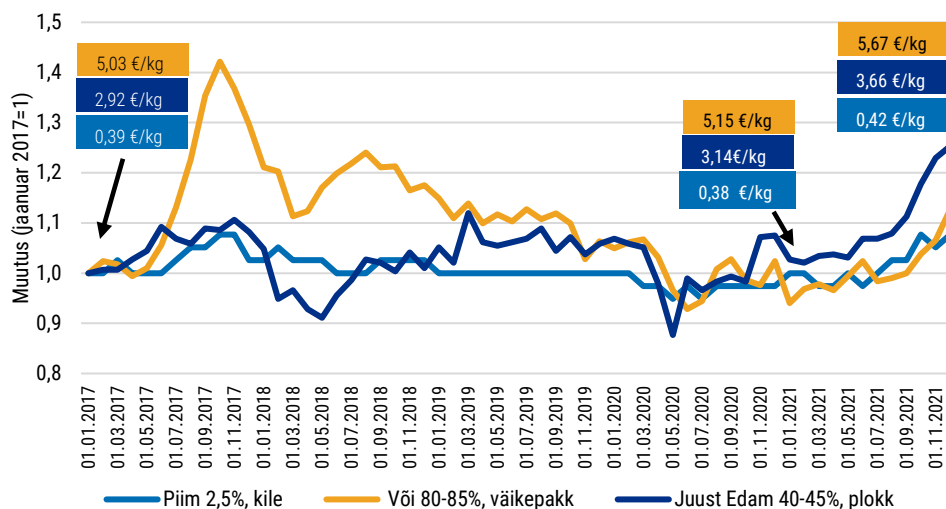
II poolaastal ja eriti selle viimastel kuudel kogus hinnatõus hoogu. Võrdlusalustest toodetest selgelt enim kasvas aasta keskmisena plokkvõi hind (II poolaasta lõikes isegi +34,7%), mis samas aasta tagasi oli suurima languse läbi teinud. Teiste toodete hinnatõus oli mõõdukam ning vaid jaepakendis või hind jäi eelmise aastaga samale tasemele. Olulise mahutoote – lõssipulbri hind kasvas 2021. aastal samuti märgatavalt, kuid täpsemate andmete avaldamist ei võimalda konfidentsiaalsusreeglid. Kui võrrelda Eesti piimatoodete hinnatasemeid EL keskmistega, siis mahutoodete kohta olemasolevate andmete alusel oli Eestis või hind 2021. aasta keskmisena EL hinnast 3,8% võrra kõrgem, kuid Edam juustu hind 3,6% võrra madalam. Lõssipulbri ja vadakupulbri osas saab konfidentsiaalsusreeglite tõttu võrdluseks tuua vaid seda, et Eesti lõssipulbri hind jäi EL keskmisest hinnast madalamaks ning vadakupulbri hind kõrgemaks.

Tabel 9. Piimatoodete aastased kaalutud keskmised tööstusest väljamüügihinnad (€/kg) aastatel 2020 ja 2021

	2020	2021	Muutus 2021/2020
Piim 2,5%, kile	0,38	0,40	+5,3%
Juust Edam 40-45%, plokk	2,94	3,20	+8,8%
Või 80-85%, plokk	3,54	4,40	+24,3%
Või 80-85%, väikepakend	5,06	5,06	sama
Kodujuust 4%	2,57	2,67	+3,9%

Allikas: Eesti Konjunktuuriinstituut

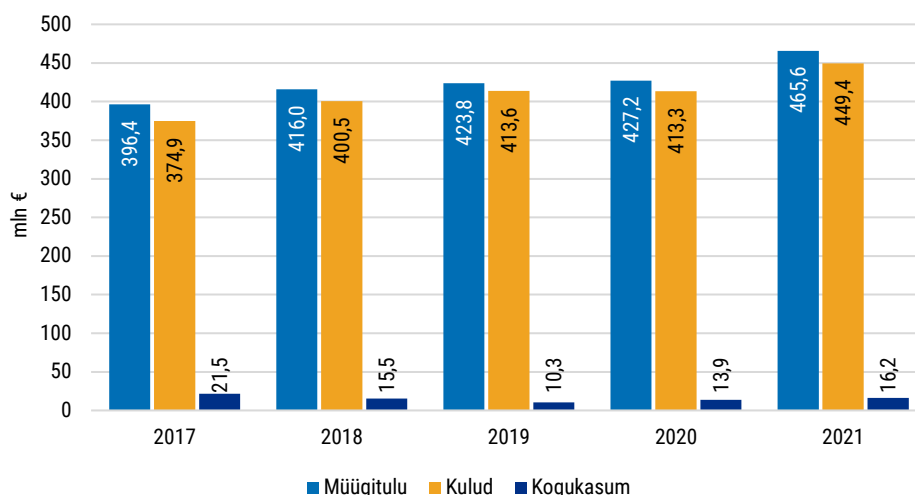
Viimase viie aasta joogipiima, või ja juustu hinnaandmed näitavad 2021. aasta lõpus joogipiima osas hinna tõusu perioodi kõrgeima hinnaga samale tasemele, või osas tõusu kõrgele tasemele, mis jääb alla vaid nn „võikriisi“ aegsetele rekordilistele tasemetele 2017. ja 2018. aastatel, ning juustu osas tõusu selgelt perioodi kõrgeimale tasemele (**Joonis 87**). Stabiilseimana on antud perioodil nendest toodetest püsinud joogipiima hind ning suurimat kõikumist on näidanud või hind.

Joonis 87. Piimatoodete tööstusest väljamüügihindade arengud aastatel 2017–2021, jaanuar 2017 = 1

Allikas: Eesti Konjunktuuriinstituut

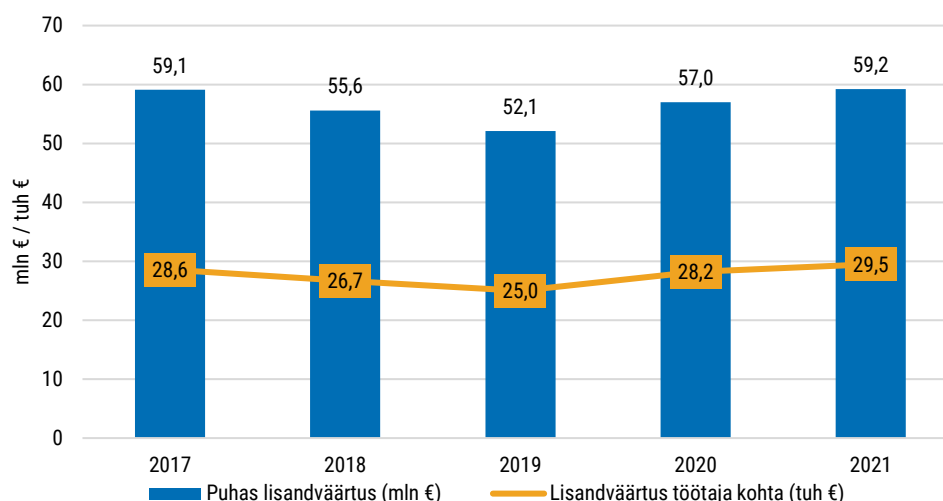
Piimatööstuste 2021. aasta majandustulemused osutusid COVID-19 viiruse leviku jätkumise mõjutustele (piirangud, töötajate haigestumine) ja mitmete tootmissisendite (energia, materjalid, toorpiim aasta lõpus, jne) olulisele kallinemisele vaatamata positiivseks. Kuigi Statistikaameti esialgsetel andmetel kasvasid kogukulud aastatagusega võrreldes 8,7% ehk 36,1 mln euro võrra 449,4 mln euroni, kasvas müügitulu veelgi rohkem, kerkides 9% ehk 38,4 mln euro võrra 465,6 mln euroni (**Joonis 88**). Kogukasum suurenes aastaga 17% ehk 2,3 mln euro võrra 16,2 mln euroni.

Joonis 88. Piimatööstuste müügitulu, kulud, kogukasum aastatel 2017–2021

Allikas: Statistikaamet

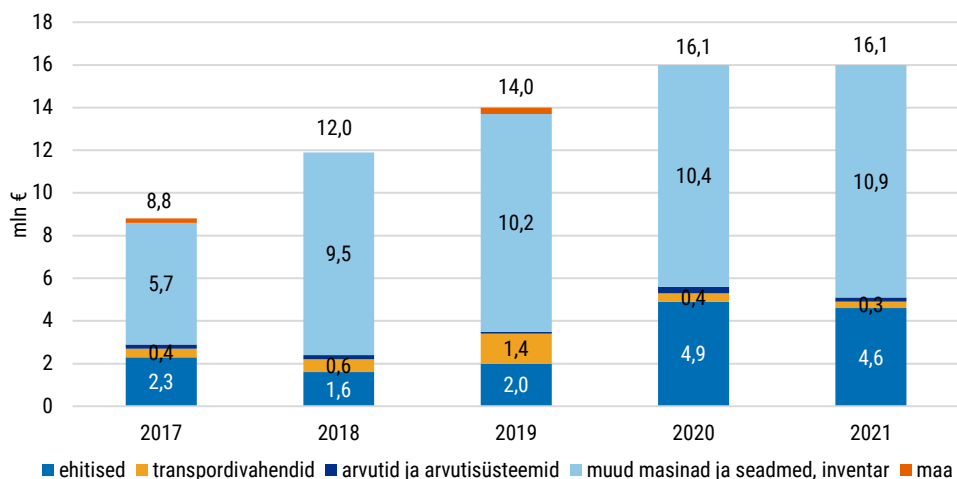
Statistikaameti esialgsetel andmetel suurenes piimatööstuste poolt loodud puhas lisandväärtus 2021. aastal 3,6% võrra viimase viie aasta kõrgeimale tasemele ehk 59,2 mln euroni (**Joonis 89**). Töehõive piimatöötlemise sektoris jätkas vähenemist – 2021. aastal oli aasta keskmiselt tööga hõivatud 2008 inimest (eelmise aastaga võrreldes 0,7% vähem). Piimatööstuse tööviljakus puhta lisandväärtuse alusel töötaja kohta kasvas eelmise aastaga võrreldes 4,6% võrra 29 500 euroni.

Joonis 89. Piimatööstuste poolt loodud lisandväärtus ning lisandväärtus töötaja kohta aastatel 2017–2021

Allikas: Statistikaamet

Piimatööstuste investeeringute maht materiaalsesse põhivarasse püsis 2021. aastal eelmise aasta tasemel ehk 16,1 mln euro juures (**Joonis 90**). Aastatagusega võrreldes tehti veidi rohkem investeeringuid masinatesse ja seadmetesse, kuid vähem ehitistesse, transpordivahenditesse ja arvutisüsteemidesse. Masinatesse ja seadmetesse investeerimine moodustas 78% kogu investeeringutest. Investeeringumäär (investeeringud/lisandväärtus) vähenes 2021. aastal ühe protsendipunkti võrra 27%-ni.

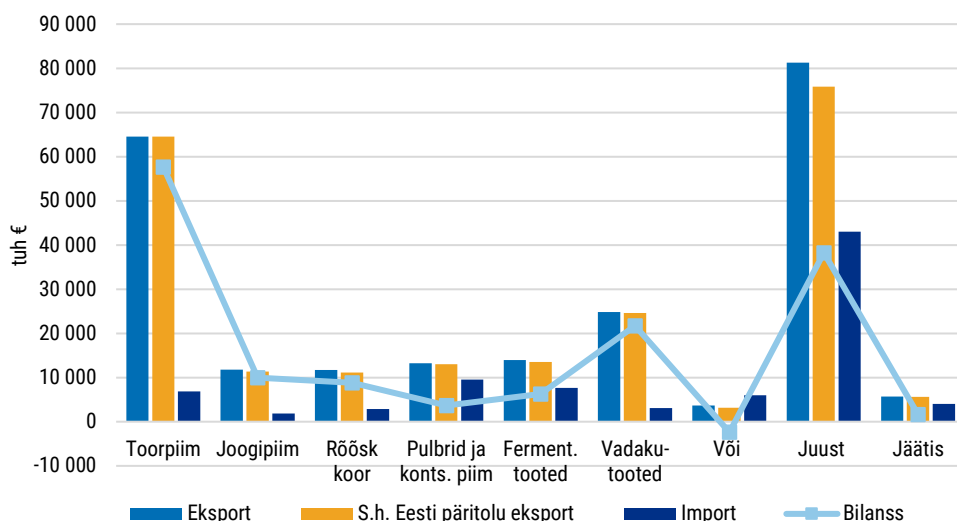

Joonis 90. Piimatööstuse investeeringud materiaalsesse põhivarasse aastatel 2017–2021

Allikas: Statistikaamet

5.1.4 Väliskaubandus

COVID-19 pandeemia jätkumisest tingitud väljakutsetest hoolimata püsis maailmaturul nõudlus piima ja piimatoodete järel 2021. aastal kõrgena, suurendades ka Eesti ekspordi kasvu. Statistikaameti esialgsetel andmetel kerkis Eesti piima ja piimatoodete eksport 2021. aastal eelmise aastaga võrreldes 18,5 mln euro ehk 8,7% võrra 230,6 mln euroni, sealjuures Eesti päritolu piima ja piimatoodete ekspordi väärtus 19,5 mln euro ehk 9,6% võrra 222,8 mln euroni. Osakaalude väikesele vähenemisele vaatamata moodustasid jätkuvalt suurima osa ekspordi väärtusest juustud (35%) ja toorpiim (28%) (**Joonis 91**). Piima ja piimatoodete import Eestisse, mis jääb küll ekspordi mahule oluliselt alla, kasvas samal ajal aga koguni 9,8 mln eurot ehk 13,1% võrra 85 mln euro tasemele. Olulisima impordiartikli, juustude, väärtuse osatähtsus kogu piima ja piimatoodete impordis püsis 51%. Piima ja piimatoodete kaubandusbilansi ülejäägiks 2021. aastal kujunes vaid Eesti päritolu piima ja piimatoodete ekspordit arvestades 137,8 mln eurot. Tootegrupide lõikes jäi väikesesse miinusesse taaskord vaid või kaubavahetus.

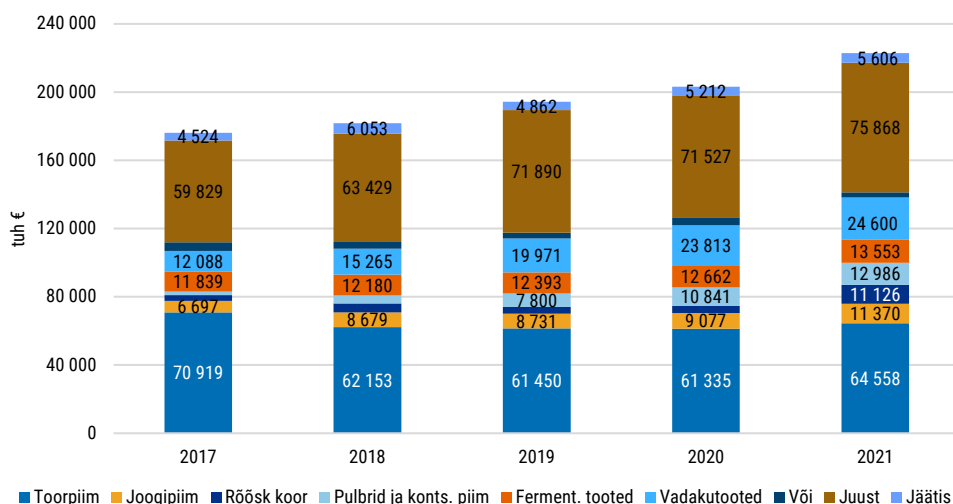
Joonis 91. Piima ja piimatoodete eksport, sh. Eesti päritolu eksport, import ja bilanss aastal 2021

Allikas: Statistikaamet, andmed 2022. veebruari seisuga

Eesti päritolu piima ja piimatoodete ekspordi koguväärtuse kasvu andis suurima panuse röösa koore eksport, mis aastatagusega võrreldes tegi 6,9 mln euro võrra suurenemisega 2,6 kordse kasvu (**Joonis 92**). Väärtuselt olulisimate tootegruppide juustude ja toorpiima väljavedu kerkis vastavalt 4,3 mln euro ja

3,2 mln euro võrra. Märkimist väärib ka joogipiima 25%-line ja pulbrite 20%-line kasv (vastavalt +2,3 mln € ja +2,1 mln €). Ainsana vähenes aastases võrdluses või eksport 1,4 mln euro ehk 37% võrra. Koguste osas kasvas protsentuaalselt samuti selgelt enim rõõsa koore eksport (+148%), millele järgnes joogipiima eksport (+36%). Tonnides kujunes joogipiima kasvunumbriks 7500 tonni ja rõõsal koorel 3400 tonni. Vähenesid vaid või ja toorpiima ekspordikogused – või 500 tonni ehk 42% võrra ja toorpiim 3300 tonni ehk 1,7% võrra. Viimase viie aasta võrdluses on väärtuseliselt enim kasvanud pulbrite, rõõsa koore ja vadakutoodete väljavedu (vastavalt 6,4, 3,3 ja 2 korda). Olulisima ekspordiartikli juustu ekspordikäive tõusis samal ajal 27% võrra. Koguseliselt suurenes pulbrite väljavedu viie aasta taguse ajaga võrreldes 4,4 korda, rõõsa koore väljavedu 4,2 korda ja joogipiima väljavedu 1,5 korda. Juustude ekspordikogus on samal perioodil kerkinud 23% võrra. Vähenenud on viie aasta taguse ajaga võrreldes vaid või ja toorpiima eksport, väärtuseliselt vastavalt 37% ja 9% ning koguseliselt vastavalt 28% ja 6%.

Piimatoodete tööstusest väljamüügihindade tõus 2021. aastal kajastus üldiselt ka ekspordihindades. Eesti päritolu piimatoodete ekspordi puhul tõusid enim mahutoodete või ja lõssipulbri hinnad, mis aasta keskmisena kerkisid aastatagusega võrreldes vastavalt 18,5% ja 18,1% võrra. Suurima ekspordiartikli, juustu, keskmine ekspordihind tõusis 4,4% võrra. Eranditena üldisest hinnatõusust vähenesid aga eksporditud joogipiima tonni hind aasta keskmisena 7,6% võrra ja fermenteeritud piimatoodete tonni hind aasta keskmisena 3,5% võrra (languse põhjuseks võib olla väljaveetud toodete sortimendi muutus).

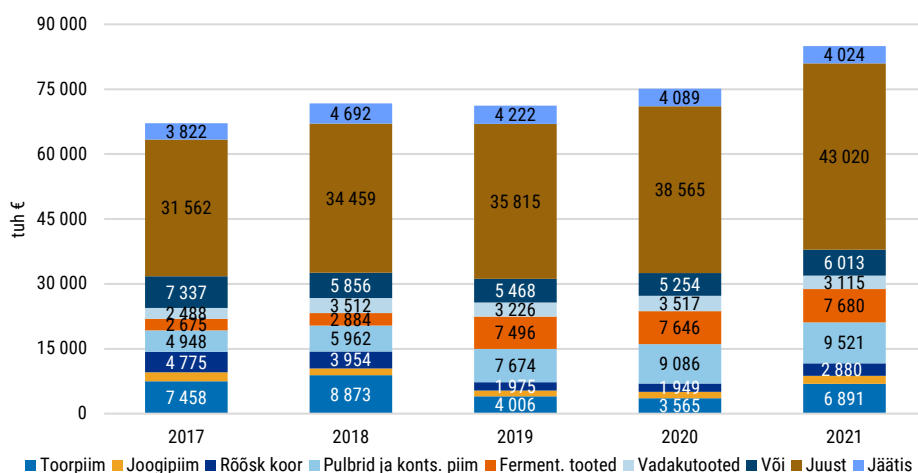

Joonis 92. Eesti päritolu piima ja piimatoodete ekspordi väärtus tootegrupiti aastatel 2017-2021

Allikas: Statistikaamet, andmed 2022. veebruari seisuga

Piima ja piimatoodete impordi väärtuse kasvu 2021. aastal panustasid enim juustude ja toorpiima sisseveo suurenemine aastatagusega võrreldes vastavalt 11,6% (+4,6 mln €) ning 93,3% (+3,3 mln €) (Joonis 93). Veidi vähenes vaid vadakutoodete ja jäätise impordiväärtus, vastavalt 0,4 mln eurot ehk 11,4% ning 0,1 mln eurot ehk 1,6% võrra. Koguseliselt langes suur osa impordi kasvust toorpiima arvele – impordi maht tonnides kerkis 8500 tonni ehk 64,5% võrra. Impordi väärtusest poole andva juustude sisseveo kogus kasvas vaid 100 tonni ehk 1,1% võrra. Importkogus vähenes vadakutoodete, jäätise ja pulbrite gruppides (vastavalt -14,8%, -5,8% ja -1,5%). Viie aasta taguse ajaga võrreldes on enim kasvanud fermenteeritud toodete (väärtuseliselt 2,9 ja koguseliselt 3 korda) ja pulbrite (väärtuseliselt 1,9 ja koguseliselt 4,6 korda) import, vähenenud aga rõõsa koore impordi väärtus (-39,7%) ja joogipiima impordi kogus (-62,4%). Juustude sisseveo väärtus on samal perioodil suurenenud 36,3% võrra ja kogus 30,3% võrra.

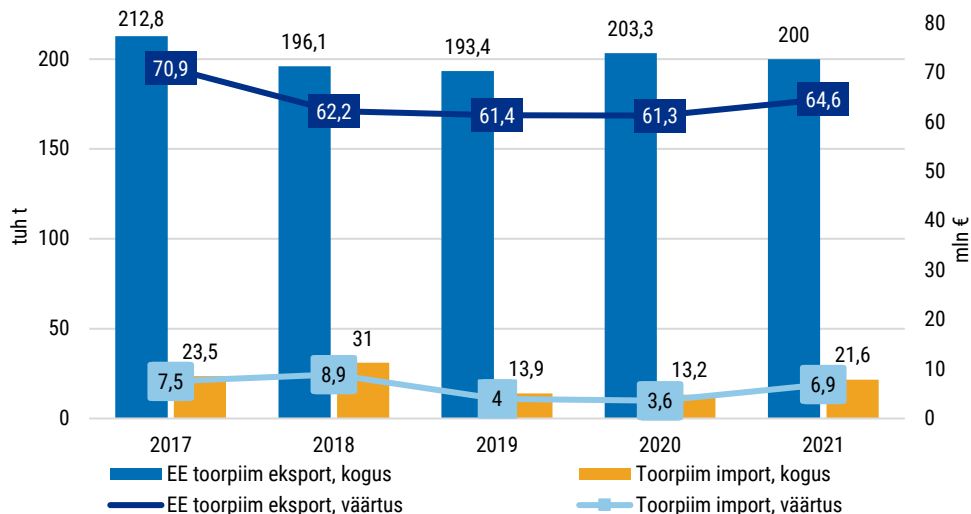
2021. aasta keskmine impordi hind tooteühiku kohta kasvas kõikides tootegruppides, v.a fermenteeritud tooted (langus -8,9%). Enim kerkis toorpiima ja juustude impordihind (vastavalt +17,5% ja +10,3%).

Joonis 93. Eesti päritolu piima ja piimatoodete impordi väärtus tootegrupiti aastatel 2017-2021

Allikas: Statistikaamet, andmed 2022. veebruari seisuga

Toorpiima, kui kõrgema lisandväärtusega piimatoodete tootmiseks vajaliku tooraine väljavedu Eestist 2021. aastal aastatagusega võrreldes vähenes 3300 tonni ehk 1,7% võrra, kuid väärtus kasvas 3,3 mln euro ehk 5,3% võrra (Joonis 94). Eestis esmaostjate poolt kokkuostetud piimakogusest töötlemata kujul toorpiimana ekspordi osatähtsus on viimase viie aasta võrdluses vähenenud 4,3 protsendipunkti võrra 25%-le. Eksporditud toorpiima kogusest 59,8% ehk 119 500 tonni viidi 2021. aastal Leetu ja 40,2% ehk 80 500 tonni Lähti. Kui Leedu suunas toorpiima eksport aastatagusega võrreldes vähenes 8,9% ehk 11 600 tonni võrra, siis Läti suunas suurenes 11,5% ehk 8300 tonni võrra. Mõlema sihtkoha puhul kujunes aasta keskmiseks toorpiima ekspordihinnaks 32,3 senti/kg, mis ületas 2021. aasta Eesti keskmist piima kokkuostuhinda 0,7 senti/kg võrra.

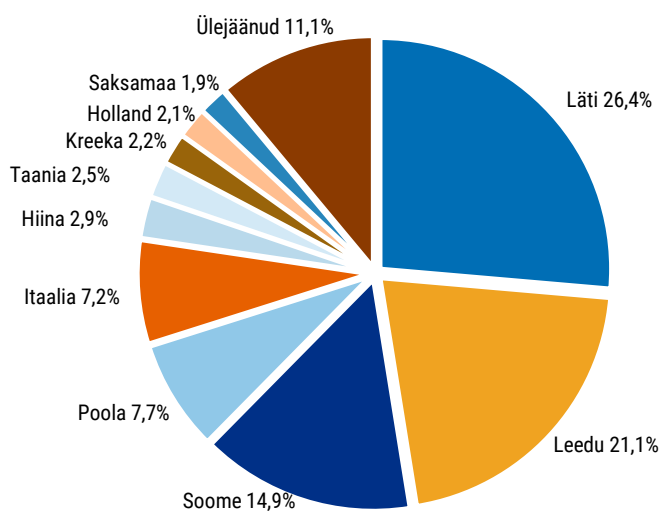
Joonis 94. Eesti päritolu toorpiima ekspordi väärtused ja kogused ning toorpiima impordi väärtused ja kogused aastatel 2017-2021

Allikas: Statistikaamet, andmed 2022. veebruari seisuga

Toorpiima import Eestisse peale paari vahepealset languseaastat taas suurenes, kerkides eelmise aastaga võrreldes 3300 tonni ehk ligi poole võrra 6900 tonnini. Taas pärines kogu import Lätist. Toorpiima keskmine impordihind 31,9 senti/kg kujunes Eesti keskmisest piima kokkuostuhinnast isegi veidi kõrgemaks, tõustes eelmise aastaga võrreldes 17,7% (+4,8 senti/kg).

Eesti päritolu piima ja piimatoodete veeti 2021. aastal kokku 47 erinevasse riiki, mida aastatagusega võrreldes oli 3 sihtriiki vähem. Olulisimate sihtturgudena püsisid lähiregiooni riigid – Läti, Leedu ja Soome, mis andsid piima ja piimatoodete ekspordi koguväärtusest kokku 62,4% (2 protsendipunkti aastatagusest vähem) (Joonis 95). 23%-lise ekspordiväärtuse kasvuga tõusis suurimaks sihtturuks Läti, samal ajal kui

Leedu- ja Soome-suunalise ekspordi väärtus kahanes vastavalt 5% ja 2% võrra. Ekspordist Lätisse moodustas 44% toorpiim, 18% joogipiim ja 16% juustud, ekspordist Leedusse 82% toorpiim ning ekspordist Soome 65% juustud ja 24% fermenteeritud piimatooted. Tähtsuset neljandaks sihtturuks kerkis tervelt 3,4 kordset ekspordiväärtuse kasvu näidanud Poola, kuhu viidi peamiselt lõssipulbrit, rööska koort ja juustusid (vastavalt 34%, 32% ja 24% Poolasse eksporditud piimatoodete koguväärtusest). Poola osatähtsus piima ja piimatoodete ekspordi koguväärtusest suurenes aastaga 5,2 protsendipunkti võrra. Itaalia ja Hiina langesid Eesti piima ja piimatoodete sihtturgude pingereas koha võrra, viiendaks ja kuueks, sealjuures kasvas Itaaliasse väljaveo väärtus 1% ja kahanes Hiinasse 16% võrra. Praktiliselt kogu Itaalia-suunalise ekspordi moodustasid juustud ning Hiina-suunalise ekspordi vadakutooted. Osatähtsuset järgnevatest suurematest sihtturgudest kasvas eksport Kreekasse ja Saksamaale (vastavalt +4% ja +48%), kuid vähenes Taani ja Hollandisse (vastavalt -13% ja -17%). Taani viidi valdavalt vadakutooteid (94% ekspordi väärtusest), Kreekasse juustusid (97% ekspordi väärtusest), Hollandisse juustusid, vadakutooteid ja lõssipulbrit (vastavalt 34%, 24% ja 21% ekspordi väärtusest) ning Saksamaale rööska koort ja juustusid (vastavalt 67% ja 12% ekspordi väärtusest).

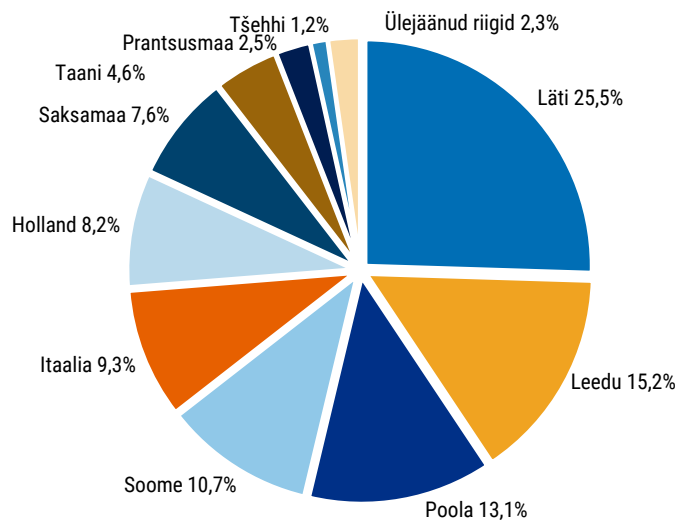
Joonis 95. Eesti päritolu piima ja piimatoodete ekspordi sihtriikide osakaalud Eesti päritolu piima ja piimatoodete ekspordi kogukäibes 2021. aastal

Allikas: SA, andmed 2022. veebruari seisuga

Piima ja piimatoodete eksport teistesse EL liikmesriikidesse moodustas ekspordi koguväärtusest 93% ja nn kolmandate riikide turgude osatähtsus vähenes aastaga kahe protsendipunkti võrra 7%-ni. Kokku eksporditi kolmandatesse riikidesse Eesti päritolu piimatooted 15,5 mln euro väärtuses, mida oli 16% ehk 2,9 mln eurot eelmisest aastast vähem. Olulisematest kolmandate riikide turgudest peale Hiina kasvas ekspordi väärtus USA, Norra ja India suunal (vastavalt +15%, +17% ja 17,8 korda), kuid vähenes Ukraina ja Jaapani suunal (vastavalt -2% ja -66%).

Piima ja piimatooted imporditi 2021. aastal Eestisse 25 erinevast riigist ehk eelmise aastaga võrreldes ühest riigist rohkem. Olulisimateks impordi päritoluriikideks olid Läti ja Leedu, sealjuures sissevedu Lätist aastaga 44% võrra suurenes ning Leedust 9% võrra vähenes (**Joonis 96**). Suurima osatähtsusega kaubagrupidest Lätist tulnud impordi puhul olid toorpiim ja juustud (vastavalt 32% ja 30% impordi väärtusest) ja Leedust tulnud impordi puhul juustud (60% impordi väärtusest). Tähtsuset kolmanda ja neljanda impordi päritoluriikidena püsisid Poola ja Soome vastavalt 9%-lise ja 1%-lise impordi väärtuse kasvuga, kuid viiendaks kerkis impordi väärtuses 45%-lise ja Eesti piima ja piimatoodete impordi väärtuse osatähtsuses kahe protsendipunktilise hüppe teinud Itaalia. Poola päritolu impordis domineerisid juustud ja fermenteeritud piimatooted (vastavalt 40% ja 32% impordi väärtusest), Soome päritolu impordis juustud ja või (vastavalt 28% ja 26% impordi väärtusest) ning Itaalia päritolu impordis täielikult juustud (98% impordi väärtusest). Tähtsuset järgnevatest impordi päritoluriikidest kasvas piimatoodete sissevedu Hollandist +15%, Prantsusmaalt +18% ja Tšehhist +46%, kuid vähenes Saksamaalt -2% ja Taanist -3%.

Praktiliselt kogu piima ja piimatoodete import pärineb EL liikmesriikidest – kolmandate riikide päritolu impordi osakaal impordi koguväärtusest jäi vaevumärgatava 0,3% juurde. Suurimaks kolmandate riikide päritolu importijaks tõusis impordi koguväärtuses 0,2%-list osatähtsust omav ja 2021. aastal impordi väärtust 29% võrra kasvatanud Ukraina. 90% kogu Ukraina päritolu impordi väärtusest andis jäätis.

Joonis 96. Piima ja piimatoodete impordi päritoluriikide osakaalud impordi kogukäibes 2021. aastal
Allikas: Statistikaamet, andmed 2022. veebruari seisuga

5.2 Liha

Liina Jürgenson, Marje Mäger

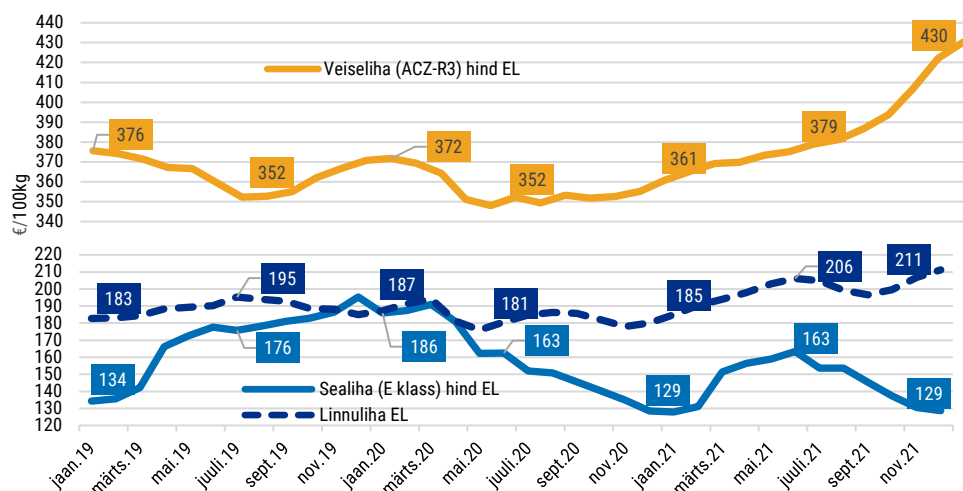
5.2.1 Turuolukord

Lihasektori jaoks oli 2021. aasta vastuoluline ja ebakindel. 2021. aasta kevadel möödus aasta sellest, kui esmakordselt kehtestati laiaulatuslikke Covid-19 viiruse leviku takistamise piiranguid, mis mh mõjutasid liha ja lihatoodete sektorit. 2021. aasta I poolaastaks oli olukord muutunud ja Covid-19 vastu vaksineerimisega alustamine andis võimaluse taasavada toitlustusettevõtted ning mõjus positiivselt kaubavahetusele. Madalal püsinud liha hinnad hakkasid 2021. aasta esimestest kuudest maailmaturul tõusma, mida toetas kasvanud nõudlus Ida-Aasias, põhiliselt Hiinas. 2021. aasta I poolaasta lõpuks olid

Madalal püsinud liha hinnad hakkasid 2021. aasta esimestest kuudest maailmaturul tõusma, mida toetas kasvanud nõudlus Ida-Aasias, põhiliselt Hiinas.

EL-is kõikide lihaliikide hinnad aasta algusega võrreldes kõrgemad (**Joonis 97**). EL **veiseliha** hind, mis peale väga madalat taset 2020. aastal sügisest kasvas, jõudis I poolaasta lõpuks viimaste aastate kõrgemale tasemele - 379 €/100kg. Veiseliha hinnatõus jätkus 2021. aasta teises pooles ja aasta lõpus oli EL keskmine veiserümpa (ACZ – R3) hind 430 €/100kg ehk 18% kõrgem kui aasta alguses. Hinnakasvust said osa kõik EL liikmesriigid. Eesti veiserümpade (ACZ – R3) hind moodustas 2021. aasta keskmisena EL-i keskmisest hinnast 81%. Globaalsest turust sõltuvale EL lihasektorile tõi 2021. aastal ebakindlust Aafrika seakatk ja linnugripp, mis kärpisid kaubavahetuse võimalusi seniste kaubanduspartneritega. Märkimisväärselt kasvanud sisendite hinnad, sh söödateravilja hind, lisasid pinget kõikidele loomkasvatusektoritele, kuid enam linnu- ja sealiha sektoritele. Kui linnuliha sektor suutis muutunud turuolukorrale kiiremini reageerida, siis pikema tootmistsükliga sealihasektoril läks teisiti. Seni eksportiturgudele toodetud **sealiha** jäi EL siseturule ning oluliselt kasvanud pakkumine viis sealiha hinna 2021. aasta II poolaastal langusesse. Kui 2021. aasta I poolaasta lõpuks oli EL keskmine sealiha hind (E klass) aasta algusega võrreldes kasvanud 13%, siis aasta lõpuks samavõrra langenud. Eesti E klassi sealiha hind oli 2021. aasta seitsmel kuul EL keskmise hinnaga võrdne või kõrgem.

Vaatamata keerulisele olukorrale sealihaturul oli EL 2021. aastal maailmaturul suurim sealiha eksportijaid. EL sealiha eksport vähenes 2021. aasta kokkuvõttes eelmise aastaga võrreldes 3%, sealhulgas peamisele sihtturgudele Hiina (42% EL sealiha ekspordist) vähenes eksport 23%.

Joonis 97. EL keskmine veise-, sea- ja linnuliha hind aastatel 2019-2021

Allikas: Euroopa Komisjon

Linnugripi leviku tõttu tõmbus koomale **EL linnuliha** eksportturg ja 2021. aasta kokkuvõttes vähenes linnuliha väljavedu 11%. 2021. aastal vähenes EL Linnuliha tootmine, kuid püsiv sisenõudlus hoidis hinda selgelt üle eelmiste aastate hinnataseme. Kui jaanuaris oli EL keskmine linnuliha hind 185 €/100kg, siis aasta lõpus 211 €/100kg ehk 14% kõrgem.

Püsiva nõudluse ja impordi vähenemise toel suurendas 2021. aastal **EL lamba- ja kitseliha** tootmine. 2021. aastal vähenes lamba- ja kitseliha import EL-i 16%. Võrreldes viie aasta taguse ajaga toodi EL-i 2021. aastal poolteist korda vähem lamba- ja kitseliha. Tugev EL sisenõudlus hoidis lambaliha hinnataseme eelmiste aastatega võrreldes kõrgemal, seda just rasketel lambarümpadel. EL keskmine raskete lambarümpade hind püsis kogu 2021. aasta selgelt üle 600 euro 100kg kohta ning aasta algusest alanud hinnatõus jõudis detsembris viimaste aastate rekordtasemele - 739 €/100kg. Viimaste aastate kõrgeim hind oli 2021. aasta detsembris ka kergetel lambarümpadel, kui 100 kg eest maksti 745 eurot.

5.2.2 Tootmine ja kokkuost

Statistikaameti andmetel toodeti Eestis 2021. aastal liha 80 020 tonni (**Joonis 98**), mida on viimase viie aasta võrdluses suurim kogus. Liha kogutoodang⁹⁹ suurenes

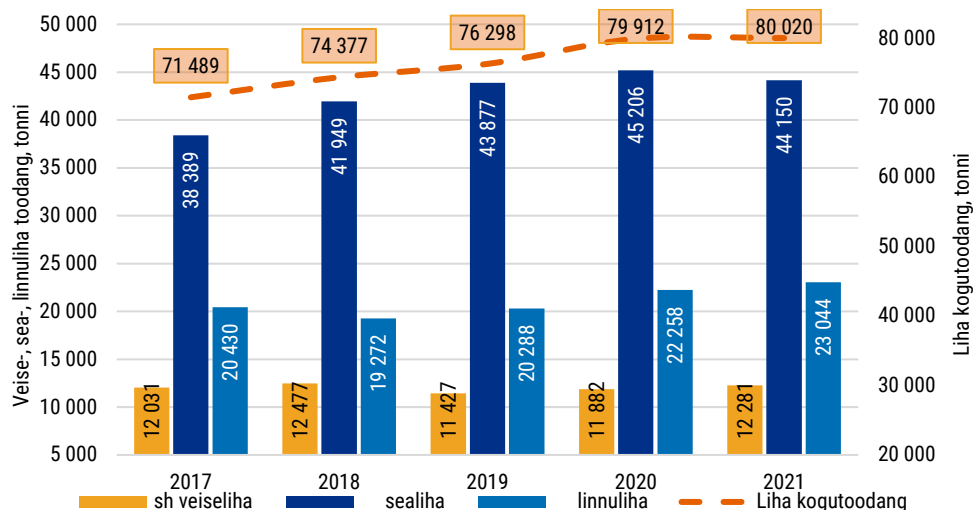
Eestis toodeti 2021. aastal 80 020 tonni liha, mida on viimase viie aasta võrdluses suurim kogus.

2021. aastal eelmise aastaga võrreldes 0,1% ja 2017. aastaga võrreldes 12%. Mullusega võrreldes toodeti enam linnu- ja veiseliha ning vähem sea-, lamba- ja kitseliha. Linnuliha toodeti 2021. aastal 23 044 tonni, mis on suurim linnuliha toodang viimasel kümnendil. Linnuliha osatähtsus liha kogutoodangus

on samuti aasta aastalt suurenenud ja küündis 2021. aastal 29%-ni. Veiseliha toodeti 2021. aastal 12 281 tonni, mida on 3,4% rohkem kui aasta tagasi. Veiseliha osatähtsus liha kogutoodangus oli 15%. Liha kogutoodangus suurima osatähtsusega oli sealihaga (55%), mida toodeti 44 150 tonni. Sealihaga tootmine vähenes 2021. aastal eelmise aastaga võrreldes 2,3%. Märkimisväärselt vähenes ka lamba- ja kitseliha tootmine, mida 2021. aastal toodeti 545 tonni. Lamba- ja kitseliha on lihaliikidest ainus, mis

⁹⁹ Tapaks müüdüd (sh ekspordiks) ja majapidamistes tapetud (sh teenustööna) loomad tapakaalus

võrreldes viie aasta taguse ajaga on vähenenud (-9%). Lamba- ja kitseliha osatähtsus liha kogutoodangus oli 2021. aastal 0,7%.

Joonis 98. Lihatoodang aastatel 2017-2021.

Allikas: Statistikaamet

Tegevusloaga lihatöötlemisettevõttes tapeti¹⁰⁰ (s.h teenustööna) 2021. aastal 34 100 veist ja saadi 8698 tonni veiseliha (**Tabel 10**). Teenustöö osakaal tapetud veistest oli 4,4%. Keskmine veiserümba kaal oli 255 kg, mis on viimase viie aasta keskmisega võrreldes 3 kg enam. Üle poole (57%) veiselihast oli lehmalihaga ning 26% pulli- ja härjalihaga. Sigu tapeti 2021. aastal 548 500, neist teenustööna 7%. Keskmine searümba kaal oli 80 kg ja see on viimase viie aastaga võrreldes vähenenud ühe kilogrammi võrra. Lammaste tapmine tegevusloaga lihakäitlemisettevõtetes vähenes 6,7% võrra. Kokku tapeti 8400 lammast, neist teenustööna 69%. Keskmine lambarümba kaal oli 22 kg, mis on viimase viie aasta keskmisega võrreldes kaks kilogrammi enam.

Tabel 10. Tegevusloaga lihatöötlemisettevõtetes tapetud loomad ja saadud liha aastatel 2020-2021

Aasta	Veised		Sead		Lambad	
	Tapetud loomad, tuhat	Saadud liha, tonni	Tapetud loomad, tuhat	Saadud liha, tonni	Tapetud loomad, tuhat	Saadud liha, tonni
2020	35,1	8 893	559,1	45 034	9	189
2021	34,1	8 698	548,5	44 126	8,4	183
Muutus, %	-2,8	-2,2	-1,9	-2	-6,7	-3,2

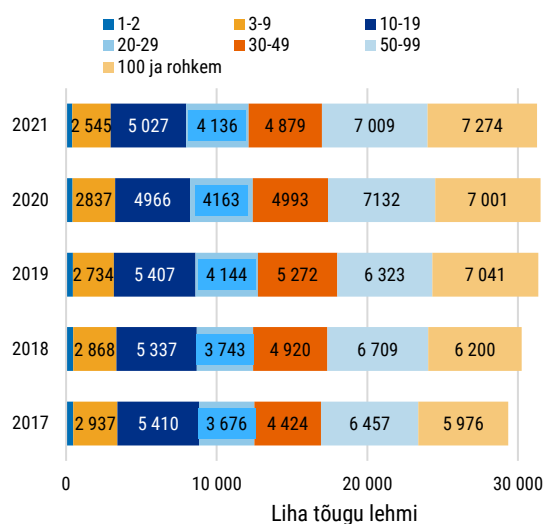
Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeeriumi

Põllumajandusloomade registri andmetel pidas 2021. aasta 31. detsembri seisuga **veiseid** 2627 loomapidajat, neist 1565 pidas lihatõugu (sh ristanud) lehmi. Aastaga on veisepidajate arv vähenenud 173 võrra ja lihatõugu lehmade pidajate arv 62 võrra. Viimaste arv vähenes kolmandat aastat järjest. 2021. aastal oli enam (460 loomapidajat) lihatõugu lehmade pidajaid, kellel oli 3-9 lihatõugu lehma (**Joonis 99**). Viimase viie aasta võrdluses on kasvanud nende loomapidajate arv, kellel on 20 ja enam lihatõugu lehma ning kahanenud nende loomapidajate arv, kellel on kuni 10 lihatõugu lehma. 2021. aastal oli lihatõugu lehma 31 275 ning enam (7009 lehma) peeti neid 50-99 pealistes karjades (**Joonis 100**). Viimase viie aasta võrdluses vähenes 2021. aastal lihatõugu lehmade arv esimest korda (-239 lehma vähem).

¹⁰⁰ Lihatootlemisettevõtete poolt kokku ostetud ja teenustööna tappa lastud loomad

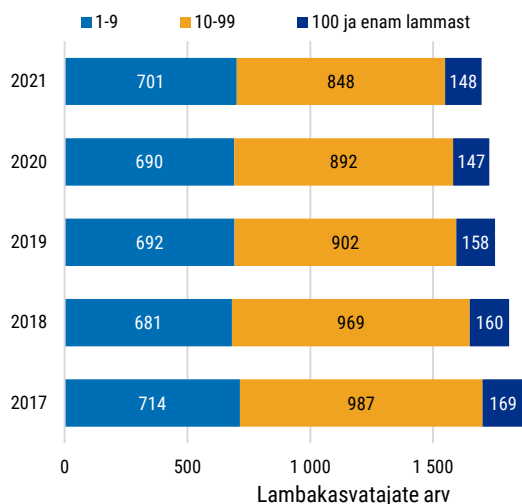

Joonis 99. Lihatoogu lehmade pidajad 2017-2021
Allikas: Põllumajandusloomade register

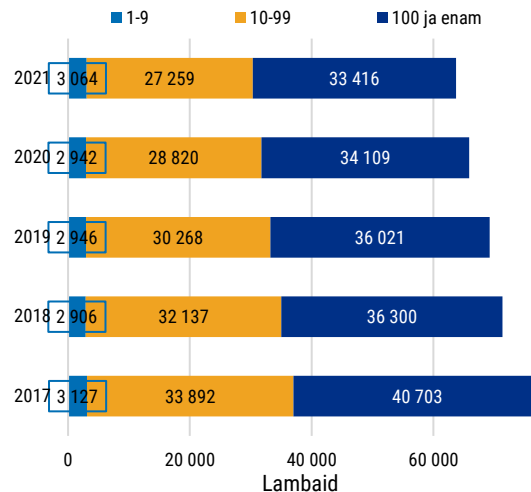

Joonis 100. Lihatoogu lehma suurusgrupiti 2017-2021
Allikas: Põllumajandusloomade register

Lambaid pidas 2021. aasta lõpus 1697 loomapidajat. 2020. aastaga võrreldes on lammaste pidamise lõpetanud 32 ja viimase viie aasta võrdluses 173 loomapidajat. 2021. aastal oli enam (848) neid loomapidajaid, kellel oli 10-99 lammast (**Joonis 101**). Samas on eelmise aasta võrdluses just 10-99 lammast pidavate loomapidajate arv kahanenud kõige enam (-44 loomapidajat). 1-9 lammast pidas 2021. aastal 701 loomapidajat ja eelmise aastaga võrreldes on neid 11 võrra enam. Põllumajandusloomade registri andmetel oli 2021. aasta lõpus lambaid 63 739. Eelmise aastaga võrreldes oli lambaid 2132 võrra ja viimase viie aasta võrdluses ~14 000 võrra vähem. Viimased seitse aastat järjest on lammaste arv vähenenud. Enam lambaid (33 461) peeti 100 ja enama pealistes karjades (**Joonis 102**). 2021. aastal suurenes lammaste arvukus 1-9 pealistes karjades, kuhu aastaga tuli juurde 122 lammast. Põllumajandusloomade registri andmetel pidas 2021. aastal kitsi 486 loomapidajat, neist 82% oli 1 kuni 9 kitse.

Joonis 101. Lammaste pidajad aastatel 2017-2021
Allikas: Põllumajandusloomade register

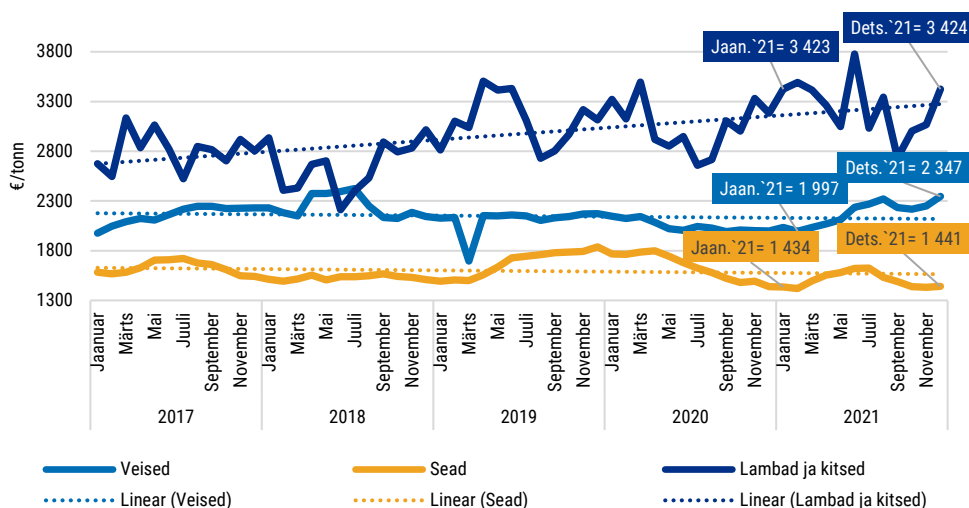

Joonis 102. Lambaid suurusgrupiti aastatel 2017-2021
Allikas: Põllumajandusloomade register

Aastaga on **kitse** pidamise lõpetanud 5 ja viimase viie aasta võrdluses 100 loomapidajat. Kitsi oli 2021. aastal 4310 ja aastaga on nende arv vähenenud 144 looma võrra. Viimase viie aasta võrdluses oli kitsi enam 2017. aastal (5043 looma), millest alates on nende arvukus järjest vähenenud. Ligi pooled kitsed kasvasid 10-99 pealistes karjades.

Sigu pidas 2021. aasta 31. detsembri seisuga 72 loomapidajat, neist 44 kasvatasid emiseid. Aastaga on kasvanud kuni 10 siga pidavate loomakasvatavate arv. Kui 2020. aastal oli neid 5, siis 2021. aasta lõpus 12 loomapidajat. Seapidajatest 35% pidas 1000 kuni 5000 siga, mis moodustas veerandi Eestis kasvatavatest sigadest. Üle 5000 sea oli 21% seapidajal.

Loomade kokkuostuhinna muutused olid 2021. aastal loomaliigiti erinevad (**Joonis 103**). **Veiste kokkuostuhind**, mis viimasel paaril aastal on olnud väga madalal tasemel, hakkas Statistikaameti andmetel peale 2021. aasta I kvartalit vähehaaval tõusma. 2021. aasta maikuust alates oli veiseliha hind selgelt üle eelmise aasta hinnataseme ja juunist alates üle viimase viie aasta (2016-2020) keskmise hinnataseme. Hinnatõus jätkus järgnevatel kuudel ja jõudis detsembris tasemele 2347 €/t. 2021. aasta algusega võrreldes suurenes veiseliha hind aasta lõpuks 15%. Sealihasektoris oli olukord sootuks teistsugune. Kui 2019. aasta teisel poolaastal ja 2020. aasta esimeses pooles oli **sealiha hind** eelnevate aastatega võrreldes kõrgem, siis järgnenud hinnalangus peatus 2021. aasta veebruaris tasemel 1419 €/t. Märtsist alanud hinnatõus jäi üürikeseks (hinnalagi juulis= 1626 €/t) ja 2021. aasta detsembris maksti sealiha tonni eest 1441 €/t. 2021. aasta kokkuvõttes jäi sealiha hind madalamaks kui 2020. aastal (keskmiselt -8%) ja viimase viie aasta (2016-2020) keskmine hinnatase. **Lamba- ja kitseliha hind** oli 2021. aastal eelnevate aastatega võrreldes kõrgem (keskmiselt +7%). Viimase viie aasta (2016-2020) keskmise hinnaga võrreldes selgub, et suvist hooajalist hinnalangust 2021. aastal ei olnud. Kõrgem lamba- ja kitseliha hind oli juulis, mil tonnist maksti 3777 €. Madalam hind oli suurema pakkumisega sügiskuudel ja siis maksti tonnist 2731-3067 eurot.

Joonis 103. Veise-, sea-, lamba- ja kitseliha keskmine kokkuostuhind 2017-2021 aastal

Allikas: Statistikaamet

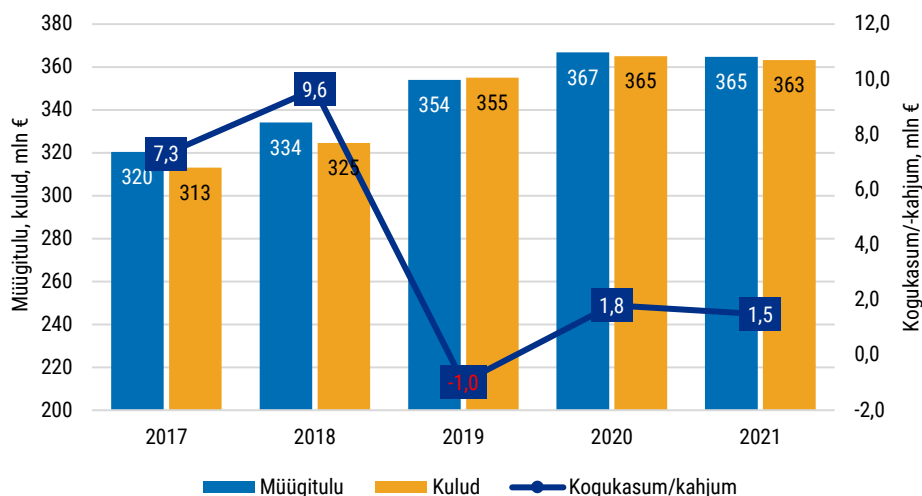
5.2.3 Töötlemine

Eestis tegutseb üle 60 lihatöötlemisega tegelevat ettevõtet (2020. a andmetel 63). Üle 250 töötajaga suurettevõtteid on kaks, kuid üle poole (27) on mikroettevõtteid.

Statistikaameti esialgsetel andmetel oli 2021. aastal lihatööstuse **müügitulu** 364,8 mln eurot, jäädes vaid pisut alla eelmise aasta kõrgest tasemest (-0,6%) (**Joonis 104**). Eelmisel aastal mõjutas lihatööstuste müügitulemust aasta esimesel poolel tekkinud koroonaviirusest tekkinud ostupaanika, mille käigus soetasid inimesed endale tavatult palju toiduvarusid. Eelkõige osteti tangaineid ja muid kaua säilivaid kaupu, kuid ka lihatoodete müük kasvas peaaegu viiendiku võrra. 2021. aastal hakkas HoReCa sektori nõudlus tasapisi taastuma, mis mõjutas positiivselt ka lihatööstuste müügitulemust.

Lihatööstuse **kogukulud** olid 363,3 mln eurot, jäädes võrreldavaks eelmise aastaga (-0,5%). Lihatööstuste kasumlikkus on viimastel aastatel vähenenud, eriti madalale on see langenud kolmel viimasel aastal. Kui 2016. aastal teeniti ühe euro käibe kohta 0,06 eurot kasumit, siis 2021. aastal vaid 0,004 eurot.

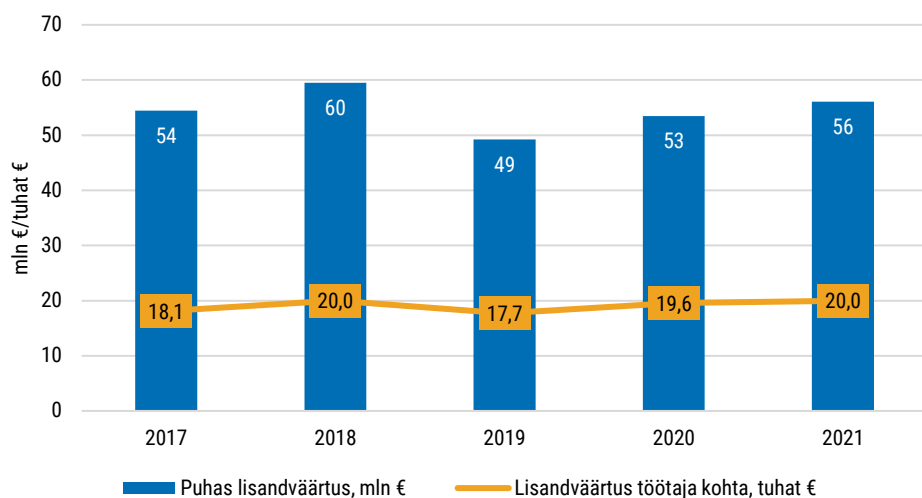
Lihatööstuste 2021. aasta **kogukasum** oli 1,5 mln eurot, jäädes eelmisele aastale alla 17,6%. Kiiresti kasvanud sisendite hinnad vähendasid kasumit.

Joonis 104. Lihatööstuse müügitulu, kogukulud ja kogukasum aastatel 2017–2021

Allikas: Statistikaamet

Lihatööstuse poolt loodud **puhas lisandväärtus** oli 56,1 mln eurot, mis oli eelmise aastaga võrreldes 4,9% võrra suurem (**Joonis 105**). Puhas lisandväärtus moodustas 15% toiduainetööstuse ning 2% töötleva tööstuse puhtast lisandväärtusest.

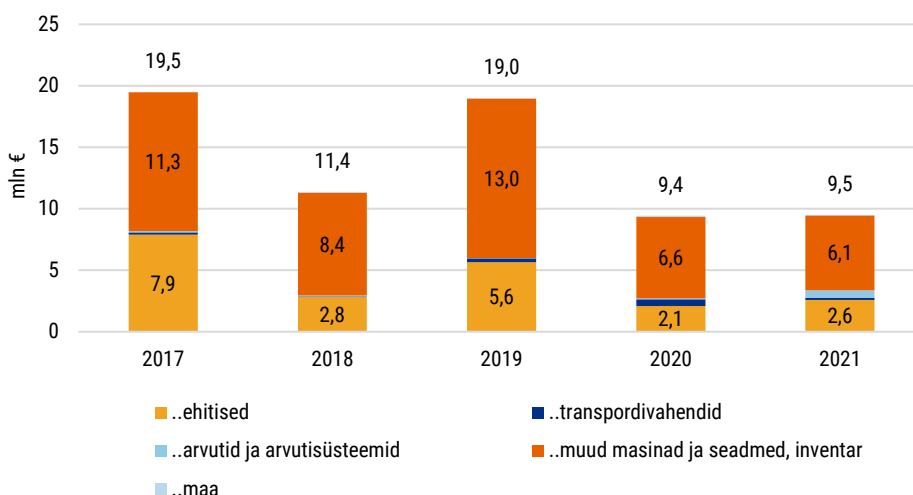

Joonis 105. Lihatööstuste poolt loodud puhas lisandväärtus ja lisandväärtus töötaja kohta aastatel 2017–2021

Allikas: Statistikaamet

Lihatööstuste **tööviljakus** 2021. aastal pisut kasvas. Ettevõtetes loodi 20 000 eurot lisandväärtust töötaja kohta, mida oli 2,2% enam kui eelneval aastal. Vaatamata tööviljakuse kiirele kasvule jääb see ikka oluliselt madalamaks nii toiduaine- (-27%) kui ka töötleva tööstuse (-53%) tegevusalade keskmisest.

Lihatööstuste investeerimisaktiivsus jäi 2021. aastal eelmise aasta tasemele (+1%). Lihatööstused **investeerisid materiaalsesse põhivarasse** 2021. aastal 9,5 mln eurot. Kõige rohkem investeeriti muudesse masinatesse ja seadmetesse (v.a arvutid ja transpordivahendid) ja ehitistesse, mis moodustas kogu materiaalsesse põhivarasse tehtud investeeringutest vastavalt 64% ja 27%. Teised investeeringud olid väiksemad.

Joonis 106. Lihatööstuste investeeringud materiaalsesse põhivarasse aastatel 2017-2021

Allikas: Statistikaamet

5.2.4 Väliskaubandus

2021. aastal vähenes sealihaga ning suurenes veise-, linnu- ja lambaliha eksport. Erinevate lihaliikide sissevedu aga suurenes. Liha kaubandusbilanss oli 2021. aastal negatiivne. Eesti päritolu värsket, jahutatud või külmutatud **veiseliha eksporditi** 2021. aastal 6,5 mln euro väärtuses kokku 1681 tonni (**Joonis 107**). Eelmise aastaga võrreldes suurenes eksporditud veiseliha väärtus ja kogus poole võrra.

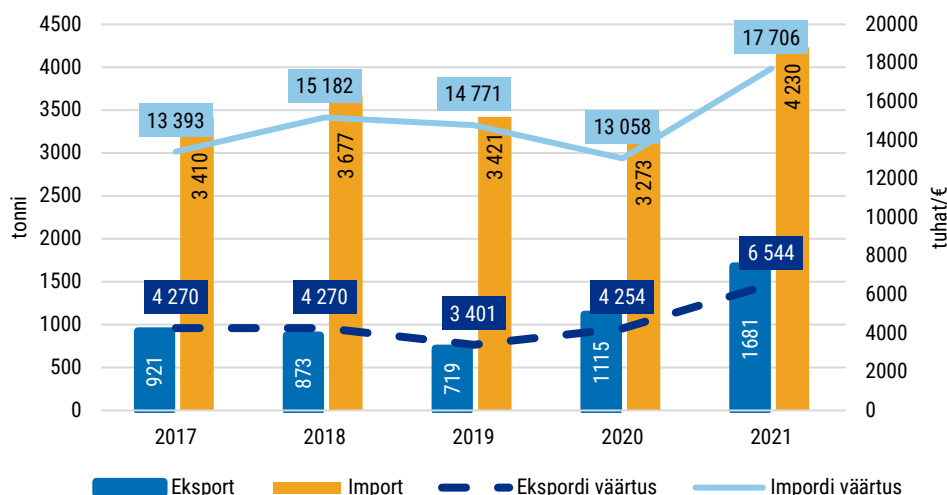
2021. aastal vähenes sealihaga ning suurenes veise-, linnu- ja lambaliha eksport.

Valdav enamus ehk 97% veiselihast eksporditi värsket või jahutatuna. Ekspordi hind 2021. aastal suurenes. Värsket ja jahutatud veiseliha eksporditi 2021. aastal keskmise hinnaga 3882 €/t (+2% eelmise aastaga võrreldes) ja külmutatud veiseliha 4218 €/t (+7% eelmise aastaga võrreldes). Peamine

sihtriik on endiselt Holland kuhu viidi 41% eksporditud veiselihast. Suuremad kogused läksid veel Lähti (22% eksporditud veiselihast) ja Soome (15%).

Vaatamata ekspordi suurenemisele 51% võrra, ületas 2021. aastal imporditud veiseliha kogus ekspordi 2,5 korda.

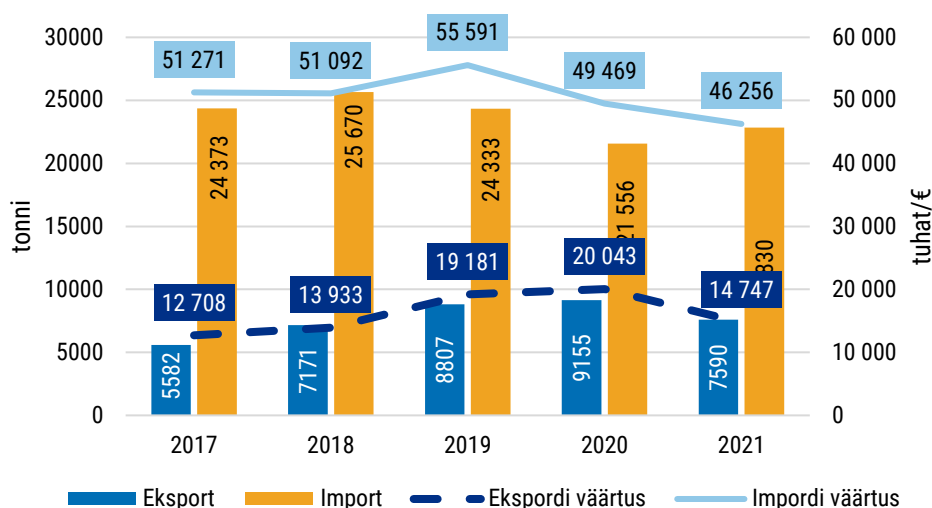
Eestisse **imporditi** värsket, jahutatud või külmutatud **veiseliha** 17,7 mln euro väärtuses kokku 4230 tonni. Võrreldes eelmise aastaga suurenes imporditud veiseliha kogus 29% ja väärtus 36%. Jätkuvalt toodi (saatjariik) enam veiseliha Eestisse Poolast (38% imporditud veiselihast), Lätist (19%) ja Leedust (17%). Imporditud veiseliha oli valdavalt pärit Poolast (40%) ja Leedust (23%). Aasta aastalt on kasvanud ennekõike värsket ja jahutatud veiseliha import. Kui 2017. aastal imporditi värsket või jahutatud veiseliha 869 tonni, siis aastal 2021 ligi poolteist korda enam. Külmutatud veiseliha import on samal ajal jäänud stabiilselt vahemikku 2500-3000 tonni. 2021. aastal moodustas külmutatud veiseliha imporditud veiselihast sellegipoolest enamuse (58%).

Joonis 107. Värske, jahutatud või külmutatud veiseliha ekspordi ja impordi kogus ning väärtus aastatel 2017-2021
Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeerium

Sealiha eksport jäi 2021. aastal eelnevate aastatega võrreldes väiksemaks (**Joonis 108**). Kokku eksporditi 2021. aastal Eestist kodumaist päritolu värsket, jahutatud või külmutatud sealiha 14,7 mln euro väärtuses kokku 7590 tonni. Välja viidud sealiha väärtus vähenes eelmise aastaga võrreldes 26% ja kogus 17%. Peamised sihtriigid (92% sealiha ekspordist) olid 2021. aastal endiselt Läti ja Leedu, kuid võrreldes eelmise aastaga vähenes sealiha eksport Leetu poole võrra. Sealiha väljavedu Lätti jäi samaks. Kokku viidi Eesti päritolu sealiha 12 sihtriiki. 2021. aastal langes eksporditud sealiha hind, mis väljaveol Lätti ja Leetu oli aastatagusega võrreldes 19% võrra väiksem.

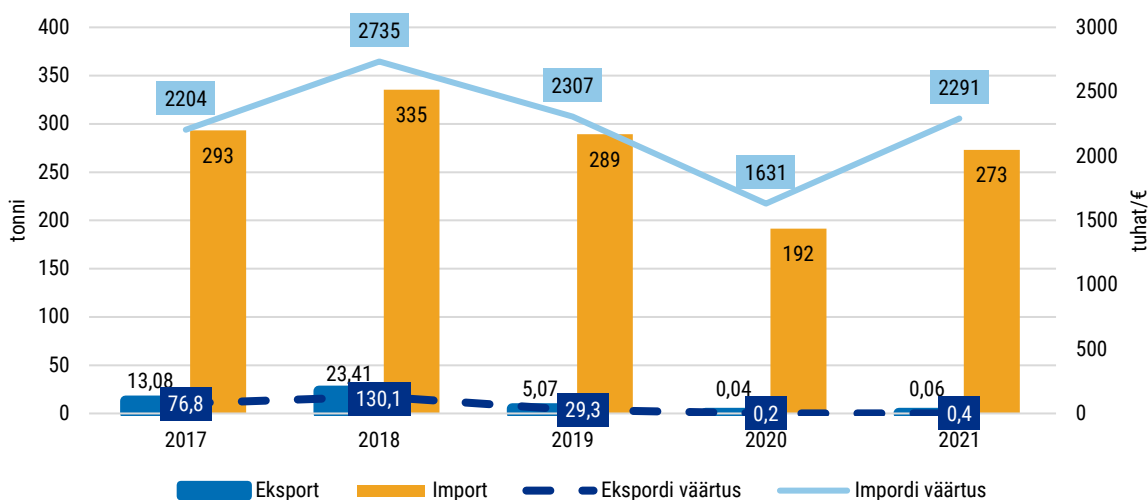
Eelmise aastaga võrreldes suurenes 2021. aastal Eestisse **imporditud sealiha** kogus 6%, kuid väärtus vähenes 7%. Kokku toodi 2021. aastal Eestisse sealiha 46,3 mln euro eest, kokku 22 830 tonni. Imporditud sealiha keskmine hind oli 2026 €/t ja aastaga on see vähenenud 269 euro võrra. Sarnaselt eelmistele aastatele toodi (saatjariigi järgi) enam sealiha Eestisse Saksamaalt (31% sealiha impordist), Taanist (17%) ja Poolast (15%). Kui Taanist ja Poolast jäid sisseveetud sealiha kogused 2021. aastal aastatagusega võrreldes väiksemaks, siis Saksamaalt suurenesid 2000 tonni võrra. Saksamaa päritolu sealiha jõudiski Eestisse 2021. aastal kõige enam (33% imporditud sealihast oli toodetud Saksamaal) ning lisaks Saksamaale toodi seda Eestisse ka läbi Taani, Leedu, Poola. Saksamaa kõrval oli imporditud sealihast suurema osakaaluga Poola päritolu sealiha (13% imporditud sealihast oli toodetud Poolas), millest enamused imporditi Eestisse Poolast otse, aga ka läbi Taani, Leedu, Itaalia. Saksamaa kõrval EL-i ühest suuremast sealiha tootvast liikmesriigist Hispaaniast imporditi 2021. aastal otse Eestisse 184 tonni ehk 0,8% Eestisse imporditud sealiha kogusest. Aastaga vähenes Hispaaniast Eestisse imporditud sealiha kogus 80%. Samas jõudis Hispaania päritolu sealiha (5% imporditud sealihast oli toodetud Hispaanias) Eestisse läbi 11 EL liikmesriigi. Suuremad kogused Hispaania päritolu sealiha toodi Eestisse Prantsusmaalt, Lätist, Taanist, Leedust. Seega toodi 2021. aastal Hispaania päritolu sealiha Eestisse kokku 1045 tonni, mida on aastatagusega võrreldes 49% vähem.

Joonis 108. Värske, jahutatud või külmutatud sealiha ekspordi ja impordi kogus ning väärtus aastatel 2017- 2021
Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeerium

Eesti päritolu värsket, jahutatud või külmutatud **lamba- ja kitseliha eksporditi** 2021. aastal vaid 60 kg ja sarnaselt eelmisele aastale Läti.

2021. aastal imporditi Eestisse **värsket, jahutatud või külmutatud lamba- ja kitseliha** 273 tonni, väärtusega 2,3 mln eurot. Võrreldes eelmise aastaga suurenes lamba- ja kitseliha impordi väärtus 41% ja kogus 43%. Üle poole (67%) Eestisse toodud lamba- ja kitselihast oli Uus- Meremaa päritolu. Peamised saatjariigid olid eelmisele aastale sarnased, nendeks olid Holland (37% imporditud lamba- ja kitselihast), Uus-Meremaa (32%) ja Hispaania (44%). Keskmise imporditud lamba- ja kitseliha tonni hind oli 2021. aastal 8390 eurot, mis on eelmise aastaga võrreldes poolteist korda odavam.

Joonis 109. Värske, jahutatud või külmutatud lamba- ja kitseliha ekspordi ja impordi kogus ning väärtus aastatel 2017- 2021
Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeerium

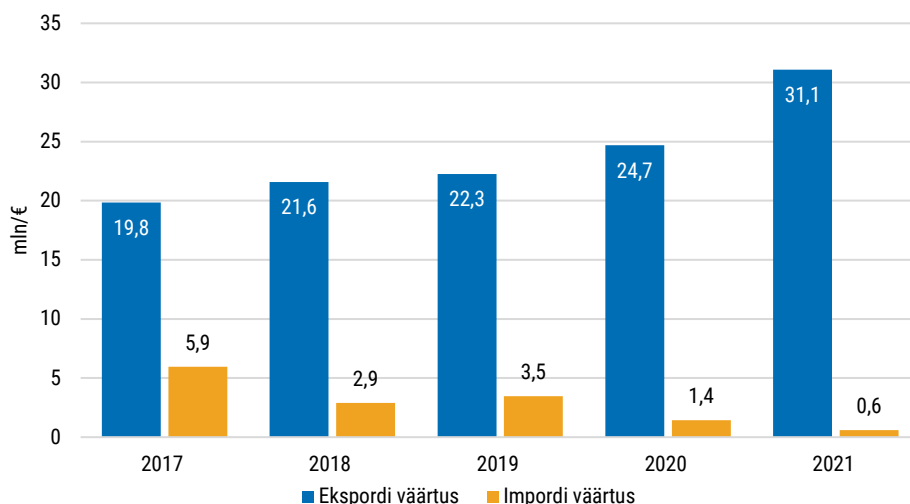
Eesti päritolu värsket, jahutatud või külmutatud liigi *Gallus domesticus* kana, pardi, hane, kalkuni ja pärlkana liha ja söödavat rupsi eksporditi 2021. aastal 5973 tonni, väärtusega 9,4 mln eurot. Eelmise aastaga võrreldes eksporditi 2021. aastal linnuliha 9% enam ja ekspordi väärtus kasvas 7%. **Linnuliha eksporditi** 11 riiki, neist 4 olid kolmandad riigid. Suurem kogus linnuliha viidi Läti (85% eksporditud linnulihast) keskmise hinnaga 1575 €/t.

Eestisse **imporditud linnuliha** kogus ületas eksporditi ligi 4 korda. 2021. aastal imporditi Eestisse linnuliha 21 597 tonni, väärtusega 40,4 mln eurot. Eelmise aastaga võrreldes suurenes sissetoodud linnuliha kogus 2%. Imporditud linnuliha keskmine hind oli 1870 €/t. Linnuliha imporditi 21 riigist peamiselt, Poolast (32%), Soomest (19%) ja Leedust (19%). Nimetatud riikidest pärit linnuliha jõudis Eesti turule ka kõige

enam (64% imporditud linnulihast oli toodetud neis riikides). Kokku jõudis 2021. aastal linnuliha Eesti turule 30-st riigist, sh Ukrainast, Brasiiliast, Taist, Seišellidelt ja Hiinast.

Elusloomi (sh veised, sead, lambad, kitsed ja hobused) eksporditi 2021. aastal 31,1 mln euro väärtuses, mis on viimase viie aasta võrdluses suurim summa ja 6,4 mln eurot enam kui eelmisel aastal (**Joonis 110**). Ekspordi väärtusest suurema osa ehk 90% moodustas elusveiste eksport, mis kasvatas elusloomade ekspordi väärtust 2021. aastal 5,3 miljoni euro võrra. **Eesti päritolu elusveiseid eksporditi** 2021. aastal 58 892, mis on ligi 4000 veist enam kui aasta varem. Pooled Eestist väljaviidud elusveised olid massiga kuni 80 kg (v.a. tõupuhtad aretusloomad). Tõupuhtaid aretusveiseid eksporditi 2021. aastal 5978. Enam viidi veiseid jätkuvalt Hollandisse (46% eksporditud veiste koguarvust), Poola (20%) ja Leetu (14%). Aretusveiseid eksporditi enam Usbekisitani ja Venemaale. Kokku eksporditi elusveiseid 16 riiki, neist 10 olid EL liikmesriigid. **Sigu eksporditi** 2021. aastal 17 687, väärtusega 1,9 mln eurot. Eelmise aastaga võrreldes suurenes sigade ekspordi väärtus 622 474 euro võrra ja moodustas elusloomade ekspordi väärtusest 6%. Pärast kolme aastat eksporditi 2021. aastal taaskord elussigu massiga alla 50 kg (v.a. tõupuhtad aretusloomad), kuid enamuse (94%) Eestist eksporditud sigadest olid massiga 50 kg ja rohkem (v.a. tõupuhtad aretusloomad). Peamine sihtriik oli Leedu, kuhu eksporditi 85% väljaviidud sigadest. Eesti päritolu **lambaid ja kitsi eksporditi** 2021. aastal 1,3 mln euro väärtuses, mis on viimase viie aasta suurim eksporditud lammaste ja kitsede väärtus. Kokku eksporditi 13 145 looma, neist 4 kitse. Välja viidud lammastest oli 54% täiskasvanud loomad (v.a. aretusloomad) ja 44% kuni aasta vanused talled. Tõupuhtaid aretuslambaid eksporditi 257. Suurem osa lambaid (79%) viidi 2021. aastal, sarnaselt eelmisele aastale, Hollandisse. Kokku eksporditi lambaid 6 riiki, mis kõik olid EL liikmesriigid. 2021. aastal **eksporditi** Eestist vaid **1 hobune**.

Elusloomi imporditi 2021. aastal Eestisse oluliselt vähem kui eksporditi. Impordi väärtus langes viiendat aastat järjest ja oli 2021. aastal 0,6 mln eurot. Viimase viie aasta võrdluses on peamiselt vähenenud sigade sissevedu. Kui 2017. aastal imporditi Eestisse pisut üle 40 tuhande sea, siis 2021. aastal 418. Võrreldes varasemate aastatega ei ole muutunud imporditud tõupuhaste aretussigade arv, keda 2021. aastal imporditi Eestisse 38. Eelnevate aastatega võrreldes on vähenenud eelkõige 50 kg ja enama massiga sigade (v.a. aretusloomad) sissevedu. Sissetoodud sigade saatjariigiks oli Läti (91% imporditud sigadest) ja Norra. Elusveiseid imporditi 2021. aastal 83, väärtusega 195 740 eurot. Sissetoodud veised olid kõik tõupuhtad aretusloomad (v.a. mullikad ja lehmad). Saatjariigiks olid Usbekistan, Saksamaa ja Taani. Usbekistanist sissetoodud veised olid siiski pärit EL-st. Lambaid ja kitsi 2021. aastal Eestisse ei imporditud. Hobuseid imporditi Eestisse 310 540 euro väärtuses, kokku 42. Eestisse toodud hobustest olid 24% tõupuhtad aretushobused.

Joonis 110. Elusloomade ekspordi ja impordi koguväärtus aastatel 2017- 2021

Allikas: Statistikaamet, Maaeluministeerium

5.3 Munad

Liina Jürgenson

5.3.1 Turuolukord

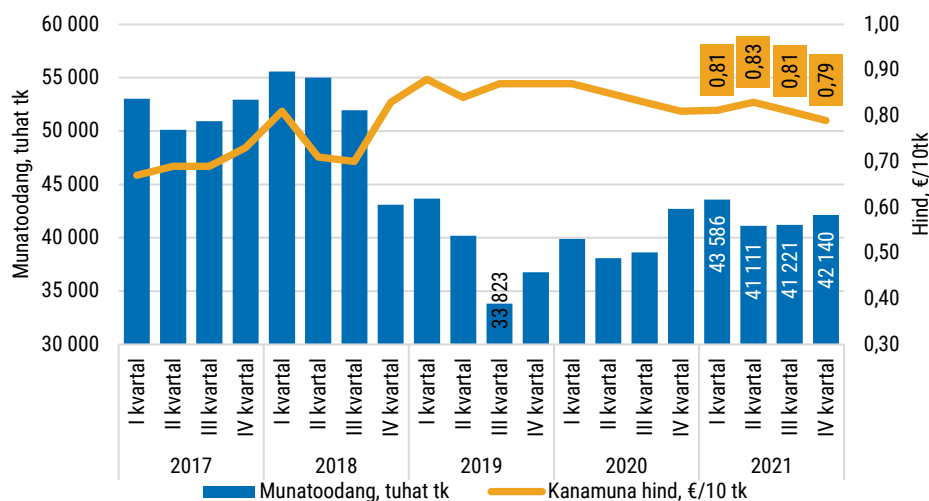
Kanamuna turg, mis 2020. aasta Covid-19 piirangute kehtestamise ajal seisis silmitsi nõudluse vähenemise ja hinnalangusega, taastus 2021. aastal tasapisi. 2021. aasta kokkuvõttes suurenes EL kanamunade eksport 13% ja import vähenes veerandi võrra. Kui 2021. aasta esimestel kuudel oli EL keskmine kanamuna hind keskmiselt 12% aastatagusega võrreldes madalam, siis toitlustusettevõtete taasavamine ja nõudluse kasv kergitas hinda märtsis üle ajaloolise keskmise (2016-2020 keskmine) hinnataseme. Suvine hooajaline hinnalangus jäi 2021. aastal tagasihoidlikumaks ja 2021. aasta lõpus ületas EL keskmine kanamuna hind aastatagust 18%. 2021. aasta oli kanamuna hinnainfo osas oluline, sest esmakordselt hakati koguma kanamuna hinda pidamisviiside kaupa. Kuigi uue info kogumine oli 2021. aastal algusjärgus, siis kogutud info põhjal eristus selgelt mahemunade hind, mis ületas puuris peetud kanade munade hinda ~ 3 korda. Samuti oli vabalt peetavate kanade munade hind teiste pidamisviisidega võrreldes stabiilsem. Varasemalt on EL keskmist kanamuna hinda kogutud ja arvatud vaid puuris peetud kanade munade kohta, sest see on olnud peamine kanamunade tootmise viis. Aasta aastalt on aga vähenenud puuris peetavate kanade hulk ja asemele tulnud muud pidamisviisid. Kui näiteks 2015. aastal peeti EL-s puurides 52%, siis 2019. aastal 48% munakandest. Kõige jõudsamalt on kasvanud lindlas õrrekanade pidamine. Kui 2015. aastal oli õrrekanu 26% EL munakande koguarvust, siis aastal 2019 juba 34%.

5.3.2 Tootmine

Kodulindude arv on Eestis viimastel aastatel olnud 2–2,3 mln/lindu, kuid munejate kanade arv on aasta-aastalt vähenenud. Viimased andmed munejate kanade kohta on 2020. aasta lõpust kui neid oli Statistikaameti andmetel 20% kodulindude koguarvust. Võrdluseks, et aastal 2017 oli munejate kanade osakaal kodulindude koguarvust 36%.

Põllumajandusloomade registris andmetel tegeles 2021. aastal kanamunade müügiks tootmisega 65 loomapidajat, neist pooltel olid vabapidamise lindlad ja 35% pidas munakanu mahepõllumajanduslikult. Suurem osa ehk 89% munakanu peeti puurides.

Munade tootmine, mis 2019. aastal linnuhaiguste puhangute tõttu veerandi võrra vähenes (**Joonis 111**), näitas 2021. aastal vähehaaval taastumise märke. 2021. aasta kokkuvõttes toodeti mune 168,1 mln/tk, mida on 5% enam kui aasta tagasi ja 9% enam kui aastal 2019. Keskmine munatoodang kana kohta oli 2021. aasta 307 tk, mida on 4% enam kui aasta tagasi. Viimati oli keskmine munatoodang kana kohta nii suur sajandivahetusel.

Joonis 111. Munatoodang ja kanamuna hind aastatel 2017-2021

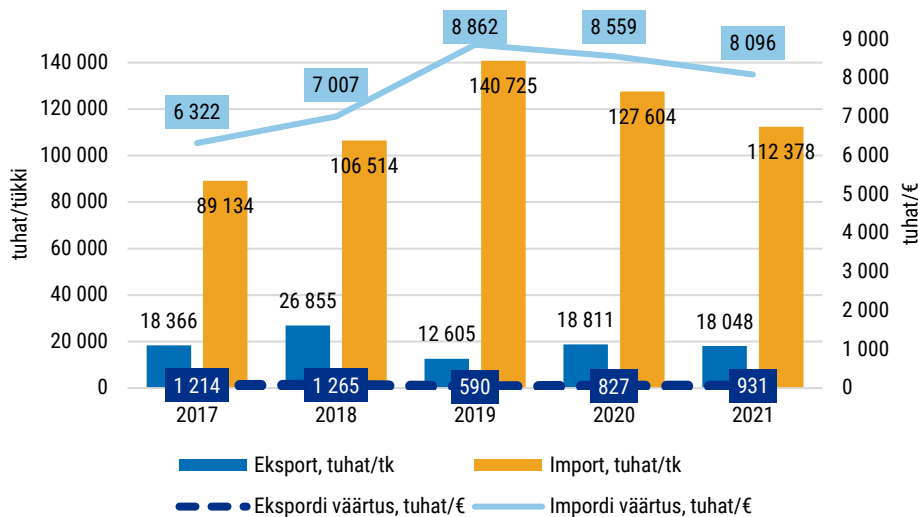
Allikas: Statistikaamet, Eesti Konjunkturiinstituut

Kanamuna hind oli 2021. aasta madalam kui paaril viimasel aastal. Kui kevadpühade ajal oli 10 tüki kanamuna hind 0,83 senti, siis IV kvartaliks oli see langenud 0,79 sendini. Eesti kanamuna hind jäi 2021. aasta esimeses pooles selgelt kõrgemaks kui EL keskmine kanamuna hind. Meie peamiste kaubanduspartnerite Läti ja Leedu kanamuna hinda ületas Eesti hind aasta keskmisena vastavalt 10% ja 24%.

5.3.3 Väliskaubandus

2021. aastal eksporditi Eesti päritolu kanamune (*Gallus domesticus*) 931 000 € väärtuses kokku 18 mln tk. Eelmise aasta sama ajaga võrreldes suurenes kanamunade ekspordi väärtus 13% ja kogus vähenes 4%. Peamised sihtriigid olid Läti (25% eksporditud kanamunadest), Leedu (25%) ja Rootsi (23%). Eksporditud kanamunade tuhande tükki hind oli vahemikus 37-124 €, kuid valdav enamus kanamune eksporditi keskmise hinnaga 52 €/tuhat tükki.

2021. aastal imporditi kanamune (*Gallus domesticus*) 6,5 mln € väärtuses kokku 112 mln tk (**Joonis 112**). Eelmise aastaga võrreldes vähenes kanamunade impordi väärtus 5% ja kogus 12%. Põhiliseks saatjariigiks olid jätkuvalt Läti (62% imporditud kanamunadest) ja Leedu (25%). Ligi pooled (47%) Eesti turule imporditud munadest olid toodetud samuti Lätis. 20% imporditud munadest olid Poola ja 19% Leedu päritolu. 2021. aastal jõudis Eesti turule ka kolmandas riigis toodetud kanamune. Neid oli kokku 8,5 mln tk ehk 7% imporditud kanamunadest ja need olid Ukraina päritolu. Imporditud kanamunade tuhande tüki hind jäi vahemikku 70-86 €.

Joonis 112. Kanamunade eksport ja import aastatel 2017-2021

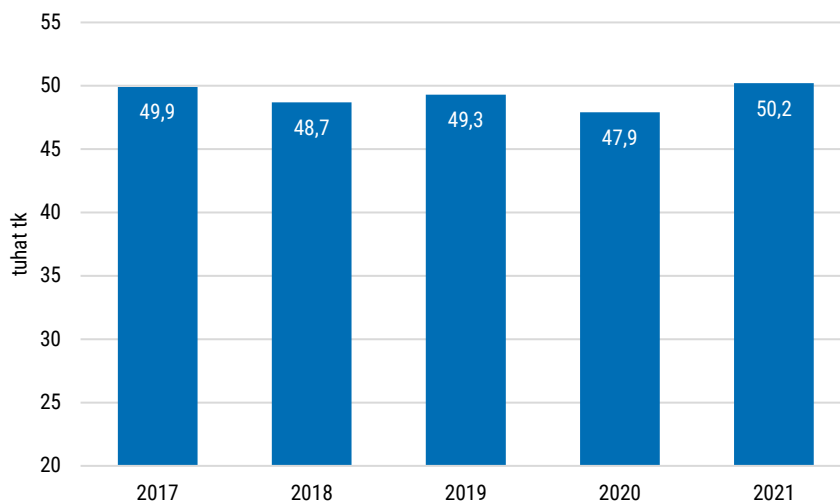
Allikas: Statistikaamet

5.4 Mesi

Erkki Miller

5.4.1 Turuolukord

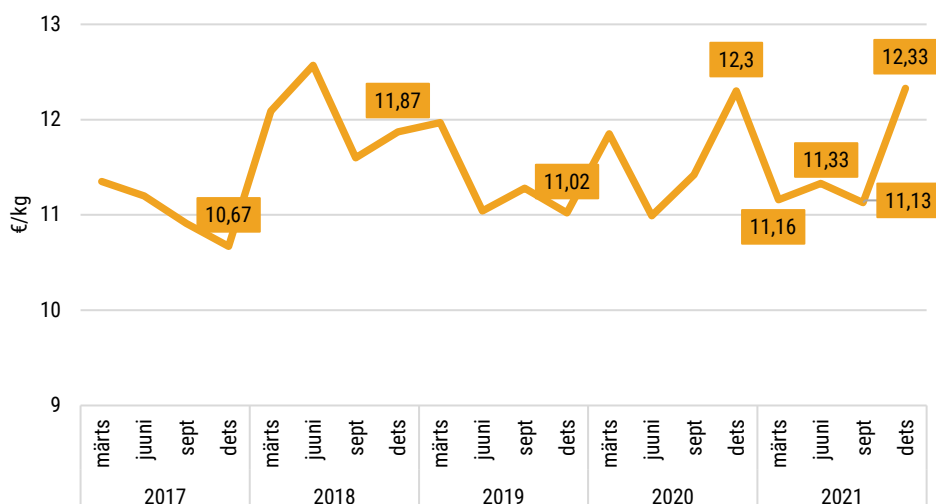
Eestis oli 2021. aasta detsembri seisuga mesilasperede arv viimase viie aasta võrdluses kõige suurem. 2021. aasta esialgsete andmete järgi oli Eestis 50 200 mesilasperet, mis on eelmise aastaga võrreldes ligikaudu 5% suurem (**Joonis 113**). Kõige rohkem oli 2021. aastal mesilasperesid Lääne-Viru, Pärnu ja Saare maakonnas ning kõige vähem Hiiu ja Ida-Viru maakonnas. Kui võrrelda 2021. aasta mesilasperede arvu kümne aasta taguse ajaga, siis on mesilasperede arv suurenenud 90%.

Joonis 113. Eesti mesilasperede arv aastatel 2017-2021

Allikas: Statistikaamet

Eesti mee keskmine jaehind 2021. aastal oli 11,48 €/kg. Aasta lõikes oli hind kõrgeim detsembris (12,33 €/kg) ja madalaim septembris (11,13 €/kg) (**Joonis 114**). Kui võrrelda mee hinda 2021. aasta märtsis ja detsembris, siis on mee hind tõusnud 10%. Kui võrrelda 2021. aasta keskmist mee hinda eelneva aastaga, siis on see langenud 1%.

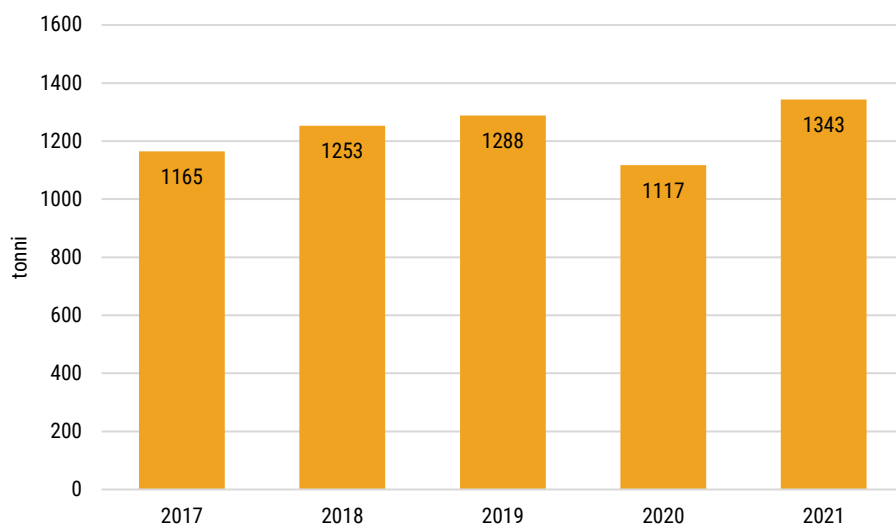
Joonis 114. 0,4-0,5 kg pakendi mee keskmine jaehind Eesti kauplustes (€/kg käibemaksuga)

Allikas: Eesti Konjunktuuriinstituut

Viimased tarbimise andmed on saadaval 2020. aasta kohta. Kui võrrelda mee tarbimist kümne aasta taguse näitajaga, siis on mee tarbimine suurenenud peaaegu kaks korda, kuid viimastel aastatel on taas langustrendis. 2020. aastal tarbiti mett inimese kohta 0,98 kg, jäädes kümnendiku võrra (-10,9%) madalamaks nii eelmise aasta kui ka viie aasta keskmisest.

5.4.2 Tootmine

Viimasel viiel aastal on mee toodang Eestis olnud üle 1100 tonni, olles suurim 2021. aastal (1343 t) (**Joonis 115**). Aastases võrdluses oli mee toodangu suurenemine 20%, kuid kümne aasta taguse ajaga võrreldes oli 2021. aasta toodang suurenenud koguni 93%. 2021. aastal saadi ühelt mesilasperelt keskmiselt 26,7 kg mett, viie aasta keskmine toodang oli 25 kg. Kui võrrelda 2021. aasta keskmist mee toodangut ühe mesilaspere kohta kümne aasta taguse ajaga, siis on keskmine mee toodang ühe mesilaspere jäänud samaks.

Joonis 115. Eesti mee toodang aastatel 2017-2021

Allikas: Statistikaamet

5.4.3 Väliskaubandus

Mett eksporditi 2021. aastal kokku 87,8 tonni väärtusega 273 644 eurot. Ekspordi hulgas oli Eesti päritolu mett 6,2 tonni, väärtuses 78 172 eurot. Olulisemad ekspordi sihtriigid olid Poola (70%) ja Soome (22%). Eelmise aastaga võrreldes vähenes mee eksport koguseliselt kolm korda ja jäi viimaste aastate madalaimale tasemele. 2021. aastal imporditi Eestisse mett kokku 143,3 tonni väärtusega 478 162 eurot. Mett imporditi põhiliselt Lätist (48%), Leedust (26%) Hispaaniast (9%) ja Soomest (8%). Eelmise aastaga võrreldes on mee import vähenenud kaks korda.

5.5 Mahepõllumajanduslik loomakasvatus

Marika Ruberg

Maheloomakasvatusega tegeleb üle poole mahetootjatest (1111 tootjat). Mahepõllumajanduslikult peetakse kõige enam veiseid ja lambaid (**Tabel 11**). Ligikaudu pool kõigist Eesti lihaveistest ja lammastest peetakse mahepõllumajanduslikult.

2021. aastal oli veisekasvatus mahepõllumajandusliku loomakasvatuse suurimaid harusid, kokku peeti 50 868 veist. Viimastel aastatel järjepidevalt kasvanud lihaveisekasvatus pöördus 2021. aastal langusesse. Liha tootmiseks kasvatatavate veiste ammlemade arv vähenes võrreldes 2020. aastaga 3%. Piimalehmi on maheveiste hulgas suhteliselt vähe ning vaatamata nõudlusele ja kõrgemale mahetoetusele ei ole mahe piimakarjakasvatus arenenud. 2021. aastal peeti mahedalt 1942 piimalehma, võrreldes aasta varasemaga nende arv kasvas 7%.

Maheloomakasvatusega tegeleb üle poole mahetootjatest. Mahepõllumajandusliku loomakasvatuse suurimaid harusid 2021. aastal oli veisekasvatus.

Viimastel aastatel toimunud mahepõllumajanduslikult peetavate lammaste arvu vähenemine asendus kerge tõusuga. 2021. aastal peeti mahepõllumajanduslikult 39 725 lammast, mis on 1% võrra enam, kui eelnenud aastal.

Mahekitsekasvatus on viimastel aastatel vähenenud, 2021. aastal vähenes see võrreldes 2020. aastaga 10%.

Seakatku levik on tugevalt mõjutanud kogu seakasvatussektorit, sh maheseakasvatust, ning paljud tootjad on sigade pidamise lõpetanud. 2021. aastal peeti mahepõllumajanduslikult ainult 855 siga, mis on siiski 17% enam, kui 2020. aastal.

Mahe linnukasvatustes domineerib munakanakasvatus, kuid kasvatatakse ka broilerkanu, parte, hanesid ja teisi kodulinde. Võrreldes 2020. aastaga suurenes oluliselt broilerkanade arv (36%), munakanade arv suurenes 1%.

Maheküülikute pidamine vähenes märkimisväärselt (83%) 2017. aastal ning ei ole sellele järgnevatel aastatel tõusule pööranud. Võrreldes 2020. aastaga küülikute arv oluliselt ei muutunud. Vähenemise põhjuseks on küülikute puuris pidamise keeld.

Mahemesinduse kasvutrend pöördus 2018. aastal küll langusele, kuid sellele järgnevatel aastatel on tõus jätkunud. 2021. aastal suurenes mesilasperede arv võrreldes 2020. aastaga 7%.

Tabel 11. Mahepõllumajanduslik loomakasvatus 2016–2021 (loomade arv).

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Veised	44 675	48 303	50 403	51 921	52 062	50 868
sh lihaveise ammlemad	16 045	17 971	18 429	19 203	19 380	18 801
sh piimalehmad	1 881	1 869	1 861	1 872	1 811	1 942
Lambad	51 999	48 931	45 724	44 948	39 318	39 725
Kitsed	1 629	1 675	1 878	1 515	1 462	1 312
Sead	681	525	534	711	732	855
Munakanad	26 338	25 036	37 962	36 727	38 797	39 176
Broilerkanad	6 171	8 494	7 868	5 198	8 192	11 154
Küülikud	2 930	512	551	509	334	339
Mesilaspered	2 717	2 775	2 461	2 705	2 869	3 065

Allikas: Mahepõllumajanduse register

5.6 Loomatervis

Piret Aasmäe, Ülle Pau

5.6.1 Mikroobide resistentsus (AMR)

Piret Aasmäe

Mikroobide resistentsus (ingl *antimicrobial resistance*, AMR) on mikroorganismide võime antimikroobsete ainete toimele vastu panna. AMR on ülemaailmne oluline sotsiaalne probleem, mis hõlmab mitmeid valdkondi, nt humaanmeditsiini, veterinaarmeditsiini, loomakasvatust, põllumajandust, keskkonda ning kaubandust.

Alates 2015. aastast lähtutakse Eestis AMR tekke vähendamisel „**Mikroobide antibiootikumresistentsuse vähendamise tegevuskavast veterinaarmeditsiini valdkonnas**“¹⁰¹ Kehtiv versioon on koostatud aastateks 2021–2026. Tegevuskava pikaajaliseks eesmärgiks on antibiootikumide vastutustundlik kasutamine põllumajandus- ja lemmikloomadel. Tegevuskava eesmärk on kooskõlas WHO, FAO ja OIE (*World Organisation for Animal Health*) koostöös välja töötatud „**Ülemaailmse tegevusplaaniga mikroobide resistentsuse alal**“¹⁰² ning toetab Euroopa komisjoni strateegia „Talust taldrikule“ eesmärki vähendada antibiootikumide kasutamist EL üleselt põllumajanduses 2030. aastaks 50 %.

AMR tegevuskava rakendusplaan loetleb tegevused AMR-i ohjamiseks antibiootikumide kasutamisel, AMR-i seirel ning teadusuuringute ja sidusrühmade teadlikkuse tõstmisel. Veterinaaravimite määrusest¹⁰³ tulenevalt on EL liikmesriikidel kohustus hakata Euroopa Liidule Raviametile (EMA) edastama andmeid mikroobivastaste ravimite müügi ja loomaliigiti kasutamise kohta. Maaeluministeriumi eestvedamisel luuakse e-andmekogu, mis lihtsustab osapoolte tööd andmete kogumisel ja haldamisel ning võimaldab tõhusamat järelevalvet ja kasutamise aruandlust. 01. jaanuarist 2023. aastal hakkavad veterinaararstid selle andmekogu kaudu esitama antibiootikumide kasutamise andmeid ettevõtte ja loomaliikide põhisel. Lisaks toetab antibiootikumide kasutuse vähendamise eesmärgi täitmist ÜPP strateegiakava raames välja töötatud toetus karjatervisese programme rakendamiseks.

Antibiootikumide müügi koguste võrdlusel teiste EL liikmesriikidega oleme 31 riigi hulgas 14. kohal ja jääme keskmise mediaani alla. 2021. aastal vähenes loomakasvatuses müüdnud antibiootikumide kogus võrreldes eelneva aastaga ümardatult 5%, ulatudes 6,4 tonnini, mis loomühiku peale taandatult on 49,25 mg/PCU. Vähenenud on humaanmeditsiini seisukohalt kriitilise tähtsusega antibiootikumide kasutamine veterinaarsel otstarbel: võrreldes eelneva aastaga vähenes 2020. aastal polümüksiinide müük 43%, 3. ja 4. põlvkonna tsefalosporiinide müük 8% ja fluorokinoloonide müük 2%.

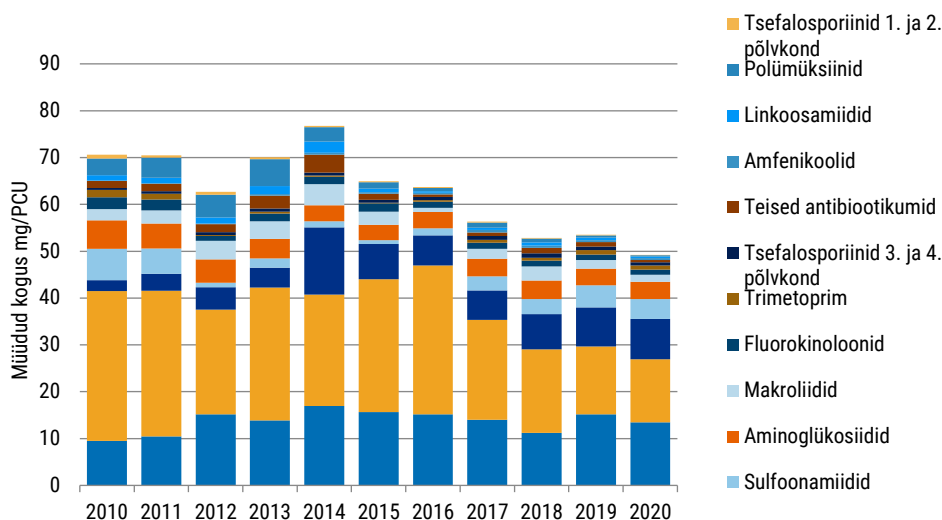
Kümne aasta lõikes on antibiootikumide kogumüük vähenenud 30%, kuid inimeste raviks oluliste 3. ja 4. põlvkonna tsefalosporiinide ja kinoloonide müük 28% suurenenud. Alates 01. juulist 2021. a. piirasime maaeluministri määrusega „Ravimite ning ravimsöötade loomahaiguste ennetamiseks ja raviks kasutamise tingimused ja kord“ inimtervishoius kriitiliselt oluliste antibiootikumide kasutamist veterinaarias ilma laboratoorse diagnoosi ja põhjenduseta. Selle piirangu tulemusi loodame näha juba 2021. aasta antibiootikumide kasutamise statistikas.

Eestis veterinaarseks otstarbeks müüdnud antibiootikumid (mg/PCU) aastatel 2010-2020 on toodud **Joonis 116** ning tabelis **Lisa 5**.

¹⁰¹ <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/tegevuskava-amr-2021-2026.pdf>

¹⁰² https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0003/334641/Global-action-plan-on-antimicrobial-resistance-et.pdf

¹⁰³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2019/6, 11. detsember 2018, mis käsitleb veterinaaravimeid ning millega tunnistatakse kehtetuks direktiiv 2001/82/EÜ

Joonis 116. Veterinaarseks otstarbeks müüdnud antibiootikumid aastatel 2010-2020

Allikas: Raviamet

5.6.2 Eriti ohtlikud loomataudid

Ülle Pau

Sigade Aafrika katk

Vaatamata võetud meetmetele ja Põllumajandus- ja Toiduameti ning jahiseltside tihedale koostööle ei ole õnnestunud sigade Aafrika katku (SAK)¹⁰⁴. meie metsadest lõplikult välja tõrjuda. **Kui vahepeal näis, et seakatk on Eestist taandunud, siis 2020. aastal avastatud kolded on sundinud seda ohtu taas tõsiselt võtma ning jahimehed on asunud metssigu usinalt küttima.** Kõikidelt kütitud ja surnult leitud metssigadelt võetakse proovid laboratoorseteks uuringuteks SAK-le. 2021. aastal uuriti laboratoorselt **10 752 metssiga**, millest **antigeeni positiivseid oli 26 ja antiheha positiivseid 68**, kusjuures **7 proovi olid positiivsed mõlemale**.

Kodusigadele tehakse nii aktiivset kui passiivset seiret SAK-le. See tähendab, et esimesel juhul võetakse vereproovid vastavalt farmi suurusele üks kord aastas ja teisel juhul võetakse igal nädalal organproovid kahelt esimeselt surnud sealt. 2021. aastal uuriti SAK-le **5799** kodusiga.

Pea nelja aasta järel oli 2021. aastal jälle üks kodusigade farmijuhtum. Kokku suri või hukati **1769** looma, mis transporditi ja kahjutustati¹⁰⁵.

Metssealiha saab turustada (EL) määruses 2021/605, milles sätestatakse sigade Aafrika katku tõrje erimeetmed, kehtestatud nõuetele ja vastavalt määruse I lisa kehtestatud piirangutsoonidele. Mandri Eestis kohaldatakse II piirangutsooni (metssigade juhtumid) ja Hiiu maal I piirangutsooni.

Lindude gripp

Kõrge patogeensusega lindude gripp¹⁰⁶ kuulub eriti ohtlike loomataudide hulka ning põhjustab lindude massilist haigestumist ja suremust. Haiguse puhkemisel kehtestatakse karantiin, haiged ja haiguskahtlased linnud hukatakse ja hävitatakse. Seetõttu on eriti oluline, et kõik linnupidajad, kaasa arvatud hobilinnupidajad, järgivad bioohutusmeetmeid enda lindude kaitseks.

Igal aastal lindude rände ajal on linnupidajatel kohustus pidada linde sisetingimustes või kui see ei ole võimalik, siis välistada lindude kontakt vee- ja metslindudega, kasutades lindude pidamisel välitingimustes aiaga piiratud ja võrguga kaetud ala ning katusealust söötis- ja jootmiskohta.

¹⁰⁴ [Seakatk | Maaeluministeerium \(agri.ee\)](#)

¹⁰⁵ Loomsete jäätmete käitlemisega tegeleb AS Vireen

¹⁰⁶ [Eestis levib lindude gripp | Põllumajandus- ja Toiduamet \(agri.ee\)](#)

Riiklike loomatauditõrje seireprogrammide raames tehakse meil lindude gripi varajaseks avastamiseks diagnostilisi uuringuid. Selleks tehakse munakanakarjadele alates **50-st** linnust seroloogilisi uuringuid. Samuti kogutakse proove lindude gripi virooloogiliseks uurimiseks kütitud või surnult leitud metslindudel. 2021. aastal uuriti **286** metslindu, kellest **54-l tuvastati lindude gripp**. Kõrge patogeensusega lindude grippi võivad haigestuda ka imetajad. Näiteks uuris PTA eelmisel aastal **7** rebast kõrge patogeensusega linnugripile, kellest **ühel** tuvastati lindude gripp.

Eelmisel aastal oli meil **3 kodulindude puhangut**: Harjumaal, Lääne-Virumaal ja Tartumaal. Kõik puhangud olid kodumajapidamistes. Üks puhang oli Tallinna Loomaaias jääkosklal.

Täpsemat infot lindude gripi kohta

6 Kalandus

6.1 Kalapüük

Kristi Ilves

Kokku püüti 2021. aastal **72 428 tonni kala**, mis on umbes 2000 tonni ehk 3% vähem kui eelneval aastal. Võrreldes 2020. aastaga jäid väljapüükide protsendid suhtena kvootidesse suhteliselt samaks, kuid väljapüügimahud vähenesid kvootide vähenemise tõttu. Sisevete osas suurima osakaaluga Peipsi- ja Lämmijärve kvoot vähenes võrreldes 2020. aastaga üle 1000 tonni, samuti vähenes Läänemere räime väljapüügikvoot.

Eesti kalandussektor on konkurentsivõimeline ja kvaliteetse tootmisega ning meil on head eeldused kalapüügi- ja vesiviljelustoodete tootmiseks

Kaugpüük oli 2021. aastal 14 037 tonni. Püüti peamiselt süvameregarneeli, turska, meriahvenat, süvalesta ja karelesta. Aastases võrdluses vähenes püük umbes 6%. **Läänemere traalpüük** oli 43 803 tonni ehk 3% vähem kui

eelneval aastal. Põhiliselt püüti kilu ja räime. **Rannapüük** oli 2021. aastal 11 886 tonni ehk üle 1000 tonni enam kui 2020. aastal. Majanduslikult tähtsamad liigid rannapüügis on räim, ahven, meritint, lest, samuti haug ja särg. Peale kalade omab kutselises rannakalanduses olulist osa ka agariku varumine, mida 2021. aastal püüti 181 tonni. Töenduslik püük sisevetest toimub arvestataval määral Peipsi, Läämi- ja Pihkvajärvel ning Võrtsjärvel. **Sisevete kalapüük** oli 2021. aastal 2702 tonni ehk ligi 1000 tonni võrra vähem kui eelneval aastal. Peamisteks püügikaladeks on ahven, koha, latikas, särg, haug ja räabis, mis moodustavad kogu sisevete saagist 95%.

Tabel 12. Kalapüügi ja vesiviljelustoodete tootmine aastatel 2017–2021, t

	2017	2018	2019	2020	2021
Kaugpüük	15 135	17 155	14 979	14 893	14 037
Läänemere traalpüük	53 634	56 500	55 342	45 271	43 803
Läänemere rannapüük	10 878	10 436	10 816	10 496	11 886
Sisevetepüük	2 955	3 155	2 931	3 615	2 702
Vesiviljelus	871	944	1 062	1 040	*
KOKKU	82 602	87 246	84 068	74 275	72 428

Allikas: Põllumajandus- ja Toiduamet

*- andmed puuduvad

6.1.1 Kalapüük

Kalapüük jaguneb Eesti kontekstis Läänemere traalpüügiks, rannapüügiks, sisevetepüügiks ning kaugpüügiks. Kokku püüti 2021. aastal 72 428 tonni kala, mis on 3% vähem kui eelneval aastal. Võrreldes 2020. aastaga jäid väljapüükide protsendid suhtena kvootidesse suhteliselt samaks, kuid väljapüügimahud vähenesid kvootide vähenemise tõttu. Sisevete püügi osas suurima osakaaluga Peipsi-

ja Lämmijärve kvoot vähenes võrreldes 2020. aastaga üle 1000 tonni, samuti vähenes Läänemere räime väljapüügikvoot.

Kalapüüki Läänemere avamere osas reguleeritakse maksimaalselt lubatava püügikoguse ehk kvoodi abil, rannikuvetes ja sisevetes reguleeritakse kalapüüki püügivahendite arvu kaudu. Rahvusvaheliselt reguleeritavate kalavarude seisundit hindavad rahvusvahelised teadusorganisatsioonid. Aasta-aastalt muutuvad hinnangud varude olukorrale kriitilisemaks ja seetõttu soovitatakse püügikoormust vähendada.

Kaugpüük

Eesti kaugpüügilaevastik on tegev Atlandi ookeanil – Kirde-Atlandil peamiselt Kirde-Atlandi Kalanduskomisjoni (NEAFC) vetes (Barentsi merel) ja Teravmägede piirkonnas; Loode-Atlandil Loode-Atlandi Kalandusorganisatsiooni (NAFO) vetes. Püütakse ka Gröönimaa vetes. Kaugpüügil opereerivas laevastikus tegutseb 7 laeva. Püütakse peamiselt süvameregarneeli, turska, meriahvenat, süvalesta ja karelesta, mille kogusaak on 14 000 tonni, moodustades ligemale 20% Eesti kutselisest kalapüügist. Kaugpüügi koguväärtus on ligikaudu 38 mln eurot.

Läänemere traalpüük

Läänemere püük jaotub avamerepüügiks ja rannapüügiks. Avamerepüügi sihtliikideks on kilu ja räim, moodustades 98% kogu traalpüügist. Peamisteks püügivahenditeks on traalid. Läänemere traalpüügisektoris on viimasel kümnendil teostatud oluline püügivõimsuse vähendamine, mille tulemusena on saavutatud kalapüügivõimsuse struktuurne tasakaal püügivõimalustega. Traalpüügisektoris tegutseb 24 ettevõtet, kokku 26 laevaga. Kilu ja räimepüük moodustab traalpüügist 98%. Kogu kutselisest kalapüügist moodustab traalpüügi (püügimahuga ~ 44 000 t) kogus 60% ning (väärtusega 8,2 mln €) väärtus 15%.

Läänemere rannapüük

Rannapüügi segmendis reguleeritakse püüki püügivahendite arvu ja osaliselt nn blokk-kvoodi ehk lubatud saagi abil. Blokk-kvoodi raames toimub püük turska, räime, lõhi ja kilu osas. Püügivõimaluste määramise aluseks on teadlaste soovitud püügivahendite arvu ja lubatud saakide kohta. Peamisteks püügivahenditeks on mõrrad, võrgud ja õngejadad. Rannapüügil püütakse mitmeid erinevaid kalaliike. Majanduslikult tähtsamad neist on räim, ahven, meritint, lest, tuulehaug, samuti koha, särg ja vimb. Peale kalade omab kutselises rannakalanduses olulist osa ka agariku varumine. Rannapüügil püütakse umbes 12 000 tonni kala, mis koguseliselt moodustab ligi 16% ning väärtusega umbes 6 mln eurot väärtuseliselt umbes 11% kogu Eesti kutselise kalapüügist. Suurima väärtusega püügid on ahvena-, räime- ning kohasaagid. Kokku tegutseb Läänemere rannapüügis 1176 kaluri kalapüügiloa omanikku ning 1943 kutselist kalurit. Kõige enam kalureid on Saaremaal, järgnevad Pärnumaa, Hiiumaa ja Harjumaa. Suurele osale kalureist on kalapüük vaid hooajaline sissetulekuallikas, hinnanguliselt saab põhisissetuleku kalapüügist umbes 10% rannakalureist. Püügialustena kasutatakse kuni 12 m pikkuseid kalalaevu, mida oli 2021. aasta lõpu seisuga registrisse kantud 1919.

Sisevetepüük

Töenduslik püük sisevetest toimub arvestataval määral Peipsi-, Pihkva ja Lämmijärvel ja Võrtsjärvel. Püüki reguleeritakse püügivahendite arvu ja osaliselt nn blokk-kvoodi ehk lubatud saagi abil. Püügivõimalused jaotatakse kutseliste kalurite vahel ajaloolise püügiõiguse alusel püügivahendite piirarvudena. Blokk-kvoodi raames toimub püük Peipsi, Lämmi- ja Pihkva järvel. Püügikorralduste aluseks on teadlaste soovitud püügivahendite arvu ja lubatud püükide kohta. Peipsi, Lämmi- ja Pihkva järve püügikorraldus ja –mahud lepatakse igal aastal kokku Vene Föderatsiooniga ühistel läbirääkimistel. Peamised püügivahendid, mida sisevete püügil kasutatakse, on võrgud, mõrrad, seisev- ja põhjanoodad ning majanduslikult olulisemad püügikalad on ahven, koha, latikas, särg, haug, jõesilm, luts ja angerjas. Püügil kasutati 2021. aastal 504 laeva. 2021. aastal tegutses sisevetel 666 kutselist kalurit, loamanikke oli 344. Siseveekogudel püüti 2021. aastal 2700 tonni kala ning selle püügi väärtus oli esmakokkuostu hindade alusel 4,6 mln eurot, mis moodustab kogu Eesti kutselisest kalapüügi kogusest 4% ning väärtusest 8%.

Ühistegevus

Eesti tegutseb viis kalapüügi- ja vesiviljelussektori tootjaorganisatsiooni: tulundusühistu Eesti Kalapüügiühistu Audrus (5 liiget), tulundusühistu Eesti Traalpüügi Ühistu Harjumaal (5 liiget), tulundusühistu Eesti Kutseliste Kalurite Ühistu Haapsalus (7 liiget), tulundusühistu Peipsi Kalandusühistu Peipsi alamvesikonna piirkonnas (9 liiget) ja tulundusühistu Eesti Avamere Vesiviljelejate Ühistu Hiiumaal (7 liiget). Need tootjaorganisatsioonid koondavad endasse enam kui 500 töötajat. Lisaks tunnustati kehtetuks tulundusühistu Kalakasvatavate Ühistu Ecofarmi tunnustus kalandustoodete tootjate ühendusena ehk tootjaorganisatsioonina 2. veebruaril 2021. aastal. Lisaks nendele on ka üks kilu- ja räimepüügiga tegelevaid tootjaorganisatsioone koondav tootjaorganisatsioonide liit.

Tootjaorganisatsioonide peamine eesmärk on ühistegevusega kalapüügi- või vesiviljelustoodete tootmisel, töötlemisel ja turustamisel omandada suurem turujõud ning paremad läbirääkimise tingimused turgudel võrreldes üksiktegijatega. Tootjaorganisatsioonidest viis tegutsevad püügi valdkonnas, sh üks tootjaorganisatsioonide liit. Üks tootjaorganisatsioon on tegev vesiviljeluse valdkonnas. Kõige suuremad ja ühtlasi vanimad ühendid on traalpüügisektori tootjaorganisatsioonid, mis omavad tunnustust kilule ja räimele. Nende omanduses on 95% Eesti kilu ja räime püügiõigusest. Kilu- ja räimepüügiga tegelevate tootjaorganisatsioonide omanduses on kolm tänapäevase tehnoloogia ja pakendamisvõimalustega ning väljaarendatud logistikaahelaga külma- ja laohoonet. Toodanguks on peamiselt külmutatud kilu ja räim, ka rümba ning filee kujul, samuti soola- ja vürtsikala. Suurim ekspordi sihtriik on Ukraina, kuid toodangut viiakse ka Moldovasse, Valgevenesse, Lätti, Soome, Hiinasse, USA-sse. Sisevete kalanduses tegutseva tootjaorganisatsiooni peamine müügiartikkel on külmutatud latikas, sellele liigile omatakse ka tunnustust. 30% nende toodangust turustatakse otse tarbijale. 2020. aastal tunnustatud vesiviljeluse valdkonna tootjaorganisatsiooni alles alustab suuremamahulist tegevust. Hetkel toodab ühistu umbes 400 tonni vikerforelli, mille peamised turud on müük jae- ja hulgikaubandusele ning töötlemisettevõtetele, ning ka müük asustusmaterjaliks. Ühistu pikaajaline eesmärk on toota 10000 tonni vikerforelli aastas, kui läheb käima merevesiviljelus.

Traalpüügi organisatsioonid on ühinenud ka tootjaorganisatsioonide liitu, et võimaldada veelgi efektiivsemat tooraine ja toodangu majandamist. Nende juhtimisel opereerib Paldiskis asuv moodne ja kõrgtehnoloogiline kalakomponenditehas, mille toodang on nii kalaõli kui ka –jahu. Tehases töödeldakse aastas ca 30 000 tonni kilu ja räime madalakvaliteedilist fraktsiooni ja nende töötlemisjääke, mille baasil vormub toodanguks ca 6000 tonni kalajahu ja 2700 tonni kalaõli aastas (mis on vastavalt 1% ja 1,6% Euroopa vastavast kogutoodangust). Toodang turustatakse peamiselt EL liikmesriikides.

Jätkuv COVID-19 pandeemia ja paljude inimeste nakatumine on sundinud ühistutes aeg-ajalt ajutiselt tööd peatama. 2021. aasta novembris oli ühistutel ajutiselt puudus ekspordiks vajalikest transpordilubadest. Riikidevaheliste erinevate transpordilubade tõttu ei pääsenud Ukraina veokid läbi Valgevene või Poola Eestisse, mistõttu Eesti kalurite püütud tuhanded tonnid räime ja kilu jäid mõneks ajaks seisma Eesti külmladudesse¹⁰⁷. Õnneks on kilu ja räime tootjaorganisatsioonid investeerinud järk-järgult transpordivahendite omississe, tänu millele oli võimalik lahendada tekkinud transpordiprobleem ja toimetada toodang Ukraina klientideni.

6.1.2 Vesiviljelus

Ketter Kärp

Põllumajanduse- ja Toiduameti andmetel tegeles 2020. aastal vesiviljelussektoris kalakasvatusega 48 tegevusloaga ettevõtet, kellest 24 kasvas kala ja 24 jõevähki. Kaubakala ja jõevähi tootmiskaht oli 2020. aastal 1040 tonni. Kasvatavate kalade liikide struktuuris erilisi muudatusi ei toimunud. Kõige rohkem kasvatati vikerforelli (ligi 84% kogumahust) ehk 870 tonni, mida on vähem kui 2019. aastal

¹⁰⁷ <https://www.err.ee/1608401471/tuhanded-tonnid-kilu-ja-raime-ootavad-ladudes-transporti-ukrainasse>

927 tonni. Lisaks kasvatatakse veel angerjat, karpkala, tuuralisi ja angersäga. Jöevähki kasvatati 2020. aastal 1,09 tonni.

1 RMK Põlula kalakasvatustalitus	6 Aviiso OÜ	16 Ösel Harvest OÜ
2 Simuna Ivax OÜ	7 Aravuse Kalakasvandus OÜ	17 Neli Elementi OÜ
3 Simuna Ivax OÜ	8 Kalatalu Härjanurmes FIE	18 For Angula OÜ
4 Simuna OÜ	9 Leokitalu OÜ	19 Paadi talu OÜ
5 Simuna Ivax OÜ	10 Riina Kalda kalamajand CARPIO FIE	20 Lapavira OÜ
6 Avax Kärveski kasvandus	11 Redstorm OÜ	21 BM Trade OÜ
7 Simuna Ivax OÜ	12 AquaMyk OÜ	22 Krei-Jõe OÜ
8 Mõdriku kasvandus	13 Pähkla Vähi- ja Kalakasvatus OÜ	23 Järvamaa KHK vesiviljeluse õppe- ja katsebaas
9 Mõdriku kasvandus	14 SK Trade OÜ	24 Ahja Kalakasvatus OÜ
10 Mõdriku kasvandus	15 Karilatsi Kalamajand OÜ	

Joonis 117. Põllumajandus- ja Toidumeti tegevusloaga ja tegutsevad kalakasvandused 2020. aasta seisuga
Allikas: Eesti Kalamajandus 2020

1 Kalatalu Härjanurmes FIE	9 Vähilakk OÜ	17 Selimäe OÜ
2 Astacus OÜ	10 Vorites OÜ	18 Põlde Vähk OÜ
3 Pähkla Vähi- ja Kalakasvatus OÜ	11 Jüri Lest FIE	19 Nõmme Puhkebaas OÜ
4 Peipus OÜ	12 Kitse-Ado Talu FIE	20 Lümända Lihaveis OÜ
5 Vana-Tooma Talu OÜ	13 Ülejõe Vähi- ja Kalakasvatus OÜ	21 Ironfish OÜ
6 Halinga Puu OÜ	14 Liki Mõis OÜ	22 Arkadel Invest OÜ
7 FIE Metsa Johani talu	15 Palupera-Agro OÜ	23 Vareste Invest OÜ
8 TP Invest OÜ	16 Maimar OÜ	24 Peetri A-23 talu FIE

Joonis 118. Põllumajandus- ja Toidumeti vähikasvandused 2020. aasta seisuga
Allikas: Eesti Kalamajandus 2020

Mõningad ettevõtjad tegelevad samaaegselt nii kala- kui ka vähikasvatusega. Eesti vesiviljelussektoris tegutseb kaks esindusorganisatsiooni: Eesti Vesiviljelejate Liit ja Eesti Kala- ja Vähikasvatajate Liit.

2020. aastal asutati uus tootjaorganisatsioon Eesti Avamere Vesiviljelejate Ühistu. Viie kalakasvataja ühendusena ei toimi enam Kalakasvatajate Ühistu Ecofarm.

Viimasel kümnendil on sektoris tegutsevad ettevõtjad hakanud arendama ja kasutusele võtma uusi, kaasaegseimate tehnoloogiliste lahendustega seadmeid ning keskkonnasõbralikke kasvatamise tehnoloogiaid. Lisaks valmis Kalanduse teabekeskuse tellimisel sektori toetamiseks uuring „Vesiviljelus Eesti merealal: alusandmed ja uuringud“. Koostöös Eesti Konjunktuuriinstituudiga korraldati uuring „Eesti elanike suhtumine Eestis kasvatatud kalasse“. Tehtud on investeeringuid vee korduskasutusega suletud kalakasvatuserajatistesse, mis annavad võimaluse kasvatada ja pakkuda toodangut aasta ringselt. Meres kala kasvatamine on mahtude poolest võrreldes 2019. aastaga hüppeliselt tõusnud. Saaremaal Tagalahes asub hetkel Eesti ainukene mereveeline sumbakasvatus, mille toodangumaht oli 2020. aastal umbes 300 tonni vikerforelli. Võrreldes 2019. aastaga on jätkuvalt suur huvi kasvatada kala meres sumpades. Eesti ainukene karbikasvandus asub Saaremaal Tagalahes vesiviljelussumpade läheduses.

6.2 Töötlemine

Kairi Šljaiteris, Laura Freivald

Eesti ettevõtetel on pikaajalised traditsioonid, oskusteave ja kogemus kalatoodete valmistamisel. 2022. aasta veebruari seisuga oli Põllumajandus- ja Toiduameti järelevalve all 110 tegevusloaga töötlemisüksust, kus toimub kala töötlemine ja kalatoodete valmistamine. Põhitegevusalad Eesti kalatöötlemises on kala külmutamine, fileerimine, kalakonservide ja –preservide ning valmistoitude tootmine. Eestis püütakse kala rohkem kui tarbitakse, kalaga isevarustatuse tase on üle 400%.

Kalatööstustes töötavate inimeste arv on olnud langustrendis, viimati pisut kasvanud: 2018. aastal töötas keskmiselt 1320 inimest, 2019. aastal töötas keskmiselt 1218 inimest, 2020. aastal töötas keskmiselt 1391 inimest. Andmed võivad korrigeeruda seoses majandusaasta aruannete esitamisega.

Jätkuv COVID-19 pandeemia vähendas ajutiselt mageveeliste liikide (koha, ahven) töötlemisega tegelevate ettevõtjate ekspordivõimalusi Lääne-Euroopa suunal, kuna HoReCa sektori nõudlus langes seoses riikides kehtestatud ühiskonnaelu piirangutega. Välisturgudele mõeldud toodang realiseeriti riigisisiselt, osa sellest anti tasuta üle enne säilivustähtaja saabumist, et ennetada toidukadu ehk toidu raiskamist, mis võib juhtuda, kui säilivustähtaja saabumisel jääb toit tarbimata ja visatakse toidujäätmena ära. Mittetulundusühingud, kelle põhikirjas sätestatud eesmärk on Eestis kodanikuühiskonna edendamine tasuta toiduabi organiseerimise kaudu (nt Toidupank), vahendasid külmutatud ahvenafilée abivajajatele.

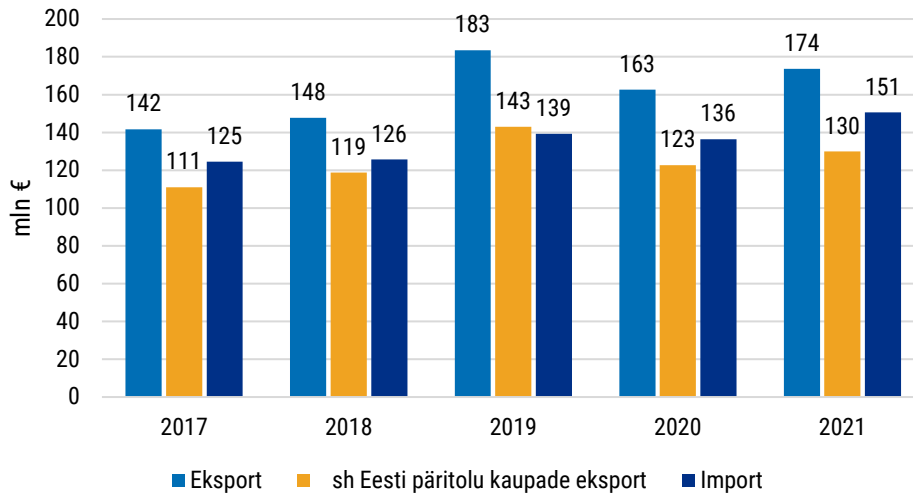
Kilu ja räime ekspordikoguste languse hetkedel on ettevõtjatel võimalik toodang realiseerida kilu- ja räimepüüdjate tootjaorganisatsioonide ühendava Eesti Kalatootjate Keskühistu Paldiskis asuvas kalakomponenditehases. See võimalus on aidanud vältida püütava kala ülepakkumist kaubanduses ja hinnakõikumisi.

Maaeluministeriumi eestvedamisel ja Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi (EMKF) 2014–2020 kaasrahastamisel käivitus 2021. aasta veebruaris sisuturunduslik kampaania „Kala kõlab hästi“, märksõnadega maitsev, lihtne ja soodne, kala tarbimise edendamiseks. Aastani 2023 juhitakse koordineeritud turundustegevuste (nt sündmused, konkursid, telesaated, reklaamid ostukohtades, teles ja raadios) ja veebilehe <https://kalatoidud.ee/> abil tähelepanu kala tarbimise kasulikkusele, et kala tarbimise langustrendi tõusule pöörata.

6.3 Väliskaubandus

Eve Paju

Kala- ja kalatooteid¹⁰⁸ eksporditi Eestist 2021. aastal 174 mln euro eest (koos re-ekspordiga), 2020. aastaga võrreldes kasvas eksport 11 mln euro võrra (+7%). Eesti päritolu kaupade osatähtsus jäi samaks ja moodustas 75% ekspordist. Kalatööstus on orienteeritud ekspordile ja sihtriike oli kokku 49.

Joonis 119. Kala ja kalatoodete eksport, sh Eesti päritolu eksport ja import rahalises väärtuses aastatel 2017-2021

Allikas: Statistikaamet

Eestis toodetud või töödeldud kala ja kalatoodete ekspordikäive oli 130 mln eurot, osakaal 12% Eesti päritolu põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordikäibest. Aastases võrdluses kasvas käive 6%. Ekspordikäibest moodustab suurima osa külmutatud kala (25%), vähilaadsed (22%) ning kalatooted ja –konservid (18%). Vähilaadsete osakaal käibest on kasvanud 5 protsendipunkti võrra. Kalatoodete- ja konservide käive vähenes. Kalasektori olulisemad sihtriigid olid Rootsi (16% ekspordikäibest), Ukraina (13%), Soome (12%), Island (6%) ja Läti (6%). Rootsi, Soome, Norra, Läti, Ukraina, Šveits, Island ja Hiina on läbi aastate kalasektori kõige püsivamad ekspordipartnerid.

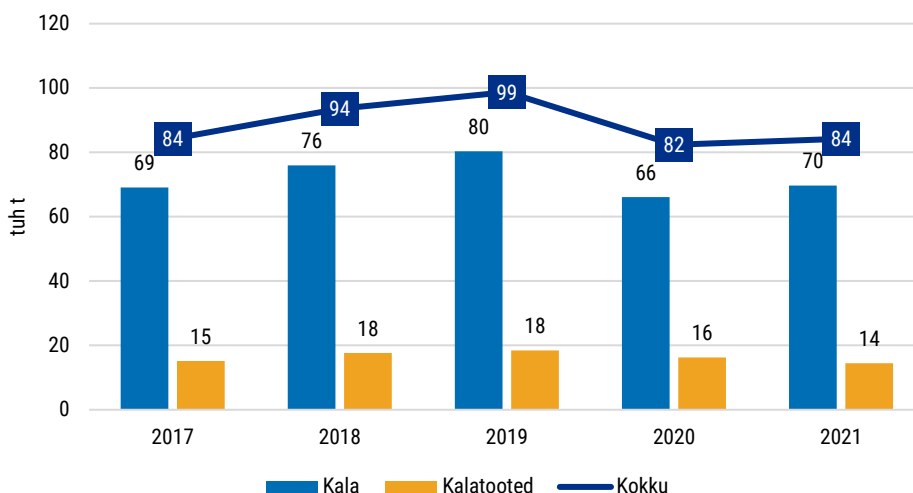
¹⁰⁸Kala, vähilised, molluskid jt mereannid ning neist valmistatud tooted liigitatakse väliskaubanduses toodete klassifitseerimisel kombineeritud nomenklatuuri (KN) koodide 0301-0308 ja 1604 ning 1605 alla

Tabel 13. Eesti päritolu kala ja kalatoodete eksport tootegruppide lõikes aastal 2021

Kaubaartikkel	2020 mln €	2021 mln €	2021/20 muutus mln €	2021/20 muutus %	peamised sihtriigid 2021, % kaubagrupi ekspordikäibest
Eluskalad	0,2	1,1	0,9	380,5	Taani 32,1%; Soome 30,8%; Holland 20,5%; Leedu 11,7%; Läti 4,9%
Värske või jahutatud kala	2,1	1,3	-0,8	-38,4	Läti 39,5%; Soome 32,8%; Taani 11,2%; Saksamaa 7,1%; Rootsi 3,4%; Šveits 3,4%
Külmutatud kala	31,0	33,0	1,9	6,2	Ukraina 36,9%; Valgevene 12,9%; Portugal 12,4%; Norra 6,7%; Läti 5,3%; Moldova 4,3%
Kalafileed ja muu kalaliha	23,6	21,7	-1,9	-8,0	Šveits 26,0%; Soome 20,4%; Hispaania 12,1%; Läti 7,7%; Rootsi 7,0%; Bulgaaria 6,5%; Saksamaa 4,7%; Prantsusmaa 3,6%
Kuivatatud, soolatud, suitsukala	5,9	6,9	1,1	18,0	Soome 69,1%; Saksamaa 12,1%; Taani 5,8%; Itaalia 4,2%; Suurbritannia 2,4%
Vähilised	21,2	28,7	7,5	35,4	Island 28,6%; Rootsi 25,3%; Hiina 18,4%; Taani 13,7%; Norra 5,7%; Jaapan 4,7%
Limused ja molluskid	0,03	0,1	0,03	106,6	Moldova 78,5%; Portugal 21,5%
Tooted ja konservid kalast	25,0	23,8	-1,1	-4,5	Soome 18,8%; Ukraina 15,7%; Leedu 15,0%; Läti 14,3%; Norra 7,3%; Serbia 7,1%; Poola 3,5%; Slovakkia 2,3%
Tooted vähilistest	13,6	13,2	-0,3	-2,3	Rootsi 80,5%; Norra 12,7%; Soome 3,0%; Serbia 2,5%; Läti 1,0%
Kokku	122,6	129,9	7,3	5,9	

Allikas: Statistikaamet

Kala ekspordikogus kasvas 2021. aastal 5%. Kalatoodete ja -konservide ekspordimaht vähenes 11%. Kaubagruppide lõikes vaadatuna eksporditi koguseliselt enim külmutatud kala (54 800 t), kalatooteid ja -konserve (13 400 t), vähilisi (9400 t) ja kalafileed (2400 t).

Joonis 120. Eesti päritolu kala ja kalatoodete koguseline eksport aastatel 2017-2021 (tuhat t)

Allikas: Statistikaamet

2021. aastal **imporditi** kala- ja kalatooteid 65 200 tonni 150 mln euro väärtuses. 2020. aastaga võrreldes vähenes import 557 tonni võrra (-1%), impordiväärtus kasvas 14 mln euro võrra (+10%). Peamised päritoluriigid olid Soome, Norra, Leedu ja Läti. Koguseliselt imporditakse enim värsket või jahutatud kala (49%), külmutatud kala (21%), kalafileesid (15%) ja kalatooteid ja -konserve (9%).

Tabel 14. Peamised ekspordi- ja impordiriigid koguse järgi aastal 2021

Eesti päritolu eksport	tonnides	Import (päritoluriik)	tonnides
Ukraina	37 885	Soome	28 699
Läti	6 221	Norra	10 587
Valgevene	4 868	Leedu	8 010
Island	3 689	Läti	2 737
Soome	3 242	Venemaa	1 675
Rootsi	3 149	Ameerika Ühendriigid	1 276
Portugal	2 883	Vietnam	1 031
Moldova	2 529	Poola	868
Leedu	2 443	Albaania	775
Hiina	2 436	Suurbritannia	761
Norra	1 967	Taani	619
Poola	1 661	Hiina	577
Taani	1 551	Holland	533
Serbia	1 308	Kanada	498
Ameerika Ühendriigid	1 141	Rootsi	416

Allikas: Statistikaamet

7 Põllumajandusele, kalandusele, toiduainetööstusele ja maaelu arenguks makstud toetused

7.1 Põllumajandusele, toiduainetööstusele ja maaelu arenguks makstud toetused

Katre Kirt, Birgit Pai, Kalev Karisalu, Ahto Tilk, Marje Mäger

Põllumajandusele, toiduainetööstusele ja maaelu arenguks maksatakse toetusi EL ühise põllumajanduspoliitika (ÜPP) raames Euroopa Põllumajanduse Tagatisfondist (EAGF, ÜPP I sammas), Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondist (EAFRD, ÜPP II sammas), EL taasterahastust¹⁰⁹ ning riigieelarvest.

2021. aasta oli uue finantsperioodi (2021-2027) esimene üleminekuaasta, mil kasutati uue perioodi rahalisi vahendeid eelneva perioodi reeglite alusel. Üleminekuperioodiks (2021-2022) on EL eelarvest eraldatud otsetoetustena 384,3 mln € ning maaelu arenguks 258,5 mln € (sh 63 mln € taasterahastust).

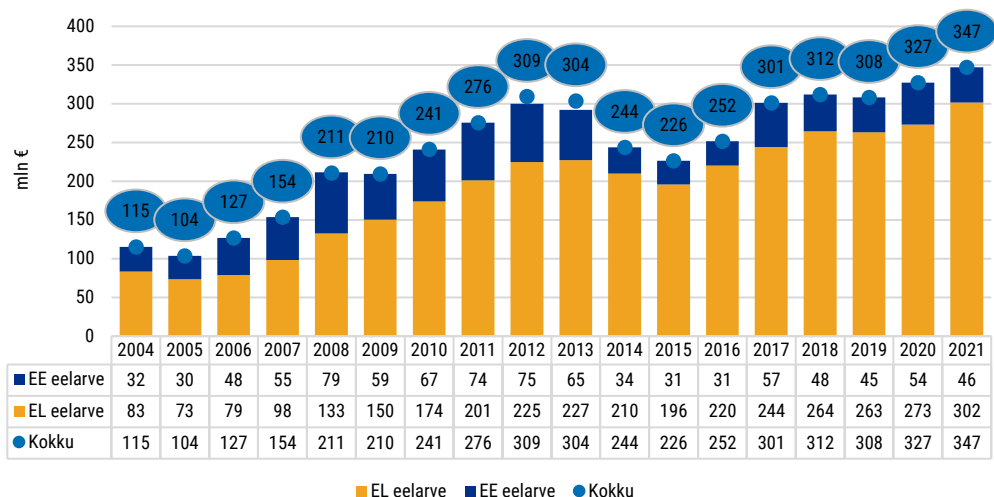
2021. aastal maksti põllumajandusele, toiduainetööstusele ja maaelu arenguks toetusi kokku ~347 mln €, millest 87% EL eelarvest (**Joonis 121**). Kogu sellest toetussummast moodustasid ÜPP I samba toetused (otsetoetused ja turukorraldusmeetmed¹¹⁰) 56%, II samba toetused (Maaelu arengukava 2014-2020 üleminekuperiood) 37% (sh 13,1 mln € rahastamisvahendina) ja siseriiklikud toetused¹¹¹ 7%. Põllumajandustootjatele antakse abi ka erimärgistatud diislikütuse maksusoodustusena (2021. aastal ca 22,6 mln eurot) ning erinevate teiste fondide alusel¹¹², kuid need summad **Joonisel 121** ei kajastu.

¹⁰⁹ Euroopa majanduse taastekava | Euroopa Komisjon (europa.eu)

¹¹⁰ Mesindusprogramm ja koolikavad

¹¹¹ COVID-19 erakorraline toetus põllumajandustootjatele (MES ja PRIA), hukkunud põllumajandusloomade korjaste kõrvaldamise ja nende jäätmekäitlusettevõttes hävitamise toetus (AS Vireen), põllumajandusloomade aretustoetus, põllumajandustootja asendamise toetus, mesilaspere toetus, turuarendustoetus, toidu ekspordivõimaluste edendamise toetus

¹¹² Abi andjateks Maaelu Edendamise Sihtasutus, EPKK, Eesti Töötukassa, Keskkonnaamet, Keskkonnainvesteeringute Keskus, Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet

Joonis 121. Põllumajandusele, toiduainetööstusele ja maaelu arenguks makstud toetused 2004-2021, mln €
 Allikas: PRIA, vastava aasta 31.12 seisuga (füüsiliste isikute puhul enne tulumaksu maha arvamist)

7.1.1 Otsetoetused

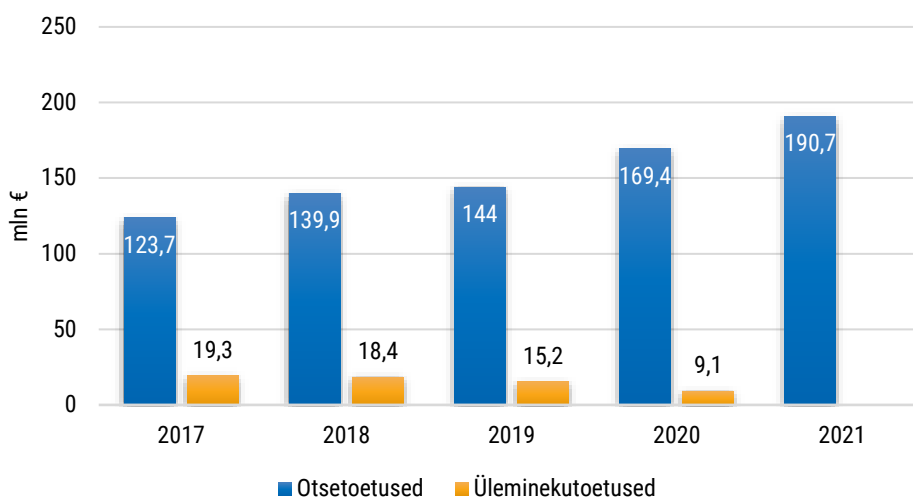
Birgit Pai

2021. aastal maksti kokku seitset otsetoetust, millest neli olid pindalapõhised ja kolm loomapõhised.

2021. aastal maksti seitset otsetoetust. Otsetoetuste eelarve 2021. aastal oli 190,7 mln eurot ehk kümnendiku võrra suurem aastases võrdluses. Üleminekutoetusi 2021. aastal ei makstud.

Otsetoetuste eelarve oli 2021. aastal kokku 190,7 mln eurot, 2020. aasta eelarve oli aga 169,4 mln eurot. Kui 2020. aastal maksti otsetoetustele lisaks seitset üleminekutoetust, siis 2021. aastal üleminekutoetusi ei makstud kuna riigieelarvest rahalisi vahendeid selleks ette ei nähtud, mistõttu käesolevas kokkuvõttes üleminekutoetusi ei käsitleta. Ülevaate otsetoetuste ja

üleminekutoetuste eelarvetest aastatel 2017-2021 annab **Joonis 122**.

Joonis 122. Otsetoetuste ja üleminekutoetuste eelarved aastatel 2017 - 2021 (mln €)
 Allikas: PRIA

Piimalehma kasvatamise otsetoetust, piimalehma kasvatamise otsetoetust Saaremaal, Hiiumaal, Muhus, Kihnus ja Ruhnus ning ute ja kitse kasvatamise otsetoetust oli võimalik PRIA-s taotleda 2.-22. märtsini. Ühtse pindalatoetuse, kliimat ja keskkonda säästvate põllumajandustavade toetuse, noore põllumajandustootja toetuse, väikepõllumajandustootja toetuse, puu- ja köögivilja kasvatamise

otsetoetuse taotlusi oli võimalik esitada PRIA-le 2.-21. maini. Kõiki otsetoetusi hakati välja maksma 2021. aasta detsembris.

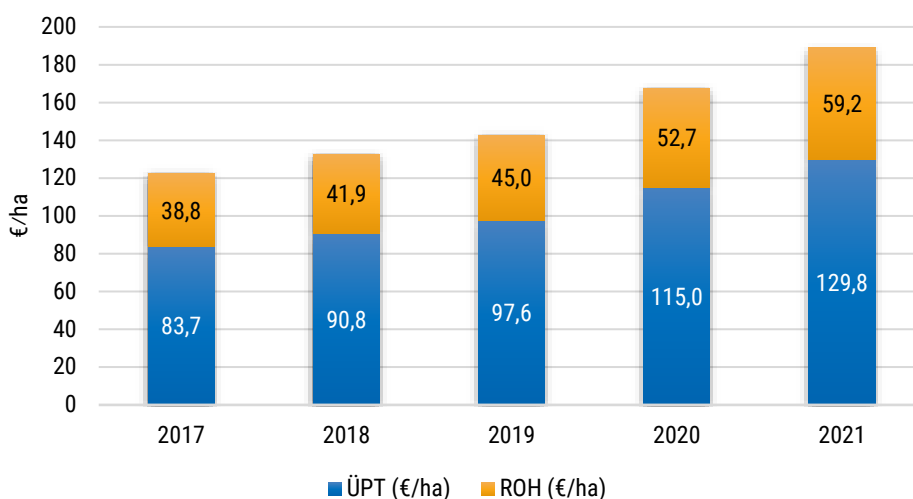
Alates 2015. aastast toimub ühtse pindalatoetuse taotlemine koos kliimat ja keskkonda säästvate põllumajandustavade ehk nn rohestamise toetusega. Seega tuleb ühtse pindalatoetuse saamiseks täita otsetoetuste üldisi nõudeid ja rohestamise toetuse saamiseks peavad põllumajandustootjad, kes taotleavad ühtset pindalatoetust, järgima oma toetusõiguslikel maadel kolme rohestamise tava, milleks on:

- põllumajanduskultuuride mitmekesistamise tava,
- püsirohumaa säilitamise tava,
- ökoloogilise kasutuseesmärgiga maa-alade (edaspidi *ökoalade tava*) määratlemine.

Ühtset pindalatoetust (ÜPT) ning kliimat ja keskkonda säästvate põllumajandustavade toetust (ROH) said taotleda need taotlejad, kes tegelesid põllumajandusliku tegevusega (olenevalt tegevusest rakendusid täiendavad nõuded) põllumajanduslikus majapidamises ning kes kasutasid põllumajanduslikuks tegevuseks taotluse esitamise aasta 15. juuni seisuga vähemalt ühte hektarit põllumajandusmaad.

2021. aastal võeti ÜPT ja ROH toetuse taotlusi vastu 13 976 (2020. aastal 14 090) taotlejalt, mis on 0,8% ehk 114 taotluse võrra vähem kui 2020. aastal. 2021. aastal taotleti ÜPT ja ROH toetust 969 494 ha põllumajandusmaa kohta, mis on 1431 ha võrra enam kui aasta varem. Kui võrrelda 2015. aastaga, siis on taotlejate arv kuue aastaga vähenenud 3104 taotleja võrra, kuid põllumajandusmaa pind on seevastu suurenenud 14 787 ha võrra ehk 1,5%.

2021. aastal kehtestati ÜPT ühikumääraks 129,8 eurot hektari kohta ning toetust määrati 13 912 taotlejale kogupinnaga 964 454 ha. ROH toetuse ühikumääraks kehtestati 59,2 eurot hektari kohta ning toetust määrati 13 910 taotlejale 958 964 ha põllumajandusmaa kohta. ÜPT määratud toetussumma oli 125 298 924 eurot ja ROH määratud toetussumma oli 56 833 606 eurot. Ülevaate ÜPT ja ROH ühikumääradest aastatel 2017-2021 annab **Joonis 123**.

Joonis 123. ÜPT ja ROH toetuste ühikumäärad hektari kohta perioodil 2017 - 2021
Allikas: PRIA

Alates 2015. aastast makstakse **noore põllumajandustootja toetust (NPT)**, mille eesmärgiks on toetada noori põllumajandustootjaid põllumajandusettevõtte alustamisega ning soodustada põlvkondade vahetust põllumajandussektoris. Toetust makstakse alla 40-aastastele isikutele, kes asuvad esimest korda tegutsema põllumajandusliku majapidamise juhina või on asutanud

selle kuni viis aastat enne esimese noore põllumajandustootja toetuse taotluse esitamist. Toetust makstakse kuni 39 hektari eest. Aastatel 2015-2017 oli NPT ühikumääraks 25% ÜPT ühikumäärast, kuid alates 2018. aastast on NPT ühikumäär 50% ÜPT ühikumäärast.

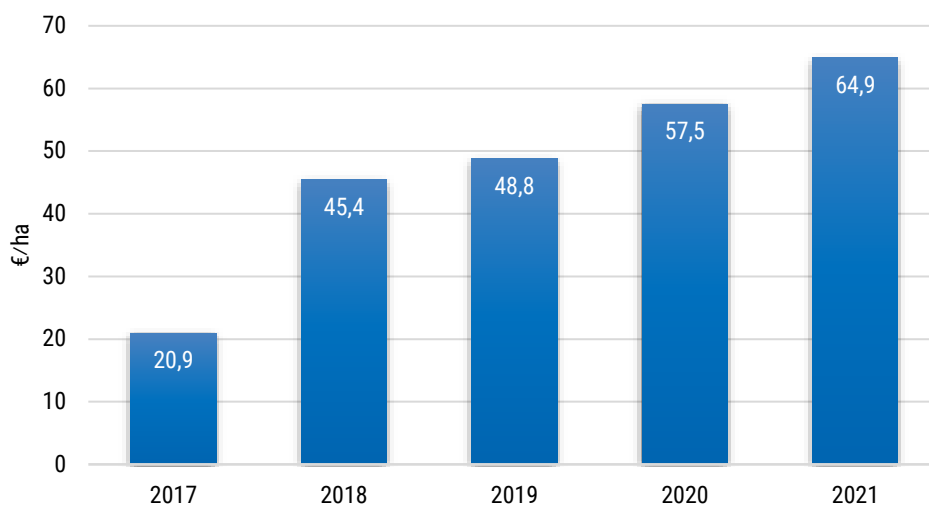
2021. aastal taotles NPT-d 695 taotlejat, kelle kasutuses oli 16 103 ha põllumajandusmaad (**Tabel 15**). Võrreldes 2020. aastaga on 2021. aastal taotlejaid 31 võrra vähem ning taotletav põllumajandusmaa vähenes 1547 ha võrra. Võrreldes 2015. aastaga on taotlejate arv vähenenud 13,7% ehk 110 taotleja võrra ning taotletav põllumajandusmaa pind on vähenenud 18,7% ehk 3704 ha võrra. Peamine taotlejate vähenemise põhjus on tingitud 5-aastase perioodi täitumises, kuna toetust makstakse taotlejale maksimaalselt viis aastat.

Tabel 15. NPT taotlemine ja määramine aastatel 2020-2021

	2020	2021
Taotluste arv	726	695
Taotletud ha arv	17 650	16 103
Määratud taotluste arv	616	585
Määratud ha arv	14 805	13 242
Määratud summa, €	839 461	861 042

Allikas: PRIA

Toetuse ühikumääraks kujunes 2021. aastal 64,9 eurot hektari kohta. Toetust määrati 585 taotlejale 13 242 ha kohta. Määratud toetussumma oli 861 042 eurot. Ülevaate NPT ühikumääradest aastatel 2017-2021 annab **Joonis 124**.

Joonis 124. NPT toetuse ühikumäärad aastatel 2017-2021, €/ha

Allikas: PRIA

Väikepõllumajandustootja toetuse (VPT) puhul on tegemist lihtsustatud otsetoetuse kavaga, millega liitudes ei pea taotleja täitma nõuetele vastavuse ja rohestamise nõudeid. Toetusega oli võimalik liituda 1.-15. augustini 2015. aastal ning selleks ajaks teatas PRIA esialgsed toetuse ühikumäärad ühe ha kohta ja põllumajandustootjad said teha oma liitumisotsused, sest kavaga oli võimalik liituda vaid 2015. aastal ning järgnevatel aastatel peab taotleja kinnitama oma soovi antud kavaga jätkamisest. Väikepõllumajandustootja toetusel ei ole eraldi ühikumäära, vaid toetussumma arvutatakse taotleja kohta nende otsetoetuse ühikumäärade alusel, mis on taotletud. Toetuse maksimum suurus taotleja kohta on kuni 1250€.

2021. aastal kinnitas kavaga jätkamisest 1173 taotlejat, kellel oli 5642 ha põllumajandusmaad ja 604 toetusõiguslikku põllumajanduslooma. VPT kavas osalemisest loobus 2021. aastal 79 taotlejat.

Toetus määrati 1172 taotlejale, kelle kasutada oli kokku 5610 ha põllumajandusmaad ja kellel oli 604 toetusõiguslikku põllumajanduslooma.

Puu- ja köögivilja kasvatamise otsetoetust (PKV) said taotleda need taotlejad, kes tegelesid põllumajandusliku tegevusega põllumajanduslikus majapidamises ning kes kasvasid põllumajanduskultuure vähemalt ühel hektaril. Toetusõiguslikud põllumajanduskultuurid olid porgand, söögipeet, kaalikas, sibul, kurk, kapsas (valge peakapsas, lillkapsas, spargelkapsas, nuikapsas, lehtkapsas, brüsseli kapsas, hiina kapsas), õunapuu, pirnipuu, kirsipuu, murelipuu, ploomipuu, kreegipuu, haraline ploomipuu (alotša), punane sõstar, valge sõstar, must sõstar, karusmari ning vaarikas. Põllumajandusmaal, kus kasvatati viljapuid ja marjapõõsaid, pidi järgima minimaalset istutustihedust hektari kohta. Minimaalsed istutustihedused on toodud maaeluministri 2015. aasta määruses nr 33. Lisaks pidi taotleja täitma nõuetele vastavuse nõudeid.

2021. aastal taotles PKV otsetoetust 207 taotlejat 1 823,5 ha põllumaa kohta. Võrreldes 2020. aastaga oli taotlejate arv 1% võrra madalam ehk kahe taotleja võrra ja põllumajandusmaa, millele toetust taotleti kahanes 163 ha võrra. Alates 2015. aastast on suurenenud PKV taotlejate arv 31,8% võrra ja taotletav pindala 375,5 ha võrra.

PKV ühikumääraks kujunes 2021. aastal 302,3 eurot ha kohta. Toetust määrati 202 taotlejale, kellel oli 1774 ha põllumaad. Määratud toetussumma oli 537 355 eurot.

Piimalehma kasvatamise otsetoetusi (PTK ja PTK2) said taotleda need taotlejad, kes tegelesid põllumajandusliku tegevusega põllumajanduslikus majapidamises. Taotlejad pidid põllumajandusloomade registri andmete kohaselt kasvatama taotluse esitamise aasta 2. mai seisuga kuni 400 piimalehma. Piimalehmad pidid olema nõuetekohaselt identifitseeritud ja registreeritud põllumajandusloomade registrisse. Piimalehma kasvatamise otsetoetusi sai taotleda järgmiste tõugude kohta: eesti holstein (EHF), eesti punane (EPK), eesti maatõug (EK), šviitsi (AP), äärširi (FA) või džörsi (JER). Pidamisperiood loomadele kehtis kuni 8. maini. Lisaks pidi taotleja täitma nõuetele vastavuse nõudeid.

2021. aastal taotles piimalehma kasvatamise otsetoetust ja piimalehma kasvatamise otsetoetust Saaremaal, Hiiumaal, Muhus, Kihnus ja Ruhnus kokku 743 taotlejat 34 250 piimalehma kohta. PTK2 toetust on rakendatud alates 2020. aastast.

2021. aastal oli PTK toetuse taotlejate arv võrreldes eelmise aastaga langenud 103 taotleja võrra ning piimalehmade arv, kelle kohta toetust taotleti oli langenud 2,4% võrra ehk 702 piimalehma võrra. 2021. aastal PTK2 toetuste taotlejate arv oli võrreldes 2020. aasta taotlejate arvuga samuti kahanenud – 14,7% ehk 16 taotleja võrra. Piimalehmade arv, kelle kohta toetust taotleti, vähenes 851 piimalehma võrra.

Alates 2017. aastast makstakse PTK otsetoetust kahe ühikumääraga: suurusgrupis kuni 100 piimalehma kujunes 2021. aastal ühikumääraks 218,91 eurot piimalehma kohta ja suurusgrupis 101-400 piimalehma ühikumääraks 109,5 eurot. Saartel kasvatatavate piimalehmade ühikumäär oli 2021. aastal 198,43 eurot kõikide 1-400 piimalehma kohta.

Piimalehma kasvatamise otsetoetusi määrati 2021. aastal kokku 734 taotlejale, 33 297 toetusõigusliku piimalehma kohta, sellest PTK toetust määrati 641 taotlejale 28 196 piimalehma eest ning PTK2 toetust 93 taotlejale 5101 piimalehma eest. Määratud toetussumma oli kahe

toetuse peale kokku 5 622 517 eurot, millest PTK toetussumma oli 4 609 323 eurot ning PTK2 toetussumma 1 013 194 eurot.

Ute ja kitse kasvatamise otsetoetust (UTK) rakendati aastatel 2015-2016, peale mida toetuse andmine lõpetati. Kuid 2021. aastal otsustati rakendada uuesti antud toetust, mida said taotleja need taotlejad, kes tegelesid põllumajandusliku tegevusega põllumajanduslikus majapidamises ning kes vastasid aktiivse tootja mõistele. Taotleja pidi põllumajandusloomade registri andmete kohaselt kasvatama taotluse esitamise aasta 2. märtsi seisuga vähemalt kümnet utte ja/või emakitse, kes olid vähemalt kümne kuu vanused. Põllumajandusloom, kelle kohta toetust taotleti, pidi olema nõuetekohaselt identifitseeritud ja põllumajandusloomade registris registreeritud.

2021. aastal taotles ute ja kitse kasvatamise toetust kokku 690 taotlejat 30 914 looma kohta. 2021. aastal oli UTK toetuse ühikumäär 17,4 eurot toetusõigusliku looma kohta.

Ute ja kitse kasvatamise otsetoetust määrati 2021. aastal 674 taotlejale, 30 456 toetusõigusliku looma kohta. Määratud toetussumma oli kokku 529 636 eurot.

Ülevaate otsetoetuste ühikumääradest aastatel 2020-2021 annab **Tabel 16** ja ülevaate otsetoetuste taotlemiste ja määramiste kohta aastatel 2017-2021 annab **Lisa 2**.

Tabel 16. Otsetoetuste ühikumäärad 2020-2021

Otsetoetus	2020	2021
Ühtne pindalatoetus (ÜPT) €/ha	114,9	129,8
Kliima- ja keskkonnatoetus (ROH) €/ha	52,6	59,2
Noore põllumajandustootja toetus (NPT) €/ha	57,5	64,8
Puu- ja köögivilja kasvatamise otsetoetus (PKV) €/ha	276,9	302,3
Piimalehma kasvatamise otsetoetus kuni 100 looma (PTK) €/piimlehma	201,2	218,9
Piimalehma kasvatamise otsetoetus 101-400 looma (PTK) €/piimlehma	100,6	109,5
Piimalehma kasvatamise otsetoetus Saaremaal, Hiiumaal, Muhus, Kihnus ja Ruhnus (PTK2) €/piimlehma	245,6	198,4
Ute ja kitse kasvatamise otsetoetus (UTK) €/loom	-	17,4

Allikas: PRIA

7.1.2 Turukorraldusmeetmed

Piim ja piimatooted

Piima ja piimatoodete turuolukorda arvestades olid 2021. aastal korraldusmeetmetest võimalik kasutada vaid või ja lõssipulbri sekkumiskokkuostu. Või ja lõssipulbri sekkumiskokkuostu meede on avatud iga-aastaselt 1. märtsist kuni 30. septembrini ning selle raames on võimalik EL-s sekkumislattu müüa kuni 50 000 tonni võid ette fikseeritud hinnaga 2 217,5 €/t ning kuni 109 000 tonni lõssipulbrit ette fikseeritud hinnaga 1698 €/t. Kui sekkumisperioodi jooksul sekkumislattu müügiks pakutud kogused eeltoodud piirkoguseid ületavad, siis võib Euroopa Komisjon otsustada jätkata kokkuostu pakkumismenetluse teel. 2021. aastal püsisid või ja lõssipulbri turuhinnad tunduvalt üle sekkumishindade ning sekkumiskokkuostu vastu mingit huvi ei olnud.

Erakorralisi turukorraldusmeetmeid EL piima ja piimatoodete sektoris 2021. aastal ei rakendatud.

Koolikava

Koolikava on Euroopa Liidu põllumajandustoodete ühise turukorralduse raames rakendatav programm, mis asendab alates 1. augustist 2017 senist koolipuuvilja ja -köögivilja kava ning koolipiimakava. Koolikavaga soodustakse puu- ja köögivilja, piima ja piimatoodete jõudmist lasteni, millega toetatakse laste tervislike toitumisharjumuste kujunemist. Samuti võimaldatakse koolikavas kaasnevate haridusmeetmete toetuse kaudu, tõsta laste teadlikkust põllumajandus- ja toidusektorist.

Koolikava toetus hõlmab:

- koolipuuvilja ja -köögivilja pakkumise toetust;
- koolipiima pakkumise toetust;
- kaasnevate haridusmeetmete toetust.

Koolikava eesmärgid:

- suurendada laste puu- ja köögivilja ning piima ja piimatoodete tarbimist, edendades seeläbi puu- ja köögivilja ning piima ja piimatoodete üldist tarbimist;
- kujundada laste tervislikke toitumisharjumusi;
- tõsta laste teadlikkust põllumajandus- ja toidusektorist.

Sihtrühm:

- Koolipuuvilja ja -köögivilja pakkumise toetuse (edaspidi koolipuuvilja ja -köögivilja kava) ning kaasnevate haridusmeetmete toetuse maksimaalne võimalik sihtrühm 2020/21. õppeaastal oli 139 856 last:
 1. koolieelse lasteasutuse lapsed;
 2. haridusasutuse 1.–5. klassi õpilased.
- Koolipiima pakkumise toetuse (edaspidi koolipiimakava) maksimaalne võimalik sihtrühm 2020/21. õppeaastal oli 231 548 last:
 1. koolieelse lasteasutuse lapsed;
 2. haridusasutuse 1.–12. klassi õpilased;
 3. kutsekeskharidust omandavad õpilased, kes õpivad kutseõppeasutuses või rakenduskõrgkoolis.

2020/2021. õppeaastal osales koolipuuvilja ja -köögivilja kavas 758 õppeasutust, mille kaudu oli koolipuuvilja ja -köögivilja tarbivate õpilaste arv Eestis 126 012, mis moodustas umbes 90% kogu 2020/2021 õppeaasta sihtrühmast. Koolipiimakavas osales samal perioodil 853 õppeasutust, mille kaudu oli koolipiima tarbivate õpilaste arv Eestis 216 012, mis moodustas 93% kogu 2020/2021 õppeaasta sihtrühmast (**Tabel 17**).

Tabel 17. Koolikavas osalenud õppeasutuste ja laste arv 2020/2021. õppeaastal

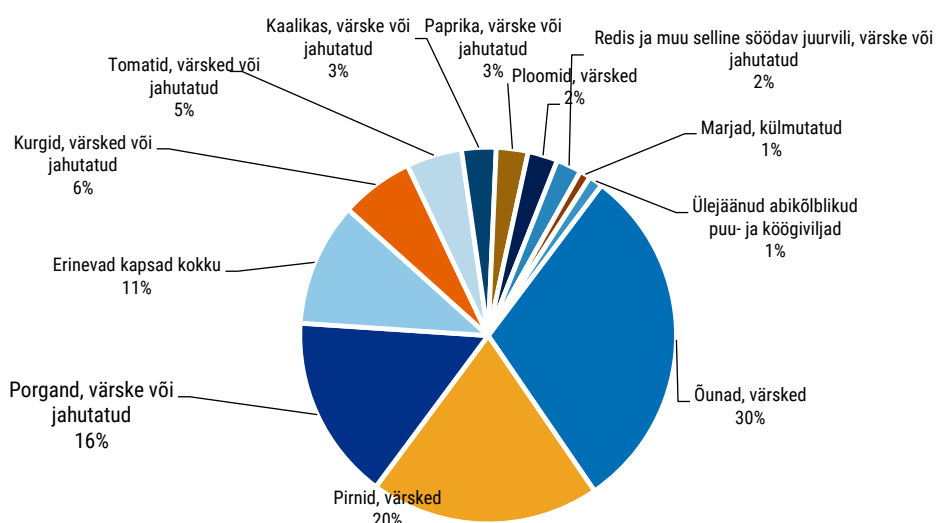
Koolikava	Õppeasutuste arv	Laste arv
Koolipuuvilja ja -köögivilja kava	758	126 713
Koolipiimakava	853	216 012

Allikas: PRIA

Koolipuuvilja ja -köögivilja kava raames tarbitud koolikava toodete eest maksti 2020/2021 õppeaastal toetust kokku makstud 930 388 eurot, millest Euroopa Liidu toetuse osa 614 759 eurot ning Eesti riigi eelarvest makstav täiendav toetus 315 628 eurot.

Koolipuuvilja ja -köögivilja kava toetuse raames on abikõlblikeks köögiviljadeks värsked või jahutatud tomatid, kapsad, salatid, sigurid, porgand, naeris, juurseller, söögipeet, aed-piimjuur ja redis, kurgid, kaunviljad, spargel, seller, paprika, kabatšokk, kõrvitsad. Abikõlblikeks puuviljadeks ja marjadeks on värsked õunad, pirnid ja küdooniad, kirsid, ploomid, maasikad, vaarikad, murakad, sõstrad, karusmarjad, pohlad, mustikad, jõhvikad ja astelpaju marjad. Abikõlblike toodete nimekirja kuuluvad ka külmutatud puuviljad ja marjad.

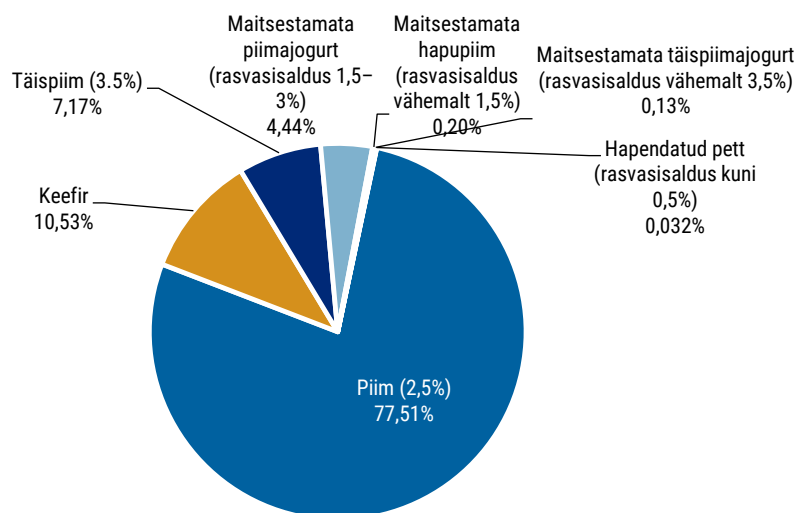
2020/2021 õppeaasta (01.08.2020-31.07.2021) andmete alusel on koolipuuvilja ja -köögivilja tarbimise osakaal erinevate abikõlblike puu- ja köögiviljade lõikes välja toodud **Joonis 125**.

Joonis 125. Abikõlblike puu- ja köögiviljade tarbimise osakaal koolipuuvilja ja -köögivilja kavas 2020/2021. õppeaastal
Allikas: PRIA

Koolipiimakava raames tarbitud koolikava toodete eest maksti 2020/2021 õppeaastal toetust kokku 1,75 mln eurot, millest Euroopa Liidu toetuse osa 892 329 eurot ning Eesti riigi eelarvest makstav täiendav toetus 856 212 eurot.

Koolipiimakavas saab toetust taotleda maitsestatamata piimatoodetele: piimale, keefirile, hapupiimale, jogurtile ja petile. 2020/2021 õppeaasta (1.08.2020-31.07.2021) andmete alusel on koolipiimatoodete tarbimise osakaal erinevate koolipiimas abikõlblike toodete lõikes välja toodud **Joonis 126**.

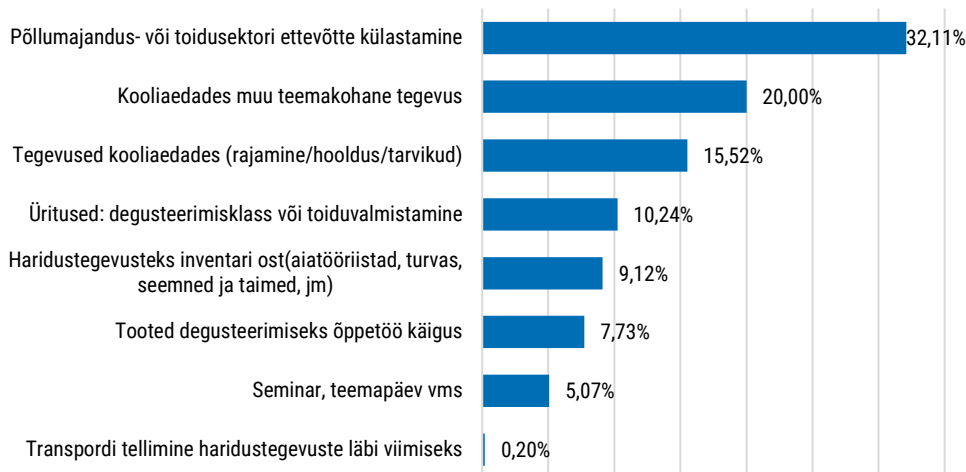

Joonis 126. Koolipiimatoodete tarbimise osakaal koolipiimakavas 2020/2021. õppeaastal
Allikas: PRIA

Kaasnevate haridusmeetmete toetust saab kasutada tegevuste elluviimiseks, mis on seotud kas puu- ja köögivilja või piima ja piimatoodete pakkumisega või mõlemaga. Tegevusi rahastatakse proportsionaalselt puu- ja köögivilja pakkumise toetuse eelarvest ning piima ja piimatoodete pakkumise toetuse eelarvest. Kaasnevate haridusmeetmete eelarve on kuni 8% koolikava kogueelarvest, mis koosneb Euroopa Liidu ning Eesti riigi eraldistest.

Kaasnevate haridusmeetmete läbiviimiseks maksti 2020/2021 õppeaastal esitatud 95 taotluse põhjal toetust kokku 188 100 eurot. Kokku osales kaasnevates haridusmeetmete tegevustes umbes 19 158

õpilast. Kaasnevate haridusmeetmete raames läbiviidavate tegevuste, ostetavate teenuste ja toodete loetelu koos nende osakaaluga taotletud summast on esitatud **Joonis 127**.

Joonis 127. 2020/2021. õppeaastal kaasnevate haridusmeetmete raames läbiviidavad tegevused, ostetavad teenused ja tooted ning nende osakaal taotletud summast

Allikas: PRIA

2020/2021 õppeaastal COVID-19 mõjud olid eelmise õppeaastaga võrreldes väiksemad, samuti vähenes haridusasutuste distantsõppel oleku aeg, mistõttu taotletud tootekogused suurenesid eelmise perioodiga võrreldes. Viimase kolme õppeaasta võrdluses on siiski täheldatav COVID-19 mõjud ka 2020/2021 õppeaastal taotletud tootekogustele. Sarnaselt eelmisele õppeaastale kasutati kaasnevate haridusmeetmete rakendamisel Euroopa Komisjoni 2020/2021 õppeaastaks kinnitatud erandit, mis võimaldas kaasnevaid haridusmeetmeid, tavapärasest erinevalt, pikema perioodi jooksul ellu viia.

Tabel 18. Koolikavas taotletud tootekoguste ja kaasnevate haridusmeetmete andmed

Koolikava	2018/2019	2019/2020	2020/2021
Koolipuuvilja ja -köögivilja kava	1 018 341 kg	829 494 kg	984 233 kg
Koolipiimakava	3 831 352 liitrit	3 180 770 liitrit	3 544 395 liitrit
Kaasnevad haridusmeetmed	165 300 €	165 800 €	188 067 €

Allikas: PRIA

7.1.3 MAK-i toetused (sh keskkond ja toiduainetööstus)

Maaelu arengu poliitika on osa Euroopa Liidu ühisest põllumajanduspoliitikast (ÜPP) ja seda rahastatakse Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondist (EAFRD). EAFRD vahendite kasutamist juhib Maaeluministerium.

Vaatamata sellele, et 2021. aastal algas Euroopa Liidus uus eelarveperiood (2021-2027), siis EL-i uue, reformitud ühise põllumajanduspoliitika (ÜPP) rakendamine ei alanud. Kokkulepete saavutamine liikmesriikide, Euroopa Parlamendi ja Euroopa Komisjoni vahel võtsid loodetust kauem aega, mille tulemusel uue põllumajanduspoliitika rakendamine lükkus edasi. Sellest tulenevalt on 2021. ja 2022. aasta nn üleminekuaastad, kui jätkatakse perioodi 2014-2020 ÜPP elluviimist, kasutades selleks uue ÜPP kaheks esimeseks aastaks ette nähtud rahalisi vahendeid. Kuna mitmed ÜPP 2014-2020 elemendid vajasisid kohandamist, siis võeti 23. detsembril 2020 vastu ÜPP üleminekumäärus¹¹³.

¹¹³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 2020/2220, leitav: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2020.437.01.0001.01. EST&toc=OJ%3AL%3A2020%3A437%3ATOC

Valitsus kinnitas 2021. aasta märtsis Eesti maaelu arengukava (MAK) 2014–2020 muudatusettepanekud, et lisada arengukavasse täiendavalt 258,5 miljonit eurot Euroopa Liidu poolset rahastust ning muuta meetmete rakendamise tingimusi üleminekuaastateks 2021 ja 2022. Lisanduva 258,5 miljoni euro hulgas on ka ligemale 63 miljonit eurot Euroopa Liidu nn taasterahastu vahendeid, mille eesmärk on leevendada COVID-19 kriisi mõjusid. Sellest 15 miljonit eurot on kavas suunata finantsinstrumentidesse. Arengukava vahendeid on võimalik kasutada kuni 2025. aasta lõpuni.

„Eesti maaelu arengukava 2014–2020“ põhieesmärk on eelkõige panustada põllumajanduse konkurentsivõime tõstmisesse, parandada loodusvarade jätkusuutlikku majandamist, tõhustada kliimameetmeid ning tagada maapiirkondade tasakaalustatud ja territoriaalne areng Eesti maapiirkonna ettevõtjate ja kohaliku algatuse kaudu. Spetsiifilised eesmärgid on koondatud kuude prioriteeti, mille all on omakorda sihtvaldkonnad ja kindlaks määratud toetusmeetmed. Kokku rakendatakse MAK raames üle 20 alameetme.

Tabel 19. MAK 2014–2020 meetmete ja tegevuse liikide määratud ja makstud toetuse summa kumuleervalt kokku aastatel 2014–2021

MAK 2014-2020 meetmed	Määratud toetuse summa (€)	Makstud toetuse summa (€)
M01 - Teadmussiire ja teavitust	15 551 920	6 221 148
M02 - Nõuandeteenuste toetamine	8 028 001	5 870 029
M03 - Põllumajandustoodete ja toiduainete kvaliteedikavad	714 579	364 454
M04 - Investeeringud materiaalsesse varasse	235 155 694	216 004 239
M05 - Ohtlike taimekahjustajate ja loomahaiguste korral kahjustunud põllumajandusliku tootmise potentsiaali taastamine	1 456 589	1 456 589
M06 – Põllumajandusettevõtete ja ettevõtluse areng	107 589 033	86 877 748
M08 - Metsa majandusliku ja ökoloogilise elujõulisuse parandamine	8 543 938	7 556 767
M09 - Tootjarühmade loomine	5 172 374	5 102 218
M10.1 - Põllumajanduslik keskkonnatoetus*	198 256 770	198 263 804
M11 - Mahepõllumajandusliku tootmise toetus*	151 720 000	103 090 513
M12.1 - Natura 2000 alal asuva põllumajandusmaa kohta antav toetus*	4 666 000	4 091 611
M12.2 - Natura 2000 alal asuva erametsamaa kohta antav toetus*	39 232 000	29 255 372
M14.1 - Loomade heaolu toetus*	49 235 000	34 835 274
M16 - Koostöö	24 037 482	12 890 283
M17 Riskijuhtimine	65 186	31 817
M19- Piirkonna elavdamine ning kohaliku tegevusgrupi kui organisatsiooni toimimine	93 923 755	90 341 027
M20 - MAK 2014-2020 tehniline abi	47 256 524	42 575 297
Finantsinstrument kokku	54 460 000	52 560 000
M21. Erakorraline ja ajutine toetus põllumajandustootjatele ning VKEdele, keda COVID-19 kriis on eriti mõjutanud	523 900	523 900
KOKKU	1 045 588 744	897 912 091

Allikas: PRIA, andmed seisuga 31.12.2021

MAK 2014–2020 raames on Eestil võimalik kasutada ligikaudu 1 300 mln eurot avaliku sektori toetusraha põllumajanduse ja maaelu arengu tagamiseks. Programmperioodi algusest kuni 31.12.2021 on toetust määratud 1045 mln eurot ehk 80% eelarvest. Toetust on makstud MAK 2014-2020 meetmete raames 897,9 mln eurot ehk 69% kogu eelarvest (**Tabel 19**). Kõige rohkem on toetust makstud meetmetele M04 Investeeringud materiaalsesse varasse ja M10.1 Põllumajanduslik keskkonnatoetus.

Täieliku ülevaate MAK 2014–2020 meetmete ja nende tegevuse liikide rakendamise kohta annab seirearuanne. Maaeluministeeriumil on kohustus esitada Euroopa Komisjonile seirearuanne iga programmi rakendamise aasta kohta. 2021. aasta seirearuanne esitatakse Euroopa Komisjonile 30.06.2022 ja peale seda on aruanne leitav Maaeluministeeriumi kodulehelt <https://www.agri.ee/et/eesmargid-tegevused/eesti-maaelu-arengukava-mak-2014-2020/seire-ja-hindamine>.

7.1.4 Riiklikud toetused

Lisaks ÜPP I¹¹⁴ ja II samba¹¹⁵ toetustele antakse põllumajandussektorile abi ka siseriiklike meetmete kaudu. Olgugi, et tegu on üldjuhul Eesti eelarvest rahastatavate meetmetega, on ettevõtjate toetamisel vajalik järgida EL-i konkurentsireegleid st ettevõtjatele antav abi peab olema kooskõlas Euroopa Komisjoni riigiabi/vähese tähtsusega abi määruste ja suunistega, mis sätestavad abi andmise üldtingimused. 2020. aasta kevadel reageeris Euroopa Komisjoni kiirelt, võttes vastu riigiabi ajutise raamistiku¹¹⁶, et võimaldada ettevõtete toetamist pandeemia tingimustest tekkivate likviidsusprobleemide puhul. Eesti kasutas seda võimalust rakendades MES kaudu laenude, tagatiste ja põllumajandusmaa kapitalirendi meetmeid, 2021. aastal pakuti ka käibekrediiti. Suurema eelarvega siseriiklikud toetused on välja toodud **Tabel 20**. Suure osa puhul neist on tegu subsideeritud teenusega või soodusmäära rakendamisega seotud abiga põllumajandustootjale.

Tabel 20. Suurema eelarvega siseriiklikud toetused põllumajandustootjatele 2019–2021 (tuhat €)

Meede	Abi andja	2019 tuhat €	2020 tuhat €	2021 tuhat €
Erimärgistatud diislikütuse aktsiisisoodustus	Maksu- ja Tolliamet/PRIA	29 450	26 422	22 630
Põllumajandusloomade aretustoetus	PRIA	4 170	3 590	3951
Hukkunud põllumajandusloomade korjaste kõrvaldamise ja nende jäätmeäitlusettevõttes hävitamise toetus	Maaeluministeerium	760	724	660
Loomade tekitatud kahju hüvitamine	Keskkonnaamet	760	836	960
Turuarendustoetus	PRIA	730	268	334
Mesilaspere toetus	PRIA	600	798	799
Põllumajandustootja asendamise toetus*	PRIA	510	700	748
Töötukassa tööturuteenuste ja tööhõiveprogrammi toetused	Töötukassa	360	268	291
Tagatised ja laenud **	Maaelu Edendamise Sihtasutus	140	395	161
Praktikatoetus	PRIA	30	160	160
Keskkonnainvesteeringute Keskuse keskkonnaprogrammi 4 liiki	Keskkonnainvesteeringute Keskus	20	8	27
Toidu ekspordivõimaluste edendamise toetus	Maaeluministeerium/PRIA	16	-	29
Kalanduspiirkonna kohaliku arengu strateegia rakendamine	PRIA	9	41	-
Kesk-Läänemere programmi projekt "BreedExpo"	Eesti Põllumajandus ja Kaubanduskoda	8	2	10
Ohtliku taimekahjustaja tõrjeabinõude rakendamise toetus	PRIA	8	357	-

Allikas: MEM, PRIA, MTA, VTA, MES, Keskkonnaamet, Töötukassa, Riigiabi ja vähese tähtsusega abi register (RAR) väljamakstud toetused seisuga veebruar 2022

*. koroonamõjude leevendamiseks laiendati alates 2020. a toetuse saajate ringi

**.- sh MAK finantsinstrument, ei kajasta koroonakriisist tulenevat erakorralist abi

PRIA rakendas 2021. aastal siseriiklikest toetustest kuute meetet.

¹¹⁴ Üleminekutoetused on lisamakse I samba meetmetele, mida ei loeta riigiabiks, makstakse määruse 1307/2013 alusel vt PÖKAT pt 7.1.1

¹¹⁵ ÜPP II samba alusel antakse samuti riigiabi, kuid selles alapeatükis ei kajastata

¹¹⁶ https://ec.europa.eu/competition/state_aid/what_is_new/covid_19.html

Põllumajandusloomade aretustoetuse¹¹⁷ eesmärgiks on aidata katta tõuraamatute asutamise ja pidamisega seotud halduskulused ning karja geneetilise väärtuse ja tootlikkuse määramiseks (jõudluskontroll) tehtavaid kuluseid. Meetmest maksti 2021. aastal toetust aretusühingutele summas 3,95 mln eurot. Tegemist on subsideeritud teenusega, kus toetust ei taotle loomapidaja, vaid aretusühingud või jõudluskontrolli läbiviijad, kes pakuvad toetuse abiga loomapidajale aretustegevuse teenust. Seega loetakse riigiabi saajaks loomapidaja, kellele osutatakse tõuraamatu või aretusregistri pidamise, jõudluskontrolli läbiviimise või geneetilise väärtuse hindamise teenust.

Turuarendustoetus¹¹⁸ on suunatud nii põllumajandussektorile kui toiduainetööstuste valdkonnale eesmärgiga suurendada teadlikkust põllumajandustoodete ja nendest töödeldud toodete omadustest, parandada nende turustusvõimalusi ning suurendada põllumajandustoodete tootmise ja töötlemise konkurentsivõimet. Üldjuhul on tegemist subsideeritud teenusega, kus toetust taotleavad valdkonna organisatsioonid ja põllumajandustootja või töötaja saab näiteks messil või turundusüritusel osaleda soodustingimustel. Turuarendustoetust maksti 2021. aastal kokku 334 000 eurot. Koroonaviirusest tulenevate piirangute tõttu jäid ära nii Eesti-sisesed üritused kui ka rahvusvahelised messid ja peaaegu pool eelarvest jäi kasutamata.

Mesilasperetoetus¹¹⁹ eesmärgiks on kaasa aidata bioloogilise mitmekesisuse säilimisele ja põllumajanduskultuuride saagikusele. Samuti soovitakse toetusega parandada mesilasperede registreerimist põllumajandusloomade registris. Mesilasperede parem registreerimine võimaldab tõhustada mesilashaiguste leviku tõrjumiseks kasutatavaid meetmeid. Mesilaspere toetust maksti 2021. aastal summas 799 000 eurot. Toetus aitab osaliselt hüvitada mesilaspere pidamisega seotud kuluseid. Toetust antakse 1. mai seisuga põllumajandusloomade registris oleva mesilaspere kohta.

Põllumajandustootja asendamise toetuse¹²⁰ eesmärk on väikestele põllumajandustootjatele asendusteenuse võimaldamine. Seda antakse loomakasvatusektoris põllumajandustootja või tema töötaja asendamise kulude osaliseks hüvitamiseks tema puhkuse, haiguse, kuni seitsmeaastase lapse põetamise, rasedus- ja sünnituspuhkuse või surma korral. COVID-19 haigust põhjustava koroonaviiruse levikuga seotud kriisi leevendamiseks ettenähtud toetusmeetmete raames eraldati 2020. aasta lisaelarvest põllumajandustootja asendamise toetuse maksmiseks täiendavalt 500 000 eurot. 2020. aastal jäi sellest kasutamata 314 840 eurot ning seda jääki sai kasutada 2021. aastal põllumajandustootjale asendusteenuse osutamise toetamiseks. Sarnaselt eelmise aastaga võisid toetust taotleda ka taimekasvatusega tegelevad põllumajandustootjad. Toetust maksti 2021. aastal summas 748 000 eurot. Nagu mitmete teiste meetmetegi puhul, saab ka siin põllumajandustootja riigiabi subsideeritud teenusena, kuna toetust ei maksta otse põllumajandustootjale, kelle ettevõttes asendamine toimub, vaid asendusteenuse osutamist korraldavale organisatsioonile või ettevõttele, kes tagab tootjale asendustaluniku.

Praktikatoetuse¹²¹ eesmärk on motiveerida põllumajandusvaldkonna ettevõtjaid võtma praktikale õpilasi ja üliõpilasi. Toetust maksti 2021. aastal 160 000 eurot. Praktikatoetusega hüvitatakse osaliselt põllu- või maamajanduse valdkonna või veterinaaria õppekaval õppiva õpilase või üliõpilase (edaspidi praktikant) praktika juhendamise ja korraldamise kulud.

Toidu ekspordivõimaluste edendamise toetust¹²² antakse põllumajandustoote esmatootmisega ning muu toidu tootmise, töötlemise ja turustamisega tegelevale ettevõtjale ekspordi sihtturul toidule uute ekspordivõimaluste leidmiseks, eelkõige ekspordi sihtturgu tutvustava seminari korraldamiseks, ekspordi sihtturul tegutseva ettevõtjaga uute ärikontaktide leidmiseks kohtumise korraldamiseks, ekspordi

¹¹⁷ Komisjoni riigiabi määrus (EL) nr 702/2014 art 27

¹¹⁸ Komisjoni riigiabi määrus (EL) nr 702/2014 art 24, komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1408/2013 ja komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1407/2013

¹¹⁹ Komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1408/2013

¹²⁰ Komisjoni riigiabi määrus (EL) nr 702/2014 art 23, Komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) 1408/2013

¹²¹ <https://www.riigiteatja.ee/akt/116072019002?leiaKehtiv>

¹²² Komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1408/2013 ja komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1407/2013

sihtturul ekspordiks pakutava toote tutvustamiseks ning ettevõtte külastuse korraldamiseks. Toetust maksti 2021. aastal 29 000 eurot.

Koostöös Maksu- ja Tolliametiga (MTA) rakendab PRIA **erimärgistatud diislikütuse madalama aktsiisimääraga seotud abi** andmist¹²³. Erimärgistatud diislikütust võib kasutada põllumajanduses kasutatavas masinas, traktoris ja liikurmasinas ning kuivatis põllumajandustoodete kuivatamiseks. Aktsiisisoodustusega antakse erimärgistatud diislikütuse ostjatele riigiabi, mille summa kujuneb ostetud liitrite ja tavaaktsiisi- ja soodusaktsiisimäära vahe alusel. Esialgsetel andmetel anti 2021. aastal põllumajandustootjatele erimärgistatud diislikütuse aktsiisisoodustuse raames abi 22,63 mln eurot.

Hukunud põllumajandusloomade korjaste kõrvaldamise ja nende jäätmekäitlusettevõttes hävitamise toetuse¹²⁴ summaks oli 2021. aastal 660 000 eurot. Seegi toetus jõuab loomapidajani subsideeritud teenusena, mille raames hüvitab Maaeluministerium teenusepakkuja (2021. aastal AS Vireen) kaudu osaliselt põllumajandustootjate I kategooria hukunud põllumajandusloomade kokkuveo ja kahjutustamise kulud.

MeM haldusalas makstud siseriiklikud toetused sh COVID ajutise raamistiku alusel võetud erakorralised meetmed

Maaelu Edendamise Sihtasutus (MES) pakub **laenusid ja tagatise** põllumajandussektori võlakohustustele, lisaks põllumajandustootjatele toetatakse ka muid sihtgrupe. Seejuures pakutakse teatud tingimustel võimalust, kus laenuintress või tagatistasu on turuintressist madalam. Sellisel juhul kohaldatakse Euroopa Komisjoni riigiabi/vähese tähtsusega abi määruseid ning abielemendiks loetakse turuintressi ja alandatud intressi vahet¹²⁵. Soodusintressiga laenude ja tagatiste abielemendiks kujunes 2021. aastal kokku 161 000 eurot ehk selle võrra tuli ettevõtjatel maksta vähem intresse ja tagatistasusid. Lisaks pakub MES laene ja tagatise ka turutingimustel ja MAK 2014–2020 raames rakendatava rahastamisvahendi kaudu. Euroopa Komisjon võttis 2020. aasta märtsis vastu riigiabi ajutise raamistiku¹²⁶, mille kehtivusaega on vahepeal pikendatud ja kohaldamisala laiendatud. Riigiabi ajutine raamistik võimaldab liikmesriikidel kasutada majanduse toetamiseks koroonaviiruse puhangu kontekstis kogu paindlikkust, mis on ette nähtud riigiabi eeskirjadega. Euroopa Komisjon kiitis 2020. aasta märtsis heaks kaks Eesti majanduse toetuskava COVID-19 puhangu kontekstis, mille eesmärk on aidata katta ettevõtete käibekapitali- või investeerimisvajadust. Neist ühe majanduse toetuskava meetmeid¹²⁷ rakendab MES ja alates 2020. aasta maikuust pakub **koroonaviiruse levikuga seotud mõjude leevendamiseks laenukäendust ja laene**. 2020. aasta laenujääk suunati kasutusse 2021. aastal. Positiivseid otsuseid oli mõnevõrra rohkem kui lepinguteni jõuti (**Tabel 21**).

Tabel 21. COVID kriisi mõjude vähendamiseks MES meetmed: taotluste positiivsete otsuste arv ja summad 2021. aastal

EMTAK kood	Otsuste arv (tk)				Otsused summas (mln €)				
	Laenukäendus	Laen	Põllumajandus- maa kapitalirent	Käibe-laen	Laenukäendus	Laen	Põllumajandus- maa kapitalirent	Käibe-laen	
A01; A03; C10-11	36	196	23	20	8,9	50,8	5,5	1,8	
...A01	19	152	23	15	4,0	37,8	5,5	1,5	
...A03	3	6	0	0	1,0	1,8	0	0	
...C10; C11	14	38	0	5	3,9	11,1	0	0,3	
Muud	132	118	0	0	40,7	34,9	0	0	
KOKKU	168	314	23	20	49,6	85,7	5,5	1,8	

Allikas: Maaelu Edendamise Sihtasutus

¹²³ Komisjoni riigiabi määrus (EL) nr 651/2014 art 44, aktsiisimäärad on kehtestatud alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seaduses, leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/117112021002>

¹²⁴ Komisjoni riigiabi määrus (EL) nr 702/2014 art 27

¹²⁵ Komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1408/2013, komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1407/2013, komisjoni riigiabi määrus (EL) nr 702/2014 art 14 ja 17, komisjoni riigiabi määrus (EL) nr 651/2014 art 14

¹²⁶ Riigiabi ajutine raamistik praeguse COVID-19 puhangu kontekstis [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:52020XC0320\(03\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:52020XC0320(03))

¹²⁷ Komisjoni määrus (EÜ) 1407/2013, määrus (EL) 1408/2013, määrus (EL) 717/2014, määrus (EL) 651/2014, määrus (EL) 702/2014, Euroopa Komisjoni teatise „Riigiabi ajutine raamistik majanduse toetamiseks praeguses COVID-19 puhangu kontekstis“ (peatükk 3.1, 3.2 3.3) ning Euroopa Komisjoni poolt heaks kiidetud teatiseid nr SA.56804 ja SA 57028.

Laenukäenduse lepinguid tehti 2021. aastal 155, millega võeti kohustusi 46,1 mln euro ulatuses, neist 20% (7,4 mln €) olid lepingupartneriks põllumajandus-, kalandus ja toidutööstused. **Laenukaotlusi** sõlmiti 301, neist peaaegu pooled (47%) laenu saajad olid põllumajandustootjad. Kokku anti laenu 76,0 mln eurot ja sellest ~40% said põllumajandustootjad. Põllumajandustootjatele ja toiduainete töötlemisega seotud ettevõtetele pakuti 2021. aastal ka **käibelaenu**. Käibelaenulepinguid sõlmiti 20, summas 1,8 mln eurot. Soodusintressiga laenude ja tagatiste abielemendiks kujunes kokku ~2 mln eurot ehk selle võrra tuli ettevõtjatel maksta vähem intresse ja tagatistasusid kui tavatingimustel, sh olenevalt Covid ajutise raamistiku tingimustest arvestatakse riigiabina kogu laenu või tagatise summa.

Lisaks pakkus MES kriisi leevendamiseks meetet **Põllumajandusmaa kapitalirent**, mille eesmärgiks oli parandada ettevõtjate ligipääsu kapitalile. See on meede, kus riik ostab põllumehelt põllumaa ja rendib selle pika maksegraafikuga talle tagasi. Seda meetet kasutas 20 põllumajandustootjat summas 4,8 mln eurot.

Tabel 22. COVID kriisi mõjude vähendamiseks MES meetmed: toetuste sõlmitud lepingud ja kohustused 2021. aastal

EMTAK kood	Sõlmitud lepingute arv (tk)				Lepinguga ülesvõetud kohustus (mln €)				
	Laenu-käendus	Laen	Põllumajandus- maa kapitalirent	Käibe -laen	Laenu- käendus	Laen	Põllumajandus- maa kapitalirent	Käibe -laen	
A01; A03; C10-11	31	183	20	20	7,4	42,1	4,8	1,8	
...A01	17	142	20	15	3,3	30,3	4,8	1,5	
...A03	2	4	0	0	0,3	1,1	0	0	
...C10; C11	12	37	0	5	3,9	10,7	0	0,3	
Muud	124	118	0	0	38,7	33,9	0	0	
KOKKU	155	301	20	20	46,1	76,0	4,8	1,8	

Allikas: Maaelu Edendamise Sihtasutus

Vabariigi Valitsuse 3. novembri 2020. aasta kabinetiistungil otsustati eraldada Maaeluministeriumile 2020. aasta riigieelarve muudatusena Eesti põllumajandussektori toetamiseks seoses **COVID-19 haigust põhjustava koroonaviiruse levikuga** 12 miljonit eurot. Otsustati toetada järgmisi kahju saanud põllumajanduslikke tegevusvaldkondi: piima tõugu lehma, sea-, lamba- ja kitse ning kartuli, maasika ja köögivilja ning vutikasvatus.¹²⁸ PRIA maksis 2021. aastal COVID-19 puhangust tingitud erakorralist toetust põllumajandustootjatele 11,96 mln eurot. Maaeluministri suuniste alusel toetas samas toetuspaketi MES lihatõugu veise, mahepõllumajandusliku munakana ning maheteravilja kasvatajaid 3,8 mln euroga.

Teiste ministeeriumite haldusalas rakendatud meetmete toetus põllumajandustootjatele

Lisaks Maaeluministeriumi haldusalas rakendatavatele meetmetele said põllumajandustootjad osa ka teiste ministeeriumide haldusalas olevatest meetmetest.

Keskkonnaamet hüvitab põllumajandustootjatele kaitsealuste loomade (nt pruunkaru, hunt, ilves, rändel olevad sookured, luiged, haned, lagled) tekitatud kahju ning kompenseerib teatud tegevusi selliste kahjude ennetamiseks (nt lamba- ja kitse ehitamine jm)¹²⁹. 2021. aastal maksti meetme raames põllumajandustootjatele kokku 960 000 eurot.

Põllumajandustootjad on sihtgrupis ka **Töötukassa tööturuteenuste ja tööhõiveprogrammi toetustes** ning 2021. aastal toetati põllumajandustootjaid nendest 291 000 euroga¹³⁰. Toetatavateks tegevusteks on nt töökoha loomine, koolitus, ettevõtluse toetamine, tugiisikuga töötamine jm.¹³¹

Samuti said põllumajandustootjad toetusi väiksemas mahus Keskkonnainvesteeringute Keskuse (KIK) keskkonnaprogrammide raames 27 000 eurot¹³², **Kesk-Läänemere programmi projekti „BreedExpo“**

¹²⁸ Euroopa Komisjoni teatise „Riigiabi ajutine raamistik majanduse toetamiseks praeguses COVID-19 puhangu kontekstis“ (peatükk 3.1), komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1408/2013 ning Euroopa Komisjoni poolt heaks kiidetud teatisid nr SA.60666.

¹²⁹ Komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1408/2013

¹³⁰ Summa ei kajasta võimalikku riigiabi põllumajandustootjatele, mida antakse komisjoni määruse (EL) nr 651/2014 alusel.

¹³¹ Komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1408/2013

¹³² Komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1408/2013

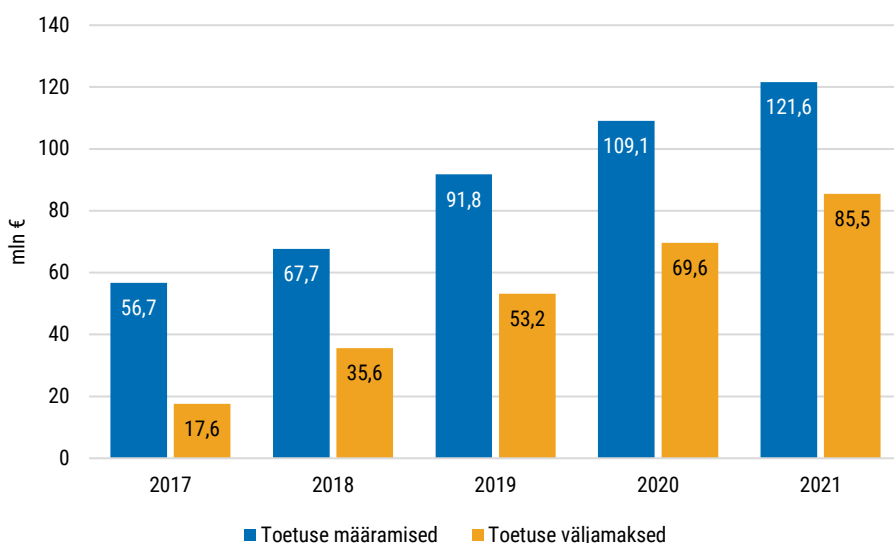
raames 10 000 eurot¹³³. Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve amet maksis 2021. aastal **kiiret lairibateenust võimaldavate elektroonilise side võrkudega liitumise toetust**¹³⁴ 7195 eurot toetust.

7.2 Kalanduse EMKF toetused

Merle Vesiloo

Euroopa Liidu ühise kalanduspoliitika (ÜKP) prioriteetide elluviimist rahastatakse Euroopa Merendus- ja Kalandusfondist 2014-2020 (edaspidi EMKF). EMKFi vahendite kasutamist juhivad korraldusasutuse ülesandeid täitev Maaeluministerium Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi 2014–2020 rakenduskava alusel. Maaeluministeriumi valitsemisalas olevad Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Amet ning Põllumajandus- ja Toiduamet täidavad vahendusametina korraldusasutuse ja sertifitseerimisametina ülesandeid.

EMKFi raames on perioodil 2014-2020 Eestil võimalik kasutada ligikaudu 127,9 mln eurot avaliku sektori (Eesti + EL) toetusraha keskkonnasäästliku ja konkurentsivõimelise kalanduse arenguks. 31.12.2021 seisuga (perioodi algusest arvates) on toetust määratud 119,9 mln euro eest (ehk pea 94% fondi eelarvest), välja on makstud rahalisi vahendeid 85,4 mln euro ulatuses (71% võetud kohustustest ning 67% fondi eelarvest) (**Joonis 128**). EMKF-i elluviimiseks on rakendunud kõik prioriteetsed suunad ning taotlusvoorud on toimunud kõikides planeeritud meetmetes. Taotlejate aktiivsuse poolest on läbivalt olnud populaarseimad meetmed: „Püügivahendi parendamise toetus“ ning „Kalanduspiirkonna kohaliku arengu strateegia rakendamine (projektitoetus)“. EMKF-i korraldusasutus jälgib regulaarselt fondi rakendamise tempot ja vajadusel planeerib ümber rakenduskava eelarvelisi vahendeid ning võib prognoosida, et perioodi lõpuks saavad ettenähtud eelarvelised vahendid kasutatud.

Joonis 128. EMKF 2014-2020 meetmete heakskiidetud ja väljamakstud toetussummad kumulatiivselt 2017-2021

Allikas: PRIA

2021. aastal toimusid taotlusvoorud alljärgnevates meetmetes:

Kalapüügi- ja vesiviljelustoodetele uute turgude leidmise ning kalapüügi- ja vesiviljelustoodete teavitus- ja tutvustuskampaaniate toetus on suunatud kalandussektori konkurentsivõimelisemaks muutmiseks eeskätt kalapüügi- ja vesiviljelustoodetele uute turgude leidmise ning riiklike või rahvusvaheliste teavitus- ja tutvustuskampaaniate korraldamise läbi. Toetust taotlejaks saab olla toetuse kasutamise kavas

¹³³ Komisjoni vähese tähtsusega abi määrus (EL) nr 1408/2013

¹³⁴ <https://www.riigiteataja.ee/akt/102092020001>

Tootmis- ja turustamiskavade toetuse abil toetatakse käitajate tootmis- ja turustamistegevust, et suurendada kalapüügi- ja vesiviljelustoodete väärtust. Samas on oluline, et tootjaorganisatsioonid suunaksid oma liikmeid rakendama säästvat püügitegevust ja vesiviljelust, mida saab saavutada koostöö ja ühistegevuse kaudu tootmis- ja turustamiskavade ettevalmistamisel ja elluviimisel. Toetust võib taotleda KTKSi § 11 alusel tunnustatud kalapüügi- või vesiviljelussektori tootjaorganisatsioon või KTKSi §-s 15 nimetatud tootjaorganisatsioonide liit.

Merekeskkonna bioloogilise mitmekesisuse ja ökosüsteemide kaitse ning taastamise toetuse eesmärk on aidata kaasa mere bioloogiliste ressursside paremale haldamisele või kaitsmisele, ehitada, paigaldada või ajakohastada staatilisi või liikuvaid struktuure, valmistada ette Natura 2000 alade ja mereruumi kaitsealade kaitse- ja majandamiskavu, toetada merekaitsealade, sh Natura 2000 alade majandamist, taastamist ja seiret, tõsta keskkonnateadlikkust ning osaleda muudes meetmetes, mille eesmärk on säilitada ja parandada bioloogilise mitmekesisuse ning ökosüsteemiga seotud teenuseid. Meetmest saavad toetust taotleda täidesaatva riigivõimu asutus ja riigitulundusasutus.

Vesiviljelusettevõtja müügi käibe vähenemise osalise hüvitamise toetuse eesmärk on toetada vesiviljelussektorit koroonaviirusest tingitud majanduslike tagasilööride leevendamiseks. Peamine kahju ettevõtjatele seisneb müügi mahtude vähenemises, mistõttu vähenevad ka nende sissetulekud. Toetus makstakse välja hüvitisena vesiviljelustoodete tootmisega tegelevale ettevõtjale, et võimaldada ettevõtjatel oma senist tegevust vesiviljeluse valdkonnas jätkata.

Kalapüügi- ja vesiviljelustoodete töötlemisega tegeleva ettevõtja müügi käibe vähenemise osalise hüvitamise toetuse eesmärk on leevendada koroonaviiruse negatiivset majanduslikku mõju kalapüügi- ja vesiviljelustoodete töötlemise valdkonnas. Peamine kahju ettevõtjatele on müügi mahtude vähenemine, mistõttu vähenevad ka ettevõtete sissetulekud ja elujõulisus. Toetus makstakse välja hüvitisena ettevõtjatele, kelle tegevusalaks on kala, vähilaadsete ja limuste töötlemine ja säilitamine ning kellel on toiduseaduse alusel antud tegevusluba kala käitlemise valdkonnas.

Kalandusandmete kogumise toetus on suunatud tegevuste elluviimiseks, mis on vajalikud kalandusandmete kogumise, haldamise ja kasutamise toetamiseks ning ühise kalanduspoliitika rakendamiseks. Toetust saab taotleda Euroopa Komisjoni poolt kinnitatud kalanduse riiklikus andmekogumisprogrammi tegevuskavas toodud tegevuste elluviimiseks. Toetust antakse täidesaatva riigivõimu asutusele.

Kalanduse kontrolli ja järelvalve toetus on suunatud tegevuste elluviimiseks, mis tagavad seire, kontrolli ning võimalike rikkumiste tuvastamise ja ennetamise, suurendades sealjuures avaliku halduse suutlikkust ja tulemuslikkust täiendavat halduskoormust tekitamata. Toetuse saajaks on täidesaatva riigivõimu asutus.

Kalanduspiirkonna kohaliku arengu strateegia rakendamise projektitoetuse taotlusi sai esitada jooksvalt (kalendriaasta jooksul). Meetme eesmärgiks on kalanduspiirkondade jätkusuutlik arendamine ning toetust saab taotleda viiel suunal: kalapüügi- või vesiviljelustoodete väärindamine või turustamine; majandustegevuse mitmekesistamine; kalasadamate uuendamine; koelmualade loomine või taastamine ja kalaliigi veekogusse asustamine riikliku majanduskava alusel; sotsiaalse heaolu ja kultuuripärandi, sh kalanduse- ja merenduse kultuuripärandi edendamine, kalanduskogukondade rolli tugevdamine kohalikus arengus ning kohalike kalandusressursside ja merendustegevuse juhtimine. Toetust saavad taotleda kohalikud tegevusrühmad, kalandussektori ettevõtjad, mittetulundusühingud, sihtasutused, piirkondade kohalikud omavalitused.

Avalikkusele suunatud tegevustest väärib esiletõstmist kalatarbimise suurendamise tõstmiseks suunatud kaheaastane kampaania „Kala kõlab hästi“. Kampaania on suunatud nii tarbijatele kui ka tootjatele ning müüjatele – esimesed saavad palju inspireerivaid ideid, mida kalast teha, teised aga võivad riiklikku kampaaniat kasutada oma äritegevuse edendamiseks ja maitsvate kalavalikute tutvustamiseks. Kampaania teemalehelt (<https://kalatoidud.ee/>) leiab näiteks kalatoitude retsepte, Eestis hooajaliselt püütavate kui ka kaubandusvõrgust kättesaadavate kalaliikide tutvustusi ning infot käimasolevate kampaaniate ja konkursside kohta. Korraldatud on mitmeid kalandusega seotud üritusi, sh laste- ja noorte

fotokonkurss „Kalandus fotosilmas“. Võimalik oli enda poolt korraldatud üritustele kutsuda kampaania maskott Siia-Miia ja kampaania raamistikus oma üritust või ettevõtmist sotsiaalmeedia vahendite kaudu tutvustada.

2021. aastal viidi Eesti Konjukturiinstituudi poolt läbi uuring, et välja selgitada kalakampaania „Kala kõlab hästi“ märgatavus elanike hulgas, rahulolu kampaaniaga ning mõju kala ja kalatoodete ostmisele, tarbimisele ja kalarooegade valmistamisele. Küsitluse andmetel on Kalakampaania jõudnud 33%-ni vastajaist (kampaaniat märgati suhteliselt ühtlaselt kõikides tausttunnuste rühmades, kuid teistest eristusid mõnevõrra 18-29-aastased noored, põhjuseks aktiivsem internetikasutus). Kõige paremini jõudis kampaania kohale televisiooni, internetireklaami ja sotsiaalmeedia vahendusel.

Küsitlusega anti elanikele võimalus ka vabas vormis vastata, mis neile kampaanias enim meeldib ja mis võiks olla paremini. Vastajad pidasid oluliseks, et kalateema on tõstetud tähelepanu keskpunkti, mille tõttu märgatakse ka erinevad tootjaid; et see suunab ja inspireerib inimesi rohkem kala tarbima, rõhutab kala söömise tervislikkust, pakub kalaretsepte ja infot kalade kohta. Esile tõsteti ka kampaania kodulehe fotosid, isuäratavalt eksponeeritud retsepte, Siia-Miia jm. Selles osas, mis võiks olla paremini, leiti, et rohkem võiks olla kampaaniaüritusi ja neid võiks korraldada igas maakonnas; kampaaniat tuleks paremini turundada, et suurendada selle nähtavust-kuuldavust; rohkem võiks kirjutada kala teemal ajakirjanduses, rääkida kalavarudest ja liikidest jne.

8 Maksud ja võlad ning maksumuudatused

Marje Mäger

8.1 Põllumajanduse, kalanduse ja toidu- ja joogitööstuse deklareeritud maksud ja maksuvõlad kokku

Maksumuudatused 2021. aastal

Põllumajanduse ja kalanduse valdkonnas tegutsevate ettevõtete hulgas on arvestatav osakaal füüsilisest isikust ettevõtjatel (FIE), keda mõjutas **tulumaksuseaduse**¹³⁵ muudatus, mis jõustus 1. jaanuarist 2021. FIE, kes tegeleb põllumajandusliku tootmisega ja saab tulu omatoodetud põllumajandussaaduste realiseerimisest, võib saadud maksustamisperioodi tulust peale dokumentaalselt tõendatud kulude mahaarvamist veel täiendavalt ilma kuludokumentideta maha arvata kuni 5000 eurot (TuMS § 32 lg 4; varem 2877 eurot ning kehtis nõue, et müüdüd põllumajandussaadused oleksid töötlemata).

Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seaduse¹³⁶ 01.05.2021 jõustunud muudatusega antakse energia aktsiisivabastuse luba taotlejatele ja luba omavatele ettevõtjatele suuremaks paindlikkuseks hinnata aktsiisisoodustusele kvalifitseerumise hindamisperioodi pikkust. Kui varem andis seadus võimaluse hinnata elektrointensiivsust ja gaasitarbimise intensiivsust viimase lõppenud majandusaasta andmete alusel, siis muudatusega saab ettevõtja vabalt valida hindamisperioodi pikkuseks lõppenud üks kuni neli järjestikkust majandusaastat (ATEKAS § 20² lg 3 p 3).

Deklareeritud maksud

Põllumajanduse, kalanduse ning toiduainetööstuse ettevõtted kokku deklareerisid 2021. aastal makse 416,6 mln eurot, mida oli 6% enam kui aasta varem.

Maksudest 70% oli toiduainetööstuse (koos joogitööstusega), 28% põllumajanduse ning 2% kalandusega tegelevate ettevõtjate poolt deklareeritud. Maksuliigiti oli suurim osakaal sotsiaalmaksul ning alkoholiaktsiisil, mis moodustasid vastavalt 32% ja 23% deklareeritud maksudest.

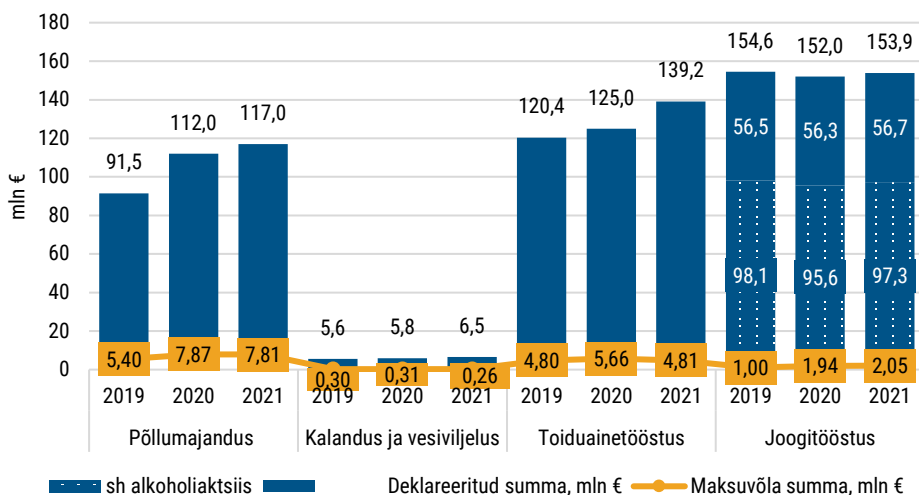
¹³⁵ TuMS <https://www.riigiteataja.ee/akt/122122021041>

¹³⁶ ATEKAS <https://www.riigiteataja.ee/akt/103062020007>

Maksuvõlad

Maksuvõlga oli põllumajanduse, kalanduse ning toiduainetööstuse ettevõtetel kokku 14,9 mln eurot, mis moodustas 3,6% deklareeritud maksudest. Võrreldes eelmise aastaga vähenes võlgade osakaal deklareeritud maksudes umbes poole protsendipunkti võrra peegeldades majanduse kiiret taastumist koroonaviiruse poolt põhjustatud kriisist, mis avaldub ka ettevõtjate maksukäitumises. Võlad jagunesid enam-vähem võrdselt toiduainetööstuse (koos joogitööstusega) (46%) ja põllumajandussektori (52%) vahel, kalanduse maksuvõlg moodustas vaid 2% kogusummast. Vaadates maksuliigiti, siis kõige suurem oli ettevõtete käibemaksu (55%) ning sotsiaalmaksu (22%) võlg.

Kokkuvõtvalt on põllumajandustootjate, kalandus- ja vesiviljelussektori ning toiduaine- ja joogitööstuse maksud ja võlad toodud **Joonis 129**.

Joonis 129. Põllumajandustootjate, kalandus ja vesiviljelussektori, toidu- ja joogitööstuse deklareeritud maksude ja võlgade summa 2020. ja 2021. aastal

Allikas: Maksu- ja Tolliamet, Maaeluministeeriumi arvutused

8.2 Põllumajandustootjate maksud ja võlad

MTA registris oli 2021. aasta lõpu seisuga 11 708 isikut, kelle tegevusalaks oli märgitud põllumajandus¹³⁷. Nendest juriidilisi isikuid oli 5001 ja FIE-d 6707.

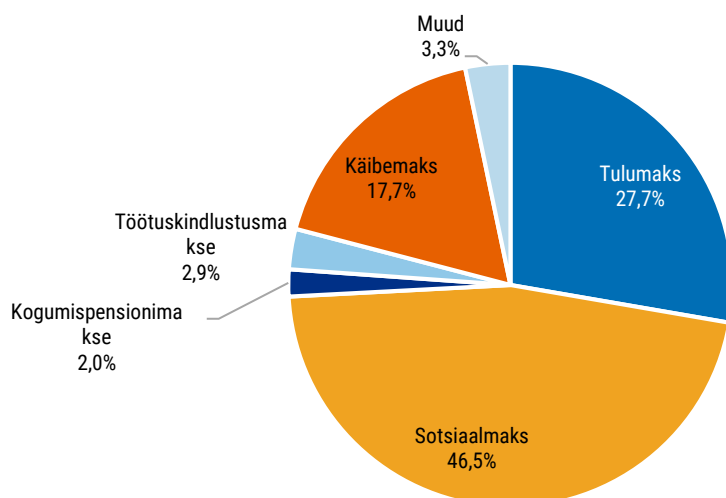
Põllumajandustootjate deklareeritud maksud 2021

Põllumajandustootjatest juriidilised isikud ja FIE-d deklareerisid 2021. aastal makse kokku summas 117,0 mln eurot. Seda on 4,9 mln eurot rohkem kui eelmisel aastal. Deklareeritud maksudest 92% (107,6 mln €) deklareerisid juriidilised isikud ja 8% (9,4 mln €) FIE-d. Detailsemad andmed deklareeritud maksude ja võlgade kohta vt **Lisa 3**.

¹³⁷ Isikud, kellel on EMTA registris märgitud tegevusala mõne järgmise EMTAK koodiga:

- 1) Taim- ja loomakasvatus, jahindus ja neid teenindavad tegevusalad (EMTAK kood 01);
- 2) Üheaastaste põllukultuuride kasvatus (EMTAK kood 011);
- 3) Mitmeaastaste taimede kasvatus (EMTAK kood 012);
- 4) Taimede paljundamine (EMTAK kood 013);
- 5) Loomakasvatus (EMTAK kood 014);
- 6) Segapõllumajandus (EMTAK kood 015);
- 7) Põllumajandust abistavad tegevusalad ja saagikoristusjärgsed tegevused (EMTAK kood 016);
- 8) Jahindus ja seda teenindavad tegevusalad (EMTAK kood 017).

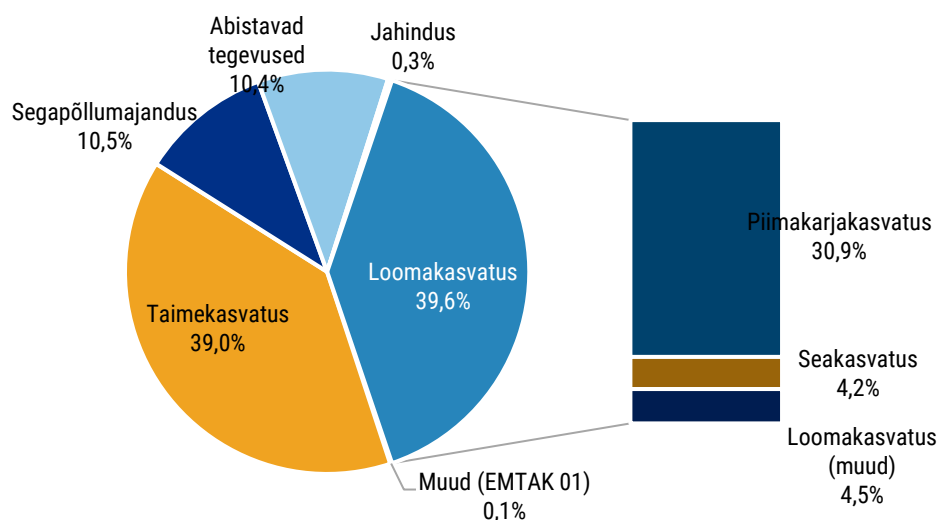
Vaadates deklareerimist maksuliikide kaupa (**Joonis 130**), siis nii nagu eelmiselgi aastal, moodustas kõige suurema osakaalu sotsiaalmaks (54,3 mln €), millele järgnes tulumaks (32,4 mln €). Kõige enam suurenes deklareeritud sotsiaalmaks (4,8 mln € võrra).

Joonis 130. Põllumajandustootjate deklareeritud maksude jaotumine maksuliikide lõikes 2021. aastal

Allikas: MTA, Maaeluministeeriumi arvutused

Vaadeldes 2021. aastal põllumajanduses deklareeritud maksude osakaalu sektori põhiselt (**Joonis 131**), siis nii nagu eelmiselgi aastal moodustab sellest kõige suurema osa loomakasvatus (46,3 mln €), millele järgneb taimekasvatus (45,6 mln €) ja segapõllumajandus (12,3 mln €). Deklareeritud maksusumma kasvu panustas kõige enam taimekasvatus, kus võrreldes eelneva aastaga suurenes deklareeritud maksusumma 6,8 mln eurot. Kuigi saagikus jäi eelmise aastaga võrreldes tagasihoidlikumaks, oli toodangu eest saadav hind kõrgem kui eelmisel aastal, tänu millele suurenes maksude näol ka panus riigieelarvesse.

Joonis 131. Põllumajandustootjate deklareeritud maksude jaotumine sektorite lõikes 2021. aastal

Allikas: MTA, Maaeluministeeriumi arvutused

Põllumajandustootjate maksuvõlad aastal 2021

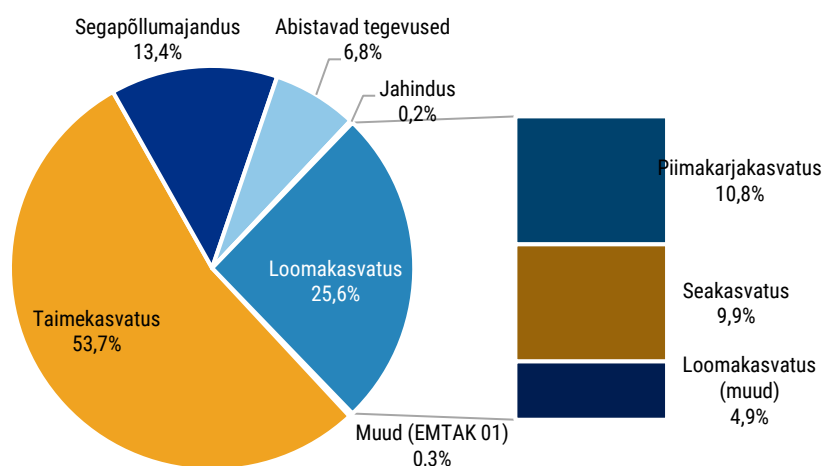
Põllumajandustootjate maksuvõlgade¹³⁸ kasv 2021. aastal pidurdus. Põllumajandustootjate maksuvõlg oli 7,9 mln eurot ehk 7% deklareeritud maksudest, jäädes eelmise aasta tasemele (-0,8%). Positiivne on see, et deklareerijate arv jäi eelmise aasta tasemele (+1%), siis maksuvõlglaste arv vähenes aastaga

¹³⁸ Maksuvõlgade andmetes on ülevaates läbivalt kajastatud vaid põhimaksuvõlgnevust ning arvestatud ei ole intressivõlga ega ettemaksukonto jääki.

peaagu kolmandiku võrra. Põllumajandustootjate seas oli maksuvõlg 2021. aastal kokku 709 isikul, kellest FIE-sid oli 337 (19% maksuvõlast ehk 1,5 mln €) ja juriidilisi isikuid 372 (81% maksuvõlast ehk 6,3 mln €).

Vaadeldes võla jaotumist maksuliigiti, siis nii nagu eelmiselgi aastal moodustab maksuvõlast kõige suurema osa käibemaksuvõlg (5,8 mln €), millele järgneb sotsiaalmaksu (1,1 mln €) ja tulumaksu (0,7 mln €) võlg. Võrreldes eelneva aastaga tegigi kõige suurema kasvu 2021. aastal käibemaksuvõlg, mis suurenes 0,3 mln euro võrra. Kõige enam kahanes sotsiaalmaksuvõlg, samuti 0,3 mln euro võrra.

Kui vaadelda maksuvõlgnevust sektorite lõikes (**Joonis 132**), siis on näha, et endiselt on suurim maksuvõlg taimekasvatuses (4,2 mln €), millele järgneb segapõllumajandus (1,0 mln €) ja piimakarjakasvatus (0,8 mln €). Vaadates võla suhet deklareeritud maksudesse, siis taimekasvatuses on see 9%. Loomakasvatuses üldiselt on suhe poole väikem (4%), kuid tegevusalati väga erinev – seakasvatuses 16% ja piimakarjakasvatuses moodustavad võlad deklareeritud maksudest vaid 2%.

Joonis 132. Põllumajandustootjate maksuvõlgade jaotumine sektorite lõikes 2021. aastal

Allikas: MTA, Maaeluministeeriumi arvutused

8.3 Kalapüügi ja vesiviljelussektori maksud ja võlad

MTA registris oli 2021. aasta lõpu seisuga 1236 isikut, kelle tegevusalaks oli märgitud kalapüügi ja vesiviljelussektor¹³⁹. Nendest 925 isikut olid FIE-d ja 311 isikut olid juriidilised isikud.

Kalapüügi ja vesiviljelussektoris deklareeritud maksud aastal 2021

Kalapüügi ja vesiviljelussektoris deklareeriti makse 2021. aastal 6,5 mln eurot, mida oli 11% enam (+0,7 mln €) kui aasta varem. Sellest moodustavad FIE-de deklareeritud maksusumma 12% (0,8 mln €) ja juriidiliste isikute oma 88% (5,7 mln €).

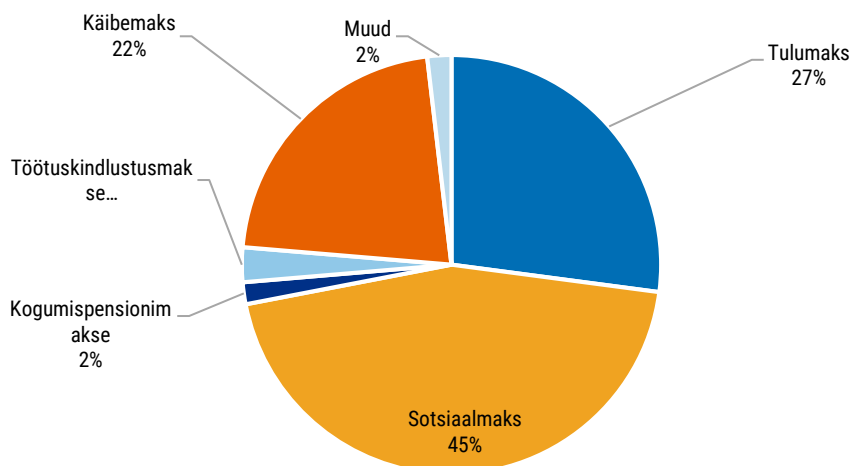
Kui vaadelda maksusumma jaotumist tegevusalati, siis ka siin on jaotus sama, mis eelmisel aastal ja 92% deklareeritud maksudest deklareerivad kalapüügiga tegelevad ettevõtted.

Käsitledes maksude deklareerimist maksuliikide lõikes (**Joonis 133**)¹⁴⁰, siis on ka siin osakaalud sarnased eelmisele aastale, kus suurima osa moodustab sotsiaalmaks (2,9 mln €), millele järgneb tulumaks (1,8 mln €) ja käibemaks (1,4 mln €).

¹³⁹ Isikud, kellel on EMTA registris märgitud tegevusala mõne järgmise EMTAK koodiga:

- 1) Kalapüük ja vesiviljelus (EMTAK kood 030);
- 2) Kalapüük (EMTAK kood 031);
- 3) Vesiviljelus (EMTAK kood 032).

¹⁴⁰ Muud – maamaks, raskeveokimaks, tollimaks, alkoholi-, kütuse- ja elektriaktsiis; Tulumaks – erijuhtude tulumaks, füüsilise isiku tulumaks, kinnipeetud tulumaks.

Joonis 133. Kalapüügi ja vesiviljelussektori deklareeritud maksude jaotumine 2021. aastal
Allikas: MTA, Maaeluministeeriumi arvutused

Kalapüügi ja vesiviljelussektori maksuvõlad aastal 2021

Kalapüügi ja vesiviljelussektori maksuvõlad 2021. aastal vähenesid. Sektori 2021. aasta maksuvõla summa oli 0,3 mln eurot (-54 859 €). Maksuvõlglaste arv samuti pisut vähenes. Võlglasti oli 2021. aastal 98 isikut, neist 77 olid FIE-d ja 21 juriidilised isikud. Maksuvõlgadest 71% (183 925 €) moodustas FIE-de maksuvõlg ja 29% (75 554 €) moodustas juriidiliste isikute maksuvõlg.

Kui kalapüügi tegevusala moodustas 92% deklareeritud maksudest, siis maksuvõlast moodustab kalapüügi tegevusala võlg 75% (193 549 €) ja vesiviljeluse maksuvõlg 25% (65 135 €).

Võrreldes põllumajandussektoriga, kus üle kahe kolmandiku moodustas käibemaksuvõlg, siis kalapüügi ja vesiviljelussektoris oli sarnaselt eelmisele aastale kõige suurem sotsiaalmaksu võlg (167 435 €), millele järgneb käibemaksu (64 275 €) ja tulumaksu (23 329 €) võlg.

8.4 Toiduaine- ja joogitööstuse maksud ja võlad

Toiduaine- ja joogitööstuses deklareeritud maksud 2021

Toiduaine-¹⁴¹ ja joogitööstuses¹⁴² kokku deklareeriti 2021. aastal makse kokku 16,2 mln eurot rohkem kui 2020. aastal ehk 293,1 mln eurot. Sellest 47% (139,2 mln €) moodustab toiduainetööstus ja 53% (153,9 mln €) joogitööstus.

Deklareeritud maksusumma suurenemine tuleb eeskätt **toiduainetööstuse** poolt, kus eelmise aasta deklareeritud maksude summa kasvas 14,2 mln euro võrra. Enim panustas maksusumma tõusu valmis loomasööda tootmine, kus summa suurenes 6,5 mln euro võrra. Samuti panustas summa muutusesse taimse õli tootmise¹⁴³ maksusumma muutus, kuid tulenevalt käibemaksu tagastusest summa vähenes.

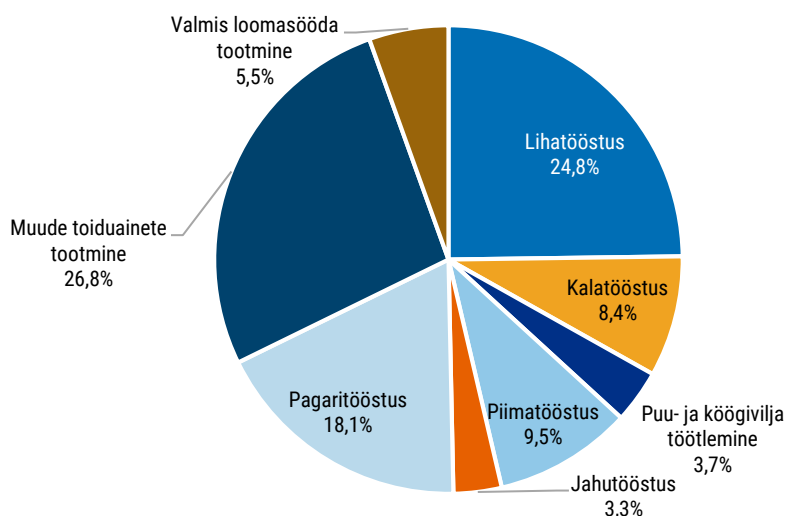
¹⁴¹ Isikud, kellel on EMTA registris märgitud tegevusala mõne järgmise EMTAK koodiga:

- 1) Liha töötlemine ja säilitamine ning lihatoodete tootmine (EMTAK kood 101);
- 2) Kala, vähilaadsete ja limuste töötlemine ja säilitamine (EMTAK 102);
- 3) Puu- ja köögivilja töötlemine ja säilitamine (EMTAK 103);
- 4) Taimse ja loomse õli ja rasva tootmine (EMTAK 104);
- 5) Piimatoodete tootmine (EMTAK 105);
- 6) Jahu ja tangainete, tärklise ja tärklisetoodete tootmine (EMTAK 106);
- 7) Pagari- ja makarontoodete tootmine (EMTAK 107);
- 8) Muude toiduainete tootmine (EMTAK 108);
- 9) Valmis loomasööda tootmine (EMTAK 109).

¹⁴² Isikud, kellel on EMTA registris märgitud tegevusalaks joogitootmine (EMTAK koodid 110).

¹⁴³ Taimse ja loomse õli tootmine

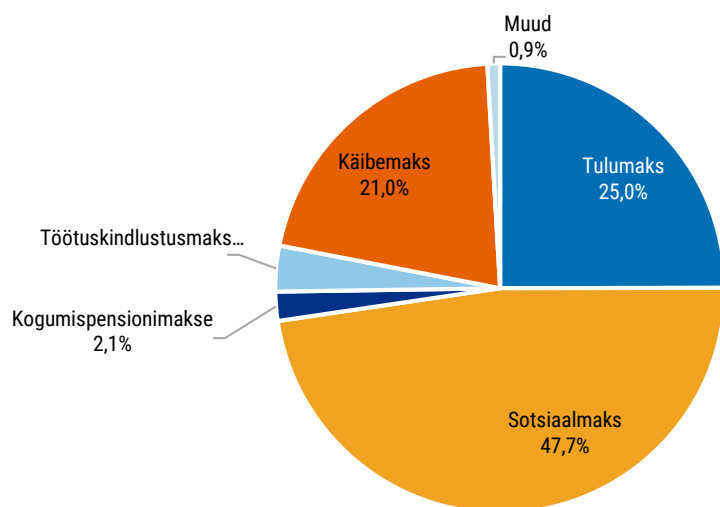
Toiduainetööstuse suurimad maksusummad on sarnaselt eelmisele aastale jaotunud nelja suure sektori vahel – muude toiduainete tootmine (39,6 mln €), lihatööstus (36,7 mln €), pagaritööstus (26,8 mln €) ja piimatööstus (14,1 mln €) (**Joonis 134**). Jooniselt on puudu taimse õli tootmine, kus käibemaksutagastuse tõttu oli kogusumma sarnaselt eelmise aastaga endiselt negatiivne (-8,8 mln €).

Joonis 134. Toiduainetööstuse deklareeritud maksude jaotumine 2021. aastal

Allikas: Maksu- ja Tolliamet, Maaeluministeriumi arvutused

Maksuliigiti (**Joonis 135**)¹⁴⁴ oli jaotus toiduainetööstuses üpris sarnane eelmisele aastale, kus suurima osakaaluga oli sotsiaalmaks (66,4 mln €), sellele järgnes tulumaks (34,8 mln €) ja käibemaks (29,3 mln €)

Joonis 135. Toiduainetööstuse deklareeritud maksude jaotumine maksuliikide lõikes 2021. aastal

Allikas: MTA, Maaeluministeriumi arvutused

Sarnaselt toiduainetööstusega oli ka **joogitööstuse** deklareeritud maksusumma tõusutrendis, Joogitööstuse deklareeritud maksusumma 2021. aastal oli 153,9 mln eurot, mida oli 2 mln eurot enam kui aasta tagasi. Joogitööstus on suuresti sõltuv HeReCa sektorist ja alkoholiaktsiisi deklareerimise kasv (+1,7 mln €) peegeldab koroonapiirangute leevenemise tulemusel suurenenud nõudlust.

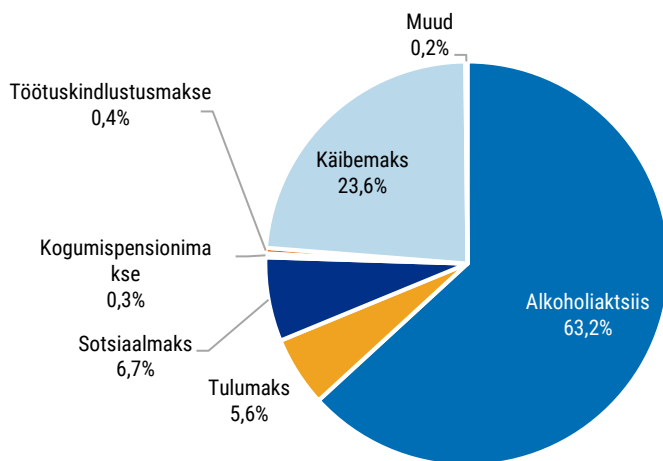
Alkoholiaktsiis moodustab endiselt 2/3 (97,2 mln) joogitööstuse maksudest¹⁴⁵ (**Joonis 136**).

¹⁴⁴ Muud - alkoholi-, elektri-, kütuse-, pakendiaktsiis, hasartmängumaks, maamaks, rasveveokimaks, tollimaks

Tulumaks - erijuhtude tulumaks, kinnipeetud tulumaks, FIE tulumaks

¹⁴⁵ Muud - pakendiaktsiis, maamaks, rasveveokimaks, tollimaks

Tulumaks - erijuhtude tulumaks, kinnipeetud tulumaks, FIE tulumaks

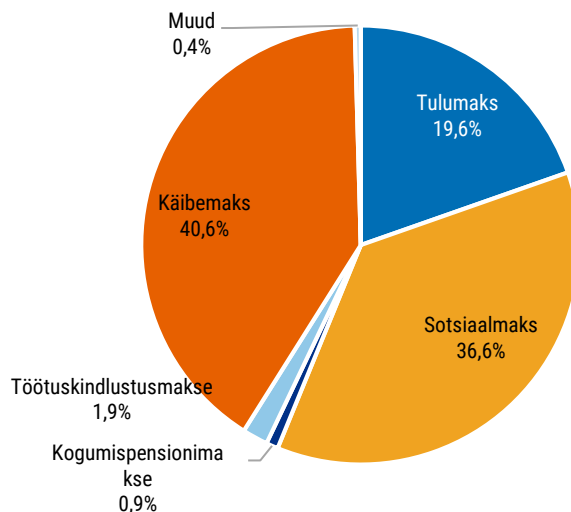
Joonis 136. Joogitootõustuse deklareeritud maksude jaotumine maksude lõikes 2021. aastal

Allikas: MTA, Maaeluministeeriumi arvutused

Toiduaine- ja joogitootõustuse maksuvõlad aastal 2021

Toidu- ja joogitootõustuse maksuvõlad kokku vähenesid eelmise aastaga võrreldes kümnendiku võrra. Maksuvõlglaste oli toidu- ja joogitootõustuses 187. Maksuvõla summa vähenes 0,7 mln euro võrra, olles kokku 6,8 mln eurot ehk 2,3 % (2020. a 2,7%) deklareeritud maksusummast, millest 70% (4,8 mln €) moodustas toiduainetootõustuse ning 30% (2,0 mln €) joogitootõustuse maksuvõlg.

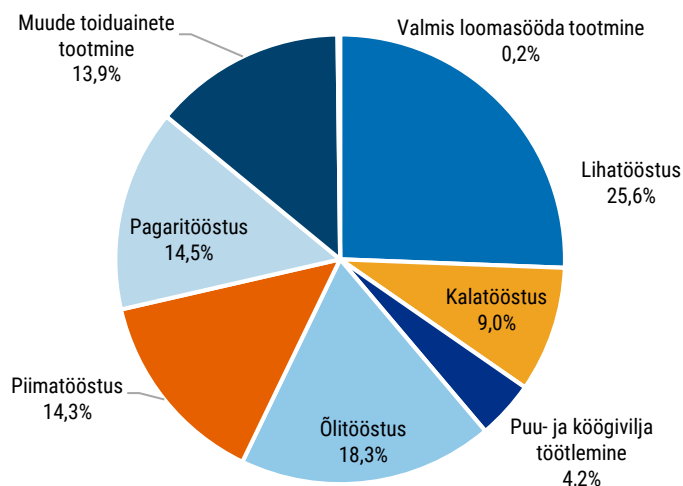
Toiduainetootõustuse maksuvõlad jagunesid liigiti sarnaselt eelmisele aastale – käibemaksu võlg (2,0 mln €), sotsiaalmaksu võlg (1,8 mln €) ja tulumaksu võlg (0,9 mln €).

Joonis 137. Toiduainetootõustuse maksuvõlgade jaotumine liigiti 2021. aastal

Allikas: MTA, Maaeluministeeriumi arvutused

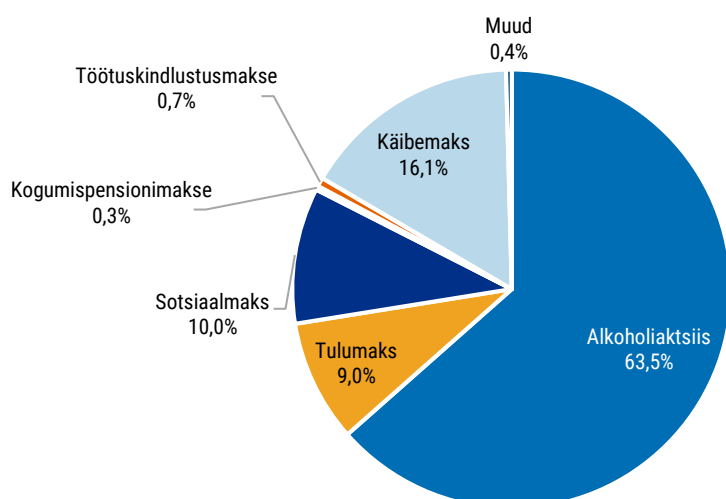
Tegevusalade vaates (**Joonis 138**) olid sarnaselt eelmisele aastale võlad jaotunud mitmete sektorite vahel, kuid kõige suurem maksuvõlg on lihatootõustusel (1,2 mln €) ja taimse õli tootmisel (0,9 mln €). Samas vaadates võlgade suhet deklareeritud maksudesse oli see kõige suurem piimatootõustuses, moodustades 5% deklareeritud maksudest, teistel tegevusaladel jäi see alla 4%.

Joonis 138. Toiduainetööstuse maksuvõlgade jaotumine sektorites 2021. aastal

Allikas: MTA, Maaeluministeriumi arvutused

Joogitööstuse maksuvõlgadest suurim oli alkoholiaktsiis, mis moodustas üle poole (1,3 mln €) maksuvõlast, järgnes käibemaks (331 000 €), sotsiaalmaks (205 000 €) ja tulumaks (184 000 €), teised maksuvõlad olid oluliselt väiksemad.

Joonis 139. Joogitööstuse maksuvõlgade jaotumine liigiti 2021. aastal

Allikas: MTA, Maaeluministeriumi arvutused

Lisatabelid

Lisa 1. Elanike sissetulek kvintili ja piirkonna järgi aastal 2020

	Kokku, %	Madalaim kvintil, %	Teine kvintil, %	Kolmas kvintil, %	Neljas kvintil, %	Kõrgeim kvintil, %
Põhja-Eesti	100,0	16,2	15,5	18,9	22,6	26,8
Kesk-Eesti	100,0	20,2	22,4	24,2	19,4	13,8
Kirde-Eesti	100,0	31,0	26,6	19,1	14,3	8,9
Lääne-Eesti	100,0	22,2	24,2	22,8	16,5	14,3
Lõuna-Eesti	100,0	21,6	23,1	19,6	19,2	16,4
Linnaline ja väikelinnaline asustuspiirkond	100,0	19,0	18,5	19,5	20,5	22,5
Maaline asustuspiirkond	100,0	22,3	23,4	21,2	18,8	14,3

Allikas: Statistikaamet

Lisa 2. Otsetoetuste ja üleminekutoetuste taotlemiste ja määramise andmed aastatel 2017-2021

	2017			2018			2019			2020			2021													
	Taotletud	Määratud	Summa	Taotletud	Määratud	Summa	Taotletud	Määratud	Summa	Taotletud	Määratud	Summa	Taotletud	Määratud	Summa											
UPT	14 992	960 685	14 902	951 856	9 448 288	14 528	962 241	14 451	955 978	85 997 164	14 262	965 253	14 127	954 121	92 678 872	14 090	968 062	13 995	962 144	108 771 505	13 976	969 494	13 912	964 454	125 298 924	
sh VPT	1 555	8 416	1 540	8 270	668 507	1 412	7 386	1 407	7 322	636 354	1 311	6 895	1 292	6 774	618 325	1 220	6 277	1 216	6 227	644 148	1 120	5 631	1 119	5 602	625 329	
ROH	14 992	960 685	14 904	943 665	525 485	14 528	962 241	14 452	952 559	39 731 167	14 262	965 263	14 150	960 835	42 643 288	14 090	968 062	13 996	958 654	49 647 728	13 976	969 494	13 910	958 964	56 833 606	
sh VPT	1 555	8 416	1 542	8 312	311 556	1 412	7 386	1 411	7 345	295 987	1 311	6 895	1 300	6 797	286 482	1 220	6 277	1 216	6 246	296 038	1 120	5 631	1 119	5 616	285 980	
NPT	893	22 167	701	16 819	351 107	963	24 393	805	20 031	907 193	972	24 806	854	21 640	1 052 117	726	17 650	616	14 805	839 461	695	16 103	585	13 242	861 042	
sh VPT	39	211	39	154	2 961	20	98	19	93	4 029	20	135	18	121	4 442	5	19	5	16	742						
PKV	211	1 802	199	1 767	537 421	208	1 786	202	1 715	532 812	209	1 982	205	1 934	533 949	205	1 986	199	1 719	469 062	207	1 823	202	1 774	537 355	
sh VPT	13	29	13	25	5 676	9	14	8	10	2 998	8	12	8	11	2 887	9	13	9	13	3 128	7	11	7	8	2 281	
ATK	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
sh VPT	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
PTK	1 175	35 085	1 156	33 998	5 410 193	1 097	35 107	1 077	34 398	5 501 544	967	35 555	955	34 699	5 397 519	753	29 848	742	29 350	4 052 595	650	29 146	641	28 196	4 609 323	
sh VPT	43	59	42	53	11 029	38	50	37	49	10 414	25	34	24	33	6 737	17	20	18	21	3 686	13	16	13	16	2 801	
PTK 2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	109	5 955	107	5 911	1 425 608	93	5 104	93	5 101	1 013 194	
sh VPT	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	1	2	390	1	1	1	1	174	
UTK	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	690	30 914	674	30 456	529 636	
sh VPT	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	32	587	32	587	8 872	
AMM	1 548	43 766	1 530	42 810	378 910	1 604	47 164	1 583	46 197	1 273 034	1 541	48 105	1 531	47 434	1 174 466	1 500	47 780	1 485	47 261	1 060 505	-	-	-	-	-	
UTT	733	43 915	722	42 772	389 220	741	45 995	721	44 085	370 258	716	41 645	700	40 640	312 928	663	40 168	649	39 704	277 928	-	-	-	-	-	
Pil	939	732 760	932	614 166	3 055 983	902	581 587 548	900	581 494 887	7 826 921	883	578 657 626	880	578 512 181	6 670 246	857	583 878 318	857	583 878 318	3 824 403	-	-	-	-	-	
VEI	2 069	61 614	2 034	61 485	355 215	1 923	60 793	1 918	60 779	3 265 024	1 838	60 122	1 833	60 080	2 385 791	1 718	60 187	1 717	60 181	1 317 963	-	-	-	-	-	
LUT	425	20 510	423	20 380	44 632	400	19 622	399	19 604	43 717	380	20 088	378	20 088	23 904	346	18 507	346	18 507	12 585	-	-	-	-	-	
PTO	8 994	661 889	7 951	627 179	5 995 828	8 748	658 542	7 750	622 048	5 536 235	8 412	657 067	7 462	619 771	4 524 329	7 248	653 552	7 249	611 995	2 582 622	-	-	-	-	-	
SEL	37	1 125	37	1 125	16 208	38	1 153	38	1 153	14 986	37	1 015	37	1 015	11 494	38	1 099,24	38	1 099,24	5 716	-	-	-	-	-	

Allikas: PRIA

Lisa 3. Põllumajanduses, kalanduses ja toiduainetööstuses deklareeritud maksud aastatel 2020-2021

	EMTAK	Aktsi- aktsi	Elektri- aktsi	Enjultu- tulumaks	Püülitse tulumaks	Kõnipeet- tulumaks	Kogama- paratolnimaks	Külmumaks	Kütuse- aktsi	Maamaks	Pakendi- aktsi	Raskveer- maks	Sotsiaalmaks	Tallimaks	Taluka- aktsi	Tootusind- maks	Hasart- mängi maks	KOKKU 2021	KOKKU 2020	MUUTUS 2021/2020
Põllumajandus																				
Põllumajandus (üldine)	01				-828	38 127	3 728	36 117		4 337		346	83 051			4 592		169 379	169 379	-83 823
Taimetänavatus	013, 012, 013	17 439	16 987	2 654 561	628 359	9 896 846	828 211	8 763 313	39 402	1 850 521	1 428	190 253	19 520 919	1 399	118	1 235 699	0	45 640 365	45 640 365	8 888 007
Loomakäivatus (v.a 141,146)	014	750	144	198 002	85 963	1 877 430	175 620	-1 702 888	0	180 850	0	10 680	4 176 204	1 383	0	240 283	0	5 245 231	5 245 231	2 871 672
Pimakarjakasvatust	141		64	994 065	64 239	8 491 095	709 591	8 182 883		410 809		29 440	16 195 491	19	60	1 105 286		36 158 982	36 158 982	248 377
Sesikasvatust	146			97 038	19 019	1 123 844	107 749	884 432		28 257		4 886	2 478 952			163 245		4 997 403	4 997 403	-2 298 076
Segapõllumajandus	015	266		80 496	680 025	2 432 550	245 225	766 113		798 858		49 323	6 325 000	47 117	795	348 849		12 274 719	12 274 719	-3 000 306
Abiostavad tegevused	016			492 691	27 645	2 482 417	219 833	3 377 473	7 582	83 958	1 339	47 801	4 916 134	599		327 437		13 185 007	13 185 007	888 506
Jahimatus	017			2 862	464	50 678	6 595	166 707		6 339		924	133 485			7 799		375 353	375 353	108 308
KOKKU 2021		18 456	17 195	4 519 716	1 504 885	26 393 647	2 296 052	20 644 951	47 684	3 363 929	3 766	333 632	54 332 235	58 517	973	3 435 991		158 961 439	158 961 439	0
KOKKU 2020		8 346	44 521	3 199 992	1 299 304	23 926 366	2 232 526	25 967 403	145 938	3 216 342	1 680	301 338	49 589 646	89 263	0	3 112 558		152 814 596	152 814 596	
MUUTUS 2021/2020		10 110	-27 326	1 319 724	205 581	2 467 281	63 526	-5 322 452	-98 254	147 587	-1 086	32 294	4 742 589	-88 248	973	323 433		6 146 843	6 146 843	
Kala																				
Kalapiük (üldine)	030				-1 330			-480					3 596							2 341
Kalapiük	031			565 315	37 086	1 040 543	96 648	1 397 497	193	89 700		7 462	2 628 338	168		155 044		5 987 943	5 987 943	631 004
Vesiviljelus	032		70	11 184	-1 489	109 034	12 956	20 061		5 506		345	284 564	46 692				18 867	18 867	26 419
KOKKU 2021		0	70	576 499	34 267	1 149 577	109 604	1 417 078	193	95 206	0	7 896	2 916 492	46 855	0	173 911		6 098 074	6 098 074	667 960
KOKKU 2020		14	227	534 516	19 640	1 819 266	108 342	1 309 879	19	40 796	168	7 027	2 473 372	43 236	55	154 099	0	5 940 116	5 940 116	
MUUTUS 2021/2020		-14	-157	41 983	144 706	-669 689	2 262	1 107 200	174	5 410	-168	869	443 120	3 619	-55	119 812		157 958	157 958	627 844
Tööstus																				
Lihetööstus	101		171	1 150 238	-872	6 038 966	579 612	14 147 505	19 443	77 125	2 227	2 547	13 696 810			990 176		36 663 951	36 663 951	828 162
Kalatööstus	102			436 469	8 797	2 397 113	256 869	3 115 347		58 281		28 637	5 642 399	46 716				12 359 090	12 359 090	1 110 777
Puu- ja lõõgivilja tootmine	103	407		154 955	-4 575	475 844	95 306	1 800 667		17 558	1 435	3 054	2 206 041	36 091				5 437 924	5 437 924	700 316
Õlletööstus	104			30 495		417 946	36 236	-10 218 256		98 388		1 260	779 686	1 044		50 082		-8 783 820	-8 783 820	-8 884 062
Piimatööstus	105	9		464 789	-8	5 080 565	469 280	-3 478 571	51 674	51 318		4 837	10 733 981	119		726 550		14 104 643	14 104 643	-6 180 104
Jahutööstus	106			357 070	-208	407 401	39 330	2 944 880	1 373	2 675		2 016	963 397	35 121		62 641	9 134	4 914 629	4 914 629	889 532
Paperitööstus	107			654 611	-5 978	5 116 995	557 925	6 929 956	74 352	29 733	4 099	2 269	12 223 136	4 414		867 446	8 199	26 767 157	27 181 850	-434 303
Muude töiduainete tootmine	108	133 937		1 106 884	-5 413	8 383 253	826 505	8 925 965	29 244	64 622	10 436	1 326	18 807 801	239 550		1 256 729	2 425	38 582 163	38 582 163	2 648 083
Valmis loomastööd tööstus	109			292 737	-71	883 735	78 736	5 117 464		8 157	173	1 652	1 629 909			112 053		8 124 543	8 124 543	8 499 728
Joogitööstus	110	97 251 386		3 355 450	-1 116	5 280 466	476 488	36 302 667		87 400	2 144	4 530	10 338 588	173 883		678 539	9 000	153 939 424	153 939 424	1 876 519
KOKKU 2021		97 385 739	171	8 323 338	-9 446	35 071 408	3 386 286	65 587 422	175 986	475 259	20 814	52 230	76 721 947	636 937	0	5 254 059		28 757 293 189 796	28 757 293 189 796	14 196 370
KOKKU 2020		85 641 633	369	6 302 012	-17 471	31 583 247	3 486 316	30 773 447	213 493	618 789	9 085	52 365	75 224 341	489 056	114	4 947 834	8 554	275 973 326	275 973 326	
MUUTUS 2021/2020		11 744 106	-198	2 021 326	8 025	3 488 161	-100 030	34 813 975	-38 507	106 470	-10 271	-135	1 500 606	147 881	-114	306 225	-8 000	11 783 969	11 783 969	14 196 370

Allikas: MTA, Maaelumisteeriumi arvutused

Lisa 4. Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse võlad aastatel 2020-2021

		EMTAK	Alkoholi- aktsiis	Füüsilise isiku tulumaks	Erijuhtude tulumaks	Käibemaks	Kogumispensioni- maks	Kinnipeetud tulumaks	Mazmaks	Raskeveoki maks	Sotsiaalmaks	Tubaka- aktsiis	Töötuskindlustus- maks	Pakendi- aktsiis	Kütuse- aktsiis	KOKKU 2021	KOKKU 2020	MUUTUS 2021/2020	
Põllumajandus	Põllumajandus (üldine)	01		2 007	0	17 327	402	0	45	0	4 983		0			24 763		24 763	
	Taimekasvatust	011,012,01	7 072	70 004	42 060	3 553 031	9 416	99 825	33 702	3 554	367 560	0	12 490	0	0	4 198 714	3 403 775	794 939	
	Loomakasvatust (v.a 141; 146)	014		28 586	31 479	208 903	1 217	12 066	3 641	1 264	94 753	0	1 694	0	0	348 497	370 415	-21 919	
	Päimakarjakasvatust	141		19 748	3 359	519 718	3 895	59 842	12 852	724	214 608		7 606			870 286	1 075 693	-205 407	
	Seakasvatust	146		0	788	474 203	5 896	91 435	17	931	186 879		10 828			778 154	815 519	-262 634	
	Segapõllumajandus	015		187 144	1 367	634 095	2 631	12 574	14 775	1 332	187 665		3 615			1 045 199	1 811 950	-766 751	
	Abistavad tegevused	016		13 607	3 805	402 532	3 019	26 824	1 628	2 390	72 472		3 975			530 251	688 627	-158 377	
	Jahindus	017		0	0	15 354	55	525	25	0	901		65			16 926	8 559	8 367	
	KOKKU 2021				321 097	82 858	5 825 163	26 532	303 092	66 684	10 196	1 129 822	0	40 273	0	0	7 812 788		-61 750
	KOKKU 2020			349 079	47 507	5 525 014	36 948	378 191	80 528	12 033	1 400 509		50 914		1826			7 874 539	
MUUTUS 2021/2020			-27 974	35 351	300 150	-10 416	-67 899	-13 843	-1 837	-270 687		-10 641							
Kala	Kalapüük ja vesiviljelus (üldine)	030		0	0	0	0	0	0	0	796		0	0		796	1 060		
	Kalapüük	031		12 809	271	35 786	1 289	349	958	0	141 928		159	0		193 549	217 908	-24 359	
	Vesiviljelus	032		0	271	28 489	489	9 629	27	56	24 711		1 463	0		65 135	95 361	-30 226	
	KOKKU 2021			12 809	542	64 275	1 778	9 978	985	56	167 435		1 622			259 480		-54 859	
	KOKKU 2020			16 463	1 497	91 301	3 320	14 240	261	56	184 772		2 429					314 339	
MUUTUS 2021/2020			-3 654	-954	-27 026	-1 543	-4 263	724	0	-17 337	0	-806							
Tööstus	Lihatööstus	101		0	24 599	528 346	4 204	178 385	3 549	91	466 813		25 370			1 231 357	1 277 000	-45 643	
	Kalastööstus	102		742	32 779	136 637	3 088	32 301	4 884	69	218 694		5 676			434 871	753 495	-310 624	
	Puu- ja kõõgivilja tootmine	103		309	25	196 798	70	358	192	706	2 797		42			201 297	253 881	-52 584	
	Õlitööstus	104		0	19 165	469 349	10 527	120 611	1 943	0	236 444		23 690			881 730	827 359	54 371	
	Pimatoöstus	105		0	258 065	172 181	1 680	56 367	8 478	0	186 700		2 255			685 726	1 037 951	-352 224	
	Jahutööstus	106		0	0	0	0	0	0	0	0		0			0	3 521	-3 521	
	Pagaritööstus	107		126	4 382	236 425	10 628	101 719	232	56	328 683		16 923			699 174	710 737	-11 563	
	Muude toiduainete tootmine	108		0	20 582	204 382	12 063	93 749	1 193	0	318 026		16 503			666 498	713 614	-47 116	
	Valmis loomasööda tööstus	109		0	0	9 021	0	0	0	0	0		0			9 022	84 346	-75 324	
	Jooqitööstus	11	1 300 632	0	105 707	330 823	5 989	78 512	8 314	335	205 269		13 379			2 048 960	1 939 789	109 171	
	KOKKU 2021		1 300 632	1 177	465 305	2 283 962	48 290	662 003	28 784	1 257	1 963 426		103 838	0	0	6 858 634		-743 068	
KOKKU 2020		789 130	1 713	847 836	2 935 438	49 677	748 981	27 383	1 309	2 384 049		118 989	3872	6023		7 601 702			
MUUTUS 2021/2020		-511 502	-536	-182 531	-651 474	-1 437	-84 977	1 401	-53	-340 623		-14 757							

Allikas: MTA, Maaluministeriumi arvutused

Lisa 5. Veterinaarseks otstarbeks müüdnud antibiootikumid aastatel 2010-2020, mg/PCU

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Tetratsükliinid	9,48	10,45	15,18	13,91	16,93	15,63	15,17	13,98	11,19	15,18	13,50
Penitsilliinid	32,01	31,11	22,34	28,36	23,82	28,38	31,75	21,38	17,88	14,51	13,45
Pleuromutiliinid	2,31	3,63	4,80	4,23	14,36	7,55	6,46	6,24	7,51	8,32	8,60
Sulfoonamiidid	6,74	5,39	0,93	2,00	1,29	0,79	1,49	3,05	3,22	4,72	4,23
Aminoglükosiidid	6,03	5,29	5,01	4,11	3,40	3,29	3,50	3,72	3,94	3,58	3,68
Makroliidid	2,41	2,81	3,93	3,80	4,55	2,78	0,91	2,12	3,02	1,84	1,56
Fluorokinoloonid	2,54	2,32	1,08	1,65	1,56	1,80	1,29	1,34	1,24	1,13	1,10
Trimetoprim	1,59	1,28	0,19	0,40	0,26	0,16	0,30	0,61	0,64	0,94	0,85
Tsefalosporiinid 3. ja 4. põlvkond	0,36	0,55	0,61	0,66	0,63	0,61	0,73	0,83	0,91	0,77	0,70
Teised antibiootikumid	1,51	1,55	1,68	2,72	3,81	1,29	0,52	0,77	1,15	0,95	0,48
Amfenikoolid	0,12	0,16	0,18	0,34	0,41	0,32	0,36	0,50	0,49	0,43	0,39
Linkosamiidid	1,14	1,14	1,25	1,72	2,37	0,79	0,30	0,49	0,69	0,58	0,33
Polümüksiinid	3,51	4,31	4,88	5,75	3,12	1,33	0,73	1,14	0,83	0,47	0,27
Tsefalosporiinid 1. ja 2. põlvkond	0,87	0,47	0,62	0,42	0,26	0,23	0,21	0,18	0,15	0,12	0,13
Teised kinoloonid	0,13	0,00	0,00	0,00							
Kokku	70,76	70,46	62,68	70,06	76,76	64,95	63,73	56,33	52,86	53,51	49,25

Allikas: Ravimiamet

Lisa 6. Eesti päritolu põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport – 15 peamist väljaveo kaubaartiklit

Kaubaartikkel	2020 mln €	2021 mln €	2021/20 muutus mln €	2021/20 muutus %	peamised sihtriigid 2021, % kaubagrupi ekspordikäibest
Nisu ja meslin	133,0	106,4	-26,5	-20,0	Nigeeria 48,4%; Suurbritannia 11,5%; Holland; 9,7%; Angola 8,3%; Alžeeria 5,3%, Norra 2,3%
Piim ja röösk koor, kontsentreerimata	74,7	87,1	12,4	16,6	Läti 45,1%; Leedu 44,7%; Poola 6,4%; Saksamaa 3,3%
Juust ja kohupiim	71,5	75,9	4,3	6,1	Soome 28,4%; Itaalia 21,2%; Läti 12,7%; Kreeka 6,17%; Poola 5,0%; Hispaania 2,9%; Holland 2,1%; Rumeenia 1,9%; Ukraina 1,6%
Rapsi-, rüpsi- või sinepiõli ja nende fraktsioonid	47,1	57,6	10,5	22,4	Leedu 32,3%; Iisrael 30,6%; Läti 19,7%; Soome 11,5%; Rootsi 3,7%
Leiva- ja saiaetooted, valikpagaritooted	57,5	54,6	-2,9	-5,1	Soome 52,8%; Läti 16,6%; Rootsi 13,0%; Leedu 11,5%, Norra 1,2%; Venemaa 1,0%; Ukraina 0,7%
Oder	48,6	47,6	-1,0	-2,1	Saudi Araabia 58,9%; Maroko 18,1%; Alžeeria 11,2%; Soome 9,2%; Saksamaa 1,64%
Rapsi- või rüpsiseemned	22,1	36,9	14,7	66,5	Soome 48,1%; Suurbritannia 25,8%; Saksamaa 21,5%; Hispaania 2,9%; Leedu 1,55%
Kastmed ja valmistised kastmete valmistamiseks; sinep	36,9	36,3	-0,7	-1,8	Soome 46,5%; Rootsi 19,6%; Belgia 12,9%; Läti 9,8%; leedu 7,5%; Venemaa 0,9%
Külmutatud kala, v.a kalafileed	31,0	33,0	1,9	6,2	Ukraina 36,9%; Valgevene 12,9%, Portugal 12,4%; Norra 6,7%; Läti 5,4%; Moldova 4,3%; Leedu 2,7%; Poola 2,1%
Pärmid	32,3	32,8	0,5	1,5	Taani 24,7%; Kanada 16,8%; Belgia 10,6%; Prantsusmaa 9,5%; Suurbritannia 6,7%; Saksamaa 6,2%; Hispaania 4,2%; Holland 3,1%

Vähid	21,2	28,7	7,5	35,4	Island 28,6%; Rootsi 25,3%; Hiina 18,4%; Taani 13,7%; Norra 5,7%; Jaapan 4,8%; Suurbritannia 1,6%
Elusveised	22,5	27,9	5,3	23,6	Poola 27,3%; Usbekistan 13,5%; Holland 12,7%; Leedu 12,6%; Läti 12,4%; Venemaa 6,4%; Türgi 3,9%; Gruusia 2,4%; Aserbaidžaan 1,8%
Tooted linnasest, jahust, tärklistest või piimast	18,8	27,3	8,6	45,6	Rootsi 47,7%; Usbekistan 14,8%; Kambodža 9,0%; Soome 8,2%; Läti 2,5%; Iraak 1,9%; Vietnam 1,5%; Hiina 1,4%; Norra 1,1%
Linnaseõlu	25,6	27,2	1,6	6,3	Läti 29,9%; Venemaa 13,1%; Norra 13,1%; Leedu 11,6%; Rootsi 7,1%; Soome 6,2%; Saksamaa 5,2%; Taani 1,9%
Vadak, kontsentreeritud või kontsentreerimata	23,8	24,6	0,8	3,3	Hiina 25,9%; Taani 21,2%; Läti 16,6%; Rootsi 10,1%; Leedu 8,1%; Poola 5,2%; Holland 4,6%; Belgia 2,2%

Allikas: Statistikaamet

Lisa 7. Eesti päritolu põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport kolmandatesse riikidesse kaubagruppide lõikes aastatel 2020-2021

Kaup (KN)	2020	kaubagrupi osakaal ekspordikäibest kolmandatesse riikidesse (%)	2021	kaubagrupi osakaal ekspordikäibest kolmandatesse riikidesse (%)
	Eksport kolmandatesse riikidesse mln €		Eksport kolmandatesse riikidesse mln €	
CN01: ELUSLOOMAD	7,7	2,4	8,1	2,6
CN02: LIHA JA SÖÖDAV RUPS	1,5	0,5	1,1	0,3
CN03: KALAD JA VÄHID, LIMUSED JA MUUD VEESELGROOTUD	42,2	12,9	48,9	15,6
CN04: PIIM JA PIIMATOOTED; LINNUMUNAD; NATURAALNE MESI	18,6	5,7	15,6	5,0
CN05: MUJAL NIMETAMATA LOOMSED TOOTED	0,3	0,1	0,5	0,1
CN06: ELUSPUUD JA MUUD TAIMED; TAIMESIBULAD, -JUURED JMS; LÕIKELILLED JA DEKORATIIVNE TAIMMATERJAL	0,3	0,1	1,5	0,5
CN07: KÖÖGIVILI NING SÖÖDAVAD JUURED JA MUGULAD	13,8	4,2	12,5	4,0
CN08: SÖÖDAVAD PUUVILJAD, MARJAD JA PÄHKLID; TSITRUSVILJADE JA MELONITE KOOR	0,0	0,0	0,0	<0,1
CN09: KOHV, TEE, MATE JA VÜRTSID	0,1	0,0	0,2	0,1
CN10: TERAVILI	156,9	48,0	129,4	41,4
CN11: JAHVATUSTÖÖSTUSE TOOTED; LINNASED; TÄRKLIS, INULIIN; NISUGLUTEEN	1,0	0,3	1,0	0,3
CN12: ÕLISEEMNED JA ÕLIVILJAD; MITMESUGUSED TERAD, SEEMNED JA VILJAD; TÖÖSTUSES KASUTATAVAD TAIMED JA RAVIMTAIMED; ÕLED JA SÖÖT	4,2	1,3	13,5	4,3
CN13: ŠELLAK; KUMMIVAIGUD, VAIGUD JA MUUD TAIMEMAHLAD JA -EKSTRAKTID	0,4	0,1	0,4	0,1
CN14: TAIMNE PUNUMISMATERJAL; MUJAL NIMETAMATA TAIMSED TOOTED	<0,1	<0,1	<0,1	<0,1
CN15: LOOMSED JA TAIMSED RASVAD JA ÕLID NING NENDE LÕHUSTAMISSAADUSED; TÖÖDELDED TOIDURASVAD; LOOMSED JA TAIMSED VAHAD	10,0	3,0	19,2	6,1
CN16: TOOTED LIHAST, KALAST, VÄHKIDEST, LIMUSTEST VÕI TEISTEST VEESELGROOTUTEST	11,4	3,5	10,4	3,3
CN17: SUHKUR JA SUHKRUKONDIITRITOOTED	0,6	0,2	0,6	0,2
CN18: KAKAO JA KAKAOTOOTED	5,4	1,7	0,8	0,2
CN19: TOOTED TERAVILJAST, JAHUST, TÄRKLISEST VÕI PIIMAST; VALIKPAGARITOOTED	14,9	4,5	12,9	4,1
CN20: TOOTED KÖÖGI- JA PUUVILJADEST, MARJADEST, PÄHKLITEST VÕI MUUDEST TAIMEOSADEST	1,2	0,4	1,0	0,3

CN21: MITMESUGUSED TOIDUVALMISTISED	15,8	4,8	16,4	5,2
CN22: JOOGID, ALKOHOL JA ÄÄDIKAS	16,5	5,0	16,7	5,3
CN23: TOIDUAINETETÖÖSTUSE JÄÄGID JA JÄÄTMED; TÖÖSTUSLIKULT TOODETUD LOOMASÖÖDAD	4,3	1,3	1,9	0,6
CN24: TUBAKAS JA TÖÖSTUSLIKUD TUBAKAASENDAJAD	<0,1	<0,1	<0,1	<0,1
KOKKU KN1-24	327,1	100,0	312,5	100,0

Allikas: Statistikaamet

Lisa 8. Põllumajandussaaduste ja toidukaupade import 2021, € – 15 peamist sisseveo kaubaartiklit

Kaubaartikkel	2020 mln €	2021 mln €	2021/20 muutus mln €	2021/20 muutus %	peamised päritoluriigid 2021, % kaubagrupi impordikäibes
Viinamarjaveinid, k.a kangendatud veinid	65,5	75,9	10,5	16,0	Itaalia 28,8%; Prantsusmaa 26,7%; Hispaania 14,3%; Saksamaa 5,9%; Tšiili 4,3%; Austraalia 2,5%; Portugal 2,7%; Gruusia 2,4%
Kange alkohol	64,2	74,0	9,8	15,2	Suurbritannia 20,1%; Prantsusmaa 17,3%; Soome 13,9%, Itaalia 7,3%; Venemaa 4,8%; Saksamaa 4,3%
Loomasöödana kasutatavad tooted	61,1	67,6	6,5	10,6	Saksamaa 14,1%; Läti 10,4%; Poola 9,9%; Prantsusmaa 9,8%; Holland 7,7%; Ungari 6,6%; Leedu 5,0%
Mujal nimetamata toiduvalmistised	60,3	63,0	2,7	4,5	Taani 14,7%; Saksamaa 13,5%; Soome 6,7%; Suurbritannia 5,8%; Ameerika Ühendriigid 4,6%; Itaalia 4,1%
Leiva- ja saiatooted, valikpagaritooted	54,8	58,5	3,7	6,7	Läti 14,8%; Poola 11,0%; Soome 10,3%; Leedu 9,5%; Saksamaa 8,6%; Belgia 6,5%; Rootsi 5,6%
Šokolaad jm kakaod sisaldavad toiduvalmistised	43,9	50,6	6,7	15,2	Läti 11,6%; Soome 11,4%; Saksamaa 7,1%; Rootsi 6,8%; Leedu 6,1%; Poola 5,9%; Holland 3,4%; Belgia 3,1%; Šveits 3,0%
Vesi, k.a mineraalvesi ja gaseeritud vesi, magustatud	37,0	47,2	10,1	27,4	Poola 19,8%; Austria 18,9%, Leedu 12,0%, Suurbritannia 6,1%, Läti 6,0%, Belgia 5,1%; Soome 4,4%; Rootsi 4,4%
Sealiha	49,5	46,3	-3,2	-6,5	Saksamaa 29,7%; Poola 15,0%; Taani 7,3%; Hispaania 5,5%; Läti 5,0%; Belgia 3,6%; Soome 3,5%; Leedu 3,4%; Holland 2,7%; Portugal 2,2%
Värske või jahutatud kala, v.a kalafileed	34,6	45,7	11,1	32,1	Norra 69,6%; Soome 18,3%; Leedu 2,2%; Rootsi 1,7%; Läti 1,6%; Taani 1,2%
Juust ja kohupiim	38,6	43,0	4,5	11,6	Saksamaa 15,8%; Leedu 14,7%; Poola 10,7%; Holland 9,9%; Läti 7,0%; Itaalia 4,6%; Taani 2,8%; Prantsusmaa 2,2%; Soome 1,8%
Kodulindude liha ja söödav rups	35,2	40,4	5,2	14,7	Poola 35,9%; Leedu 18,2%; Soome 8,5%; Läti 7,5%; Ungari 2,3%; Taani 1,7%; Holland 1,68%; Belgia 1,4%

Kohv	36,9	36,0	-0,9	-2,3	Soome 32,9%; Itaalia 15,3%; Saksamaa 13,1%; Leedu 9,0%; Rootsi 7,8%; Holland 2,5%; Läti 2,4%; Colombia 1,5%; Brasiilia 1,1%
Kalafileed ja muu kalaliha (k.a kalahakkliha)	33,3	35,8	2,5	7,6	Norra 20,7%; Vietnam 19,6%; Venemaa 16,9%; Ameerika Ühendriigid 7,3%; Leedu 5,5%; Soome 3,1%; Poola 2,3%
Kakaoad	21,8	34,4	12,6	57,6	Elevandiluurannik 50,8%; Ecuador 16,1%; Colombia 6,4%, Venezuela 5,6%; Saksamaa 5,1%; Ghana 3,1%; Nigeeria 2,5%, Togo 2,2%
Sigarid, manilla sigarid, sigarillod ja sigaretid	29,3	31,3	2,0	6,8	Poola 47,7%; Leedu 31,4%; Rumeenia 13,9%; Saksamaa 4,4%

Allikas: Statistikaamet